

Almanya ve Göç

50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Sempozyum
1-2 Kasım 2011
Berlin

ISBN: 978-975-19-5538-8

Bu eserde yer alan çalışmalar sempozyumda yapılan sunumların ardından tarafımıza gönderilen metinlerden oluşmaktadır. Çalışmalarda yer alan görüşler bütünüyle eser sahibine aittir ve içeriklerinden yazarları sorumludur. Burada ifade edilen görüşler, sempozyumun orgnazasyonunu gerçekleştiren T.C. Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın görüşleri olarak algılanamaz.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Sayın Abdullah GÜL'ün Sempozyum Mesajları

"Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından düzenlenen, 'Almanya ve Göç: 50. Yılında Almanya'daki Türkler' başlıklı sempozyum çok anlamlı bir günde, Türkiye-Almanya iş gücü göçü anlaşmasının 30 Ekim 1961'de imzalanmasının 50. yıldönümünün hemen ertesinde başlamaktadır. Bu önemli etkinliğin organizasyonunda görev alanları içtenlikle kutluyor, siz değerli katılımcılara yapacağınız katkılar için şimdiden teşekkür ediyorum.

Almanya'da halen yaklaşık iki milyon Türk vatandaşı ve bir milyon Türk kökenli Alman vatandaşı yaşamaktadır. Bu sayı Avrupa ülkeleri arasında Almanya'yı Türklere ve Türk kökenlilere ev sahipliği bakımından birinci sıraya yerleştirmektedir.

Almanya'daki Türk toplumu iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesinde ve dostluğumuzun pekişmesinde müstesna bir köprü rolü oynamaktadır. Bu hususu 18-21 Eylül 2011 tarihlerinde Almanya'ya gerçekleştirdiğim

devlet ziyareti sırasında bir kez daha yerinde görmek benim için büyük bir memnuniyet vesilesi olmuştur. Almanya'yı vatanları olarak seçen tüm Türkler şüphesiz Almanya'nın sevincine ve kederine ortakdır. İçlerindeki Türkiye sevgisi ise Türkiye ve Almanya'nın emsalsiz yakınlığını güçlendiren yürekten bir bağdır. Almanlar ve Türkler her iki ülkede de karşılıklı misafir ve ev sahibi olarak dost ve komşu olduklarını göstermekte ve her türlü sorunun aşılması hususunda iyi niyetle işbirliğinde bulunmaktadır. Bu karşılıklı anlayış, geleceğe umutla bakmamızı sağlamaktadır. Elli yıl önce misafir işçi olarak buraya gelen ve Almanya'nın ekonomik mucizesine alın terleriyle katkıda bulunan Türk toplumu bugün Alman dostlarıyla el ele Almanya'nın parlak geleceğini inşa etmektedir. Hayatın her alanında önemli başarılarla imza atarak Almanya'nın toplumsal zenginliğe müstesna katkılar sağlamaktadır. Bu itibarla Almanya Türk toplumu dost ve müttefik iki ülkenin ortak kazancı ve gururudur. Vatandaşlarımız zamanla iş âleminde de temayüz ederek on binlerce işletme açmışlar, kendi ayaklarının üzerinde durmaya başlamışlardır. Türk girişimcilerinin faaliyet gösterdikleri alanlar müteahhitlikten tekstile, turizmden gıda sektörüne kadar çok geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Tahminlere göre 75 bin kadar Türk işletmesi 350 bin kişiyi istihdam etmekte, yıllık 35 milyar Avro ciroya ulaşmaktadır.

Almanya'da yaşayan Türk kökenli kişilerin başarı hikâyelerinin daha iyi anlatılması ve önyargıların yok edilmesi hepimizin müşterek hedefi olmalıdır. Göçün 50. yılı münasebetiyle, görünmeyen Türklerin bu etkileyici başarı hikâyelerini konu edinen kitapların Almanya ve Türkiye'de yayınlanması, bu hedef doğrultusunda atılmış çok faydalı adımlar teşkil etmiştir. Göç olgusunun ekonomik, siyasi ve sosyolojik tüm boyutlarının sempozyum süresince derinlemesine işlenmesi, geleceğe ışık tutacak çalışmalara yön verilmesi bakımından şüphesiz büyük önem taşımaktadır. Bu düşüncelerle 'Almanya ve Göç: 50. Yılında Almanya'daki Türkler' adlı sempozyumun, Türk ve Alman toplumlarının bir kez daha bir araya geldiği bu sıcak atmosferde son derece başarılı sonuçlar vereceğine duyduğum inancı vurguluyor, hepinizi en samimi hislerimle selamlıyorum."

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Sayın Recep Tayyip ERDOĞAN'ın Sempozyum Mesajları

'Almanya ve Göç: 50. Yılında Almanya'daki Türkler' konulu sempozyuma nazik davetiniz için teşekkür ederim. Varlıklarıyla Almanya'ya yarım asırdır güç katan, ekonomisine büyük katkılar sağlayan kardeşlerimizle aramızda büyük bir gönül bağı vardır. İnaniyorum ki düzenlenen bu anlamlı program; işçisiyle, girişimcisiyle, sporcusuyla, sanatçısıyla her alanda başarılı olan soydaşlarımızın Almanya'yla bütünleşmesinde rol oynayacaktır. Akademik bir platforma sahne olan bu sempozyumun ulaşmak istenen hedefler doğrultusunda başarıyla gerçekleşmesini diliyor, hazırlanmasına emek verenleri tebrik ediyorum. Sizleri ve tüm katılımcıları en kalbi duygularıyla selamlıyorum."

Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Sayın Bekir BOZDAĞ

Göçün tarihi, bir diğer tabirle insanlık tarihidir. Göç, toplumları var eden ve varlıklarını idame ettiren önemli temel etkenlerden birisidir. Farklı sebeplerden ötürü memleketlerinden başka ülkelere göç eden topluluklar hem kendilerinden getirdikleri hem de orada bulduklarıyla bu yeni coğrafyalarında yeni bir dinamizm inşa ederler. Göçler, tarihte toplumların kendi kimlikleri ve gelecekleri üzerine yeniden düşünmeye imkân sağlar.

50. yılını idrak etmekte olduğumuz Türkiye'den Almanya'ya göç, başlangıçta iktisadi ve sosyal nedenlerden dolayı gerçekleşmişse de, günümüzde geldiği nokta itibarıyla hemen her alanda derinlemesine incelenmeye ihtiyaç duymaktadır. Geride bıraktığımız 50 yılı her cihetiyle muhasebe edebilmek ve bugün itibarıyla göçmenlerimiz hakkında detaylı bir tasvire ulaşabilmek maksadıyla gerçekleşen birçok akademik toplantı arasında, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından düzenlenmiş olan 50. Yıl Sempozyumu'nun önemli bir yeri vardır. Sempozyum, Türkiye ve Almanya'dan farklı alanlardan katılımcıların iştirakiyle, göçün hemen her sahada ele alınmasına imkân verecek ölçüde kuşatıcı ve bilimsel bir niteliğe sahiptir.

Başkanlığın, göçün 50. yılı münasebetiyle 2011 yılında düzenlediği birçok faaliyet arasında müstesna bir yeri olan "Almanya ve Göç" Sempozyumunun çözümlerinin yer aldığı bu kitabın Almanya'daki Türklerin geleceğine ışık tutmasını dilerim.

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı Kemal YURTNAÇ

Önsöz

Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından, 1 ve 2 Kasım 2011 tarihinde Berlin'de gerçekleştirilen **"50. Yılında Almanya'da Türkler"** Sempozyumu, hem bir geçmiş muhasebesi, hem de bir gelecek perspektifi bakımından ellinci yıl etkinlikleri içerisinde önemli bir yer tutmuştur.

Zorluklardan büyük başarıları uzanan Almanya'da Türklerin bireysel ve toplumsal tecrübelerine bilimsel bir bakış açısı geliştirebilmek maksadıyla gerçekleşen sempozyumun kitap haline getirilmesi de bilim camiamıza büyük katkılar sağlayacağı muhakkaktır.

50. Yıl Sempozyumunda, göçün ve Almanya'da Türklerin tarihinden sosyolojisine yönelik teorik çerçevenin belirlendiği konuşmaları pratik durumu tasvir eden konuşmalar takip etmiştir. Bu bakımdan sempozyumda olabildiğince kuşatıcı bir üslupla konular ele alınmaya gayret edilmiştir. Sempozyum, Türkiye'den ve Almanya'dan siyasi yetkililer, akademisyenler, vakıf ve dernek temsilcileri ve Avrupa'da faaliyet gösteren Türk sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla gerçekleşmiştir.

Göçün 50. Yılı etkinlikleri Gala Yemeğine iştirak eden, başta Başbakanımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'a, Başbakan Yardımcımız Sayın Bekir Bozdağ'a, Federal Almanya Uyum Bakanı Sayın Maria Böhmer'e, diğer tüm yetkililere ve etkinliklerin düzenlenilmesine emek veren çalışma arkadaşlarıma teşekkür ediyor, başta yurtdışında yaşayan vatandaşlarımıza, milletimize ve yurtdışında yaşayan tüm toplumumuza yeni ufuklar açmasını diliyor, birlikteliğimize ve geleceğimize faydalar getirmesini temenni ediyorum.

İçindekiler

Sempozyum Mesajları	3
Önsöz	9
Giriş	
Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu.....	13
Açılış Konuşmaları	17
Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı Kemal Yurtnaç.....	19
Türkiye Cumhuriyeti Berlin Büyükelçisi Ahmet Acet	21
Federal Almanya Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Maria Böhmer.....	23
Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ.....	29
 1. Bölüm Teorik Yaklaşımlar	33
Entegrasyonu Yeniden Entegre Etmek: Kavramlar, Teoriler, Paradigmalar	35
Dr. İbrahim Kalın.....	37
Prof. Tarig Modood	39
Prof. Gökçe Yurdakul.....	44
Prof. Dr. Ruth Mandel	57
Göçmenlikten Yurttaşlığa Geçiş	63
Prof. Yasemin Karakaşoğlu	66
Prof. Dr. Mustafa Gencer.....	67
Doç. Dr. Murat Erdoğan	71
Çokkültürlülük Üzerine Yeniden Düşünmek.....	83
Doç. Dr. İbrahim Kalın	85
Dr. Ercan Karakoyun	89
Siyaset ve Göç.....	97
Dr. Mustafa Ünal.....	99
Prof. Dr. Hans Köhler	101
Prof. Dr. Bülent Çiçekli.....	105
Prof. Dr. Mazhar Bağlı.....	110

Haklar ve Eşit Katılım.....	113
Prof. Dr. Harun Gümrükçü	115
Mustafa Yeneroğlu.....	121
Dini Çoğulculuk ve Bir Arada Yaşama.....	125
Ömer Orhun	127
Prof. Dr. Thomas Gutmann.....	131
Medyada Göç ve Göçmen Algısı	137
Ahmet Külahçı.....	139
İclal Aydın	142
Süleyman Bağ.....	143
2. Bölüm Pratik Tecrübeler	145
Göçmenin Yanındaki Aktör: Sivil Toplum Kuruluşları	147
Prof. Dr. M. Emin Köktaş	149
Hasan Özdoğan	151
Kenan Kolat.....	153
Oğuz Üçüncü.....	156
Fuat Mansuroğlu.....	159
Ortak Alanı İnşa Etmenin Anahtarı: Siyasal Katılım	161
Aydan Özoğuz.....	163
Bülent Arslan	165
Memet Kılıç	168
Almanya’da İslam Tartışmaları: Alman İslam Konferansı ve İslamofobi.....	173
Ali Kızılkaya	175
Dr. Dirk Halm	180
Erol Pürlü.....	182
Dr. Hasan Karaca	186
Sosyal Sorunlar ve Nedenleri	189
Prof. Cevdet Erdöl.....	191
Süleyman Çelebi.....	193
Dr. Yılmaz Bulut	196
Gabriele Scholz	203
Bernd Lüdicke.....	206
Eğitim Sisteminde Fırsat Eşitliği ve Çokkültürlülük.....	211
Dr. Hakan Akgün	213
Dr. Ali Sak	216
Prof. Dr. Havva Engin	218
İş Hayatında Yeni Yönelimler	221
Nurettin Canikli	223
Suat Bakır	226
Ömer Sağlam	229
Şevki Karasu	232
Yrd. Doç. Dr. Osman Sirkeci	235
Konuşmacılar ve Oturum Başkanları	239

Giriş

Almanya ve Göç: 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı ile Federal Almanya Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanlığı tarafından 1-2 Kasım 2011 tarihlerinde Berlin Andels’ Otelde düzenlenen “Almanya ve Göç” Sempozyumu Türkiye’den Almanya’ya göçün hemen her açıdan ele alınabilmesi amacıyla on üç farklı oturumda gerçekleşmiştir. İlk oturum haricindeki diğer on iki oturum paralel salonlarda eşzamanlı olarak gerçekleşmiştir. A Salonu oturumlarında daha ziyade göçün teorik zemini, göçe dair kavram ve düşünceler tartışılmış, B Salonunda ise göçün ekonomiden sosyal sorunlara pratik hayatta karşılığı ele alınmıştır. Böylece sempozyum Türkiye’den Almanya’ya göçün farklı alanlarda değerlendirilmesine vesile olmuş ve önümüzdeki süreçte dikkate alınması gereken hususları gündeme taşımıştır.

1 Kasım 2011 Salı günü kısa film gösteriminin akabinde sırasıyla Berlin Büyükelçisi Ahmet ACET, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı Kemal YURTNAÇ, Federal Göç ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Prof. Maria BÖHMER ve Başbakan Yardımcısı Bekir BOZDAĞ açılış konuşmalarını gerçekleştirmişlerdir. Açılış konuşmalarında Türkiye’den Almanya’ya göçün önemine, göçmenlerin gelecekteki konumlarına

ve göçün ülkeler arası ilişkilere olan etkisine değinilmiştir.

Açılış konuşmalarından sonra verilen aranın ardından “Entegrasyonu Yeniden Entegre Etmek: Kavramlar, Teoriler ve Paradigmalar” başlıklı ilk oturum gerçekleşmiştir. İlk oturumun moderatörü Başbakanlık Müşaviri Doç. Dr. İbrahim KALIN, göç ve uyum tartışmalarında kullanılan kavramların önemine değindikten sonra, yeni bir paradigma arayışının gerekliliğine işaret etmiştir. Oturumun ilk konuşmasını Bristol Üniversitesi’nden Prof. Tarık MODOOD gerçekleştirmiş, sunumunda daha ziyade göçmenlik ile ilgili kavramların boyutlarını ele almıştır. MODOOD’dan sonra kürsüye University College London’dan öğretim görevlisi Prof. Ruth MANDEL gelmiş ve konuşmasını göç paradigmaları çerçevesinde gerçekleştirmiştir. Oturumun son konuşmacısı olan Humboldt Üniversitesi Misafir Öğretim Üyesi Prof. Gökçe YURDAKUL göçmen kimlikler ve kimlik arayışları üzerine bir konuşma yapmıştır.

1 Kasım Salı günü öğleden sonraki oturumlar iki farklı salonda eşzamanlı olarak devam etmiştir. Yukarıda ifade edildiği üzere A Salonunda gerçekleşen oturumlar göç meselesini daha ziyade teorik çerçevede ele alırken, B Salonunda ise göçün pratik tezahürleri tartışılmıştır. A Salonu

İkinci Oturumu, Prof. Yasemin KARAKAŞOĞLU başkanlığında, Federal Meclis Eski Başkanı Prof. Rita SÜSSMUTH, Prof. Michael BODEMANN, Prof. Mustafa GENCER ve Doç. Murat ERDOĞAN'ın sunumları ile devam etmiştir. Bu oturumda Federal Almanya tarihinde göçlere genel bir bakış, göçün yerleşik toplum tarafından nasıl algılandığı, göçmenlerin nasıl bir kimlik tanımlamalarına maruz kaldıkları gibi konular ele alınmıştır. B Salonu İkinci Oturumunda ise, Prof. Emin KÖKTAŞ'ın moderatörlüğünde, sivil toplum kuruluşlarının uyum süreçlerinde karşılaştıkları sorunlar tartışılmıştır. Oturum Avrupa'da faaliyet gösteren büyük sivil toplum kuruluşlarından dördünün başkanlarının konuşmaları ile devam etmiştir. Sırasıyla Avrupa Türk Demokratlar Birliği Başkanı Hasan ÖZDOĞAN, Almanya Türk Toplumu Başkanı Kenan KOLAT, İslam Toplumu Milli Görüş Genel Sekreteri Oğuz ÜÇÜNCÜ, Avrupa Ehl-i Beyt Federasyonu Başkanı Fuat MANSUROĞLU konuşmalarını gerçekleştirmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının Almanya'da karşılaştıkları sorunların yanı sıra ortak hareket etmenin tartışıldığı oturumda, karar mekanizmalarını farklı kesimlerin birlikte geliştirmelerinin önemi tekrar vurgulanmıştır.

"Çokkültürlülük Üzerine Yeniden Düşünmek" başlıklı A Salonu Üçüncü Oturumunu Dr. Czarina WILPERT yönetmiştir. Oturumda Doç. Dr. İbrahim KALIN, Prof. Karen SCHÖNWAELDER ve Dr. Ercan KARAKOYUN yer almıştır. Daha ziyade göçün teorik arka planının ele alındığı oturumda göçün hangi kavramsal çerçevede değerlendirilmesi gerektiği gibi hususlar gündeme gelmiş, bunun yanında göçmenlerin yeni coğrafyalarına uyum sağlamaları ve şehirleşmenin getirdiği sorunlar tartışılmıştır.

B Salonu Üçüncü Oturumunda Federal Almanya siyasetinde etkin Türk kökenli milletvekilleri yer almıştır. Başkanlığını Prof. Deniz Ülke ARİBOĞAN'ın yaptığı oturumda Sosyal Demokrat Parti'den Aydan ÖZOĞUZ, Yeşiller Partisinden Memet KILIÇ ve Hristiyan Demokrat Parti'den Bülent ARSLAN konuşma yapmışlardır. Oturumda siyasi arenada göçmenlerin durumu, kat edilmesi gereken mesafeler ve karşılaşılan sıkıntılar öne çıkmış, Almanya siyasetinde Türk kökenlilerin etkinliği ve birlikte hareket imkânları gündeme gelirken farklı

siyasi tercihlerin sebeplerine de değinilmiştir.

Dördüncü Oturumlar 2 Kasım Çarşamba günü saat 9.30'da başlamıştır. A Salonunda Siyaset ve Göç konusu ele alınmış, başkanlığını Dr. Mustafa ÜNAL'ın gerçekleştirdiği oturumda Prof. Hans KÖCHLER, Prof. Ruud KOPPMANS, Prof. Bülent ÇİÇEKLI, Prof. Mazhar BAĞLI yer almıştır. Göçün siyasi arenada bulunduğu karşılık ve farklı göçmen siyasetlerinin nedenleri ele alınmıştır.

Moderatörlüğünü Hukukçu Engin Karahan'ın yaptığı "Almanya'da İslam Tartışmaları" başlıklı B Salonu Dördüncü Oturumunda Dr. Hasan KARACA, Dr. Dirk HALM, Erol PÜRLÜ ve Ali KIZILKAYA bulunmuştur. Almanya'da Müslüman toplulukların kamu tüzel kişiliği alma haklarının tartışıldığı oturumda, Müslümanların siyasi ve sosyal hayatta karşılaştıkları sorunlar ele alınmıştır. Yükselen yabancı karşıtlığı ve İslamofobiye karşı takip edilebilecek yöntemlerin gündeme geldiği oturumda, Almanya İçişleri Bakanlığının düzenlediği İslam Konferanslarının mahiyeti ve hedefleri hakkında konuşulmuş ve Müslüman toplumun birlikte hareket etme imkânları tartışılmıştır.

"Haklar ve Eşit Katılım" başlıklı A Salonu Beşinci Oturumunun moderatörlüğünü Türkiye ve Uyum Araştırmaları Merkezi Müdürü Prof. Hacı Halil USLUCAN gerçekleştirmiştir. Oturum, sırasıyla Prof. Kay HAILBRONNER, Prof. Turgut TARHANLI, Prof. Harun GÜMRÜKÇÜ ve Mustafa YENEROĞLU'nun konuşmalarıyla devam etmiş, genel itibarıyla Almanya-Türkiye ilişkileri, AB vize hukuku ve göçmenlerin hukuki statüleri tartışılmıştır.

B Salonu Beşinci Oturumunda ise "Sosyal Sorunlar ve Nedenleri" başlığı altında Ankara Milletvekili Prof. Cevdet ERDÖL, İstanbul Milletvekili Süleyman ÇELEBİ, Dr. Yılmaz BULUT, Avukat Bernd LÜDICKE, Almanya Sosyal Hizmetler Kurumu'ndan Gabriel SCHOLZ konuşmalarını yapmıştır. Almanya'da yetişen yeni neslin sosyalleşmesi, topluma uyumları, karşılaştıkları ailevi sorunlar gibi hususlar dile getirildiği ve Türk gençlerin ailevi ve sosyal çevrelerinden kaynaklanan sorunların tartışıldığı oturumda Gençlik Daireleri tarafından ailelerinden alınan çocukların yaşadığı sıkıntılar ele alınmıştır.

"Dini Çoğulculuk ve Bir Arada Yaşama" konusu, A Salonu Altıncı Oturumunda Emekli Büyükelçi Ömür Orhun'un moderatörlüğünde Prof. Dr. Wolf-D. BUKOW, Prof. Dr. Thomas GUTMANN ve Dr. Salman SAYYID tarafından tartışılmıştır. Çokkültürlü yaşamın temel şartı olarak dini çoğulculuğun mevcut şekilleri ile çokkültürlülüğü yaşatmada karşılaşılan sıkıntıların gündeme geldiği oturumda, göçmenlerin öz kimlik ve kültürleri ile yerleşik toplum tarafından nasıl algılandıklarına dair önemli konular ele alınmıştır.

B Salonu Altıncı Oturumu, Almanya'daki Türk kökenli gençliğin eğitim hayatında karşılaştıkları sıkıntılar ve eğitimdeki başarısızlık oranının yüksekliği hakkında olmuştur. Sempozyumun da ana konularından birini oluşturan bu önemli konu, "Eğitim Sisteminde Fırsat Eşitliği ve Çokkültürlülük" başlığıyla Prof. Dr. Hüseyin BAĞCI başkanlığında yapılmıştır. Oturumda Prof. Dr. Havva ENGİN, Dr. Hakan AKGÜN, Dr. Ali SAK ve Cahit BAŞAR konuşma yapmış, hem eğitim sisteminden kaynaklanan sorunlara değinilmiş hem de sahadan gelen konuşmacıların tecrübeleri ışığında pratikte karşılaşılan sorunlar dile getirilmiştir.

Moderatörlüğünü Andrea DERNBACH'ın yaptığı "Medyada Göç ve Göçmen Algısı" başlıklı A Salonu Yedinci Oturumunda, Hürriyet Avrupa'dan Ahmet KÜLAHÇI, Zaman Avrupa'dan Süleyman BAĞ ve Yazar İclal AYDIN yer almıştır. Medyada göçmenlere yönelik nasıl bir algı oluşturulduğu ve göçmenlerin medyaya olan ilgisi gibi konular tartışılmıştır.

Sempozyumun son oturumu olan B Salonu Yedinci Oturumunda Almanya ve Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinden, göçmenlerin Alman ekonomisindeki konumlarına kadar geniş bir sahada ekonomi ve göç konusu ele alınmıştır. Giresun Milletvekili Nurettin CANİKLİ'nin başkanlığını yaptığı bu oturumun başlığı "İş Hayatında Yeni Yönelimler" olmuştur. Oturumda, Türk-Alman Ticaret ve Sanayi Odası Genel Sekreteri Suat BAKIR, Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Almanya Genel Müdürü Şevki KARASU, Avrupa Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği Genel Sekreteri Ömer SAĞLAM ve Hakkâri Üniversitesi Maliye Bölümü Öğretim Üyesi Dr. Osman SİRKEÇİ konuşmalarını yapmıştır.

Oturumların ardından A Salonunda genel bir

değerlendirme toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Uzmanlarından Ünal KOYUNCU, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkan Yardımcısı Dr. Gürsel DÖNMEZ ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi Öğretim Üyesi Prof. Mehmet OKYAYÜZ birer değerlendirme konuşması yapmışlardır. Daha sonra, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı Kemal YURTNAÇ genel bir değerlendirme yapmak üzere kürsüye gelmiş, 50. Yıl Sempozyumu'nun önemine, ulaşılan ana hedeflerine ve benzeri toplantıların devam ettirilmesinin gerekliliğine değinmiştir. Sempozyum, Federal Almanya Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Prof. Maria BÖHMER'in vermiş olduğu resepsiyon ile sona ermiştir.

50. Yıl Sempozyumu, Almanya'da Türklerin geçmişinin ve bugün bulundukları konumun genel bir tasvirinin yapılması bakımından çok önemli bir adım olmuştur. Hemen her alanda gerçekleşen bu genel tasvir, Türkiye kökenlilerin Almanya'daki geleceklerine dair projeksiyon olabilecek önemli noktaları ortaya koymuştur. Bilimsel veri ve görüşler ışığında, Almanya'daki Türklerin önümüzdeki 50 yılda ulaşmaları gereken konumun ifadesi bakımından sempozyum ayrıca ehemmiyet taşımaktadır. Ayrıca, hem Almanya kamuoyunda Türkiye kökenlilerin durumlarının ve sorunlarının gündeme taşınması hem de Türkiye kamuoyunda farkındalık yaratılması bakımından sempozyum önemli bir açığın kapatılmasında etkili olmuştur.

50. Yıl Sempozyumu, sağladığı bilimsel ve sosyal katkının yanında, göçün 50. yılının anıldığı programların önemli bir ayağını teşkil etmiştir. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, göçün 50. yılı münasebetiyle çok sayıda etkinlik düzenlemiş, kültürel ve sanatsal birçok toplantıya katkı sağlamıştır. Almanya'da bulunan hemen tüm sivil Türk toplum kuruluşlarının davet edildiği programa, Almanya ve Türkiye'den birçok siyasetçi, akademisyen, resmi ve sivil kurum temsilcileri iştirak etmiştir. Berlin'de gerçekleşen sempozyum tüm bu etkinliklerin bilimsel karşılığını tasvir etmesi bakımından kapsayıcı ve derinlikli bir zeminde gerçekleşmiştir.

AÇILIŞ KONUŞMALARI

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Yurtdışı Türkler
ve Akraba Topluluklar Başkanı

Kemal YURTNAÇ

Türkiye Cumhuriyeti Berlin Büyükelçisi

Ahmet ACET

Federal Almanya Göç, Mülteciler ve Uyumdan
Sorumlu Devlet Bakanı

Maria BÖHMER

Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı

Bekir BOZDAĞ

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı
Sayın Kemal YURTNAÇ

Sayın Başbakan Yardımcımız,

Federal Almanya’nın Göç ve Uyumdan Sorumlu
Bakanı Sayın BÖHMER,

Sayın Büyükelçi,

Türkiye ve Federal Almanya parlamentolarının
değerli milletvekilleri, sivil toplum örgütlerinin
değerli temsilcileri, değerli katılımcılar, değerli basın
mensupları;

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’nca
tertiple edilen Almanya ve Göç temalı sempozyuma
katılarak bizlerle birlikte olma duyarlılığını
gösterdiğiniz için hepinize teşekkür ediyorum. Ekip
arkadaşlarım adına sizleri saygıyla selamlıyorum.
Sizlere kısaca Başkanlığımız hakkında bilgi arz
etmek istiyorum. Yurtdışı Türkler ve Akraba
Topluluklar Başkanlığı 2010 yılında kurulmuştur.
Bu süre zarfında, yani geçirdiğimiz bir yıl süre
zarfında teşkilatlanmasını tamamlamıştır. Kurumda
üç ana alan bulunmaktadır: Bir tanesi, yurtdışında
yaşayan vatandaşlarımız; yani dünyanın 155
ülkesinde yaşayan ve sayıları 6 milyona ulaşan
vatandaşlarımızın gerek Türkiye’deki gerek yaşadıkları

ülkelerdeki sorunlarının tespit edilmesi, çözülmesi
ve ilgili taraflarla birlikte çalışmaların yapılıp
sonuçlandırılmasıdır. Diğer bir tarafta, tarih boyunca
tarih ve kültür birlikteliği içerisinde yaşadığımız
soydaş ve akraba topluluklarla beraber, onlarla
birlikteliğimizi sağlayacak çalışmaları yapacak başka
bir daire bulunmaktadır. Bir diğeri de yurtdışından
Türkiye’ye getirdiğimiz üniversite öğrencileri ile
ilgilenmektedir. Türkiye’deki eğitimlerini başarılı bir
şekilde tamamlayıp tekrar ülkelerine dönebilmeleri
için onlara rehberlik hizmeti verilmekte ve ileride
ülkeleri ile ülkemiz arasında köprülerin sağlam bir
şekilde atılması için çalışmalar yapılmaktadır. Kurum
içerisinde toplam 6 daire başkanlığı bulunmakta
olup 120 uzmanımız çalışmaktadır. Bu uzmanlar,
görev alanları itibarıyla dünyayı analiz edebilen,
ilgili ülkenin dilini bilen ve yaşadıkları yani görev
alanındaki bölgeyle irtibatlı olan arkadaşlarımızdan
oluşmaktadır. Teşkilat yapısı vatandaşlarımızın ihtiyaç
ve beklentileri doğrultusunda şekillendirilmiştir.
Berlin’de düzenlenen ve ilk yurtdışı görevimiz olan
bu çalışma da bu amaca hizmet etmektedir.

Değerli konuklar, bizim için sempozyumun hazırlık

süresi zorlu ve zahmetliydi. Bir taraftan teşkilat çalışmaları, bir taraftan yurtdışında yapacağımız böyle büyük bir organizasyonu hep birlikte gerçekleştirmek, büyük ve yoğun bir çalışmayı gerektirdi. Bu süre zarfında da kurumdan beklenen hizmetleri sunmaya gayret ettik. Artık, buradan bugün şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki, bu teşkilat aktif olarak vatandaşlarımızın, soydaşlarımızın ve akrabalarımızın hizmetindedir ve bundan sonra da artık hiçbir noksanı olmadan çalışmaya devam edecektir.

Sempozyuma gelirsek; sempozyumda 13 ana oturum olacak ve bu oturumlarda 66 bilim adamı,

akademisyen, sivil toplum örgütü temsilcisi ve alan uzmanı kişiler tarafından göçte yaşanan sorunlar konuşulacak, ekonomiden sosyal ve kültürel hayata kadar geniş bir sahada tartışmalar gerçekleşecektir. Bu sempozyumun ürünü olarak ortaya çıkacak fikirler kitaplaştırılacak, gerek bizim çalışmalarımıza rehberlik etmesi sağlanacak, gerekse kamuoyunda birleşip bu sorunların tartışılmasına imkân verilmiş olacaktır. Sempozyumun hazırlığında ve yürütülmesinde çalışan değerli kurumlara, kişilere, şirketlere ve görev alan çalışma arkadaşlarıma çok teşekkür ediyorum. Başarılı bir sempozyum geçmesi düşüncesiyle hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Türkiye Cumhuriyeti Berlin Büyükelçisi Sayın Ahmet ACET

Sayın Başbakan Yardımcısı Bekir BOZDAĞ,
Sayın Devlet Bakanı Profesör Doktor Maria BÖHMER,
Saygıdeğer milletvekilleri,
Sayın Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı
Kemal YURTNAÇ,

Değerli katılımcılar, Türkiye’den gelen değerli konuklar;

Bugün burada Türk iş gücünün Almanya’ya göçünün 50. yıldönümünün en önemli ve kapsamlı etkinliğinden biri olarak tanımlayabileceğimiz “Almanya ve Göç: 50. Yılında Almanya’daki Türkler” başlıklı sempozyum vesilesiyle bir araya gelmiş bulunuyoruz. Bu önemli etkinlikte uzun çabalarıyla başarılı hizmetler veren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar elemanlarına teşekkür ediyorum. On üç ayrı oturumuyla entegrasyonun tanımlamasından, medyada göç ve göçmen algısına kadar uzanan bir yelpaze içindeki konu başlıklarıyla ve çok değerli katılımcılarıyla bu sempozyum, göçün her boyutunu kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Sempozyum, kuşkusuz göç ve

göçle bağlantılı olarak yıllar içinde biriken tüm sorunlara nasıl kapsamlı çözüm önerileri bulunabileceğine ve diğer taraftan zamanın akışı içinde doğan fırsatların nasıl daha iyi değerlendirilebileceğine dair perspektifler sunacaktır.

Bundan 50 yıl önce, Türkiye ve Almanya İşbirliği Anlaşmasının imzalanmasıyla yoğunluk kazanan göç, Türkiye ve Almanya ilişkilerinin bugünkü seviyesine gelmesinde belirleyici yer tutmuş ve ilişkilerimizin anlamını derinleştirmiştir. Almanya’daki vatandaşlarımız tam yarım asırdır, Almanya’nın kalkınmasına, ilerlemesine Avrupa ve dünya çapında ekonomik ve de siyasal güç olmasına verdikleri emekleriyle, gayretleriyle ve alın terleriyle katkıda bulunmaktadırlar. Bugün hem Almanya’nın İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik mucize olarak nitelendirilen kalkınmasına önemli katkı sağlayan Türk göçmenlere, hem bu göçmenlere bir refah toplumunun sağladığı imkânları sunan Almanya’ya karşılıklı ve birlikte teşekkür etme zamanıdır. Zira göç olgusu istisnasız tüm taraflara ve toplumlara kazanç sağlamıştır. Almanya’daki Türkler şimdi Almanya’nın bütün top-

lumsal alanlarında kendilerini göstermektedirler. Bu ülkede başarılı olmuş, çok önemli yerlere gelmiş, pek çok şöhret olmuş Türk kökenli göçmen ve bunlardan kat ve kat daha fazla Alman toplumu içinde çok çeşitli yerlere gelmiş isimleri bilinmeyen Türkler ve Türk kökenliler bulunmaktadır.

Sayın Cumhurbaşkanımız Abdullah Gül'ün geçen Eylül ayında Almanya'ya yaptığı ziyaret sırasındaki ifadesiyle, "Onlar artık misafir değil, burada ev sahibidirler." Bu nedenledir ki göçmen nüfusun gelişimi ve değişimi değerlendirilirken eski klişelerden uzaklaşılması ve buna uygun siyaset üretilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bugüne kadar üretilen iyi niyetli politikalar, bu gelişimin maalesef gerisinde kalabilmektedir. Bunu lütfen hepimiz bir öz eleştiri olarak kabul edelim. Bu ülkeye gelen Türklerin ve genel olarak tüm göçmenlerin çoğunun bu ülkede kalıcı oldukları erken bir noktada idrak edilmediğinden mevzuat ve uygulamalar bakımından eksiklikler doğmuş ve beklentiler artmıştır. Çifte vatandaşlık hakkı, aile birleşiminde karşılaşılan engeller, iş piyasasında ve eğitimde fırsat eşitliğinden yararlanma gibi konuların gündemden kalkması en büyük temennimizdir. Bugün Almanya'nın bu süreçte yaşanan gecikmeleri süratle telafi etmeye çalıştığını da izliyoruz. Biz de bu yapıcı yaklaşımlara katkı sağlamaya çalışıyoruz. 21. yüzyılın başındaki göç olgusuyla ilgili politikaların oluşturulması sürecinde göçmen toplulukların deneyim, beklenti, öneri ve değerlendirmelerinden yararlanılmasının, mevzuat kapsamındaki uygulamanın

başarıya ulaşmasını ve uyum diye adlandırılan olgunun daha kolay gerçekleşmesini sağlayacağına inanıyoruz. Bu bakımdan Almanya'nın her köşesinde federal ve yerel düzeyde sivil toplumla yürütülen yakın işbirliğini takdirle karşılıyoruz. Eğitim ve yetişme alanı herhalde tartışılmaz bir şekilde bu işbirliği içinde en çok üzerinde durulması gereken alandır.

Büyük bir bölümü tüm hayatlarını bu ülkede kuran Almanya'daki Türkler, içinde bulundukları toplum tarafından kabullenmek kendilerini ve geleceklerini bu ülkede görmek istiyorlar, sorumluluk almak istiyorlar, vatandaş veya göçmen olmanın hükümlülüklerini üstlenmek istiyorlar. Genelde göçmenlerin, özelde ise Türklerin bu ülkede istenmedikleri hissiyatına yol açan zihniyeti ortadan kaldırmak ve göçmen nüfusa özgüven sağlamak için çaba harcanması gerektiğinin kanaatindeyim. Karşılıklı çaba, istek ve güven bulunduğu sürece göç alanında karşılaşılan sorunların hiçbirisi aşılmaz değildir. Tüm bu sorunların üstesinden gelmek ve Almanya'da bulunan vatandaşlarımızın hak ettikleri yaşam standartlarının yanı sıra siyasi, sosyal ve ekonomik haklara kavuşmaları için yapılması gereken en önemli şey işbirliğidir. İnsanlarımıza, bizi ayırtıran değil birleştiren unsurlar olarak bakmamız, bize çözüm yolunda rehberlik edecektir. Bugün burada açılışını yapmakta olduğumuz sempozyumun göç olgusuna yeni perspektifler getirmesini temenni ediyorum. Beni dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Federal Almanya Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Sayın Prof. Dr. Maria BÖHMER

Sehr geehrter Herr stellvertretender Ministerpräsident BOZDAĞ,

Sehr geehrte Frau Prof. SÜSSMUTH, ich Grüße sie sehr ganz herzlich als frühere Präsidentin des deutschen Bundestags, aber auch als eine ganz besondere Freundin und Förderin des Austausches mit der Türkei und dass die Menschen hier heimisch werden, herzlichen Dank dafür.

Sehr geehrte Damen und Herren, Abgeordneten aus Deutschland und aus der Türkei,

Herr Botschafter, Herr YURTNAÇ,

Meine Damen und Herren und ich sage aus herzlichem Gründen, liebe Freundinnen und Freunde, die zu uns gekommen sind.

In dem Eingangsfilm haben wir gesehen, die Menschen, die in den ersten Zug gestiegen sind, der vor 50 Jahren in Istanbul startete; das Ziel war damals München. Und viele, die in diesen Zug gestiegen sind und mit viele Weiterer die kamen mit einem Traum und dieser Traum hieß damals Almanya. Es war der Traum von einem besseren Leben. Aber wir

wissen inzwischen auch, dass es die Reise in ein unbekanntes Land gewesen ist für viele, die sich damals auf dem Weg gemacht haben. Heute können wir sagen, dass Deutschland zu Heimat geworden ist für nahezu 3 Millionen Menschen deren Großeltern, Eltern nach Deutschland gekommen sind und 1 Million der Kinder sind hier in diesem Land geboren und deshalb sage ich, es ist eine faszinierende Geschichte der Einwanderung die wir heute begehen; es ist eine gemeinsame Geschichte über die wir uns freuen dürfen.

Ich möchte ihnen sehr geehrter Herr stellvertretender Ministerpräsident Bozdağ, sehr herzlich danken für diese Einladung zu dem Symposium. Und ich verbinde damit auch die Erinnerung, dass wir am Sonntag gemeinsam in Salzburg in den Zug gestiegen sind, den Kultuzug, dem Zug der Erinnerung um die letzte Strecke von Salzburg nach München gemeinsam zu fahren. Wir haben mit Gastarbeiter der ersten Stunde gesprochen, das war sehr bewegend. Wir haben eine Gedenktafel am Gleis 11 des Münchener Hauptbahnhofes enthüllt und diese Gedenktafel wird viele Menschen daran erinnern, dass

der erste Zug dort eingelaufen ist, dass wir dieses gemeinsamen tun ist Ausdruck unserer Verbundenheit und unseres gemeinsamen Dankes an die mutigen Männer und die tapferen Frauen die damals, so hieß es mit dem schwarzen Zug nach Deutschland reisten. Unseren beiden Länder, die Türkei und Deutschland haben davon profitiert, wir haben es in diesen Bildern gesehen und wir haben es an den Grußbotschaften gehört.

Wir sind bei diesem Jahrestag ein Stück auf dem Weg noch einmal zu erinnern, aber wir richten auch den Blick nach vorne und es sind nicht nur diese Tage an dem wir uns an 50 Jahre Anwerberabkommen erinnern, in der Tat waren es ganze 12 Punkte, wie es in diesem Anwerberabkommen zusammengefasst war; 2 Seiten auf dem es niedergeschrieben war. Und was hat es verändert? Was hat es bedeutet für die Menschen, die zu uns gekommen sind; Ganze Lebensverläufe sind anders geworden und unsere Länder haben sich auch damit verändert? Das wird morgen zum Ausdruck kommen bei der großen Festveranstaltung, bei der Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel und Ministerpräsident Erdoğan die Leistung der vielen Menschen würdigen, die in unseren Land gekommen sind und ich will heute einen sehr, sehr herzlichen Dank sagen, diesen Gastarbeiter der ersten Stunde für alle das was sie hier in Deutschland geleistet haben, für alle, das was sie eingebracht haben in dieses Land und dass sie dazu beigetragen haben, das sich Deutschland so entwickelt haben, einen herzlichen Dank an allen die zu uns gekommen sind als Gastarbeiter, die hier geblieben sind und die hier ihr Leben gestaltet haben Aber auch an diejenigen die als Botschafter wieder zurückgegangen sind in die Türkei und die es möglich machen, dass das Band zwischen unseren beiden Ländern, das Band der Freundschaft fester wird.

Ich habe selbst aus Anlass des Jahrestags ein Wettbewerb ausgerufen, „Heimat Almanya zeigt uns dein Deutschland“ und ich habe mich damit die junge Generation gewandt; denn es ist spannend zu Fragen was bedeutet das für junge Menschen die hier in Berlin, in München, in Köln, in Frankfurt geboren sind und deren Eltern aus Trabzon stammen, die Großeltern vielleicht aus Kayseri oder aus Gazian-

tep haben, was bedeutet für sie Heimat, was fühlen sie. Gewonnen hat den Wettbewerb ein 16 jähriges Mädchen, deren Eltern nach Deutschland kam. Und sie hat gesagt: „Heimat, das ist für mich genau dort, wo man sich wohl fühlt. Dieses Gefühl zu Hause zu sein, angenommen zu sein.“ Und sie hat gesagt ich bin jetzt hier zu Hause. Aber sie ist stolz und glücklich auf das was ihr die Eltern und Großeltern mitgegeben haben, die Wurzeln der Familie, die in der Türkei sind und deshalb hat sie die Geschichte der Familie nachgezeichnet zwischen der Türkei und heute Almanya. Es sind sehr kreative Beiträge für Deutschland und ich glaube, dass es wichtig ist, wenn wir im Rahmen diesen Symposiums nachdenken.

Sehr geehrter Herr Kollege, Herr stellvertretender Ministerpräsident BOZDAĞ. Wir haben uns vereinbart weiter in eine enge Zusammenarbeit der Zukunft alle diese Menschen nachzugehen und nachzuspüren. Dann macht es ein Unterschied zwischen Einwanderung, die vielleicht vor 100 Jahren standfand und ich sage das als Deutsche. Ein Land, das ja ein Einwanderungs- und ein Auswanderungsland ist, wer vor 100 Jahren ein Land verlassen hatte, der wusste, der kehrt nie mehr zurück. Wer heute in ein anderes Land einreist und auswandert und damit einwandert, der pendelt zwischen beiden Ländern; das wissen wir. Das ist der Fall für viele, die aus der Türkei zu uns gekommen sind. Wenn die erste Reise damals 3 Tage dauert, so dauert sie heute mit dem Flugzeug vielleicht knapp 3 Stunden und dann ist man schnell wieder in der alten Heimat. Aber man ist auch schnell wieder in der neuen Heimat und das schafft Verbindungen ungeahnte Art und Weise.

Das sind auch neue Herausforderungen für unsere Länder. Wir haben uns in Deutschland diese Situation in den letzten Jahren sehr intensiv gestellt. Sie wissen Bundeskanzlerin Dr. Angela Merkel hat im Jahr 2006 die Türen des Kanzleramtes weit geöffnet zum ersten Integrationsgipfel. Es war ein historischer Moment, viele sind gekommen und ich habe etliche auch gesehen, die an den Integrationsgipfeln im Kanzleramt teilgenommen haben, die heute unter den Gästen sind. Es ist gemeinsam der nationale Integrationsplan geschrieben worden. Es fand die

Islamkonferenz erstmal statt, die andauert und ich glaube das ist auch Ausdruck eines neuen Bewusstseins, eines neuen Aufeinanderzugehens und wir wollen alle Kraft investieren für eine bessere Integration der Menschen, die zu uns gekommen sind. Integration das bedeutet, dass die Menschen, egal welche Herkunft sie sind, gleichberechtigte Teilhabe in unserem Land haben sollen und lassen sie mich ganz klar sagen damit es kein Missverständniss wird. Integration ist nicht Assimilation, das mag in manch anderen Ländern so sein, dass man dann von Assimilation spricht; bei uns gilt Integration, d.h. sie können alle stolz sein auf ihre Wurzeln, auf ihre Herkunft, auf das was die Eltern und Großeltern geleistet haben. Aber ich freue mich auch über das ja sagen zu unserem Land und viele die aus vollem Herzen sich entschieden haben hier zu leben mit ihren Kindern, mit ihren Enkelkindern, mit ihren Ur-entkeln und insofern sage ich es ist unseres gemeinsames Land.

Ich bin dankbar, wie viele sich von ihnen einbringen damit die Chancen besser werden und wir wissen wir müssen es gemeinsam schultern und das betrifft nicht nur die beiden Länder Türkei und Deutschland, sondern es betrifft uns alle. Integration fängt bei jedem an und hier wollen wir alle unser Bestes geben. Ob es um die deutsche Sprache geht, ich sage auch hier ganz klar, deshalb heißt es nicht die Herkunftssprachen zu vergessen. Im Gegenteil es ist von Vorteil, wenn man in beiden Sprachen gut zu Hause ist. Aber es geht auch darum, dass die Bildung besser wird und jüngst Ergebnisse einen großen Bildungsstudie in Deutschland zeigen mir es geht Berg auf, aber es muss noch schneller werden, denn wir haben viele, gute, tüchtiger junger Menschen unter uns, die alle Chancen in unserem Land haben und insofern lassen sie uns gemeinsam anpacken damit sie in der Tat sagen können das ist eine gute Perspektive, die vor uns liegt.

50 Jahre Jubiläum des Anwerberabkommens. Das ist die Chance ein neues Kapitel aufzuschlagen und ich möchte ihnen sagen wir haben sozusagen Punktgenau zu diesem Jubiläum im deutschen Bundestag ein Gesetz verabschiedet, was Ausdruck dieses neuen Verständnisses ist. Wir haben das Gesetz zur Anerkennung von dem Ausland erworbenen Abschlüssen verabschiedet. Ich weiß, viele die aus der Türkei zu uns gekommen sind haben es sehr vermisst, dass ihr Abschluss in Deutschland nicht so anerkannt worden ist wie es ihre Qualifikation entspricht. Das wird in Zukunft anders sein. Alle die im Ausland einen Abschluss erworben haben, alle Migranten haben jetzt einen Rechtsanspruch auf eine Anerkennungsverfahren ihrer Abschlüsse und es geht mir dabei um mehr, es geht mit nicht nur um die Anerkennung eine beruflichen Qualifikation. Es geht mir um die Anerkennung von Lebensleistung und Wertschätzung der Menschen, die bei uns sind. Das wollen wir mitr diesem Gesetz zur Anerkennung vom Ausland erworbenen Abschlüssen unterstreichen.

Und das ist Ausdruck einer neuen Willkommenskultur. Wir reichen einander die Hand und das bedeutet für das Aufnehmende Land genauso wie das Herkunftsland zusammen zu stehen und alles dafür zu tun. Wir wollen dieses und ich sage das Moto unserer Integrationspolitik was wir gemeinsam aufgreifen heißt wir reden miteinander und nicht übereinander und die vielen Geschichten der 50 Jahre Einwanderung, die wir jetzt vor Augen haben. Diese Geschichten sind eine gemeinsame Geschichte und sie sollen eine Geschichte der Zukunft werden. Das stärkt die Verbindung und die Freundschaft zwischen unseren Ländern und das ist wichtig für alle Menschen, ob in Deutschland oder der Türkei und sofern wünsche ich dem Symposium viele anregende Diskussionen, gute Ergebnisse einen gemeinsamen Blick nach vorne für eine gute gemeinsame Zukunft. Herzlichen Dank.

Federal Almanya Göç, Mülteciler ve Uyumdan Sorumlu Devlet Bakanı Sayın Prof. Dr. Maria BÖHMER

Sayın Başbakan Yardımcısı BOZDAĞ,

Sayın Prof. SÜSSMUTH, sizi eski Federal Alman parlamentosu başkanı olarak ve ayrıca Türkiye ile işçi alımının çok özel bir dostu ve teşvikçisi olarak yürekten selamlıyorum.

Alman ve Türk parlamentosunun sayın bay ve bayan milletvekilleri,

Sayın Büyükelçi, Sayın YURTNAÇ,

Bayanlar ve baylar ve yürekten gelen duygularla hitap ettiğim burada bulunan dostlar,

Giriş filminde, 50 yıl önce İstanbul'dan kalkan ve hedefi Münih olan trene binen insanları gördük. Ve bu trene binenler ve diğer birçok kişi bir hayal ile geldiler ve o zamanlar bu hayalin adı Almanya idi; daha iyi bir yaşam hayaliydi. Ama biz şimdi birçok kişinin bilinmedik bir ülkeye doğru yola çıktıklarını bilmekteyiz. Bugün ailelerinin geldikleri Almanya'nın, 3 Milyon kişi içi vatan olduğunu biliyoruz. Bu ülkede bir milyon çocuk doğdu ve ben bu nedenle bunun büyüleyici bir göç hikâyesi olduğunu söylüyorum, bu

bizi sevindiren müşterek bir hikâye.

Ben Sayın Başbakan Yardımcısı Bozdağ'a bu sempozyuma daveti için yürekten teşekkür etmek isterim ve bunu şu hatırlatmayla birleştirmek isterim ki, Pazar günü, kültür trenine, hatıralar trenine son aşaması olan Salzburg'dan Münih'e birlikte gitmek için bindik. Münih garında, 11. peronda bir hatıra panosu açtık ve bu hatıra panosu ilk trenin oraya girdiğini hatırlatacaktır; bizim müştereken bunu yapmamız, birbirimize olan bağlılığımızın ve bizim o zamanlar kara tren dedikleri tren ile Almanya'ya gelen cesur erkeklerle ve yürekli kadınlara olan müşterek şükranımızın bir ifadesidir. Bizim ülkelerimiz Almanya ve Türkiye bundan yararlandılar, biz bunu resimlerde gördük, mesajlarda dinledik.

Bizler bu yıldönümünde bazı şeyleri tekrar anıyoruz, ama aynı zamanda bakışımızı da ileriye yöneltmiş durumdayız. Bu günler sadece işçi alım anlaşmasının 50. yılını hatırladığımız günler değildir. Gerçekte, işçi alım anlaşması toplam 12 maddeden oluşmaktaydı, bu anlaşmanın yazıldığı iki sayfada ve Almanya'ya gelen kişiler için ne değışı, bu onlar için ne ifade

ediyordu... Bütün yaşam akışları değiştiği gibi, bununla birlikte bizim ülkelerimiz de değişimler yaşadı. Bu, yarın Federal Almanya Şansölyesi Dr. Angela Merkel ve Başbakan Erdoğan'ın, bizim ülkemize gelen birçok kişinin hizmetlerini takdir edecekleri büyük törende ifade edilecektir ve ben bugün ilk gelen bu misafir işçilere Almanya'da yaptıkları her şey için, bu ülkeye yaptıkları bütün katkıları için, Almanya'nın bu kadar kalkınmasına katkı sağladıkları için yürekten teşekkür etmek isterim. Bize gelen bütün misafir işçilere, burada kanlara ve burada yaşamlarını kuranlara veya tekrar Türkiye'ye geri dönenlere her iki ülke arasında bağ oluşturanlara, dostluk bağının çok daha sağlam olmasını sağlayanlara da yürekten teşekkür etmek isterim.

Bu yıldönümü vesilesiyle bir yarışma açmış bulunmaktayım: "Vatan Almanya: Bana Kendi Almanya'nı Göster" bu yarışma ile gençlere yöneldim. Berlin'de, Münih'te, Köln'de, Frankfurt'ta doğanlar ve aileleri Trabzon kökenli olanlar ve belki büyük ebeveynleri Kayserili veya Gaziantep'li olanlar için vatanın anlamı nedir, ne hissediyorlar bunları sormak gerçekten ilginçti. Yarışmayı ailesi Almanya'ya gelmiş olan 16 yaşında bir kız kazandı. Ve benim evim burası dedi. Ama yine de ailesinin büyük ebeveynlerinin ona öğrettikleri, Türkiye'deki ailesi ile gurur duyuyor ve bundan dolayı mutlu olduğu görülmekteydi. Türkiye ve Almanya arasında ailesinin geçmişini aktardı. Bunlar Almanya için çok yaratıcı katkılar ve ben bunun üzerinde sempozyum çerçevesinde düşünmemizin çok önemli olduğunu düşünüyorum.

Sayın başbakan yardımcısı BOZDAĞ, biz bütün bu insanların geleceklerinde birlikte olmak ve yakın bir işbirliği konusunda anlaştık. Belki 100 yıl önce bir göç farklı bir durum ve ben bir Alman olarak söyleyebilirim ki göç alan ve göç veren bir ülke olarak Almanya, 100 yıl önce bir ülkeden ayrılan kişiyi bir daha dönmeyeceğini bilmekteydi. Fakat bugün bir şahıs başka bir ülkeye göçüyor ise o kişi her iki ülke arasında gidip gelmektedir. Biz bunu biliyoruz, Türkiye'den bize gelen birçok kişi için durum da budur. Eğer o zamanlar ilk seyahat 3 gün sürüyor idi ise, bugün belki uçak ile hemen hemen 3 saat sürmektedir. Bu durumda eski vatanında ama tekrar yeni vatanında olabilmeyi

mümkün kılmakta ve bu bağlantıları düşünülmemeyecek kadar hızlı hale getirmektedir.

Bunlar bizim ülkelerimiz için yeni görev alanları. Biz Almanya'da son yıllarda bu durumu çok yoğun bir biçimde ele aldık, Sizler Federal Alman Şansölyesi Dr. Angela Merkel'in 2006 yılında entegrasyon zirvesi için başbakanlık kapılarını ardına kadar açtığını bilmektesiniz. Bu tarihi bir andı, bir çok kişi geldi ve ben bu gün misafirler arasında bulunan entegrasyon zirvesine katılan bir çok kişiyi görmekteyim. İlk olarak müştereken ulusal bir entegrasyon planı yazıldı, devam eden İslam konferansı yapıldı ve sanırım bu yeni bir bilincin, karşılıklı yaklaşmanın yeni bir bilincidir. Biz, bize gelen insanların daha iyi entegrasyonu için bütün gücümüzü kullanacağız. Entegrasyonun anlamı, hangi kökenden olursa olsun bizim ülkemizde eşit katılıma sahip olunmasıdır ve yanlış anlaşılmasa için çok açık söylüyorum entegrasyon asimilasyon değildir: başka bazı ülkelerde bu şekilde olabilir, orada asimilasyondan bahsedilebilir. Bizde entegrasyonun manası siz kökleriniz ile, kökenleriniz ile, ailenizin büyük ebeveynlerinizin yaptıkları katkılar ile gurur duyabilirsiniz. Bunun yanında ben bizim ülkemize evet demeniz ve burada çocukları, torunları, büyük torunları ile yaşamaya yürekten karar veren birçok kişiden memnunum ve bu bağlamda ben bizim müşterek ülkemiz olduğunu söylüyorum.

Şartların daha iyi olması için sizlerin yaptıklarına müteşekkirim ve biz bunu birlikte omuzlamamız gerektiğinin farkındayız. Bu sadece Türkiye ve Almanya ile ilgili değil, hepimiz ile ilgili bir durumdur. Entegrasyon herkesin kendisinde başlar ve biz burada bütün gayretimizi göstereceğiz. Bunun yalnızca Almanca dili ile ilgili olmadığını, burada da çok açık söylüyorum, (Almanca öğrenmek) köken dilini unutmanız anlamına gelmez. Bilakis her iki dilde de iyi olmak avantajdır. Ama söz konusu olan eğitimin daha iyi olmasıdır ve Almanya'da büyük bir eğitim araştırmasının sonuçları bunun pozitif yönde olduğunu göstermektedir. Ama daha hızlı hareket etmeliyiz; çünkü ülkemizde bütün şanlara sahip olan birçok çalışan genç insan bulunmakta ve gerçekten de önümüzde iyi bir perspektif olduğunu söyleyebilmemiz için birlikte hareket etmeliyiz.

İşçi alım anlaşmasının 50. Yıldönümü yeni bir sayfa açmak için büyük bir şanstır ve sizlere yeni anlayışın bir ifadesi olarak bu yıldönümü ile neredeyse aynı zamanda gerçekleşen bir olayı hatırlatmalıyım: Federal Almanya Parlamentosunda yurtdışında alınan diplomaların tanınması yasasını çıkardık. Türkiye'den gelen birçok kişinin Almanya'da diplomalarının niteliklerine uygun bir biçimde tanınmaması eksikliğini duyduğunu biliyorum. Bu gelecekte farklı olacak, yurtdışında diploma alan herkes, bütün göçmenler şimdi artık diplomalarının tanınması için yasal hakka sahip. Burada bizler için insanların işlerinin kabulü ve değerlendirilmesi önemli olduğundan, yurtdışında alınan diplomalarının tanınması yasası ile bunun altını çizmek istedik.

"Hoş geldin kültürünün" bir ifadesi olarak ellerimizi karşılıklı uzattık ve bu da göç alan ülke için ve kökeninin olduğu ülke için bir arada durmak ve her şeyi yapmak anlamına gelmektedir. Biz bunu istiyoruz ve ben bizim birlikte ele aldığımız entegrasyon politikamızın hedefinin, birlikte konuşma olduğunu söylüyorum. Bizlerin şahit olduğu bu 50 yıl göç tarihinin, bu tarih müşterek bir tarih ve bizim ülkelerimiz arasında dostluğu güçlendiren geleceğin tarihi olmalı, ister Almanya ister Türkiye olsun bütün insanlar için önemlidir. Bu bağlamda sempozyumda iyi bir müşterek gelecek için farklı tartışmalar, önemli sonuçlar ve geleceğe müşterek bakış diliyorum. Yürekten teşekkürler.

Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Sayın Bekir BOZDAĞ

Federal Almanya Cumhuriyetinin Göç, Mülteciler ve Entegrasyondan Sorumlu Devlet Bakanı Sayın Profesör Doktor Maria BÖHMER,

Türkiye Parlamentosunun ve Almanya Parlamentosunun saygıdeğer milletvekilleri,

Berlin Türkiye Büyükelçisi, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı Sayın Yurtnaç,

Sunumlarıyla bugün ve yarın burada pek çok değerli bilgileri bizlerle paylaşacak olan saygıdeğer akademisyenler,

Türkiye’den ve Almanya’dan bu sempozyuma iştirak eden değerli davetliler,

Türk ve Alman basınının değerli temsilcileri;

Ben de sözlerimin başında hepinizi saygıyla selamlıyor, “Almanya ve Göç: 50. Yılında Almanya’daki Türkler” başlıklı sempozyuma göstermiş olduğunuz ilgiden, katılımınızdan ve desteğinizden dolayı hepinize ayrı ayrı teşekkürlerimi sunuyorum. Türkiye ile Almanya arasında 1961 yılında imzalanan işgücü anlaşması sonucu elli sene önce İstanbul Sirkeci Garı’ndan Almanya’ya doğru büyük bir umut yolculuğu, büyük bir rüya yolculuğu başladı. Sayın BÖHMER’in dediği gibi bu yolculuğun adresi

Münih’ti, bu yolculuğun adresi Berlin’di ve işçilerimiz, insanlarımız büyük bir umutla Almanya’ya geldiler. Almanya’ya gelirken biz Türkiye olarak, “işçilerimiz belli bir süre Almanya’da çalışacaklar, belli bir para kazanacaklar daha sonra Türkiye’ye geri dönecekler” diye düşünüyorduk. Esasında düşünce iktisadiydi. İşçilerimiz buraya gelirken onlar da aynı şeyi düşünüyorlardı. Belli bir süre çalışacaklar, para kazanacaklar ya tarla alacaklar yahut da başka tür yatırımlar yapacaklar, gerisin geriye Türkiye’ye döneceklerdi. Onların da düşüncesi iktisadiydi. Almanya hükümetinin yaklaşımına baktığınızda da, onlar da kendilerine iş ve emek verecek, tutunacak birisi olarak görüyordu. Fabrikalarında çalışacak, başka yerlerde verilen işi yapacak ama süresi dolana kadar; o süre de bir yıl, gerektiğinde iki yıla uzatılabilir; bu da işin bakış açısını göstermesi açısından çok önemli. Almanya’nın bakışı da iktisadidir. Hem ülkesi kalkınacak, hem de gelen işçiler de imkân sahibi olacaktır. Dolayısıyla bütün anlaşmalar, bütün niyetler sürecin geçiciliği ve sürecin ekonomik boyut üzerine yoğunlaşmış ve işbirliği bu noktada kendini göstermiştir.

Ben kendi adıma, ülkem adına bu noktada başkaları da kendi adlarına elbette değerlendirme yapabilirler. Bir öz eleştiri yapmak istiyorum, o da şu; biz esasın-

da buraya insanlarımızı gönderirken ellerinde bir bavulla gönderdik. Bavulun içinde kendileri için gerekli olan malzemeler vardı. Ama bu insanlar Almanya'ya giderken aynı zaman da kalplerini de getirdiler, aklılarını getirdiler, dillerini getirdiler, kültürlerini getirdiler, inançlarını getirdiler, kişiliklerini getirdiler, kimliklerini getirdiler. Bavulun yanında bunlar da vardı ama bunları alacak hiçbir bavul da yoktu. Onun için biz belki bavulların alamayacağı bu özellikleri, bu zenginlikleri insanlarımızın Almanya'ya taşıdığının farkında değildik. Almanya da bunun farkında değildi. Daha sonra gelen işçilerimiz de belki bu taşıdıkları zenginliğin farkında değildi; ama Almanya'da hayat başladıktan, günler birbirini takip ettikten sonra, bu kültür ihtiyacını, dil ihtiyacını, dini gereklilik ihtiyacını, kişiliğin, kimliğin kendisini nasıl hissettirdiğini ve insanlarımızın bir takım derneklerle, bir takım dost meclisleriyle, bir takım vakıflarla ve başka bir takım örgütlenmelerle nasıl karşılamaya çalıştığını görüyoruz. Ondan sonra Alman hükümeti de, Türk hükümeti de bu konularda farklı politikalar geliştirme gereği duydular. Bu ihtiyaçların karşılanması konusunda adımlar atıldı, mesafeler alındı.

Elli sene sonra geldiğimiz noktaya baktığımızda, başlangıçta sadece işçi olarak gelen insanlarımız elli yılın sonunda Almanya'da çok büyük başarı hikâyelerine imza atmış durumdalar. Bugün işçi olma yanında başarılı bilim adamları, başarılı sanat insanları, başarılı sporcular, başarılı iş adamları, hâsılı hayatın her alanında etkin olan, hem Almanların hem Türklerin saygınlığını kazanan insanlarımız oldu. Bugün Türkler hayatın her alanında hem Almanya'da varlar hem de Türkiye'de varlar. Her alanda başarılarıyla Almanya'ya ve Türkiye'ye katkı sunuyorlar, katkı sunmaya da devam edecekler. Biz bunu görüyor ve bu başarılardan dolayı da Türkiye olarak gurur duyuyoruz. Onların Almanya'da başarısı bizim ayrıca mutluluk kaynağımız oluyor.

Değerli misafirler, Sayın Bakan, belki daha önce hepimiz gördük ve değerlendirdik. Geçmişimize takılıp kalmaktansa geleceğe odaklanmak, geleceği planlamak hepsinden daha önemli. Çünkü geçmiş elli yılın muhasebesini yaptığımızda ve elbette geleceği planlarken, nerelerde hata yapmamamız gerektiği, nerelerde doğru adımlar atmamız gerektiği konu-

sunda, bize yol gösterici olarak geçmişin tecrübeleri bize rehberlik edecektir. Ama bizim bu tartışmalarla, bundan sonra gelecek elli yıllara bakmak ve ona göre adımlarımızı atmak lazım ve geldiğimiz noktada hepimiz yanıldığımızı görüyoruz. Çünkü artık buraya gelen insanlar geçici değil kalıcı olmaya başladılar ve kalıcı olmaya karar verdiler. Hem Almanya'dan beklentileri yükseldi hem de Türkiye'den beklentileri yükseldi. Vatandaşlarımızla konuşuyorum, soydaşlarımızla konuşuyorum Türkiye'den neler istediklerini kendilerine soruyorum, önümüzdeki yıllar için Almanya'dan neler istediklerini soruyorum. Türkiye'ye, Almanya'ya nasıl baktıklarını soruyorum ve aldığım cevapları müsaadenizle sizlerle paylaşmak istiyorum. Almanya'yı vatanları olarak görüyorlar. Türkiye'yi de vatanları olarak görüyorlar. Almanya'da kalıcı olduklarını düşünüyorlar ve kendilerini Almanya'nın bir parçası olarak görüyorlar, kendi çocuklarının da, torunlarının da, kendilerinin de geleceğini Almanya'nın geleceğinde ve Almanya'da görüyorlar. Onun için de Alman hükümetinden, Alman yetkililerinden kendilerine bakış açılarında Almanlara tanınan haklar ne ise aynı hakların, aynı hürriyetlerin tanınması noktasında talepleri var. Türkiye'ye dönüp baktıklarında ise, Türkiye'yi de vatanları olarak görüyorlar. Türkiye'de, döndüklerinde veya izine geldiklerinde Türk vatandaşlarına Türkiye'nin tanıdığı her tür haklardan aynı şekilde istifade etmek istiyorlar. İki ülkeyi de vatanları görüyorlar ve iki ülkeden de aynı hakları talep ediyorlar ve iki ülkeden de kendilerine dönük politikalarını gözden geçirmelerini istiyorlar. Ama daha büyük bir kısmı geleceğini Almanya'da görüyor ve Türkiye ile irtibatını koparmak istemiyor. Bizim bunu görmemiz ve bu gerçeklik çerçevesinde politikalarımızı gözden geçirme zaruretimiz ortada. Çünkü geline nokta hiçbir şey elli sene önceki gibi değil. Bundan sonra her şey daha başka bir perspektifte ortaya çıkmış durumda. Bizim de bu yeni duruma göre kendi politikalarımızı gözden geçirme zaruretimiz ortadadır.

Biz Türkiye olarak bu noktadaki politikalarımızı epeyce bir zamandır gözden geçiriyoruz ve atılması gereken adımlar konusunda samimi çalışmalarımızı yapmaya devam ediyoruz. Biz de Almanya'da yaşayan, artık kendi geleceğini Almanya'nın geleceğinde

gören, dün Alman dendiği zaman rahatsız olan ama bugün Türk asıllı Almanlar olarak kendisini nitelendiren ve böyle bir nitelenmeden de rahatsız olmayan, memnuniyet duyan yepyeni bir topluluk var burada. O nedenle de bizim yepyeni Türk topluluğu karşısında yepyeni politikalarla ortada olmamız lazım. Burada yaşayan vatandaşlarımızın ve soydaşlarımızın, vatandaşlıktan ayrılan insanlarımızın Almanya toplumuyla uyumlu olması, Almancayı iyi öğrenmesi ve Almanya'nın kültüründe, sanatında, eğitiminde, sağlığında her alanda başarılı örnekler ortaya koyması bizim en büyük dileğimiz, en büyük temennimizdir. Entegrasyonun son derece önemli olduğunu biz de kabul ediyoruz ve entegrasyon konusundaki çalışmaların önemine vurgu yapıyoruz.

Burada bir noktada hepimizin anlaşmasında fayda var. Entegrasyon dendiği zaman ne anladığımız çok önemli. Sayın BÖHMER ifade etti, "biz entegrasyondan asimilasyonu anlamıyoruz" dedi. Ben kendisine bu yaklaşımından dolayı teşekkür ediyorum. Böylesi bir yaklaşım bizim de kabul ettiğimiz bir yaklaşım. Entegrasyondan bizim de anladığımız şey tam da bu. Burada yaşayan insanların kimliklerini, kültürlerini, değerlerini muhafaza ederek Almanya'da birlikte yaşamaları, Alman toplumuyla birlikte dayanışma içerisinde olmaları ve uyumlu ve başarılı bir şekilde hayatlarını devam ettirmeleri... Eğer anlaşılan buysa zaten aynı noktadayız. Başarılı olmamamız için hiçbir neden yok ama eğer buradaki yaşayan insanların kültürlerinden, dillerinden, başka özelliklerinden feragat ederek, başkalaşarak hayatlarına devam ettirmesi anlaşılırsa o zaman entegrasyonda başarı elde etme imkânı olmaz. Çünkü entegrasyon biraz da gönül işidir, biraz da bireysel iradenin kendi isteğiyle olacak iştir. İnsanlar istediği zaman, entegrasyonda başarı daha yüksek olur. O nedenle de entegrasyonun bireylerin istekleri doğrultusunda yapılması ve hükümetlerin bu çerçevede katkı sunması esastır. Biz bu noktada çalışmaların Alman hükümetiyle Türk hükümeti ve göçmenlerimizle beraber, birlikte yapılmasının ve bu çalışmalarda birlikte projeler üretilmesinin, projelerin birlikte hayata geçirilmesinin son derece önemli olduğunu düşünüyoruz. Birlikte projeler hayata geçirildiği zaman, birlikte yaşama kültürü ve birlikte başarılı olma, birlikte geleceğe daha iyi bak-

ma anlayışı daha güçlü olacaktır. Dayanışma ve güç birliği faydayı çoğaltacaktır. Bunda sonsuz faydalar var.

Ben Sayın Maria BÖHMER Hanımefendiye teşekkür ediyorum. Çünkü kendisi bu konularda son derece işbirliğine açık ve birlikte çalışma konusunda temas kurduğumuz günden bu yana önemli karşılıklı katkılar oldu. Ben yaklaşımından dolayı hem Almanya'daki Türk toplumuna yaklaşımlarından dolayı hem de verdikleri desteklerden dolayı kendisine huzurlarınızda ayrıca teşekkür ediyorum. Alman hükümetine de teşekkür ediyorum. Çünkü Almanya'ya göçen insanlara ev sahipliği yaptılar, onlara iş yerlerini, okullarını, hayatlarını, gönüllerini açtılar. Bugün burada biz Türklerin başarı hikâyelerinden bahsedebiliyorsak, Türklerin burada yarattığı istihdamdan bahsedebiliyorsak, Türklerin burada her alanda geldikleri gurur verici noktadan bahsedebiliyorsak elbette ki Alman hükümetinin ortaya koyduğu yaklaşımın bunda büyük katkısı vardır. Ben bu nedenle Alman hükümetine de, verdiği destekten ve katkılardan dolayı huzurlarınızda teşekkür etmek istiyorum.

Bu sempozyum münasebetiyle on üç başlık altında pek çok konu tartışılacak, pek çok problem ortaya konacak. Eğitimden, istihdama kadar, siyasetten fırsat eşitliğine kadar pek çok konular tartışılacak, değerlendirilecek. Bu tartışmacılara baktığımız zaman hem Alman uzmanların hem Türk uzmanların olduğunu, müzakereciler arasında da her iki taraftan insanları bulunduğunu görüyoruz. Dolayısıyla özgür bir tartışma ortamında ortaya çıkacak fikirlerin Alman hükümetine ve Türk hükümetine bundan sonraki politikalarında ışık tutacağına da yürekten inanıyorum.

Ben bu sempozyumu hazırlayan, bizleri böylesi güzel bir organizasyonda bir araya getiren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na ve böylesi bir organizasyonda yardımlarını esirgemeyen Alman hükümetine ve Berlin'deki devlet yetkililerine, hepsine ayrı ayrı huzurlarınızda teşekkür ediyor, bu sempozyumun başarılı ve yararlı geçmesini diliyor, hepimizi saygıyla selamlıyorum.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

TEORİK YAKLAŞIMLAR
BİRİNCİ BÖLÜM

“Entegrasyonu Yeniden Entegre Etmek: Kavramlar Teoriler Paradigmalar”

Dr. İbrahim KALIN

Prof. Tariq MODOOD

Prof. Dr. Gökçe YURDAKUL

Prof. Dr. Ruth MANDEL

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Doç. Dr. İbrahim KALIN

Hepinize hayırlı sabahlar diliyorum. Bu organizasyonu gerçekleştiren Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı’na teşekkürlerimi ifade ederek başlamak istiyorum. Konuşmacılar takdim edildiği için ben onların biyografileriyle ilgili bir şey söylemeyeceğim. Bu oturum entegrasyon kavramının özelde Almanya genelde Avrupa bağlamında ne anlama geldiği üzerinde yoğunlaşacak. Oturumumuzun başlığı, “Entegrasyonu Yeniden Entegre Etmek”. Bu başlık zihnimizde bir takım soru işaretleri doğmasına vesile olacaktır diye düşünüyorum. Sahasında uzman üç akademisyen görüşlerini bizimle paylaşacaklar. Göçün ellinci yılında bu konunun bu şekilde etraflı bir şekilde gündeme getirilmesi şüphesiz hem akademinin yaşayan gerçeklikle olan ilişkisinin kurulması anlamında hem de Avrupa’nın bugün en önemli sorunlarından birisi olan çok kültürlülük ve entegrasyon meselesine ışık tutması açısından önem arz ediyor. Hem siyasi-sosyal sebeplerden hem dünyadaki yaşanan büyük dönüşümün nabzını tutabileceğimiz konulardan birisi olduğu için çokkültürlülük, asimilasyon, entegrasyon, göç, azınlık toplulukları, bu kavramların etraflı bir şekilde yeniden ele alınma-

sı gerekiyor. Sosyal bilimciler 1930’lu ve 40’lı yıllarda özellikle Amerika’daki çok kültürlülük tecrübesinden hareketle bir erime potası “melting pot” modelinden bahsediyordu. O dönemin paradigması farklı etnik grupların bir araya gelerek bir erime potasında yeni kimlikler üstlenmeleri, yeni kimlikler inşa etmeleri fikrine dayanıyordu. Fakat bir süre sonra bu erime potası modelinin işlemediği ve açıklayıcı olmadığı; göçmenlerin, azınlık toplulukların yaşadığı sosyal gerçeklikle birebir örtüşmediği görüldükten sonra, 1960’lı ve 70’li yıllardan sonra yeni bir kavramsallaştırma yapıldı ve bir “salata tabağı” ya da “salata barı” modeline geçildi. Farklı kimliklerden “kozmetik bir çorba” üretmek yerine çeşitli kimliklerin yan yana durduğu ama birbiriyle bir şekilde ilişkisinin de devam ettiği bir “bir arada yaşama modeli” ortaya çıkmaya ve destek bulmaya başladı.

Bu noktada Almanya’daki Türklerin elli yıllık tecrübesi çokkültürlülük ve çoğulculuk bağlamında önemli imkânlar sunuyor. Avrupa’daki siyasi-sosyal gelişmeler ve Türkiye’deki sosyal değişim ve bunların kesişme noktasında Almanya’da ve Avrupa’da yaşayan

Türk ve Müslüman toplulukları neyi ifade ediyorlar? Ne tür kimlik sorunları var? Bu yeniden inşa sürecine ne tür katkılar yapabilirler? Bütün bu konu başlıkları ellinci yıl bağlamında bize yeni bir muhasebe yapma imkânı sunuyor. Konuşmacılar da konuşmalarında tebliğlerinde buna kısmen -zannediyorum- değinecekler.

Entegrasyon asimilasyon paradigması belki yaşadığımız sosyal gerçekliği kısmen izah ediyor ama daha genel çerçevede belki artık yeni bir paradigmaya, yeni bir söyleme ve anlatıya ihtiyacımız var. Entegrasyon kelimesinin farklı anlamları var. Ama asıl önemli nokta, farklı entegrasyon tecrübelerinin varolduğunu görmek. Tek bir entegrasyon modeli yok, farklı toplumların tek bir entegrasyon süreci yok. Çok boyutlu ve çok katmanlı bir süreçten bahsediyoruz. Ben yeni bir paradigmaya geçilmesi kanaatindeyim ve bunun için bu entegrasyon-asimilasyon düalizminden bir "bir arada yaşama ahlakı ve kültürü" paradigmasına

geçmemiz gerekiyor. Yani kim entegre oldu kim olmadı, nereye kadar entegre olursunuz, nereden sonra asimile olmaya başlarsınız gibi tartışmaların yerine artık bir arada yaşama ahlakı ve kültürü üzerinde hep beraber nasıl kafa yorabiliriz, bu bir arada yaşama ahlakını beraber nasıl inşa edebiliriz soruları üzerinde durmamız gerekiyor. Hem karar vericiler, hem siyasi liderler, hem toplum önderleri, hem akademisyenler olarak. Tabi bunun için bir ortak iyiye, hepimizin üzerinde ittifak edeceği bir ortak alana ihtiyacımız var. Bu ortak iyi, bu ortak payda nedir? Anayasa mıdır? İnsani değerler midir? Hukuki metinler midir? Siyasi kimlikler midir? İnsan hakları ve fırsat eşitliği midir? Dini ve ahlaki değerler midir?

Avrupa'da geniş bir şekilde tartışılan bu kavramlarla beraber düşündüğümüzde bir arada yaşama ahlakının ve kültürünün artık küresel manada da bir zorunluluk haline geldiğini görüyoruz. Burada şimdi sözü konuşmacılara bırakmak istiyorum.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Prof. Tariq MODOOD

Multiculturalism and Integration: Struggling with Confusions

Most people will be aware that there is a very negative discourse about multiculturalism all across Western Europe. Actually it’s more than negative, it is very confused. This is certainly true with politicians, the media more generally but even most academics. I don’t have the time here to address the confusions. But I hope to offer some clarity and I suppose the most fundamental idea in my talk that I want to offer is that we should not think of multiculturalism and integration as oppositions. They are not dichotomous; they can go together. In fact, I want to argue that there are different kinds of integration; what I call ‘modes of integration’. I want to say that there are four: assimilation, individualist integration, cosmopolitanism, multiculturalism (see Table 1). I will explain what I mean by these terms in a moment but you will see from my list that it is not that we have integration on one hand and multiculturalism on the other. Rather, we have different modes of integration. Integration into what? That has to be the first question.

When most people talk about integration they are really thinking about integration into a national ci-

tizenship or at least they should be; if they’re not, that’s what I suggest they should be talking about. Citizenship is obviously a very complex political concept. The three key words are from the slogans of the French revolutionaries - liberty, equality and fraternity - and these continue to be the central concepts of democratic citizenship. Of course there is a lot of argument about what they mean. People mean very different things about them. What we mean today in Germany, in France, in Britain is very different from what the French revolutionaries meant and of course different amongst ourselves in every country and across countries. Fraternity in particular, is a term we do not tend to use in the same way. So, I suggest some idea of inclusivity, solidarity or unity might be alternative ways to put it. Another reason for starting at this point is to suggest that liberty, equality and fraternity are ideas most people who talk about politics would accept have a certain kind of universal value. They are not about a particular country. They do not belong to a particular group of people. They are universal ideas. Multiculturalism is an interpretation of these ideas, in which case multiculturalism is a universalist idea. This is impor-

tant because one of the confusions is that a lot of people think that multiculturalism is something to do with relativism, in fact this is one of the criticisms of multiculturalism. I hope you will agree by the end of this presentation that this is not true.

What has happened in Europe is that the critics of multiculturalism now define what multiculturalism means. As an advocate of multiculturalism, I want to turn that around and define multiculturalism and other related terms, beginning with assimilation. Assimilation is the classical policy, the traditional policy that most migrants experienced in Western Europe and elsewhere. So, one of the key ideas we might say is that 'difference' - people being different from the majority is a problem. The assimilation view is that 'difference' is a problem. It leads to discrimination and conflict because people always treat the 'different' people badly. The assimilationist's solution is to make everybody the same. Treat everybody the same. Give them all the same rights. If nobody stands out as different, no one will be discriminated against. Assimilationists also argue for a strong national identity. That is their interpretation of fraternity, that we should have a strong sense of the homogeneous national identity. But, what about freedom? How can it be right to make people assimilate? Of course in any migration there are pressures to change, to adapt, it would be foolish to deny that. But what if people do not freely assimilate in the way that a government or a majority society requires? Do you then make people assimilate? That completely contradicts liberal democratic ideas about freedom. And what about equality? If some people are made to assimilate or it is suggested that they have to assimilate, it means that one group of people is the standard or norm and the other group has to become like them. But that is two classes of citizens. Citizens who can stay as they are and citizens who have to be like the first group. That is not equality.

So for these kinds of reasons, in the 1960s and 1970s, especially in English speaking countries with historic experience of immigration, like the United States, Canada and Australia but also in Europe to some extent as well, in countries like Britain and the Netherlands, public opinion and policy makers mo-

ved away from the concept of assimilation. It was problematic for the reasons that I have suggested. They moved to the concept of integration, to what I call "Individualist Integration". This was progress; we have an advance on assimilation. Firstly, it is recognized that change is two-way. The burden of change does not just fall upon migrants, new citizens, the second generation, third generation and so on. In fact, the site of integration is really the majority society and its institutions. They are the ones that have to be reformed to prevent discrimination because discrimination is the great barrier to integration. It is all very well telling migrants to integrate but, if the dominant institutions and public opinion in the form of prejudice and exclusion pushes migrants, whether they be Turks or Black Africans or Pakistanis or whoever they may be, pushes them away or keeps a distance from them, integration will be impossible.

So, on this second view of integration an active anti-discrimination policy recognized as necessary and is enacted especially in relation to socio-economic integration, which means that this view of integration is not different-blind. It recognizes that some people are the victims of discrimination i.e. they are treated differently and in order to reverse that, you need to begin with that fact of 'difference' and then you can put into place appropriate policies. You can collect data on ethnicity in order to identify the incidences of discrimination, eg., in recruitment to management jobs. In Europe and especially in Britain, we have been developing anti-discrimination from racial equality to religious equality and so in a way having a kind of public ethnicity. And what is the idea of fraternity that goes with this mode of integration? It is the idea of a national, liberal, democratic citizenship. That, then, is quite an attractive idea but, notice that one very important thing is missing from this mode of integration. The people who are to be integrated are individuals. It is individual claimants, individuals who are the bearers of rights and claims. There is no place for group identity, except for the majority identity or national identity in this mode of integration. I think that is a limitation.

So I turn now to the third mode of integration,

which I call 'cosmopolitanism'. This mode of integration emphasizes the everyday experience. It does not begin with policies. It begins with the everyday experience of cross-cultural encounters and social mixing. Members of ethnic groups, religious groups mixing across group boundaries and how people change in those encounters. Not just the minorities, not just the descendents of migrants but, everybody changes because mixing changes people. It is a dynamic process. And it can be a very positive process especially if we think of the big cities. London is a good example but perhaps so are Paris and Berlin. Mixing can create new kinds of identities, new kinds of relationships across what used to be thought of as rigid boundaries. Another idea that goes with this is that no one should be defined by their origins. You should not have to say to someone "you are a Turk, because your grandparents come from Turkey". People may say "my grandparents come from Turkey, but I'm a Berliner" or "I'm a Muslim" or "I'm a Muslim woman". People should be free to assert their identities as they see fit and to change their identities as they choose. Not in terms of some kind of determination based on origins. This applies to the majority telling the minorities who they are, but it also applies to what one might call one's co-ethnics. You should not have to say "You're Turkish, so stay in line, don't mix with those people" or "Don't forget you are Turkish" as if cultural change was some form of betrayal. This mode of integration celebrates new and multiple identities. Not just multiple meaning that some people are from Turkey, some from Pakistan, some from Nigeria and there are people of long standing German origin. It celebrates that but, beyond that what it celebrates is that we all as individuals have multiple identities. It is not just multiple identity groups, but individuals have multiple identities because we can be any one of these things. We can be German, Pakistani, Muslim, woman, gay, Berliner and so on. And the importance of these identities will vary between individuals and also in the light of circumstances, including political controversies and prejudice at any one time.

In terms of freedom and equality, I think this cosmopolitanism is an attractive mode of integration. It is less clear on fraternity, what kind of social unity

exists when everybody is emphasizing multiple origins, multiple identities, free choice, fluidity and so on. Moreover, I think it is actually limited, attractive though it is; it is actually limited in terms of freedom and equality as well. Because there may be this mixture of cultures, what some people call 'multi-culture', but some people have stronger identities than others and this may well be because they are experiencing more discrimination, or it may be they just have a stronger sense that some identities matter more to them. So, in Britain for instance we find that Muslims say that being Muslim matters to them much more than for instance Christians saying being Christian matters to them. A lot of Jewish people say that being Jewish matters to them. It is a central identity to them. So we may have multiple identities but it does not mean that all identities are of equal value to the individuals who have them.

Moreover, if we allow people to organize on the basis of certain forms of identity like gender or minority nations in a multi-national state like Scotland, in the United Kingdom, or Catalonia in Spain and so on. And if we allow people to organize on the basis of region or economic interest. If we allow workers to unite on the basis of economic interest, employers to come together on the basis of their economic interest. If we allow group identities based on those kinds of interests, then what is the wrong in allowing post-immigration 'difference' as a group identity, as an organizing principle for community, for political lobbying and so on. Surely people should be free to do it; not made to do it, of course, but free to do it. Moreover, when people are allowed to assert identities of their choice, including identities of origin or ethnicity, faith and so on, it gives people the power and confidence to participate in society and therefore it furthers the actuality of equal citizenship. We need to recognize that we are talking about a 'multi', not just cosmopolitan individuals, fluid-identity individuals, but a multi in which there are cosmopolitan fluid individuals but there are also people for whom their group identity is important to them. This takes us to the last of the four modes of integration: "Multiculturalism Proper". Because this mode of integration recognizes that people have different basis of identity. For some people skin co-

lor is very important. There is a lot of people in the United States for instance, but in Britain as well for whom skin color and what it represents in terms of legacy and oppression and resistance to that oppression is absolutely central to their identity. But there are other people who say "my faith is central to my identity" or "my national origin" or "my sexuality". So the multi is about different bases of identity but also different kinds of identity, just as religion is different from color, is different from sexuality and so on. And none should be privatized, which is what the individualist integration model does. It privatizes group identities. It robs them of public status, of public resource and of public lobbying as a political force contesting other political identities and that is inconsistent with freedom of choice. Which of course is one of the core concepts of citizenship and one of the principles of integration. So what we should be thinking about is equal respect where we respect people not just as individuals, but respect them in terms of the identities that are important to them. Some of these identities will be chosen, some of these will be what are called 'identities of fate' in that we do not choose to be born male or female, or choose to be black or white. Such identities of fate should be allowed as a source of identification if individuals choose to identify with that aspect of their being. We should allow informal and formal representation of these identity groups just as democratic politics is not possible without other kinds of group organization, group consultation, group representation, mobilization and so on. So, we should not problematize or exceptionalize the kinds of identities that multiculturalism focuses on, namely those given to us by fate but which we may later come to choose to identify with or take pride in or freely acknowledge as central to who we are.

Of course multiculturalism is not a Utopia. Nor do I want to pretend there is nothing wrong with multiculturalism in practice. Communities can be very inward looking which means they can breed conflict and they can be mutually suspicious. Therefore

at the local level we might want to seek what we in Britain call community cohesion or some other people call inter-culturalism, that is to say encourage the possibility of local intercultural encounters and exchanges. But what about nationality? Surely we cannot just have fraternity only at a local level. So my last point is that actually national identity is also important to multiculturalism. It is not just important to integration. It is important to multiculturalism as a mode of integration as long as (and these are very important provisos) by national identity we do not mean something which is just top-down. It is not a Prime Minister or a Chancellor that should be saying what a country's national identity is. A country's national identity evolves and is woven together through all kinds of exchanges, people, mutually learning, through participation, cooperation and in that way like a rope that has a lot of different threads to it. That is how a national identity is woven.

A national identity must not be based on upon stigmatizing groups, which historically is what a lot of national identities have done. You know, we're proud to be "X" because at least we're not like these other people. Rather it must be inclusive and plural. It must recognize plural ways of being German, plural ways of being Turkish and so on. And it must be forward-looking. We must be thinking what kind of country, what kind of citizenship we are moving towards. Not just where we are coming from. Why is that important? Because, ok, citizenship is about belonging; it is about fraternity. But citizenship can be very dry. If it is just about rights, the law and entitlements it can be a very dry concept. For there to be a more imaginative, a more dynamic sense of citizenship we often need a national identity to give it a an imaginative richness and an emotional charge. And therefore multicultural national citizenship, a pluralistic national citizenship, is actually a mode of integration and is what we should understand by multiculturalism and not some other things that its critics charge it to be.

1 *This chapter is based on my 'Post-Immigration "Difference" and Integration: The Case of Muslims in Western Europe, London: The British Academy, February, 2012, a shorter version of which is available in German: 'Differenz und Integration', Forschungsjournal Neue Soziale Bewegungen, 12(1), (pp.6 -20), 2012.*

Table 1: Four modes of integration*

	Assimilation	Individualist-Integration	Cosmopolitanism	Multiculturalism
Objects of Policy	Individuals and groups marked by 'difference'.	Individuals marked by 'difference', especially their treatment by discriminatory practices of state and civil society.	Individuals marked by 'difference', especially their treatment by discriminatory practices of state and civil society, and societal ideas, especially of 'us' and 'them'.	Individuals and groups marked by 'difference', especially their treatment by discriminatory practices of state and civil society, and societal ideas, especially of 'us' and 'them'.
Liberty	Minorities must be encouraged to conform to the dominant cultural pattern.	Minorities are free to assimilate or cultivate their identities in private but are discouraged from thinking of themselves as minority, but rather as individuals.	Neither minority nor majority individuals should think of themselves as belonging to a single identity but be free to mix and match.	Members of minorities should be free to assimilate, to mix and match or to cultivate group membership in proportions of their own choice.
Equality	Presence of difference provokes discrimination and so is to be avoided.	Discriminatory treatment must be actively eliminated so everyone is treated as an individual and not on the basis of difference.	Anti-discrimination must be accompanied by the dethroning of the dominant culture.	In addition to anti-discrimination the public sphere must accommodate the presence of new group identities and norms.
Fraternity	A strong, homogeneous national identity.	Absence of discrimination and nurturing of individual autonomy within a national, liberal democratic citizenship.	People should be free to unite across communal and national boundaries and should think of themselves as global citizens.	Citizenship and national identity must be remade to include group identities that are important to minorities as well as majorities; the relationship between groups should be dialogical rather than one of domination or uniformity.

**In all cases it is assumed that a backdrop of liberal democratic rights and values operate. The features highlighted here are in addition or interaction with them.*

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Prof. Gökçe YURDAKUL

Turkish Immigration to Germany Reevaluating the Heterogeneity?

Feridun Zaimoglu, an important German Turkish writer, well-known for his book: *Kanak Sprak*, expresses himself in the following words. Talking about his parents, he says:

I've seen how hard it was for my parents. What they had to do without. They have worked to death. My father worked at BASF, the chemical factory, in Ludwigshafen, later in a metal factory in Berlin. My mother worked as a cleaning woman. Alas, these great women. These Turkish debris women „trümmerfrauen“. They are not appreciated, these beautiful women. I am proud of my people, theirs is a success story. I scold them, but I do not denounce. The first generation, they have fought so. A monument should be built for these great people and to honor their work. Respect them, these beautiful people! (Die Zeit, 27 October 2011).

The 50th anniversary is an important date to recognize the important work that first generation immigrants have contributed to the economic miracle

in Germany. Currently, immigrants are still contributing to the German social, cultural and economic life with by bringing their resources, cultural and social capital, as well as providing employment for residents of Germany. Without immigrants, Germany would have no future. Therefore, I can only confirm what Zaimoglu said, „these beautiful people must be respected“ and it is a shame that many politicians see the history of immigration is a failure. Because the history of immigration is not a failure, but it is Germany's success and gain. Therefore, I regret the political speeches on the failures integration, portraying immigrants as criminals, school-drop outs and purveyors of exotic tastes and practices.

Here, I would like to show how Turkish immigrants in Germany form a heterogeneous community in Germany, with different immigration experiences, political stands, regional affiliations and age groups. Contrary to the political debates of „failures of integration,“ I argue that this heterogeneity is a richness for Germany, socially, culturally and economically. Below, I will discuss different immigration flows, portrayed by different immigrant experiences, and how

the contribute to the diversity in German society in multiple ways.

As you may know, although there have been Turkish migrant workers in Germany before 1961 who worked at *Schiffbaufirmen* (shipbuilding plants), immigrants from Turkey started to systematically immigrate to Germany after the Second World War when Germany needed a greater labour force to rebuild the country. The government decided to export labour from nearby countries and signed bilateral agreements with the governments of Italy (1955) Spain and Greece (1960) Morocco (1963) Portugal (1964) Tunisia (1965) and Yugoslavia (1968). On 30 October 1961, a treaty titled *Anwerbung und Vermittlung ausländischer Arbeitnehmer* (Recruitment and procurement of foreign workers) was signed between the Turkish Republic and the Federal Republic of Germany. As a result of this agreement, semi-skilled Turkish labourers were recruited by the German state institutions in order to work in the German factories. These workers were referred as the *Gastarbeiter* (guest workers) which emphasize their temporality in the new country. This is the 50 anniversary of this immigration that we are honouring today.

Because of the poor economic situation in Turkey, this agreement between the two countries led to a mass migration of human labour. The literature on the Turkish workers' migration to Germany depict this period as that of any other labour migration: this one as well was a journey of hope from a poor, agricultural landscape to a rich industrial country, from peasantry to capitalist civilization. It is reported that many of these migrants were actually skilled and semi-skilled workers and some of them were already employed in Turkey; however they were looking for better pay and working conditions. They were running away from the lack of choices, scarcity of land, and limited social services (Berger 1975). Their main aim was to earn and save money which would enable them to buy some property in the homeland and establish a better future for themselves and their families.

During my research on Turkish immigrants in Germany, many immigrants whom I interviewed described the recruitment process of guest workers by the

German firms that are located in Turkey as complicated and at times humiliating. Specifically, the worker selection processes were difficult for many candidates. All workers had to go through a detailed health examination from head-to-toe. My informant Filiz puts it as follows :

One hundred workers had to go to the health clinic the next day. I mean, they controlled from A to Z, our hair, our feet, our fingers, our nails, everything... We were totally naked, only with our underwear during the health examinations. Think about it 30-40 women lined up naked in one room. A male doctor and a translator... This is in the [German] recruitment agency [located in Turkey]. It is like they were buying animals. (Interview with Filiz Yürekli, 14 January 2002).

Men who were recruited by the German agencies were semi-skilled workers, such as construction workers, tailors and drivers. They worked in mines, iron industry and the automobile industry, such as Mercedes-Benz and Volkswagen. Women, who formed more than 20 per cent of migrant workers were also semi-skilled workers, including tailors and farmers (Inowlocki and Lutz 2000). After 1962, many women workers came to Berlin, because the montage industry was located here. Women workers were especially welcomed in this industry, because they had nimble fingers to assemble the tiniest parts of machines (Elson and Pearson 1981). Many other women who came to West Germany worked in various industries, ranging from canning factories to fisheries and textile industry. Among these factories, the most mentioned ones by my informants were Siemens and Telefunken.

From my interviews with women, I found that the women who immigrated were not only running away from poverty; they were also escaping a patriarchal family system that restricts women's presence in the public space and female sexuality as well as perpetuated violence against women. My informant, Filiz, for example, came to Germany to work, because it was shameful for women to work in Turkish society in the 50s and 60s. Şükran, on the other

hand, revealed that she wanted to go to Germany as a worker, because she was fed up with her husbands' beatings and wanted to get a divorce, which was almost impossible for a financially dependent wife with children, who was living in a village in the Aegean Region. Another one, Nezahat, confessed that she decided to go to Germany as a worker, when she had a baby out of wedlock. She was convinced that it would be very difficult for her to survive in a patriarchal society with her illegitimate son.

After their arrival in Germany, these workers were bound by the rules of their one year work contracts. These rules included eight hour workdays, and living in workers' lodgings, which they called *Heim*. The living conditions in the *Heime* were described as "difficult" by my informants. Women's and men's *Heime* were separate. Sixty workers were living on one floor of a *Heim*. They were living in rooms for four to six workers, and shared the kitchen and the bathroom. There were two kitchens and two bathrooms on each floor, which served for the sixty residents of that floor.

Workers' lives took place between the *Heime* and the factories. The factories were employing hundreds of workers who were working tedious, exhausting and alienating assembly lines. Many workers were working in shifts; however, day shifts paid less than night shifts, therefore the workers had to decide in which shifts they were going to work according to their budgets. Filiz provides a picture of her factory, Bosch, where she worked for four years:

First, I worked in changing shifts. One week from 6 a.m to 2:30 p.m and another week from 10:30 p.m. to 11 a.m. My work was Kunststoff-Abspitzerei, it was basically preparing parts on plastic patterns. The antennas of cars are mounted to the cars by screws, and then there is a cord that goes to the electric system of the car. I was working on a plastic pattern machine and preparing the part between the screw and cord. The machines were three times as big as I was. My work was to prepare a tiny part, but the machines were huge. They were old machines, which were prepared

after the war. [...] I pressed a button, and then prepared; pressing a button, and then preparing, pressing a button and then preparing. At the end of four years, I went to my boss, and I said that I didn't want any night shifts anymore. (Interview with Filiz Yüreklik, 14 January 2002)

Most of the jobs were exhausting, but the worst of all was the competitive working conditions of the workers, which is named as "*Akkord*" by the workers. The harsh working conditions, such as the "*Akkord*", caused health problems among immigrants in the long run. Şükran came to Germany as a young woman from a village in the Aegean Region, Ödemiş. She cannot speak German, and she also has difficulties reading and writing in Turkish. She worked in a drill factory until she had to leave in 1981, because of her health problems. She says:

When I carried these heavy cases in the factory for many years, my knees began to get weak, my dear. I went to a bone doctor here. I had to get injections for five years. I had many X-rays. My legs were getting crippled when I was going to work. I was crying as if my two eyes were two fountains (Interview with Şükran Uras, 17 January 2002)

When the health conditions did not permit these workers to take over factory jobs, they had to go through job training to get other jobs, many of which were not appreciated by German workers, including construction machines operator for men, and elderly care for women. In fact, the *Arbeitsamt* provides funding for projects for job training in these two fields.

In fact, these immigrant women who cannot find any jobs today, have been actively working in German companies in the 60s and 70s. Moreover, they were also active within the trade unions. In 1972, foreign workers were allowed to participate in the unions by law, which are the first public spaces for the guest workers to politically express their ideas. Between 1973 and 1978, the number of migrant workers in the unions increased by 40 per cent even

though the number of migrant workers in the work force was decreased. Previously, in the 1969 and in 1973, foreign workers occupied the frontlines in various strikes, the most militant of which was the unofficial strike and the occupation of Ford in Cologne. After the success of the strikes between 1969 and 1973, the unions were interested in recruiting more foreign workers to gain support, but also were ambivalent towards them, suspecting that the foreign workers might take on jobs with lower pay than German workers (Herbert 1990).

As the guest workers were working shifts, "im Akkord" and holding the fronts at the strikes, the guest worker system was brought to an end in 1973 after an economic recession in the late 60s. During the time between 1961 and 1973, the exact number of Turkish guest workers who came to Germany is not known.

With the approval of the family reunification law in 1973, some Turkish migrants brought with them not only their language and customs but also many of their relatives and kin. According this law, migrant workers were allowed to sponsor and bring their wives/husbands and their underage children to Germany. The family reunification law was supported by the governing parties of the time, which is a coalition of Social Democrats and the Free Democrats who supported the idea that the migrant workers could bring their relatives to facilitate their integration to Germany (Herbert 1990). For example, Nazım came to Germany to join his mother in 1979:

I was staying with my grandmother [in Turkey]. I used to call her 'mother.' My mom left us when I was three, and came here to earn a living. Because we were poor. My mom saw that I will not be well if I stay in Turkey. She wanted to take me here. Then I came here when I was 16 (Interview with Nazım Uras, 07 October 2002).

The German government aimed to restrict the flux of more foreign workers on the one hand, and facilitate the integration of the already existing workers on the other hand (Herbert 1990). In the following years, the government also decided that the

children's allowance could also be extended to the foreign worker families. That also encouraged these families to bring their children to Germany in order to receive this allowance (Herbert 1990).

This policy led to a demographic increase, but also a social change was observed among the Turkish migrant population. People from the same town, (*hemşehri* in Turkish, *Landsmannschaft* in German and compatriot in English), settled together and formed mutual aid societies, such as *Schwarzmeer Kulturverein* (Blacksea Cultural Association) or *Bahaddinlılar Derneği* (Bahaddins' Association). Today, one can see many of these *Landsmannschaften* organizations in the Turkish neighbourhoods.

In the first flow of immigrants, union-organized guest workers organized marked the first examples of immigrant political mobilization. The second period, immigrants who came under the family reunification law, and organized under the *Landsmannschaften* organizations, which led to the establishment of more professional immigrant associations in the mid-80s. The university students organized under the students' associations, which eventually led to the rise of the social democratic immigrant association, the TBB. The last period is the settlement of asylum seekers in Germany after the military coup d'état in Turkey in 1980. The political organization of the asylum seekers also marks a history between Turkey and Germany.

Family Reunification Law (1973-1979)

With the approval of the family reunification law in 1973, some Turkish migrants brought with them not only their language and customs but also many of their relatives and kin. According this law, migrant workers were allowed to sponsor and bring their wives/husbands and their underage children to Germany. The family reunification law was supported by the governing parties of the time, which is a coalition of Social Democrats and the Free Democrats who supported the idea that the migrant workers could bring their relatives to facilitate their integration to Germany (Herbert 1990). For example, Nazım came to Germany to join his mother in 1979:

I was staying with my grandmother [in Turkey]. I used to call her 'mother.' My mom left us when I was three, and came here to earn a living. Because we were poor. My mom saw that I will not be well if I stay in Turkey. She wanted to take me here. Then I came here when I was 16 (Interview with Nazım Uras, 07 October 2002).

The German government aimed to restrict the flux of more foreign workers on the one hand, and facilitate the integration of the already existing workers on the other hand (Herbert 1990). In the following years, the government also decided that the children's allowance could also be extended to the foreign worker families. That also encouraged these families to bring their children to Germany in order to receive this allowance (Herbert 1990).

This policy led to a demographic increase, but also a social change was observed among the Turkish migrant population. People from the same town, (*hemşehri* in Turkish, *Landsmannschaft* in German and compatriot in English), settled together and formed mutual aid societies, such as *Schwarzmeer Kulturverein* (Blacksea Cultural Association) or *Bahaddinlılar Derneği* (Bahaddins' Association). Today, one can see many of these *Landsmannschaften* organizations in the Turkish neighbourhoods.

First generation immigrants, specifically men, were organized around coffeehouses. In these coffeehouses, which serve the purpose of a public sphere to discuss politics, Turkish men can play cards, drink tea and coffee, watch television and talk about daily events (Meeker 2002). Their windows are covered with curtains or icy glass to cease the relationship with the outside world. In some occasions, they put a couple of chairs in front of the coffeehouse, chat in the fresh air, and observe the by passers. These coffeehouses were the predecessors of immigrant associations, specifically of the compatriot and nationalist associations in Berlin.

Following his wife, Adnan Gündoğdu came to Berlin after the introduction of the family reunification law in 1973. Currently, he is a member of the executive committee of the *Türkische Minderheitsverein* (Tur-

kish Minority Association.) He witnessed the early organization of the *Türkische Gemeinde in Berlin* (the *Cemaat*) as follows:

In 83, when I first got here, I had nothing to do. I thought of what to do for 2-3 months. I am from Rize, what can I do? I can make tea. I bought a coffeehouse. At that time, coffeehouses were very popular among the Turkish clientele. We opened a coffeehouse, my brother-in-law, my father-in-law and I. Then we started to manage this coffeehouse. [...] This coffeehouse was close to the mosque, we had a large clientele of people from the Black Sea, the Aegean, and Central Anatolia. Among them, there were people from the Cemaat. On a Saturday, when the coffeehouse is crowded, we put the tables together, the founding president of the Cemaat and others came to introduce the Cemaat. What is it? What does it do? [...] Consequently, the foundation of the Cemaat took place in that coffeehouse. (Interview with Adnan Gündoğdu, 25 April 2003).

According to the information that is provided by Gündoğdu, neighbours and local entrepreneurs established the *Cemaat* in the coffeehouse in Kreuzberg in 1983. However, the *Cemaat* did not remain as a local coffeehouse association. Between 1985 and 1997, the composition of activists within the *Cemaat* changed substantially. As the *Cemaat* became stronger in the political arena, there appeared a need for better-educated professionals who are fluent in the German language to express their political claims. When the new executive committee was elected in 1997, the leaders were composed of engineers, lawyers and teachers. Some local entrepreneurs and religious leaders (*imams*) also stayed in the executive committee of this association.

The *Cemaat* is certainly an exception. Not all organizations that were established in the coffeehouses are improved to be politically active immigrant associations. Some *Landsmannschaften* associations are basically coffeehouses for Turkish men. According to German law, the social service associations, which

are chartered as *e.V. (eingetragener Verein*-registered organizations), do not pay taxes to the state. Knowing this law, many coffeehouses registered themselves as the social service associations. These associations are usually located in the neighbourhoods, with a name of a region's cultural association. On their outside walls, there are signs, such as Cine5 or DigiTurk, which are the Turkish television providers through satellite. These providers specifically broadcast football games.

Landsmannschaften organizations represent the majority of immigrants, who came from rural areas in Turkey to Kreuzberg. There is also a relatively small number of immigrants who moved from urban centres, such as Istanbul. These are usually immigrants from urban Turkey who came to Germany for their higher education. Some engineering and economics students of Turkish background were trying to recruit other students to join their student association, which was called the BTBTM-*Türkisches Wissenschafts- und Technologie Zentrum e.V. Berlin* [The Turkish Science and Technology Centre Foundation Berlin.] This student organization was founded by the Turkish students at the Technical University of Berlin in 1977. The BTBTM has defended the rights of immigrant workers, and also fought for equal rights for international students, specifically Turkish students.

In the first flow of immigrants, union-organized guest workers organized marked the first examples of immigrant political mobilization. The second period, immigrants who came under the family reunification law, and organized under the *Landsmannschaften* organizations, which led to the establishment of more professional immigrant associations in the mid-80s. The university students organized under the students' associations, which eventually led to the rise of the social democratic immigrant association, the TBB. The last period is the settlement of asylum seekers in Germany after the military coup d'état in Turkey in 1980. The political organization of the asylum seekers also marks a history between Turkey and Germany.

Settlement of asylum seekers in Germany: 1980-1988

The Turkish military coup d'état, which is known as the "*80 darbesi*" [80's coup d'état] or "*12 Eylül*" [12 September], which took place on the 12 of September 1980, was led by the Turkish Military Forces and specifically by General Kenan Evren and led to a massive destruction of the Turkish left. This coup d'état has seriously wrecked the informal Turkish civil initiatives and non-governmental organizations and led to a ban on political parties and it also severely abused human rights (Tanör, Boratav and Akşin 1997).

In the aftermath of 80's coup d'état, 23 667 non governmental associations were banned, 458 periodicals were closed down, 937 movies were prohibited and approximately 30 thousand Turkish citizens (including Kurds) sought asylum in other countries (Karaca 2000). Many of these asylum seekers were members of left wing organizations, such as THKO (*Türkiye Halkın Kurtuluş Ordusu*- Turkish People's Liberty Army, and later on TDKP- *Türkiye Devrimci Komünist Partisi* -Turkish Revolutionary Communist Party,) TIP (*Türk İşçi Partisi*- Turkish Workers' Party,) TKP/ML-TIKKO (*Türkiye Komünist Partisi Marksist Leninist-Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu*) PKK (*Partiye Karkeran Kurdistan* -Kurdish Workers' Party) and *Dev-Yol* (Revolutionary Path) and its youth association *Dev-Genç* (Revolutionary Youth).

It is estimated that 300.000 Turkish citizens (including Kurds) came to Europe after the '80s coup (Karaca 2002). The number of refugees from Turkey to Germany between 1980 and 1989 is about 120.000. Some of these people came directly to Germany with the diasporic network of their organizations that were already present in Europe; some came by first escaping to Greek islands from Turkey and then to Germany. Adnan Keskin, from *Dev-Yol*, came directly to Germany in 1987:

I came to Germany by plane with the help of my Dev-Yol friends, with a fake passport. Shortly after my departure, 6 people were arrested while they were trying to escape from Turkey at the airport. Out of 8 people,

only 2 people succeeded. 6 people returned to the prison. They were released in 1991, when the criminal code has changed. Since then, I have been living in Germany, specifically in Cologne [...] As soon as I arrived, I applied for asylum. My application was accepted in 10 months and I became a refugee. I have been living as a refugee since then (Interview with Adnan Keskin in Emin Karaca, 2000: 131.)

The massive number of asylum seekers from Germany to Turkey led to establishment of Turkish refugee associations around the early 80s. In fact, informally these groups have already formed their networks in European countries, such as Germany, France, the Netherlands, Switzerland, and partly Sweden, when the political situation in the late 70s became difficult. Therefore, these networks helped asylum seekers to come to Germany, supported them financially and provided them with accommodation.

As the number of asylum seekers in Germany increased, an umbrella organization was established, known as the DIDF (*Demokratik İşçi Dernekleri Federasyonu*- Federation of Democratic Workers' Association). The major aim of this organization was to provide support for the TDKP refugees in Germany and to defend rights of Turkish guest workers.

Germany has been one of the major countries that receive the largest number of asylum seekers in Europe. Specifically the Green party and the Social Democratic Party were prone to accept asylum seekers. This trend has been changing in the recent years. The refugees from Turkey to Germany increased to its top level at all times in 1980 (57.913 refugees) and then dropped (only 6.302 refugees in 1981) (Sahin 1998). It once again increased 1989 to 1993 when approximately 20 to 28 thousand refugees from Turkey were accepted to Germany each year (Figure 5.1). In this second period, Kurds were the major refugees who were running away from the exacerbating conditions as a result of the civil war in south-eastern Turkey. In 1989, however, Berlin turned into a new phase in its divided history.

The Fall of the Berlin Wall (1989-1998)

The year 1989 marked a great event in world history with the fall of the Berlin Wall. For many immigrants, the reunification of Germany meant losing their jobs, as well as encountering xenophobia and growing poverty.

When the Berlin Wall came down, there was a flow of people from East Berlin (influenced by the Soviet Union and communist ideology) to West Berlin (formerly controlled by the Western powers). East Berliners were curious to see "the fancy and colourful American section" of Berlin. In exploration of their long forbidden fantasies, such as tropical fruits in the supermarkets and sex-shops, they had their first encounter with the migrant population of West Berlin. Unaware of the possible social problems, some entrepreneur Turkish market sellers used to park their fruit trucks near the Berlin Wall, to sell intentionally pricey bananas to Eastern Berliners.

After the fall of the Berlin Wall, the social instability continued with the mass job dismissals. Some interviewees noted that the employers offered a minimal amount of compensation to Turkish workers. Ümmü, one of my interviewees, stated that she had to leave her job whether she liked the compensation money or not. Complementing her statement, Zühriye stated that after the collapse of the Wall, she had to give up her factory work, in which she worked for sixteen years. The Turkish migrants organized street protests to attract attention to the deteriorating conditions of migrants in Germany (*AL-Fraktion*, June 1990: 28).

Soon after the fall of the Berlin Wall, the celebrations of the unification left were replaced by a political and economic crisis. Growing unemployment, mass job dismissals and increasing taxes started to shake the voters' confidence on the government (Dale 1999). The migrants and refugees became the first target of the politicians who wanted to find scapegoats for the failing economy and political chaos. According to these politicians, migrants were robbing the Germans off their jobs and refugees were the abusers of the welfare system (*Bild Zeitung*, 10 July 2002).

The changing political discourse from the celebratory speeches of the unification to the racist right was the main trigger for the series of racist attacks against refugees and immigrants, culminating the fire bombings of the houses of Turkish families in Mölln (23 November 1992) and in Solingen (29 May 1993). Turkish migrants in Berlin organized a street march to protest these events (*Berliner Morgenpost*, 12 June 1993, *Milliyet*, 19 June 1993). The xenophobia and job dismissals had a tremendous effect on the Turkish migrant population. There is a rhetorical saying in Kreuzberg that "When the Wall came down, it collapsed on Turks" (*Duvar Türkler'in üzerine düştü*).

A Turkish journal, *Ekin* (Ortaç 1991; 3), witnesses to the threat against Turkish people in Berlin as below:

They say that there is no safety on the subway. A few skinheads or Neo-Nazis enter the car and start attacking people...They are going to assign the border police to the subway as security guards. Then I will wait for that as everyone else, I don't take the S-Bahn until that time.In the city of H., they threw stones to the residence of refugees. They also tried to firebomb the building. Some people are wounded by the fire. Were there any deaths? The public stood by and applauded: "Foreigners Out!" ...Everyone knows that the program of Neo-Nazis is not limited to the refugees. First them, then other foreigners, then the Slavic minority in the eastern section of Berlin. Do you think they can come to Kreuzberg?

Mass job dismissals and growing xenophobia led to an increase in the migrant independent businesses, such as *Imbisse* or small restaurants. This created a push for ethnically specific businesses and encouraged the formation of a petit-bourgeoisie among Turks. These businesses relied heavily on family labour. However, job dismissals took a different toll on women. Many women became dependent on welfare or started working illegally as cleaning women and waitresses. The Kohl government offered compensation to Turks who were willing to permanently return to Turkey. Although the situation of Turkish

migrant workers in Germany had worsened, the number of volunteers who wanted to return permanently to Turkey was minimal (*Hürriyet* 5 March 1992).

After 1989, many Turkish migrants became increasingly dependent on welfare. The rate of social assistance recipients in Kottbusser Tor is 44.2 per cent in 2000. The training opportunities were not sufficient, since most of these migrants had neither the proper formal education nor the German language skills to express themselves. Since these immigrants are in their 50s, the German state is not willing to recruit them back to the labour force or form recreations for them. Most of them have permanent health problems because of the difficult working conditions in the factories. Many of the migrant women are forced to work illegally as cleaning women, and they also depend on welfare. High unemployment and the low levels of educational achievement are also major problems that I will discuss below.

The Introduction of the New Citizenship Law

Although immigrants constitute more than ten per cent of the German population, they have two interconnected problems which require immediate attention: equal opportunity in employment and equal opportunity in education. In other words, the main concerns of Turkish migrant population today are that the high unemployment level among Turkish population would be alleviated (*Die Tageszeitung*, 27 March 2001) that the achievement levels of second and third generation migrants in schools would be improved (*Die Tageszeitung*, 28 February 2002.) In 2009, the unemployment rate for Turkish immigrants in Germany was 18 per cent, compared to 7 per cent for Germans (Mikrozensus 2009). The problem of chronic unemployment is exacerbated by discrimination against immigrant children in the education system. Second and third generation German citizens of Turkish background, and Turkish immigrant children complain that they are not given equal opportunity in the education system (am Orde 2002). First, the German education system determines a child's prospective school career at an

early age. Second, discrimination against migrant children in German schools has had a tremendous effect on the German Turkish population (Keskin 2002). Turkish immigrants who drop out school are 27 per cent whereas Germans are 3,9 per cent (Statistisches Bundesamt 2010).

Compounding the problem are school quota restrictions, introduced by the Berlin Senate, under which a regular class can not include more than thirty five per cent migrant children (Mutlu 1999; *Berliner Morgenpost* 11 September 2002). The regulation, aimed at preventing the marginalisation of German children in the classrooms as well as encouraging integration between German and non-German children, has proved ineffective in improving the conditions of German and Turkish children. In fact, many Turkish and other minority children have ended up in lower educational level schools, such as Hauptschule or Realschule. And Germans were shocked by the result of "the O.E.C.D. sponsored survey of reading, math, and science skills among 15-year-olds," in which German students "finished 25 out of 32 countries" in the Program for International Student Assessment (PISA) (Sautter 2002: 36). Unfortunately, many Germans targeted immigrant children as the source of this disturbing test result, seeing a "close link between academic achievement and a pupil's social background" (Sautter 2002: 36).

In order to deal with the interrelated problems of high unemployment and low education among immigrants, federal, and local state institutions provide funding to specific projects undertaken by immigrant associations. These include job training projects (such as clerical jobs' training), neighbourhood centre projects with recreational and educational facilities (such as *Nachhilfe*, after-school help for students), and consultation offices (help with bureaucratic problems, such as taxes, immigration status, bank and credit problems).

Since many Turkish immigrant associations conduct their projects solely with the funding they receive from state institutions or work as volunteer associations, they are regarded primarily as social service providers, rather than political interest groups by the German state authorities. This is

not entirely the case, however. By law, immigrants have access to some social citizenship rights: basic schooling, full employment, proper housing, health insurance, and pensions. Yet in reality, Turkish immigrants have limited access to these rights, including granting citizenship to immigrants. In fact, Turks illustrated a major dilemma: On the one hand, many Turkish immigrants who worked for more than forty years for the advancement of the German economy and who accepted Germany as their home deserve to be naturalized, possibly more than many ethnic Germans who cannot even speak German: "immigrant Polish speakers who could produce a grandfather's Waffen-SS papers were already almost Germans [whereas the] vast majority of an ever-growing number of German-born, German-speaking, German-educated Turks were not." (cf. Schoenbaum and Pond 1996: 56 in Dale 1999: 142)

The German government recently introduced reforms in line with the changes in European Union policies to facilitate immigrant integration granting them German citizenship. According to 'the ethno-cultural understanding of nation-state membership' in German nationhood, belonging to a state (*Staatsangehörigkeit*) assumes belonging to an ethno-cultural community (*Volkszugehörigkeit*) (Brubaker 1992: 51). Nonetheless, until 1999, this definition of ethno-cultural nationhood and the citizenship law excluded immigrants from collective incorporation. Unlike the state-centred French nationhood which provided citizenship to immigrants to ameliorate their assimilation into French society, the *Volk*-centred German nationhood prevented the naturalization of immigrants – acquiring a German citizenship meant much more than merely possessing a German passport (Brubaker 1992).

To briefly sketch the citizenship situation: traditionally, the German nation has primarily been constructed by descent or by blood, and has excluded those 'others' not thus linked to the nation (Brubaker 1992; Barbieri 1998; Rätzl 1995). Under these terms, in order to receive German citizenship, an applicant had to provide evidence of at least one German ancestor. Under the traditional *jus sanguinis* principle of citizenship in the German nation-state,

then, the unity of the nation and the question of ancestry were key themes: along with blood unity, a unified nation required homogenization in terms of language, religion, and race.

But with the introduction of a new citizenship law (*Staatsangehörigkeitsgesetz*) in 1999, the German state partially discarded the idea of ancestral origin, and started naturalizing the migrant population. The new citizenship law is summarized as follows:

If they are born in Germany, children of foreign parents acquire German nationality, provided certain prerequisites are fulfilled. They must however decide between the ages of 18 and 23 years whether they want to retain their German nationality or the nationality of their parents. Provided that certain other prerequisites are fulfilled, foreigners in general have the right to become naturalized after only 8 years of habitual residence in the Federal Republic of Germany, instead of 15 as was the case before. For naturalization, it is necessary to prove adequate knowledge of Germany. A clean record and commitment to the tenets of the Basic Law (Constitution) are further criteria. The person to be naturalized must also be in a position to pay for his/her own maintenance. [...] The principle of the avoidance of multiple nationality still marks the law on nationality. Those applying for naturalization must in principle give up their foreign nationality. If release from the foreign nationality is legally impossible or unacceptable for such persons, for example due to high release fees or degrading methods of release, they can retain their previous nationality. This is also the case if the release from the foreign nationality would bring considerable disadvantages, especially economic disadvantages or problems with property and assets. (Auswärtiges Amt, Law on Nationality 2004).

According to the *Staatsangehörigkeitsgesetz*, children born in Germany after the year 2000 can be granted dual citizenship: German citizenship and their parents' native citizenship. However, this major

change from *jus sanguinis* to *jus soli* also hinges on the following paradox: in order to be granted German citizenship, a child born in Germany has to give up the citizenship of his/her parents' native country between the ages of eighteen to twenty three (Schirmer 2002; Joppke 1998; Beauftragte der Bundesregierung für Migration, Flüchtlinge und Integration 2000). Although this is a revolutionary change in German citizenship law, it is not yet clear whether granting citizenship rights to immigrants will alleviate the socio-economic inequality among the immigrant population. Although the exact number is unknown, almost one fourth of the Turkish population in Germany holds German citizenship, approximately 500,000 people. Even so, the overall immediate effects of citizenship on immigrant integration remains unknown (Bloemraad, Korteweg and Yurdakul 2008). In fact, statistics show that German citizens with Turkish background are higher achievers in education than Turks without citizenship (von Below 2003; Haug 2002).

September 11 and Its Aftermath

September 11 has major effects in the Turkish Muslim communities: The difference between state supported Islam and Islam as a threat to the state became clearer. While the former became an example for good integration, the latter was associated with Islamist terrorism discourse. The most important scrutiny for the immigrant associations is the compatibility of a Muslim identity with European norms and values. Specifically, in the aftermath of September 11, the German police and mass media started to focus on Islam and Muslim communities. The gathering places of Muslims, such as mosques and religious associations became targets of state inspections and flashy newspaper headlines as 'shelters for terrorists'. Many Muslim associations opened their doors to Germans to show their innocence (*Der Tagesspiegel* 23 July 2004), whereas some Muslim organisations felt threatened by the police raids and journalists and minimized their interaction with the receiving society (*Islamische Gemeinschaft Milli Görüş*, 30 September 2004).

In the aftermath of September 11, dramatic events

in Europe continued as aftershocks. One of them was the murder of a Dutch filmmaker, Theo van Gogh, by a Dutch citizen of Moroccan origin. This event, more than any, brought anti-Muslim rage to a fever pitch in the Netherlands, and subsequently, the street fights and fire bombings of mosques in the Netherlands have moved quickly to Germany. Mosques, houses of Muslims and Muslim slaughterhouses were firebombed.

Another one is the removal of all religious symbols from public places, which received a lot of public attention in Germany, France and England. While the French government banned all religious symbols, including the headscarf, from public places, in Germany, small religious symbols, such as a small cross as a pendant, or the Jewish *kippah* were allowed in public.

Overall, the Islamic headscarf debate became a very controversial topic in Germany and simultaneously in France and in England. As the German constitutional court left the decision-making power to the specific *Länder*, each of them decided for their own regulations. At the end, Fereshta Ludin lost her court case, and had to resign from her school. She started working in the Islamic primary school and where she can wear her headscarf while teaching. In sum, the headscarf debate became one of the symbols of the political mobilization of Turkish Muslims in Germany after September 11.

Currently, Turkish population in Germany is actively participating in social and political life in Germany. One of these controversial venues is the German Islam conference where the government authorities are seeking ways to constitute a dialogue with the Muslim communities which aim to institutionally establish themselves in Germany (Amir-Moazami 2009). Future research should address whether these venues, which are mostly directed by German state authorities, are facilitating or hindering immigrant participation into German society.

Conclusion

The political representation of immigrant associations is central for immigrant elites to evolve into political actors in Germany. My aim here was to capture the story of the immigrants' struggle for political representation from the inside, by focusing on the history and diversity of immigrant associations. Therefore, I analyzed key debates in the immigration history between Turkey and Germany. I also discussed the current situation of these immigrant associations in light of their historical transformation. In the contemporary discussions, I have specifically explored the effects of the citizenship law and the effects of September 11 on the Turkish Muslim population in Germany.

The main conclusion that can be drawn from the history of Turkish immigrants and their associations in Berlin is that immigrant associations are not homogeneous and neither are they passive entities that form in a social vacuum. In the literature, immigrant groups are typically constructed in terms of homogeneity and fixed boundaries, and the interests of specific immigrant elites are represented as the interest of the whole group (Kymlicka 1995; Yuval-Davis 1997.) In many studies, the power positions and in-group conflicts within immigrant groups are not addressed (Yuval-Davis 1997). These diversities within immigrant groups develop and intensify during the interaction with the political organisations.

This is the case with these associations' responses to the key immigration debates in German and Turkish history: These associations are different in background, strategy and the goals with which they participate in politics and negotiate their positions. Therefore, contrary to the assumptions of German state authorities, Turkish immigrants have indeed active and heterogeneous associations that are shaped by the relations between two states, the geographic area and the historical period in which they have emerged.

Bibliography

- Al-fraktion (1990) 'Der Protest der ImmigrantInnen überhört', June.
- Am Orde, Sabine (2002) 'Türken Fordern Vorschule für Alle', *die Tageszeitung*, 21 February.
- Auswärtiges Amt (2004) *Law on Nationality*. http://www.auswaertiges-amt.de/www/en/willkommen/staatsangehoerigkeitsrecht/index_html.
- Barbieri, William (1998) *Ethics of Citizenship: Immigration and Group Rights in Germany*. Durham and London: Duke University Press.
- Beauftragte der Bundesregierung für Migration Flüchtlinge und Integration (2000) *Einbürgerung: Fair, Gerecht, Tolerant*. <http://www.einbuengerung.de/>.
- Berger, John. (1975) *The Seventh Man: The Story of a Migrant Worker in Europe*, Middlesex: Penguin.
- Berliner Morgenpost Daily German Newspaper (1993) 'Protest Gegen Ausländerhaß in Berlin', 12 June.
- Berliner Morgenpost Daily German Newspaper (2002) 'Schulleiter fordern Ausländerquote', 11 September.
- Bild Zeitung (2002) '33.000 Ausländer Warten auf den Deutsche Pass', 10 July.
- Bloemraad, Irene, Anna Korteweg and Gökce Yurdakul (2008) (2008). "Citizenship and Immigration: Assimilation, Multiculturalism and the Challenges to the Nation State" *Annual Review of Sociology* 34: 153-179.
- Brubaker, Rogers (1992) *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge: Harvard University Press.
- Dale, Gareth (1999) 'Introduction' in Gareth Dale and Mike Cole (eds.) *The European Union and Migrant Labour*. Oxford: Berg.
- Der Tagesspiegel Daily German Newspaper (2004) 'Die Ehre des Kennenlernens', 23 July.
- Die Tageszeitung Daily German Newspaper (2001) 'Türken Ohne Job Chance', 27 March.
- Die Tageszeitung Daily German Newspaper (2002) 'Schule muss noch Lernen', 28 February.
- Die Zeit (2011) 'So wütend wie er könnt ihr gar nicht sein: Feridun Zaimoğlu', 27 October.
- efms-European Forum for Migration Studies. (2000) 'Beck presents report on the Situation of Foreigners in Germany', *Migration Report: Chronology Of Relevant News And Occurrences In The Area Of The Institute's Work*, February, http://www.uni-bamberg.de/~ba6ef3/dfeb00_e.htm.
- Elson, Diane and R. Pearson (1981) 'Nimble Fingers make Cheap Workers: An Analysis of Women's Employment in Third World Export Manufacturing', *Feminist Review*, 7: 87-107.
- Haug, Sonja (2002) "Familienstand, Schulbildung und Erwerbstätigkeit junger Erwachsener. Eine Analyse der ethnischen und geschlechtsspezifischen Ungleichheiten - Erste Ergebnisse des Integrationssurveys des BiB" *Zeitschrift für Bevölkerungswissenschaft* 27 (1): 115-144.
- Herbert, Ulrich (1990) *Geschichte der Ausländerpolitik in Deutschland: Saisonarbeiter, Zwangsarbeiter, Gastarbeiter, Flüchtlinge*. München: C.H. Beck.
- Hürriyet Daily Newspaper European Edition (1992) '5 Bin Marka Ne Yapılır?: Dönüş Primi Beğenilmedi', 5 March
- Inowlocki, Lena and Helma Lutz (2000) 'Hard Labour: The Biographical Work of a Turkish Migrant Women in Germany', *The European Journal of Women's Studies*, 7: 301-319
- Islamische Gemeinschaft Milli Görüş (2004) 'Münchener Polizei tritt den Rechtsstaat mit den Füßen', www.igmg.de. 30 September.
- Joppke, Christian (1998), *Challenge to the Nation State: Immigration in Western Europe and the United States*, Oxford: Oxford University Press.
- Karaca, Emin (2002) *12 Eylülün Arka Bahçesinde: Avrupadaki Mültecilerle Konuşmalar*. Istanbul: Gendaş Kültür.
- Keskin, Hakki (2002) 'Alman Eğitiminde Reform Gereği', Hürriyet Daily Turkish *Newspaper*, 25 February.
- Kymlicka, Will (1995) *Multicultural Citizenship*. Oxford: Oxford University Press.
- Meeker, Michael (2002) *A Nation of Empire: The Ottoman Legacy of Turkish Modernity*. Berkeley and London:

- University of California Press.
- Milliyet Daily Turkish Newspaper (1993) 'Demokratik Eylem', 19 June.
- Mutlu, Özcan (1999) 'In jeder Schulklasse müssen mindestens 30 Prozent Deutschstämmige mitlernen', *die Tageszeitung*. 16 February.
- Ortaç, Ali (1991) 'Bizim Sokak Sessiz', *Ekin*, 71:3.
- Räthzel, Nora. (1995) 'Nationalism and Gender in West Europe: The German Case', in Helma Lutz, Ann Phoenix and Nira Yuval-Davis (eds.) *Crossfires: Nationalism, Racism and Gender in Europe*, London: Pluto Press, pp. 161-189.
- Sahin, Mehmet (1998) 'Versagen der türkischen und deutschen Politik' *Network of German Peace Movement*. <http://www.friedenskooperative.de/ff/ff98/1-23.htm>
- Sautter, Ursula (2002) 'Back to School: A Shocking Study has Forced Germany to Confront its Failing Education System', *Time*, 23 November.
- Schirmer, Dietmar (2002) 'Closing the Nation: Nationalism and Statism in 19 and 20 Centuries Germany', Paper presented at the German Studies Association's Conference, San Diego, October.
- Tanör, Bülent, Korkut Boratav and Sina Akşin (1997) *Bugünkü Türkiye 1980-1995*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- The Federal Government's Commissioner for Foreigners' Issues (2000) *Facts and Figures on the Situation of Foreigners in the Federal Republic of Germany*, 19 edition, Berlin.
- von Below, Susanne (2003) "Schulische Bildung, berufliche Ausbildung und Erwerbstätigkeit junger Migranten. Ergebnisse des Integrationsurveys des BiB." Materialien zur Bevölkerungswissenschaft.
- Yuval, Davis, Nira (1997) 'Citizenship and Difference', in *Gender and Nation*, London: Sage: 68-88.

-
- * *This paper is presented in Turkish in the Conference by Das Amt für Ausländerangelegenheiten und verwandte Gesellschaften des Ministerpräsidentenamtes der Republik Türkei, Berlin, Germany, „Deutschland und die Zuwanderung: 50 Jahre der Türken in Deutschland“*
- Plenary Panel on Reintegration der Integration: Begriffe, Theorien und Paradigmen. This paper is based on my book „From Guest Workers into Muslims: The Transformation of Turkish Immigrant Associations in Germany“ New Castle upon Tyne: Cambridge Scholars (2009).*
- 1 *It is my translation from German to English with apologies, because it is difficult to express Zaimoglu with simple English.*
- 2 <http://www.friedenskooperative.de/ff/ff98/1-23.htm>
- 4 *Although the immigration history of Turks and Kurds from Turkey are interrelated, I won't be able to go into the details of the history of Kurdish migration to Germany in the scope of this dissertation. During my fieldwork, I have attended Kurdish associations, interviewed Kurds and established friendships with Kurdish refugees. However, I believe that Kurdish migration to Germany should be a subject of a whole doctoral dissertation, and it would be injustice to discuss this important issue as a part of this dissertation. Therefore, I am aware of the fact that the Kurdish migration is underrepresented in my dissertation, but separating Turkish and Kurdish migration from each other and focusing on the former one as the subject of this dissertation is my choice as a result of my intensive fieldwork in Berlin.*
- 5 *Specifically interviews with Ümmü Schild, Filiz Yüreklik, Zühriye and Hilmi Kaya Turan.*
- 6 *This journal is a rare copy that I have found in the basement of a Turkish bookstore and it is not published anymore. I would like to thank to the owner of the Regenbogen Buchhandlung, Metin, for providing me these journals.*
- 7 *S-Bahn is the subway line that was under East German part.*
- 8 *Imbiss: A stand buffet.*
- 9 *The Turkish Embassy authorities estimated that 40 000 Turkish immigrants per year permanently return to Turkey from Germany (<http://www.turkishembassy.nl/eu/tr/eusorucevap.asp>).*
- 10 <http://www.sozialestadt.de/en/veroeffentlichungen/zwischenbilanz/2-berlin-english.shtml#2>

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Prof. Ruth MANDEL

Integrating discourses: 50 years of Turks in Germany

In the recent film *Almanya* one of the most brilliantly portrayed images of integration is satirized. The central couple, a retired husband and wife from Turkey, among the earliest generation of *Gastarbeiter*, already 45 years in Germany, are about to receive German citizenship at the wife's insistence. The husband is ambivalent. He has deep reservations. The night before the appointment with the civil servant who will naturalize them, swearing them to loyalty to the German state, he has a nightmare. In his dream, the German bureaucrat takes very seriously the notoriously 19th century pre-modern system of the exaggerated stamping of documents, but one stamp is missing. It is the one where they must promise to uphold *Leitkultur*. The wife readily agrees. Suddenly, out of the filing cabinets, enormous plates of the quintessentially German dish *Eisbein*, emerge and are placed in front of the naturalizing Turks. The husband is horrified at the thought of eating this *schweinefleisch*, pig meat, pork – *domuz*. But the wife happily digs in and enjoys the dish. The husband stares at his modestly dressed wife, complete with the iconic headscarf as she suddenly transforms to a busty, *dirndl*-clad scarfless woman.

He flees in terror just as he awakens from the frightening dream vision as his wife is urging him to get dressed for their citizenship appointment that morning. Thus, through parody the film highlights the contradictions entailed in many assumptions about integration. The first and possibly most controversial question to ask is what is really meant by integration in the German context.

As this panel calls into question the very term integration and its implication, it may be useful to take a comparative perspective and to look at the way the term has been used elsewhere, specifically in the United States in the 1960's civil rights' discourse. There are important contrasts in the way the term and debate have been experienced in Germany, regarding migrants from Turkey. I suggest that the fundamentally different modes of usage of the term imply a different set of cultural, social and political consequences and visions for the two respective societies. For those unfamiliar with the US based discourse, the referent for the term "to integrate" was the society that needed to be integrated - not individuals. The noun integration was often paired with desegregation, the response to segregation. De-

segregation referred to the institutions within society such as schools, neighborhoods, public transport or work places that needed desegregating.

Desegregation generally is a legal technical term. It arose as a consequence of the Supreme Court case *Brown vs. The Board of Education*, enacted into law in 1954. This landmark case overturned a long standing policy permitting the practice of 'separate but equal.' So as long as blacks and whites each had their own segregated schools, segregated services, segregated train cars, or drinking fountains, and as long as these were equal to each other that was fine. However, by 1954 the Supreme Court finally decided that separate but equal was impossible to achieve in practice and it legalized mandatory desegregation. Desegregation has been widely interpreted. It meant at times that black children who were bussed into predominantly white school districts were ostracized. It also meant that white and black children learned to deal with each other as peers, classmates and ideally as friends, future colleagues, neighbors and partners. In addition, desegregation meant the end to what are called restrictive covenants. This was the system widespread in some places whereby real-estate agents colluded with vendors selling their homes, to have buyers sign documents agreeing never to sell to blacks and other minorities. With desegregation legislation, such practices were no longer legal in the Fair Housing Act of 1968, spelt this out in law.

Compare this to Berlin's neighborhood settlement policies with regard to migrants from Turkey. From the mid-1970s, official policies governing the three city districts with the largest numbers of foreigners Kreuzberg, Tiergarten and Wedding, betrayed the government's alarm about potential foreign ghettos. From 1974 until 1988, many otherwise legal Turks in Berlin were subjects to the *Zuzugssperre*, the indelible stamps in their passports that forbade them from living in these three areas. Ostensibly, we can see this as a de facto anti-self-segregation measure; however, it was meaningless, and many Turks were compelled to live there illegally. Without anti-discrimination measures that guaranteed the rights of tenants to live where they wished, informal self-imposed restrictive covenants have been pervasive,

as German landlords refused to allow Turks to rent their apartments. The recent anti-discrimination legislation is an important step to try to prevent this in certain cases.

US integration often took a pro-active stance, through the policy of affirmative action. Many advocates saw it as a necessary historical stage that would redress past injustices, compensating for centuries of wrong-doing, discrimination, and unequal treatment stemming from a history of slavery. Some opponents felt it was anti-white policy- we might compare this to the complaints of 'Deutsch-feindlichkeit' – anti-German-ness. Affirmative action allowed an entire generation of blacks, women and other minorities to enter spheres of society previously closed to them. It is inconceivable that Obama could have been elected without the history of the civil rights and integration movement, and the greater visibility affirmative action brought to US society. Compare this positive visibility, the normalisation of minorities in the USA, to the case of Turks in Germany, where it is the very visibility some in Germany find objectionable. In other words, US integration did not mean the disappearance of difference, but the acceptance and even promotion of it for the public good.

There is not the space here to delve into the complexities of identity politics, only to say that the public legitimization of African-American history paved the way for hyphenated Americans, previously pressured into an assimilationist Americanized way of life and identity, to begin to search for roots and new inflections of their American identities. Consequently, ethnicity became popular, represented from university programs to restaurants. Hyphenated Americans were not stigmatized but in many cases celebrated and the norm.

In any discussion of this topic, it is critical to highlight the role of language. Those holding political power and those who control the media set the terms of discussion. In Germany, the terminology deployed still reproduces an exclusionary ethos. The exclusionary language often used is a blaming language. The verb to integrate often is directed at or about a minority group—as in 'why don't the

Turks integrate? Why don't the Turks want to integrate? Or, We need to integrate the Turks. An us-vs.-them dynamic is at play.

Unlike the US case, where integration has been understood as a collective societal responsibility, a positive goal for the betterment of everyone in society, in Germany often the implicit understanding is that the onus, the burden of integration should be shifted to others, to the immigrants from Turkey-it is their fault for not integrating, or it is their duty to integrate. Arguably, it is hierarchically understood, as in the loaded term Integrationsfähigkeit-ability to integrate- or its opposite. It rarely is conceived of as the dominant society's duty to create an environment that is open and welcoming, to facilitate integration as a collaborative project that benefits Germans as much as Turks.

Instead, when mayors of city districts with large immigrant populations complain that they are tired of the whining complaints of the immigrants, a powerful message is conveyed: you dissatisfied noise-makers should stop complaining and accept your lot, regardless. Such attitudes disregard what might be legitimate complaints of discrimination or civil rights violations.

Again, terminology and the setting of terms carry powerful implications. What does it mean for long-time German-speaking residents whose parents or grandparents may hail from Anatolia, when they are called 'foreigner'? Instead of enforced integration of classrooms as in the school bussing example, in Berlin we have seen enforced segregation in the system of foreigner classes. In Ausländerklassen—children from Turkish families, although born in Berlin, have been made to feel that they were diluting, polluting, or degrading the education of their German peers if they represented more than 30% of a classroom. Thus, from early childhood, segregationist policies became internalized in individuals and communities. In a segregated classroom, can one speak of integration?

But what if Germany's integration is old news? By many measures the population hailing from Turkey 50 years ago ARE integrated already: several generations were socialized in German schools, speak

German as a native language; many vote, are citizens; pay taxes, own businesses, participate in sports clubs, have married Germans; some have achieved prominence in public arenas of politics, the arts, athletics, film, academia, business, music, fashion design.

Still, few have assimilated; in other words, repressed or denied what are key aspects of their identities; for some an active relationship with Turkey, for others an attenuated connection. Some women wear headscarves, are observant Muslims; others reject Sunni Islam but have been free for the first time in history to explore their Kurdish or Alevi identities. Critically, the expression of identity politics need not detract from full participation in the local body politic, but merely give it a new inflection.

It is equally important to acknowledge the enormous steps federal and local governments in Germany have taken. The recent anti-discrimination act cannot be underestimated. The existence of the commissioner for migration, refugees and integration, is equally significant, although many wish that the post had more real power. The reformed citizenship law of a decade ago is perhaps most significant. However, the context in which it was debated and passed into law was heated, emotional and ethnicized. The immigrants whose children benefited from the new legislation listened carefully to these debates about loyalty, identity and the right to claim Germanness. They realized that even if they or their children became German citizens they were still excluded from a claim to Germanness, as its ethnicized definition kept it dangling out of reach.

Highlighting this exclusion from Germanness were the previous ten years of a truly remarkable influx of another group of immigrants (though never named as such), the settlers- the Aussiedler- into Germany. For already settled - dare I say well-integrated - migrants from Turkey, still labelled 'Ausländer, foreigner, the prospect of one-and-a-half million Russian speaking incomers who very deliberately were NOT known as foreigners or immigrants, but 'ethnic Germans returning home' after a two hundred year absence, was astounding and dismaying. Not only were the Russian-speakers gifted with near-auto-

matic citizenship, but the generous economic, social and educational support to this new population further demonstrated the acute contrast to their own positions, and their own social and political exclusion. . The demographic privileging of this Ausiedler population was impossible to miss or ignore. This instance was just one of many showing the discrepancies and inconsistencies in immigration policy and ethnic privilege. It pointed to an explicitly ethnicized and exclusive understanding of claims to citizenship and belonging. To Turkish-Germans, the obvious perception of their lack of full acceptance in society could not have been clearer.

In an environment where leading members of Germany's governing party cannot agree publicly on whether or not Islam is part of either German history or present day reality, and where authors like Sarrazin can sell millions of books based on statements about how specific types of foreigners degrade Germany and Germanness, how can the social space be carved out to include and welcome long-term residents, some citizens, but still categorized as non-Germans. Germans with migration heritage still are not unmarked, generic Germans. How many generations does it take to remove the adjectives?

Germany's complex, problematic and ultimately tragic relationship with Jews can be usefully brought into the discussion of integration. Just as high-achieving Turkish-Germans are lauded as being well-integrated when they gain international recognition for their accomplishments on the football field, in the arts or politics, so was Moses Mendelssohn feted as exceptional, as the un-Jewish Jew. Many Jews in Mendelssohn's era converted to Christianity in order to gain otherwise restricted rights and privileges. However, they found that they never fully escaped the stigma of birth. Gilman has written about the unconvertability of the Jews, from the time of Martin Luther. The belief was that a Jew cannot change his true nature, thus even a Jewish convert to Christianity is essentially still a Jew. Certainly this was the case for Nazi definitions of many Jews, but equally important, the underlying ideology meant that even converted Jews could not ever be transformed into ethnically (or racially) pure Germans. Though Jews in today's Germany are singled

out and welcomed, this very process of singling them out, as 'Jewish mit-burger', for example, betrays a sense that they are Germans with a difference, not able to achieve generic Germanness. Ever the outsider. To expand Sartre's definition of Jews as those considered by others as Jews, irrespective of their religious or ethnic allegiance, would a third-generation descendant of a Turkish grandfather, bearing his surname still be a Turk? Does the unconvertability of Jews also apply to Turks? How many generations does it take to shed the label of 'migrant heritage'?

For integration in Germany to mean more than offering concessions, there needs to be a wide public consensus that it is the only common future, where all are welcome as stake-holders.

It also needs the teeth of the legal system willing to enforce it. The question remains: after the countless self-congratulatory celebrations of the 50 year anniversary fade away to the 51st and subsequent years, what path will be chosen?

A number of very concrete problems need to be addressed. Educational, social and economic policies need to be embraced and creatively implemented in order to rectify inequalities. Twice as many people of Turkish heritage than Germans earn less than 1000 euro per month. Significantly more people of non-German/Turkish heritage leave school with no qualifications. These are problems that can be fixed –e.g., early childhood educational interventions, increased employment training and apprenticeships, other affirmative action initiatives- that will have enormous impacts for what we might think of as 'ordinary' integration. Once it becomes more normal to see previously ethnicized or radicalized people in all walks of life, they gradually will become less marked as other, as outsiders, as foreign.

Still, what is meant when it is said that the headscarf is the major barrier to integration? Does it really mean that 'if they only looked like us, then we wouldn't mind them?' In other words, if the Turks' current hypervisibility is erased, that would solve the problem? Would it make them integrations-fahig? Capable of integrating? Does it imply that they should become invisible by disappearing into a German mainstream? Is the objection to hypervi-

sibility actually a plea for an abstract assimilation? Is it a demand to conform to a German feminist sensibility? Or, is it an unwillingness to envision a Germany that does not conform to an imagined ethnic homogeneity?

To conclude, I would like to return to the film *Almanya*. The young grandson of the original migrant couple experiences an identity crisis when, in a poignant moment his teacher wants to map the children's origins. She marks the diversity of her classroom with colorful pins in the map. When it is Cenk's turn, though both he and his father have been born in Germany, he is compelled to say that he is from Anatolia. The teacher searches in vain for Anatolia, but the eastern-most point on the map is Istanbul. Noting his disappointment at being cartographically excluded, she cheerily says that 'Anatolia would be about....here.' and she sticks a pin in the empty wall to the right of the map. Cenk's Anatolian roots are stuck into no-man's-land. Cenk's humilia-

tion is palpable. Later, after his family's return from their trip to Turkey, he presents his teacher with a new map-she understands, and pins it to the wall, adjacent to the original one. He proudly shows her where to put his pin.

So we are left with the question-what should and can integration mean, today and in the future? Perhaps when Cenk's children, in another generation are allowed to feel unquestionably German, but equally bear no shame at their Turkish heritage, integration will assume a new meaning.

Goethe wrote that tolerance is a temporary state leading to acceptance. To merely tolerate is to insult. True liberalism, he wrote, means acceptance. Following from this, we need to ask whether behind the integration discussion lays a desire or expectation of mere toleration, or, on the other hand, a vision of true acceptance, regardless of the new social and cultural contours such acceptance gives to Germany.

I want to thank the organizers of this symposium for marking an incredibly important event. Many thanks are also due Dr. Czarina Wilpert who took the time to discuss these issues with me. Any errors are fully my responsibility

Göçmenlikten Yurttaşlığa Geçiş

Prof. Dr. Yasemin KARAKAŞOĞLU

Prof. Dr. Mustafa GENCER

Doç. Dr. Murat ERDOĞAN

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Prof. Yasemin KARAKAŞOĞLU

Wir beschäftigen uns hier im Rahmen der Sitzung „Vom Gastarbeiterdasein zur ansässigen Gesellschaft“ mit Perspektiven auf die Entwicklung der türkeistämmigen Bevölkerung in Deutschland von einem vorübergehenden Faktor zu einem bleibenden und selbstverständlichen Bestandteil der Gesellschaft. Dabei werden wir uns sicher auseinander zu setzen haben mit dem, was man im angloamerikanischen Raum auch „The German Angst“ nennt, in diesem Fall die Angst vor Immigranten und ihrer Macht, die Gesellschaft zu verändern. Wir werden aber auch über die Erfolge dieser 50 Jahre sprechen. Dabei werden Fragen aufgeworfen werden wie, woran müssen wir noch gemeinsam arbeiten? Wo gibt es aber wohlmöglich auch Verletzungen in der gegenseitigen Wahrnehmung, Adressierung? Wie können und müssen diese geheilt werden? Doch zunächst möchte ich diejenigen vorstellen, die heute hier sprechen werden, die uns Impulse geben werden, diese Fragen zu beantworten. Beginnen möchte ich mit Frau Prof. Dr. Rita Süßmuth; Sie kennen sie alle, sie war Erziehungswissenschaftlerin an der Universität Dortmund. Seit 1981 ist sie CDU-Mitglied; sie war Familienministerin, sie war

Bundestagspräsidentin über einen Zeitraum von insgesamt 10 Jahren, hat also auch unser Bild von diesem Amt stark geprägt; sie war - das ist in unserem Kontext besonders wichtig - Vorsitzende der Unabhängigen Kommission Zuwanderung, und sie ist unter anderem Autorin eines Buches „Migration und Integration: Testfall für unsere Gesellschaft“, im Jahr 2006 erschienen. Mit großer Hochachtung nehmen wir wahr, dass sie unermüdlich und parteienübergreifend hoch respektiert engagiert Sachverständige zum Thema Migration und Integration, und das nicht nur im nationalen, sondern auch im internationalen Kontext. Auch für die deutsch-türkischen Beziehungen ist sie eine ganz besondere Unterstützerin, sie ist hier nicht zuletzt Mitinitiatoren und Vorsitzende des Gründungskonsortiums der Deutsch-Türkischen Universität in Istanbul. Als weiteren Redner möchte ich Ihnen Herrn Prof. Dr. Michael Bodemann vorstellen. Er ist historischer Soziologe und war tätig an verschiedenen Universitäten, in den USA, in Kanada, insbesondere an der Universität Toronto; er hat bis vor kurzem die Repräsentanz dieser Universität in Berlin als Direktor geleitet. Er war tätig als Professor an der freien Universität, auch an

der Humboldt Universität in Berlin, sowie an israelischen Universitäten in Tel Aviv, in Haifa und in Jerusalem. Seine Forschungsschwerpunkte sind: die jüdische Diaspora in Europa und Deutschland; insbesondere; die jüdisch-türkischen Beziehungen, Migration und Staatsbürgerschaft. Er bietet uns insbesondere in diesem Kontext einen besonders sensibilisierten Blick auf die Frage des Umgangs mit dem „Anderen“ in der Gesellschaft in Deutschland. Ferner möchte ich Ihnen Herrn Prof. Dr. Mustafa Gencer vorstellen; er ist Historiker und begann seine wissenschaftliche Karriere am Staatsarchiv der Republik Türkei, für die weitere wissenschaftliche Ausbildung kam er später nach Deutschland an die Universität Bielefeld, dort hat er dann auch im Kontext des akademischen Auslandsamtes gearbeitet. Er war bei Prof. Fikret Adanır wissenschaftlicher Mitarbeiter in der Geschichtswissenschaft an der Ruhr-Universität Bochum und ist seit 2005 in der Türkei an der Abant İzzet Baysal Üniversitesi. 2010 wurde er zum Professor an dieser Universität berufen. Damit hat er eine sehr rasante wissenschaftliche Karriere in der Türkei durchlaufen. Sein Thema sind die Beziehungen zwischen dem Kaiserreich und dem Osmanischen Reich, insbesondere der Jungtürkenperiode, aber auch kulturelle Interaktionen zwischen Deutschland und der Türkei. Ich finde, in diesem Kontext

ist zu betonen, dass sein zivilgesellschaftliches Engagement in Bielefeld ihn auch in politische Kontexte einbindet. Er war Mitglied im Ausländerbeirat der Stadt Bielefeld und Vorstandsmitglied im Landesverband der Ausländerbeiräte in Nordrhein-Westfalen. Also haben durch ihn hier neben der wissenschaftlichen auch noch einmal die politische Dimension, die auch von Frau Prof. Süßmuths Seite her repräsentiert wird, gestärkt. Schliesslich möchte ich Ihnen Doz. Dr. Murat Erdoğan vorstellen. Er ist Politikwissenschaftler und hat an den Universitäten Ankara, Freiburg und Bonn studiert und promoviert. Er hat als wissenschaftlicher Mitarbeiter im Fachbereich Politikwissenschaften der Universität Duisburg-Essen gearbeitet und ist aktuell Mitglied des Lehrkörpers der Hacettepe Üniversitesi und dort Direktor des Forschungsinstituts für Migration und Politik, abgekürzt HÜGO. Darüber hinaus ist er Autor des Buches „Auslandstürken: Migration und Integration im 50. Jahr - Yurtdışındaki Türkler: 50. yılında göç ve uyum“. Das ist das Buch, das Ihnen auch als Beilage zu den Unterlagen zu dieser Veranstaltung vorliegt. Sie sehen, wir haben ein multidisziplinär zusammengesetztes Podium. Wir werden das Thema also aus unterschiedlichen Blickwinkeln betrachten können, und ich möchte jetzt das Wort gerne Frau Prof. Süßmuth übergeben.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Prof. Dr. Mustafa GENCER

Vom Gastarbeiter zum Bürger: Die Türken Deutschlands

Seit dem Abkommen über die Anwerbung von Arbeitskräften zwischen der Bundesrepublik Deutschland und der Türkei vom 31. Oktober 1961 in Bad Godesberg/ Bonn ist ein halbes Jahrhundert vergangen. In dieser langen Zeit haben sich die emotionalen Bindungen an das Herkunfts- und Aufnahmeland sowie die gegenseitigen Vorstellungen und Images vielfach verändert. Die Türken hatten ihre Heimat und ihre Familien ungern verlassen. Man fühlte sich einerseits durch die wirtschaftlichen und politischen Verhältnisse von der Türkei abgestoßen und zugleich von den übertriebenen Vorstellungen von leichtem und schnellem Gelderwerb in Deutschland angezogen. Entgegen der Perspektivlosigkeit zu Hause gab es nun die Möglichkeit, nach Deutschland zu gehen, sich zu retten. Eine bessere Zukunft für ihre Kinder und einen Aufstieg in eine höhere Sozialschicht erscheinen möglich. Sie waren bereit, sich aufzuopfern, verschiedene Formen der Ausgrenzung hinzunehmen, sogar sich selber auszugrenzen und spätestens nach fünf Jahren wieder in die Heimat zurückzukehren.

Zu Beginn der Anwerbung von türkischen Arbeitskräften spielte die Integration kaum eine Rol-

le. Die Anwesenheit von türkischen Gastarbeitern war nicht von der deutschen Gesellschaft, sondern von der deutschen Wirtschaft gewollt und forciert. Die florierende deutsche Wirtschaft brauchte Arbeitskräfte und die Auswahl erfolgte nach Bedarf. Die Bundesrepublik entschied sich für die Türkei, gefolgt von Italien (1955) und Griechenland. Sowohl für die deutsche Politik und die Behörden, als auch für die Türken waren in der ersten Anwerbephase bis Mitte der 70er-Jahre nicht der dauerhafte Verbleib und die Integration in Deutschland, sondern eine spätere Rückkehr in das Heimatland das Ziel. Dementsprechend wurden die Bindungen an das Heimatland mit türkischsprachigen Sendungen (WDR) und muttersprachlichem Unterricht gepflegt. Anstelle einer Inklusion der eingewanderten Türken betrieb die deutsche Regierung bis in die 1980er-Jahre deren Exklusion bzw. setzte auf eine Begrenzung des Zuzugs.

Die Ausländerpolitik der Bundesrepublik ist sehr stark von Eigennützigkeit geprägt. Arbeitsmarktpolitische und wirtschaftliche Interessen stehen im Vordergrund, wohingegen die berechtigten Interessen der seit Jahrzehnten hier lebenden Migranten kaum

berücksichtigt werden. Dieser Begrenzungs- und Verminderungspolitik sind an erster Stelle die türkischen Migranten ausgesetzt.

Der Anwerbestopp von 1973 war begleitet von einer Verschärfung der ausländerrechtlichen Bestimmungen. Als Reaktion kehrte man nicht zurück, vielmehr holten viele ihre Familien nach. Man begann sich immer mehr auf ein Leben in Deutschland einzurichten. Seitdem haben sich die Lebensformen der Türken in Deutschland von denen ihrer Landsleute in der Türkei immer stärker abgehoben. Mit Neid und Distanz betrachtet, wurden diese Menschen in den Augen ihrer Verwandten zu „Deutschländern“ (Almancı).

Die Existenz der türkischen Bevölkerungsgruppe in Deutschland hängt mit der Situation in Nachkriegseuropa, der Blockbildung und damit der Teilung Deutschlands sowie mit dem Bau der Berliner-Mauer eng zusammen. Im August dieses Jahres hat man in Deutschland des Mauerbaus am 13. August 1961 gedacht. Dabei hat man kaum darauf Bezug genommen, dass auch das Zusammenleben von Deutschen und Türken auf dieses Ereignis zurückgeht.

In den vergangenen 50 Jahren haben die Türken Deutschland erheblich mit gestaltet und wurden auch selber von dieser Entwicklung geprägt. Verglichen mit den 1970er Jahren sind die Türken in Deutschland heute nicht mehr „ganz unten“ angesiedelt. Viele von ihnen besitzen einen besseren sozialen Status und sind in die Mittelschicht aufsteigen. Deutsche mit türkischer Abstammung sind mittlerweile in Kommunal-, Landes- und Bundesparlamenten vertreten, es gibt erfolgreiche Geschäftsleute, Händler, Ärzte, Anwälte, Sportler, Wissenschaftler und Literaten etc. Viele Türken führen Unternehmen und Betriebe in innovativen und zukunftssträchtigen Wirtschaftsbereichen wie Tourismus, IT, Textilgroßhandel und Lebensmittelproduktion, Versicherungen, Fahrschulen, bis hin zur medizinischen Versorgung und Rechtsberatung usw. Diese Erfolge brauchen selbstverständlich Anerkennung und Akzeptanz.

Dennoch nimmt man diese Entwicklung auf Seiten der Mehrheitsgesellschaft kaum zur Kenntnis, weil viele Deutsche ein anderes, zum Teil klischeehaftes,

stereotypisches Bild von „den Türken“ haben. In der lokalen und nationalen Presse und im privaten und staatlichen Fernsehen, in der Öffentlichkeit wird delinquenten Jugendlichen größere Aufmerksamkeit geschenkt, als den erfolgreich Integrierten. Negative Schlagzeilen der Wochenmagazine wie Spiegel und Stern oder gar absurde Thesen mancher Publizisten erhalten größere Aufmerksamkeit als erfolgreiche und integrierte Vorbilder. Obwohl die Mehrzahl der Türken sich inzwischen in Deutschland integriert haben und zur dauerhaften Wohnbevölkerung gehören, spürt man in der deutschen Politik und Wirtschaft sowie Medien und Presse kaum etwas von ihrer Anwesenheit, ihrem Wirken und Leben. Von den zugewanderten Türken werden nicht nur einseitige Integrationsbemühungen erwartet, sondern ihre Integrationsleistungen werden gar nicht oder kaum gewürdigt.

Statt manche Ausbildungsdefizite türkischer Jugendlicher und die daraus resultierende Benachteiligung auf dem Arbeitsmarkt mittels einer Bildungssoffensive für die zweite und dritte Generation zu bekämpfen, kreisten die politischen Debatten der letzten Jahre um Themen wie Kriminelle Jugendliche mit Migrationshintergrund, Integrationskurse, Sprachförderung, Kopftuch im Klassenzimmer, Ehrenmorde und Einbürgerungstest, etc.

Hinzu kam die rechtliche Ungleichbehandlung nach der Zugehörigkeit der EU. So kamen die Einwanderer aus den EU-Ländern in den Genuss der Niederlassungsfreiheit und des kommunalen Wahlrechts und nach 2000 der doppelten Staatsbürgerschaft. Den Türken blieben als Instrumente der politischen Partizipation nur die Ausländerbeiräte übrig, die im Nachhinein in paritätisch besetzte Migrationsräte umgewandelt wurden.

In der 16 jährigen Regierungszeit des Ex-Bundeskanzlers Helmut Kohl (CDU/CSU und FDP) erwartete man vergebens einen grundlegenden Kurswechsel in der Einwanderungs- und Integrationspolitik. Auch nach den Anschlägen von Mölln (1992) und Solingen (1993) bekannte sich die Bundesregierung zu der politischen Doktrin „Bundesrepublik sei kein Einwanderungsland“.

Der Regierungswechsel 1998 weckte die Hoffnung

auf eines Neuanfangs und ein Umdenkens hin zu einer „neuen Integrationspolitik“.⁷ Die rot-grüne Bundesregierung unter Bundeskanzler Gerhard Schröder bekannte sich zu der Tatsache, dass die Bundesrepublik ein Einwanderungsland ist. Die Regierung Schröders versprach ein modernes Staatsbürgerschaftsrecht mit der Hinnahme der Mehrstaatlichkeit. Denn die Aufgabe der bisherigen Staatsangehörigkeit war das größte Hindernis auf dem Wege zur Einbürgerung. Der Abbau dieser Hürde würde volle Hinwendung der Zuwanderer zum deutschen Staat und zur deutschen Gesellschaft erleichtern und zugleich den Migranten eine rechtliche und politische Gleichstellung ermöglichen. Millionen von Menschen hatten schon nach der damaligen Gesetzgebung einen Anspruch auf Einbürgerung. Vor allem an der Frage der doppelten Staatsangehörigkeit entzündete sich ein heftiger politischer Streit zwischen Koalition und Opposition. Die Unionsparteien reagierten mit einer bundesweiten Unterschriftenkampagne unter dem Motto „Ja zur Integration - nein zur doppelten Staatsbürgerschaft“. Mit groben Argumenten wurden fiktive Überfremdungsängste in der deutschen Bevölkerung propagiert.

Das neue Staatsangehörigkeitsgesetz vom 1999 erlaubte letztendlich nur den EU-Bürgern die doppelte Staatsbürgerschaft. Die Türken wurden noch einmal enttäuscht und ihre besondere Situation ignoriert. Durch eine rückwirkende Rechtsanwendung wurde sogar vielen Deutsch-Türken die deutsche Staatsangehörigkeit annulliert. Die Diskrepanz zwischen Worten und Taten im Hinblick auf die Integrationspolitik brachte neue Enttäuschungen mit sich.

Die ungleichen politischen Partizipationsmöglichkeiten sorgen insbesondere bei jungen Türken für großen Unmut. Obwohl das gleiche politische Recht allein die Probleme der ethnisch-sozialen Segregation und Marginalisierung im Bildungsbereich und auf dem Arbeitsmarkt nicht lösen kann, sind sie dennoch für die soziale Einordnung wichtig.

Das Fehlen einer Anerkennungskultur verdeckt die Leistungen von türkischen Migranten. Die negative Wahrnehmung der türkischen Migration wird durch Verbreitung von Stereotypen auch im Bewusstsein der Gesellschaft und Politik wach gehalten. Die

Debatten über die Integration und Einbürgerung finden aus einem vorurteilhaften und einseitigen Blickwinkel statt. Obwohl der bestehende rechtliche Status der legal in Deutschland lebenden Türken vom deutschen Staatsbürger nur in geringem Umfang abweicht, wird der doppelten Staatsangehörigkeit von Türken Skepsis und Ablehnung entgegengebracht. Mit einem deutschen Pass erhält ein Türke keine zusätzlichen Rechte und seinen türkischen Pass braucht er in Deutschland überhaupt nicht.

Persönliche Betrachtungen zur Integration und Anerkennung

Meine Damen und Herren, ich habe in diesem Land 15 Jahre gelebt, Deutsch sehr gut in Schrift und Wort gelernt. Ich habe hier studiert und promoviert, zudem in kommunalen Migrationspolitik engagiert. Ich habe umfangreiche Erfahrung bezüglich der Integration. Wenn Sie mich fragen, was für mich Integration bedeutet, würde ich sagen: „etwas gelten, sich nicht ständig rechtfertigen müssen, in gleichem Ausmaß akzeptiert zu werden“. Also kann man von Integration sprechen, wenn die strukturellen Voraussetzungen für die Entfaltungsmöglichkeiten auf möglichst allen Feldern des Lebens geschaffen sind.

Benachteiligungen, die für die sogenannten Gastarbeiter vielleicht noch hinnehmbar waren, werden für Dauereinwohner zur unerträglichen Diskriminierung. Dies gilt insbesondere für die mit den Erwartungen dieser Gesellschaft aufwachsenden Kinder und Jugendliche. Ehrlich gewinnen können wir sie nur, wenn sie wie alle anderen von Anfang an zum Club gehören und nicht schon im Kreissaal den „Ausländer“-Stempel aufgedrückt bekommen und ihre Integrationsfähigkeit erst einmal unter Beweis stellen müssen, so, als sei das Ausländer-Sein eine besondere genetische Veranlagung.

Dass die Migranten und die Migration für viele nicht als Bereicherung, sondern als Problem und sogar als eine Bedrohung für die Gesellschaft gesehen werden, ist nicht zu verbergen. Diese Betrachtung wird insbesondere in den rechtspopulistischen Äußerungen politisch begünstigt. Bedrohungsszenarien und Horrorvisionen führen gewiss zur Stärkung der rechtsradikalen Parteien, die in ihrem Programm offen gegen eine Dasein von

Migranten und von deren Integration sprechen.

Meine Damen und Herren, was die Türken wollen ist weder Mitleid noch eine Freundlichkeit, die "großzügig" aus der Position des "Hausherren" entgegengebracht wird. Sie verlangen Akzeptanz – nicht weil sie Ausländer sind, sondern weil sie Bürgerinnen und Bürger dieses Landes sind!

Sie wollen weder Mitbürger sein, noch sind sie Gäste. Sie sind Bürger wie alle anderen! Was sie verlangen, ist die Normalität! Die menschliche, kulturelle und auch politische Akzeptanz!

Kinder türkischer Migranten wollen in Deutschland bleiben und sind kaum bereit, mit den Eltern in die Türkei zurückzukehren. Ausgehend von der Tatsache, dass die überwiegende Teil der Türken in Deutschland auf Dauer bleiben wird, müssen die Ziele der Migrationspolitik sowie die Inhalte der migrationspolitischen Themen und Stellen neu formuliert werden, da eine völlige Anpassung von der ersten Generation von Migranten nicht erwartet werden kann und darf.

Die Bilanz der 50 jährigen Geschichte der Türken in Deutschland sieht, verglichen mit ihren Anfängen, äußerst negativ aus. Eine unerträgliche türkenfeindliche Stimmung am Arbeitsplatz und in der Gesellschaft macht den Türken das Leben erheblich schwerer als zu Zeiten, in denen sie für die Wirtschaft dringend gebraucht wurden. Sie werden nur dann akzeptiert, wenn sie weiterhin einen Beitrag für die wirtschaftlichen Aufbau leisten. Die Zeiten des ge-

ringen Wirtschaftswachstums und deutlich hoher Arbeitslosigkeit unter den Türken bewirken das Gegenteil.

Als Migranten nach Deutschland gerufen wurden, kamen sie gerne hierher. Sie haben einen großen Beitrag für den Aufbau Deutschlands geleistet. Sie wurden gerufen, kamen freiwillig und wollen hier bleiben. Sie waren Gastarbeiter – ohne Wahlrecht –, viele von Ihnen wurden Staatsbürger mit vollem Wahlrecht. Wer hätte geglaubt, dass sie durch ihre Stimmen in der deutschen Politik mitentscheiden und damit indirekt die negative Behandlung des Themas Migration in den Wahlkampagnen verhindern würden.

Die Zukunft Deutschlands wird mit der Frage zusammenhängen, ob es die Anwesenheit der Türken und der anderen Migranten als Teil seiner Selbstdefinition auffassen kann. Für die Türken stellt sich für die Zukunft die Frage, ob sie weiterhin ihre Integrationsfähigkeit beweisen müssen, oder ob sie ohne Loyalitätsbekundung als gleichberechtigter Bürger leben können.

Was für uns heute Zukunft bedeutet, wird für unsere Nachfahren die Vergangenheit sein. Und es hängt von uns ab, wie diese aussehen wird. Beide Seiten, Türken und Deutsche sowie Deutschland und Türkei als Akteure dieser Entwicklung müssen ihre Standpunkte neu definieren und ihre Rollen neu bestimmen. Sie müssen sich Gedanken machen, wie das künftige Zusammenleben unter veränderten Rahmenbedingungen gestaltet werden kann.

- 1 Max Matter, „Türkisches Leben in Deutschland zwischen Integration und „Parallelgesellschaft“, in: *Neue Heimat Deutschland: Aspekte der Zuwanderung, Akkulturation und emotionalen Bindung*, Hartmut Heller (Hg.), Erlangen 2002 S. 241ff.
- 2 Christoph Schumann, „Integration aus Sicht von Muslimen in Deutschland“, in: Petra Bendel (Hg.), *Integration von Muslimen*, München 2006, S. 55.
- 3 Max Matter, „Türkisches Leben in Deutschland“, S. 245f.
- 4 Dursun Tan, „das Ende einer Gastarbeit“, in: Hans-Peter Waldhoff (Hg.), *Brücken zwischen Zivilisationen*, Frankfurt am Main 1997, S. 246.
- 5 M. Matter, „Türkisches Leben in Deutschland“, S. 246f.
- 6 C. Schumann, „Integration aus Sicht von Muslimen in Deutschland“, S. 55.
- 7 Valentin Rauer, *Die öffentliche Dimension der Integration: migrationspolitische Diskurse türkischer Dachverbände in Deutschland*, Bielefeld 2008, S. 178-180.
- 8 C. Schumann, „Integration aus Sicht von Muslimen in Deutschland“, S. 61ff.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Doç. Dr. M. Murat ERDOĞAN

Değerli dinleyiciler. Önce göç, entegrasyon vesaire konulardan söz ettiğimizde bence en çok ihmal ettiğimiz konu, bu işin aktörleri. Yani nedir göç? Göçmen nedir, kimdir? Şimdi Avrupa'da yaşayan insanlarımızın bir bölümü kendilerine göçmen olarak hitap edilmesinden de çok mutlu değiller. Buradaki memnuniyetsizlik bu kavrama yapılan olumsuz vurgudan kaynaklanıyor ama ben bunu çok fazla anlayamıyorum. Sebep de şu: Göçmen dediğiniz kendi yaşamını, ailesinin yaşamını daha iyi bir konuma getirmek için bulunduğu yerden, mekândan, dostlarından, akrabalarından, hatta suyundan, toprağından ayrılan ve daha iyi bir yaşam için mücadele etmeye karar veren insan demektir. Yani aslında mücadele eden hayata karşı bir beklentisi olan ve hırslı olan insanlardır göçmenler. Bunlar ülke içinde de hareket ederler, sınırları aşarak dünyada da hareket ederler. Şu an Türkiye kökenli 6 milyonun üzerinde bütün dünyada yaşayan "göçmen" -tırnak içinde- insanımız var. Türkiye de çok yoğun bir göçmen ülkesi biliyorsunuz. Türkiye'nin içinde de inanılmaz yoğun bir göçmen hareketliliği var. İstanbul'un nüfusunun 10 yılda 5 milyon artmasının başka bir açıklaması zaten olamaz, biliyorsunuz. Şimdi göçmen hikâyelerine girdiğimiz

de bazen iş o kadar çok uluslararası politikanın malzemesi haline geliyor ki, asıl konunun aktörleri ve onların insanlık dramları arka planda kalıyor. Almanlar mı haklı, Türkler mi haklı vesaire, vesaire. Herkes Saç saça baş başa; ama arada asıl kaynayan göçmenler ve onların büyük çabalar ve fedakarlıklarla yarattıkları oluyor. Onun için de benim buradaki yapacağım sunum daha çok bu "zihniyet transferleri" adını verdiğim asıl değişim ve katkı üzerine olacak. Benim derdim Almanya ya da Türkiye'nin politikaları, mücadelesi, çekişmesi değil, doğrudan insanlar ve toplumlar.

Benim için bu 50 yılın en önemli katkısı her iki toplum için de bu her iki toplumun birbirlerini tanıması ve birbirlerini tanıyarak kendi toplumlarını, kendi kültürlerini geliştirmesi. Bunun adına "zihniyet transferleri" diyorum. Bunu pek çok alanda pek çok örnekle görüyoruz, yaşıyoruz. Bu bağlamda ben bir karikatür araştırmacısı olarak çarpıcı bir çalışma yaptım. Bu akşam Tempodrum'da da sergilenecek olan Alman medyasında Türkler üzerine çıkmış karikatürlerden oluşan "50 Yıl 50 Karikatür: Alman Karikatüristlerin Gözüyle Türkler" başlıklı sergi, Almanya'daki 3 milyon Türkiye kökenlinin hikayelerine farklı bir bakışı sergili-

yor. Ben şimdi buradaki sunumumu Alman karikatüristlerin çizdiği bu karikatürler eşliğinde yapacağım. Böylece bu "zihniyet transferleri"nin ve onların tıkanmış noktaları daha farklı bir gözle izleyebileceğiz.

Konuya giriş yaparken çok önemli iki noktaya değinmek isterim: Bunlardan birincisi sıkça dile gelen "entegrasyon" kavramı. Bunun üzerine çok tartışıyoruz biliyorsunuz. Aslında entegrasyonu kelime itibarı ile düşündüğümüzde çok teknik bir anlamı var, mühendislik bir anlamı var. Kavramın sosyal gündemde bu kadar tartışılır olmasının çok önemli bir sebebi de bu. Yani biz, cıvata-somun ilişkisi gibi entegrasyonu-uyumu toplumda da bekliyoruz ki bu asla olacak bir şey değil. Böylece zaten en başından hata ve gereksiz, sonuçsuz bir tartışma yapmaya başlıyoruz. Böyle bir entegrasyon sosyal anlamda zaten söz konusu olamaz. Bunu beklemek ve bu hedefle çaba sarf etmek de anlamsız kalıyor. Almanya'da "Türklerin uyumu"nu tartışanlar, mesela Almanya'nın 1990'da birleşmesi sonrasında "Ossi-Wessi" uyumunu da, sırf damarlarında Alman kanı var diye bütün dünyadaki Almanları derhal vatandaşlığa alan ("Spaetaussiedler") Almanların uyumunu da tartışabilirler. Konu mekanik bir uyum ilişkisinden kolayca ayrılamıyor ve bu da tartışmayı anlamsız kılıyor. Dolayısı ile iyi niyetle bu entegrasyon kavramını yeniden düşünmek ve değerlendirmek gerektiği açıktır.

İkinci bir husus, Sayın R. Süßmuth son derece güzel ve samimi konuşmasında çok önemli şeyler söyledi. Örneğin Türkiye kökenlilerin vatandaşlık bahanesi ile yerel seçimlerde oy kullanmalarının engellenmesinin yanlış olduğundan söz etti. İkincisi, Türkiye vatandaşları için vizenin kaldırılması gerektiğini açık ve net bir biçimde ifade etti. Üçüncüsü, çifte vatandaşlığın uygulanmasının daha iyi olacağından söz etti. Ben buna dördüncü bir şeyi Sayın Süßmuth'un da ekleyeceğine eminim. O da Türkiye - Avrupa Birliği'nin ilişkilerinin gerçekçi bir zemine oturması ve Türkiye Avrupa Birliğine üyeliğinin bu konseptte bir kez daha dile getirilmesi.

Şimdi karikatürler üzerinden bazı değerlendirme ve yorumlarıma geçelim. Buradaki karikatürlerin hepsi Alman karikatüristler tarafından çizilmiş ve Almanya'nın en önemli gazetelerinde; Süddeutsche Zeitung, Frankfurter Allgemeine, Tagesspiegel ya da Stern vs.'de oralarda yayınlanmış karikatürler.

İlk karikatür K. Stuttman'dan. Yeni "Kültürel Berlin Duvarları"nın inşasından söz ediyor. Bu tabi bir karikatüristle bir iğneleme hali. Ama eski Berlin duvarının yerine acaba yeni duvarlar mı yapılıyor? Bunun sorusunu doğal olarak Almanlar da soruyor kendilerine. Şimdi şunu biliyoruz.

**TABELLA:
DİKKAT!
Burada Almanya'nın
Müslümanlardan Arındırılmış
Bölgesini Terk Ediyorsunuz!**

**50 YIL
JAHRE**
Almanya'da 50 yıl | 50 Jahre in Deutschland

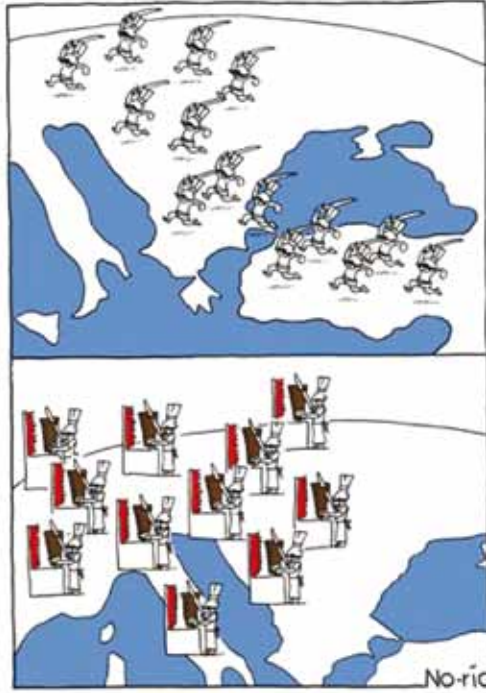
Schluss mit Multikulti!!
ÇOKKÜLTÜRLÜLÜĞE SON VERMEK!

(Klaus Stüttmann, Der Tagesspiegel 2010)

Herşey çok hızla değişiyor, dönüşüyor. Onun için kavramlarımızı ve değerlendirmelerimizi de güncellememiz gerekiyor. Ne Türkiye eski Türkiye; ne göçmenler eski göçmenler; ne de Almanya eski Almanya. Şimdi işte yepyeni, bambaşka, daha renkli her alanda kendini gördüğümüz Türklerden söz ediyoruz. Ellerinizdeki "Yurtdışındaki Türkler" başlıklı kitap 2009'da Ankara'daki ilk sempozyumun bildirilerini içeriyor. Ankara'da gerçekleştirdiğimizde şöyle bir şeyle karşılaştık. O güne kadar ki bizim kafamızdaki göçmen Türk konusunda çok ciddi bir değişim oldu. Şimdi orda pırıl pırıl her alanda kendini yetiştirmiş ve

çok iyi uzmanlık alanlarında kendilerini geliştirmiş "göçmen kökenli" insanlar gördük ve bunu kitabın içine aldık. Yani kitabı göstermem kitabın reklamı değil. Bu kitabı oluşturan burada yaşayan insanlar ve onların artıları. Artık Almanya başta olmak üzere Avrupa'da yepyeni bir Türk göçmen orta sınıfı var. Bunu çok önemsiyorum.

Şimdi burada güzel bir karikatür var. Bu Japon karikatürist Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri üzerine sürekli çizenlerden. Üstte Yeniçerilerle Avrupa'ya yürüyen, fetheden Türkler, altta ise dönercilerle!

Türkiye de çok değişti, bunun canlı örneklerini hepimiz biliyoruz. Bakın, bu karikatür 1997'den gelme bir karikatür. Biliyorsunuz Lüksemburg'ta Türkiye AB genişleme sürecinden dışlandı, reddedildi ve Türkiye'de herkes çok sinirliydi. Hani Mesut Yılmaz bütün köprüleri attı vesaire. Şimdi bu karikatürde AB'lilere kızan bir Türk var; ama bu Türkün ayağına bağlı dev bir "işkence" prangası var. Yani işkenceci bir ülkesiniz,

bize niye kızılıyorsunuz?" deniliyor. Bu anlamda rejim ve yapı da çok değişti Türkiye'de. Şimdi 2010'daki en son Anayasa değişiklikleri konusunda bir karikatür var ve bu karikatürün altındaki yazı "Türk ilerlemesi" şeklinde. 1980'de askerlerin elinde yürüyen bir Türk bayrağı. Daha sonra 2010'da politikacıların elinde yürüyen bir Türk bayrağı. Bu aslında Türkiye'nin imajını ve buradaki değişimlerini belirliyor.

Değişim her alanda var. Şu an Almanya'da yaşayan yabancıların yaklaşık %25'i Türk. Sayı 3 milyon ama sıklıkla 1,7 deniliyor. Bunun nedeni Almanya istatistiklerinde Alman vatandaşlığına geçenlerin "Türkler" kategorisinden ayrılması aslında. Ama 1961'de 5 bin kişiden 3 milyona çıkış, şimdi başka bir trend gösteriyor. Hem gelenler azaldı hem de geri dönenler artıyor. Spiegel'deki tabloda da görüleceği üzere, son dönemde Türkiye'ye giden Türklerin sayısı Almanya'ya gelen Türklerin sayısından daha fazla. Bu çok karmaşık bir konu. Çok kolay karar verilecek bir şey değil. Çünkü gidenlerin çok büyük bölümü ceplerinde Alman pasaportuyla gidiyorlar ve her an da dönme imkanına sahip oldukları için bunun rahatlığını kullanıyorlar. Yani aslında belki de kimse "kesin" dönmüyor.

Yine karikatürler. Şimdi "vicdan testi" denilen test konusu Almanya'da çok işlendi ve özellikle karikatüristler bunu çok eleştirdiler. Sayın Bodemann da bunun yarattığı sorunlardan az önce söz etti zaten. Burada en değerli olan Almanya'daki entelektüellerin bu-

nunla dalga geçmesi ve çok sert eleştirmesidir diye düşünüyorum. Şunu mutlaka temin etmek lazım. Almanya'da Türklerle yabancılarla ilgili bir sürü sorun alanları var, bir sürü politik problemler var; ama bununla mücadele eden çok ciddi bir Alman kitle de var. Yani burada yabancılar konusunda bir takım haklar sağlanıyorsa bu sadece yabancılar üzerinden olmuyor bu hakkı da temsil etmek gerekiyor.

Şimdi bu çok komik bir karikatür. İşte "Leitkultur"u korumak için Türklere "kamuflej kıyafetleri" satan bir yer. Yine test yapan, döner alırken bile dönerciyi test eden Almanlar. İşte tabi daha komikleri de var. Bir başka karikatürde ise tersine bir test var. Neukölln'e ve Kreuzberg'e taşınmak isteyenler için sorulan özel sorular: 3 Türk şairin adını sayın, Tendürek dağı kaç metredir. Vs. Şimdi bütün bunlar bakın, bunları şunun için gösteriyorum ben. Karikatürler zaten eğlenceli. İnsan gülüyor da bu aslında iki toplum arasındaki geçişkenliği, ne kadar yoğunlaştığı ve her alanın nasıl yansıdığını göstermek bakımından da önemli.

BMW'nin yerden yüksekliği kaç cm olmalıdır?

Neukölln semtine taşınmak isteyen Batı Almanya'lılara yönelik test:

1. Üç tane Türk şairin adını sayın?
2. Tendürek dağı kaç metredir?
3. Türkiye'deki hangi bölge ile Neukölln kardeş kentlerdir?
4. 29 Ekim'de aynı zamanda Neukölln'de kutlanan bayram hangisidir?
- 5.

1 cm?

50
JAHRE
Gemeinschaft und -Friede durch Zusammenarbeit

(Bernd Pohlentz, Tip 2005)

Kulti-Multi Kafe "Mevcut Günlük tartışmalar dolaysısı ile belirsiz bir zamana kadar kapalıyız!"
(Thomas Plassmann, Frankfurter Rundschau 2008)

ÖNCÜ KÜLTÜR KAMUFLAJ KIYAFETLERİ (NEL/Joan Cozacu, Thüringische Landeszeitung 2004)

"Şimdi bana Alman Anayasasının ilk 20 maddesini söyleyin bakalım!"
(Heiko Sakurai, Berliner Zeitung 2004)

"Çokkültürlülük çöktü" yaklaşımı da çok eleştirilen konulardan. Şimdi bu da ilginç ve mutlaka sorgulanması gereken bir şey. Benim Radikal gazetesinde oldukça provokatif sayılabilecek bir makalem yayınlandı. Burada "Avrupa'da yaşayan Müslüman göçmenler için eşcinsel model" diye bir modelden söz ettim ben. Anlatmak istediğim şu: Bence Avrupa'da, Almanya'da çok kültürlülüğün öldüğünü söylemek samimiyeysiz ve yanıltıcı bir ifadedir. Çokkültürlülük gayet çeşitli ve toplumun her kesiminde gayet iyi bir biçimde yaşıyor. İyi ki de böyle. Ama iş Müs-

lumanlara geldiğinde, hani "kalmadı, yoksa dükkân senin" muamelesi çekiliyor. Yani Müslümanlar için gerçekleştirilebilecek bir çokkültürlülük alanı bir tehdit olarak algılanıyor ve bunun Leitkultur'u zedeleyeceğinden ve hatta "Parallelgesellschaft" yaratacağından endişe ediliyor. İşte tam bu noktada Almanya ve Avrupa'nın eşcinsellik konusunda yaşadığı tecrübeye kısaca bakmak oldukça çarpıcı bir karşılaştırma imkanı sunuyor diye düşünüyorum. Bugün bütün Avrupa'da çok büyük kabul gören ve son derece normalleşen eşcinselliğin Almanya'da 1870'ler-

de yapılan bir yasayla 1994'e kadar yasak olduğunu biliyor muyuz? Hatta tespit edilenlere 1 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası veriliyordu. Bilindiği üzere Hitler döneminde en çok öldürülen insanlar arasında Yahudiler, Çingeneler ve eşcinseller var. Yüz binden fazla eşcinselin o dönemde öldürüldüğü tahmin ediliyor; ama bakın bugün geldiğimiz noktada herşey değişmiş durumda. Alman Dışişleri Bakanı Westerwelle'yi, Berlin Eyaleti Başkanı Wowereit'i düşünün. Kimsenin umurunda değil. Oysa Leitkultur içinde eşcinsellik var mı? Mesela Alman Papa Ratzinger bunu doğal karşılar mı? Peki Paralelgesellschaft endişesi eşcinseller için söz konusu değil mi? Oysa konu eşcinseller olunca hem bu yaşam biçimini mümkün ve meşru kılacak yasal değişimlerin gayet cömertçe yapıldığını hem de daha önemlisi toplumsal kabulün gerçekleştiğini görüyoruz. Buradan hareketle ben de diyorum

ki çok uzağa gitmeye gerek yok. Eşcinseller kadar bu ülkede tanınan sosyal kabul ve yasal statüler Müslüman göçmenlere tanınırsa zaten göçmenlerin bir sorunu kalmayacak. Yani "uyum için eşcinsel model", eşcinsellerin kazanımlarının ve kabullerinin neden Müslüman göçmenler için sorun olarak algılandığını sorgulamaya çalışıyorum. Kuşku yok ki bu provakatif benzetme bazı sorunları içinde barındırıyor ama önemli bir mantık sorgulamasına imkan sağladığı da açık.

Şimdi burada yine komik bir karikatüre geçme isterim. "Haftada en azından bir gün Almanlar tarafından sevilmek istiyorum" diyen Türk, havaalanına gidip boynuna "Ben bugün kendi kendimi sınırdışı ediyorum" tabelasını asıp dolaşıyor. Kalıcıyı değil, gideni seven bir topluma eleştiri çok net yansıtılmış.

WENIGSTENS EIN FEINDLICHES MAL WOLLE AHMET Ö. SÄHEN, GEMOCHT ZU WERDEN

GİDEN UÇAKLAR - KENDİ KENDİMİ SINIRDIŞI EDİYORUM

"AHMET Ö. EN AZINDAN HAFTADA BİR KEZ SEVİLMEK İSTİYOR!"
(Thomas Plassmann, Frankfurter Rundschau 2006)

50
YIL
TARİHİ
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Bir başka karikatüre Almanca öğrenme konusu ve aidiyet yansıtılmış. Oldukça acı bir eleştiri var burada. Okuldan dönen çocuğuna annesi "Ne öğrendin bugün", diyor, çocuk ise "buraya ait olmadığımı" diyor.

Bütün bu karikatürlerin Almanlar tarafından yapıldığını ve Alman toplumunun, siyasetinin eleştirildiğini unutmayalım lütfen.

Bir başka çok şirin bir karikatür. Çok hoşuma gitti. "Vicdan Testi"nde de yer alan şu soru sıkça muhafazakar Türklere soruluyor: "Akşam kızınızın Alman kız arkadaşı gelir ve kızınızla diskoya gitmek istediğini

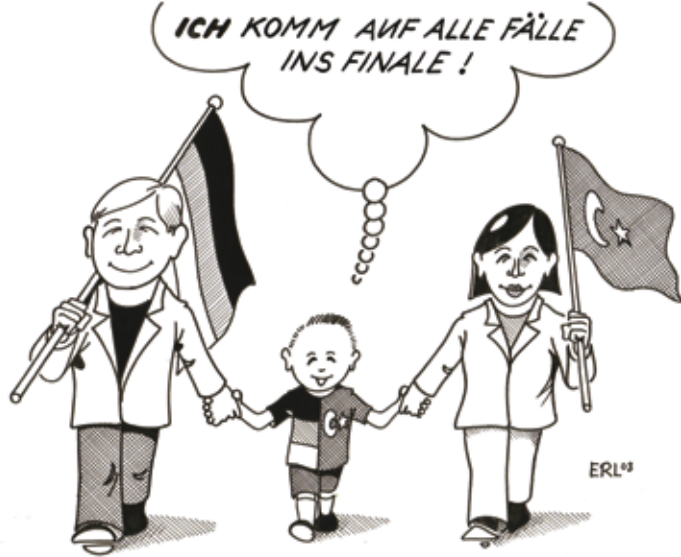
söylerse ne dersiniz?" Bu karikatürde tersi yapılmış: Türk-Müslüman gayet sevimli kız çocuğu "ben onunla ibadete (dua etmeye) gideceğim, izin verir misiniz?"

"Her halükarda finale çıkacağım" başlıklı karikatür anesi Türk babası Alman bir çocuğun 2010'daki Avru-

pa Şampiyonasındaki yaklaşımı. Kesinlikle doğru ve her alanda tekrar edilebilir bir durum.

50. YIL
JAHRE
International Congress

"Ben her halükarda finaldeyim!" (2010 Avrupa Futbol Şampiyonası Türkiye-Almanya Yarı Final Maçı Öncesi - Martin Erl, Traunsteiner Tageblatt 2008)

Bunu çok önemsiyorum. Şunun için önemsiyorum. En başta söylediğim şeyi zihniyet transferleri ve iki toplumun bir arada birlikteliği aslında çok ciddi potansiyel sunuyor. Biz olayı hep bir mücadele alanı olarak gördük. Bu mücadele alanını işte ciddi alana dönüştürdüğümüzde hem Almanya için hem de Türkiye için çok ciddi kazançlar ortaya çıkması mümkün. Şuan Almanya'da dünyanın hiçbir yerinde Türkiye'de olduğu kadar çok Almanca konuşan, Almanca bilen Türk yok galiba. Bu çok büyük bir kazanç. Bu ticarete dönüşebiliyor, siyasete dönüşebiliyor sosyal alana dönüşebiliyor. Almanya'da şu an inanılmaz büyük zenginlik katanlar var. Bunlar ileride Avrupa Birliği ülkelerini etkileyebilecekler mi diye düşünüyorum. Ben bugün Almanya-Fransa ekseninin bundan 20 sene, 30 sene sonra Almanya-Türkiye eksenine dönüşebileceğine inananlardanım. Bunun motivasyonu ve dinamosu da Türkiye kökenli göçmenler olacaktır diye düşünüyorum.

Şimdi konuşmamın son bölümünü Thilo Sarrazin'e ayırmak istiyorum. Sarrazin'in ne söylediği, nasıl söylediği beni fazla ilgilendirmiyor, yani ilgilendiriyor da

şu an ondan söz etmeyeceğim. Bence Sarrazin olayını tanımlayacak cümle "karamsarlığın dayanılmaz hafifliği" olabilir. Böyle bir kitap bu kadar kısa zamanda 1,5 milyon satıyorsa, Almanya'da en çok satılan kitaplardan birisi oluyor ve Almanlar 23 € olan bu kitaba toplama yaklaşık 35 milyon € veriyorsa, burada bir sorun var demektir. Almanlar bir karamsarlık için tüketiyorsa, burada bir sorun var bence. Yani ne oluyor, bunu kendi kendimize sormamız gerekiyor. Almanya kadar yani dünyanın en güçlü ekonomisi, en güçlü sosyal yapılardan birisine sahip bir ülkede bir insan "Almanya batıyor, bunun sebebi de Müslüman göçmenlerdir, dahası genetik olarak da bunlar asla düzelemezler" anlamına gelecek birşeyler yazıyor ve bu kadar çok ilgi görüyorsa, buna hakikaten dikkat etmek, anlamaya çalışmak lazım.

Burada da çok önemli bir karikatür var ve Alman toplumunda çok sık yaşanan bir gerçeğe işaret ediyor: Karikatürde birisi "ben bir sosyal demokrat olarak, onun görüşlerinden çok rahatsız oldum ama özel bir insan olarak onunla aynı görüşteyim" diyor. O çelişkiyi maalesef Almanya çok sık yaşıyor.

BİR SOSYALDEMOKRAT OLARAK THILO SARRAZIN'IN AÇIKLAMALARI BENİ ÇOK SARSTI. AMA KİŞİSEL OLARAK ONUNLA AYNI GÖRÜŞTEYİM! (Til Mette, Stern 2010)

Önemli bir başka husus da Türkiye-AB ilişkileri. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri Türklerin beklenen uyumu için son derece önemli bir rol oynuyor. AB üyeliği ile Almanya'da ve Avrupa'da yaşayan Türklerin kendilerini daha da geliştirebilme imkânlarını yaratabileceklerini düşünüyorum. Oysa özellikle Almanya'da Türkiye'nin AB üyeliği konusu, gereksiz bir biçimde siyasetin malzemesi olmuş durumda. Ben, bunu çok önemsiyorum ve bakın şu da çok önemli, seçim dönemlerinde Almanya'nın sokaklarında "Türkiye'siz AB" gibi afişler görüyoruz. Peki, niye Türkiye olmasın? Çünkü dini kültürel açıdan başka bir topluma, başka bir medeniyete ait. Güzel. Ondan sonra da buradaki insanlara aynı

dini kültürel özelliklere sahip insanların uyumsuz olduğundan söz ediyoruz. Bu başlı başına bir çelişki değil mi? Karikatürde Angela Merkel, eline almış pankartı dolaşıyor. Merkel'in elindeki pankartta Berlin'de Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler olan "Kreuzberg ve Neukölln AB'den çıkarılsın" yazıyor. Bu yaklaşım gerçekten tehlikenin boyutunu anlamak bakımından çok çarpıcı. Yani konu "dini-kültürel" bir engelse, yakın zamanda popülist politikacılar için hedef sadece Türkiye değil, "Avrupa'daki Türkler" haline dönüşebilir. Bu kültürel ırkçılık potansiyeli ne yazık ki oldukça güçlü bir biçimde geliyor.

Son cümle olarak şunu söylemek isterim: 50 yıl son derece önemli ve zor bir dönemdi. Ama neticede, bütün sorunlara rağmen konunun bir başarı hikayesi olduğunu söylemek abartılı olmaz. Bu başarı sadece Türklerin değil, 3 milyon bambaşka kültür ve dinden insanı içinde barındıran Almanların da başarısıdır. Ancak bütün bu tartışmalarda asıl önemli olan

husus, göçmenler konusunun politik bir çatışma alanı olmaktan çok önce insani bir konu olduğunun akılda tutulmasıdır. Bu şekilde bir yaklaşım her iki toplum içinde de bizzat göçmenler ve göçmen kökenliler için de çok büyük kazanç olacak diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

Çokkültürlülük Üzerine Yeniden Düşünmek

Doç. Dr. İbrahim KALIN

Dr. Ercan KARAKOYUN

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Doç. Dr. İbrahim KALIN

Öncelikle göçün 50.yılı münasebetiyle bu konunun gündeme alınmış olmasından dolayı, duyduğum memnuniyeti ifade etmek istiyorum. Belki ilk defa böyle bir konunun konusu olan insanlar bu tartışmanın bir parçası haline geliyorlar. Zannediyorum son dönemde yaşadığımız en önemli siyasi sosyal dönüşümlerden bir tanesi budur. Artık sadece Almanya’daki Türk topluluğu üzerine konuşmuyoruz. O insanlar da konuşuyorlar. Öğleden önce Sayın Bakanın da dediği gibi artık birbirimiz hakkında değil birbirimizle konuşmanın zamanı geldi de geçiyor. Bu çerçevede ben sabahta çok kısa ifade ettim. Bu entegrasyon, asimilasyon dualizmini artık aşmak için bizim zihni çaba içerisine girmemiz gerekiyor. Neyi kast ediyorum burada? Önce asimilasyon veya entegrasyon neyi ifade ediyor? Onu kısaca bir izah etmeye çalışalım. Bu kelimeleri tabi standart herkesin kabul ettiği bir tanıımı yok. Zaten büyük sorun da buradan kaynaklanıyor. Herkes asimilasyondan ve entegrasyondan farklı şeyler anlıyor. Asimilasyon kelimesiyle başlayalım. Kelime köken itibarıyla biliyorsunuz, birbirine benzetmek anlamına geliyor. Asi-mile. Simile olmak, İngilizcede “smiler” olmak. Birbirine benzetmek. Yani bir tür homojenleştirmek ve standartlaştırma eylemi. Bu yönüyle negatif bir anlamı var; ama

bir taraflıya da aslında hepimizin benzer tarafları olduğu gerçeği. Hepimizin bütün dini, etnik, tarihi, kültürel kimliklerimizin yanında hepimizi bir ifade eden insanlık ortak paydası var. O noktada belki hepimizin asimile olması gerekir; ama sadece o noktada. Ondan sonra farklılıklarımız başlıyor. Asimilasyon politikaları bu farklılığı ortadan kaldırmaya çalıştığı için bizim insan oluşumuzla, insanlık vasfımızla çelişen bir tutum sergiliyoruz. Zira insanlığın yeryüzündeki tarihi bile çoklukla başlıyor. Yani Adem ile Havva’dan başlarsanız yine iki kişiyle başlıyorsunuz. İnsanlık vasfımızı tahakkuk ettirebilmek için de başkalarına ihtiyacımız var. Bizi diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliklerden birisi konuşabiliyor olmamız, “nutk” “logos”a sahip olmamız. Karşınızda konuşacağınız bir muhatap yoksa insanlık vasfınızdan önemli bir boyutu kaybetmiş oluyorsunuz. Konuşabilmek için de diğer insanlara ihtiyaç var; fakat enteresan bir şekilde biz asimilasyonun bu manasını yani farklılıkları ortadan kaldıran tarafına karşı çıkarken küresel kapitalizmin asimile edici yönlerini genelde gözden geçiriyoruz. Küresel kapitalizm hayatlarımızı homojenleştiriyor, standartlaştırıyor. Dünyanın her yerinde gittiğiniz zaman işte Mc Donald’s’lar, Wall Mart’lar veya küresel kapitalizmin ürettiği şeyler. Aynı

şeylere muhatap oluyoruz, aynı ürünleri alıyoruz ve bu zaman içerisinde aynı şekilde düşünen, aynı şekilde hissedenden, aynı şekilde tüketen ve aynı şekilde zevk alan, hissedenden insanlar üretiliyor. Modern kapitalizmin hiper ya da ileri kapitalizmin en önemli özelliği sadece mal üretmesi değil; o malı alacak müşteriyi de üretmesidir. Ve marka dediğimiz, markalaşma dediğimiz şey bu öyle bir şey ki geçen Deniz Ülkü Hoca da güzel bir örneği verdi: Çanta. Normal bir markaysa bunu 10 liraya, 50 liraya satıyorsun. Ama üzerine Louis Voutton gibi bir marka koyduğunuz zaman bunu 500 liraya satıyorsunuz. Fakat asıl önemli olan şu: Sadece satmakla kalmıyorsunuz. Kapitalizm bunu alacak insanı da üretiyor? Neyle üretiyor? Medyayla üretiyor, eğitim kültürüyle üretiyor. Reklam üzerinden üretiyor. Aslında orda inanılmaz bir asimilasyon var ve bunu hep gözden geçiriyoruz. Entegrasyona gelecek olursak, entegrasyonu sabahta bazı oturumlarda konuşmacılar da ifade ettiler. Entegrasyon karşılıklı dinamik bir değişim sürecini ifade ediyor. Çünkü entegrasyon sürecinde bir defa değişmesi gereken bir takım subjeler, bireyler, mesela göçmen toplulukları, öbür tarafı da kendine entegre olması gereken sabit fikir edinmiş değişmeyen toplum olarak tanımladığımızda işin içinden çıkmanız mümkün değil. Çünkü diyelim ki Almanya'daki Türk toplumuna entegre olmaları söyleniyor. Fakat neye entegre olacak bunlar? Böyle net bir şekilde tanımlanmış, değişmeyen sabit bir Alman var mı? 1910'ların Alman toplumuyla 2010'ların Alman topluluğu aynı değildir. 2050'lerin toplumu da farklı olacak. Aynı şey Türkiye için de geçerli, Japonya için de geçerli. Dolayısıyla burada dinamik bir değişim sürecinden bahsediyoruz, karşılıklı olarak. Aslında bir topluluğu entegre olmaya davet etmek demek değişime de hazır olmak demek. Bunu ifade ettiğiniz zaman sahici, gerçek bir talepte bulunuyorsunuz demektir. Çünkü bir şeye entegre olmak demek onun yapısını da mahiyetini de değiştirmek, dönüştürmek demek. Ama burada asimilasyon- entegrasyon düalizmini belki aşip yeni bir söylem, yeni bir paradigma üzerinde kafa yormamız gerekiyor. Benim bunun için önerim bir arada yaşama ahlakı. Sabahtan da çok kısa ifade ettim. Bununla neyi kastediyorum? Bir arada yaşama ahlakı inşa edebilir miyiz? Ve bunu hep beraber yapabilir miyiz? Burada ben birazda Endülü's'deki "convivencia" tecrübesinden mülhem convivencia bir arada yaşamayı vurgulamak istiyorum. Birbirini yaşatmak tecrübesinin tekrar gündemimize alınması

gerektiği kanaatindeyim. Çünkü bu bir arada yaşama ahlakı ve kültürü bir kere tüm bireylerin eşit statüde birbirleriyle etkileşimleri sonucu ortaya çıkacak bir şeydir. Bir tarafta dediğim gibi söyleminle, siyasi gücün hâkimi olan özneler; öbür tarafta buna bir şekilde boyun eğmesi gereken pasif subjelerden bahsederek burada biz ne entegrasyonu ne de bir arada yaşama ahlakını hayata geçirebiliriz. Ama eşitlik ilkesi çerçevesinde bu bir arada yaşama ahlakını inşa etmek için çaba sarf edersek, farklılıkları zenginlik olarak algılayabiliriz. Çok kültürlülüğü bir siyasi gerçeklik olarak hayatımızda yaşatabiliriz. Burada kimlik meselesi tabi önem arz ediyor. Yine entegrasyon dediğimizde de bir arada yaşama ahlakı dediğimizde de kendi öz kimliğimizle ya da kimliğimizin temel niteliklerini yitirmeden bunları kaybetmeden farklılıkları da kucaklayarak entegre olabilir miyiz, bir arada yaşayabilir miyiz? Temel sorumuz bu. Dünyanın hiçbir yerinde ölçeği ne olursa olsun ister bin kişilik bir topluluktan bahsedelim, ister beş milyonluk topluluktan. O insanların topluma entegre olmak adına temel kimlik unsurlarından yani onları var eden temel unsurlardan vazgeçmelerini talep etmek bir kere gayri-insani bir şeydir. Özünde gayriahlaki bir şeydir. Üçüncü olarak da zaten gerçekleşmesi mümkün olmamaktadır. Bu pratikte hayata geçirilmesi mümkün olmayan bir şeydir, çözümünden çok sorun üreten bir yaklaşımdır. Biz, bunları tarih boyunca çok gördük. Ama en başarılı örneklerle baktığımız zaman bu çoğulculuğu bir şekilde yaşatabilmiş ve karşılıklı yaşama ve yaşatma kültürünü inşa etmiş toplumlar başarılı olmuşlardır. İskender'in Roma'sını düşünün. Büyük İskender'in idealini hatırlayın. Makedonya'dan Hindistan'a kadar bir dünya imparatorluğu kurmak. Burada biz imparatorluğu hep siyasi bir varlık olarak anlıyoruz; ama aslında bunu biraz daha kozmopolit bir kimliğin inşası olarak algılayalım. Makedonya'dan çıkan bir Makedonyalı komutan, Yunanlı bir komutan, Romalı bir komutan Hindistan'ın içlerine kadar gidebiliyor, İranlılarla evleniyor ve hatırlarsanız İskender'in hayatının son döneminde en fazla mücadele ettiği insanlar ne İranlılar ne Hindistanlılar ne diğerleridir: Kendi komutanlarıdır. Çünkü bu çok kültürlü yaklaşımın, bu kozmopolit kimlik inşası projesinin çok ileri gittiğini düşündükleri için İskender'e itiraz etmeye başlıyorlar ve o manada Roma İmparatorluğunun zirve yaptığı dönemde Pax Romana'nın, işte Makedonya'nın içlerinden ta Hindistan'a kadar yayıldığı dönemdir. Ama daha son-

ra o imparatorluğun kısa bir sürede çöktüğünü görüyorsunuz. Pax Romana gibi bir projenin yani 10-20 yıl gibi bir süre içinde çöktüğünü görüyorsunuz. Temel sebebi nedir? İskender'den sonra gelen parçalama-
dır. Osmanlı'nın diyeyim, Pax Ottomana verdiğimiz bir örnek. Oradaki tecrübeye de baktığımız zaman Osmanlı'nın farklılıkları, belirli bir kimliğe dönüştür-
bildiği anda başarılı olmuştur. Ve çoğulculuk politikaları uyguladığı dönemlerde Osmanlı, siyaseten de başarılı olmuştur; ekonomik olarak da başarılı olmuştur; sanatta da zirveye ulaşmıştır. Bakın bizim yakın coğrafyamızda Balkanlardan Orta Asya içlerine kadar en fazla çok kültür kozmopolit şehirler ya Müslümanların ya da ağırlıklı olarak Osmanlı döneminde inşa edilmiş şehirlerdir. Saray Bosna'sından İstanbul'una, İskenderiye'sinden İsfahan'a kadar bir bakın. İnanılmaz birçok kültürler çok boyutluluk görülecektir. Tek düzelik asla yoktur. Mesela bir özeleştirici olarak ben söyleyeyim, Cumhuriyet döneminde, Cumhuriyet kurulduktan sonra bizim en önemli kayıplarımızdan birisi gayrimüslim azınlıkları kaybetmiş olmamızdır. Onları kaybettiğimiz için Ermenileri, Yahudileri, Hristiyanları, Rumları ve diğerlerini... Bizim kaybımız olmuştur. Çünkü onların, bizim toplumumuza, bizim kültürümüze, hepimizin kültürüne kattığı o kadar önemli şeyler vardı ki. Yani 19. yüzyıl Türk müziğini siz Ermeni ustaları, bestekârları olmadan anlayamazsınız. Yunan udi bestekârları dâhil etmeden o süreci, o sanatın zirvelerini asla anlayamazsınız. Bu başarıyı elde eden toplumlar zaten böyle bir iddiada bulunabilmişler. Yakın dönemde de Amerika örneğine baktığımız zaman, gene Amerika'da da "erime potası kimliği" çerçevesinde benzer Pax Amerika'nın inşa edilmeyi çalışıldığını görüyoruz. Dolayısıyla Avrupa bugün, küresel manada bir aktör olma iddiasında ise kendi içinde bu çok kültürler meselesini çözmek zorundadır. Kendi içinde, azınlıkları yok sayan, ötekileştiren, küçümseyen, aşağılayan bir Avrupa'nın kalıp dünyada bir model olma iddiasında bulunması küresel siyasette etkin olması asla mümkün değildir. Tarihte bunun örneği yok. Bugün de bunun işlemesi mümkün değil. Şimdi burada bana paradoksal gelen, az önce hanımefendi de ifade etti. Çokkültürlülük öldü söylemi giderek Avrupa'da yayılmakta. Halbuki çok kültürler politikalarının sonuç vermeye başladığı bir dönemdeyiz. İşte bunun somut örneklerinden bir tanesi, bu salonda var. En az iki dil konuşuyor buradaki insanların % 80'i. Şimdi bu politikaların sonuç vermeye başladığı, başarı hikâyelerinin giderek

arttığı bir dönemde Multi-Culturalism ya da Multi-Kulti yaşanıyor. Çokkültürlülük öldü demek bir soru işareti uyandırıyor insanda. Bir başka sebebi olmalı. Çokkültürlülük politikaları acaba iflas ettiği için mi yoksa başka dinamikler devrede olduğu için mi böyle bir eğilim hâkim oldu? Bu eğilim her tarafta görülmeye başladı. Bana sorarsanız özellikle Almanya gibi bir ülke, Fransa gibi ülkelerde gerçek manada çok kültürler politikaları uygulandığı ve başarısız olduğu için çokkültürlülük öldü denmiyor. Sizler bunun canlı şahitlersiniz. Yani ne düzeyde ve ne derecede, acaba gerçek manada, kuşatıcı manada çokkültürlülük politikaları uygulandı, bunu ciddi bir şekilde sorgulayalım. Almanya'da 50 yıllık süre içerisinde, Alman devletin farklı dönemlerde yani Willy Brandt'dan Helmut Kohl'e kadar, Sayın Merkel'e kadar, uygulanan çokkültürlülük politikalarına bir bakalım. Sürekli bir rezervasyonun olduğunu, tereddütlerin olduğunu görmekteyiz. Bazı dönemlerde misafir işçileri geri gönderilmesi söylemi üzerine sıkışıp kaldığını görüyorsunuz. Aslında birçok noktada, özellikle 70. ve 80. yıllarda asimilasyonu bile istemiyordu bazı çevreler. Çünkü bu toplumların asimile olması demek, geri gitmemeleri demektir. Çünkü baştan beri hedef bunların geri gitmesiydi ve 80'li yıllarda hatırlarsanız birçok teşvik politikaları uygulandı. Erken emeklilik, tazminatlar, gidin denmişti; ama şimdi bugüne baktığınızda hangi çoğulculuk politikaları iflas etti de bugün artık Avrupa'da çokkültürlülük ölmüştür diye bir söylem geliştirilebiliyor. Bunu sorgulamamız gerekiyor. Bana sorarsanız, Avrupa siyasetinde sağa doğru ciddi bir kayma var. Sağ siyaset var; ama bu sağ siyaset öyle geleneksel değerleri aynı gibi temel unsurları benimseyen bir sağcılık değil. Bu sağcılık, ötekileştiren, azınlıkları yok sayan, asimile etmeye çalışan ve dışlayan bir sağ siyasi perspektif. Bunun sonucu olarak Almanya'da, Fransa'da ve Avusturya'da başka ülkelerde bu eğilimlerin giderek güç kazandığını görüyoruz. Sonuç olarak bugün Avrupa'da çok kültürler öldü söylemi giderek Avrupa'da yayılmakta. Halbuki çok kültürler politikalarının sonuç vermeye başladığı bir dönemdeyiz. İşte bunun somut örneklerinden bir tanesi, bu salonda var. En az iki dil konuşuyor buradaki insanların % 80'i. Şimdi bu politikaların sonuç vermeye başladığı, başarı hikâyelerinin giderek

atleri vardır, her cumhuriyetçi başkan adayının en temel vaatlerinden bir tanesidir: "Göçü durduracağız" Latin Amerika'dan, yani güneyden göçü durduracağız. "Meksika sınırına işte 8 metre duvar öreceğiz, 20 metre tel koyacağız, işte şunu yapacağız, bunu yapacağız." Her seferinde de George Bush da dâhil, çünkü son dönemde geleceğin cumhuriyetçi siyasetçi tipinin en rafine örneklerinden biri olduğu için söylüyorum: Hispaniklere yani Güney Amerika kökenli Latin olan Hispaniklere en fazla "immunity" iltica hakkı veren, vatandaşlık hakkı veren kadrolar hep o kadro olmuştur. Neden? Çünkü oradaki ekonomik işleyişi sürdürebilmek için sizin bu göçe ihtiyacınız var. Bu bir realite. Dolayısıyla çok kültürlülüğün alternatifi nedir diye sormamız gerekiyor. Sonuç olarak, bir arada yaşama ahlaki dediğimiz şeyin temel unsurları nelerdir? Burada iki düzlemde bu konuyu ele almamız mümkün. Bir tanesi hukuki siyasi düzlem, diğeri de ahlaki sosyal düzlem. Hukuki siyasi düzlem, bir kere bu çok kültürlülük politikalarını ve azınlıkların temel haklarını teminat altına alan temel hukuk ilkelerinin inşa edilmesi sürecidir. Bunun için işte yeni Anayasa'da bunun ifade edilmesi ve temel hak ve hürriyetlerin kanunlarla düzenlemelerle güvence altına alınmasıdır. Aslında Almanya, bilebildiğim kadarıyla Alman Anayasası, bu noktada Avrupa'nın en başarılı anayasalarından bir tanesidir. Son derece demokrat, çoğulcu bir anayasası vardır; ama tek başına sadece burada hukuki düzenleme yetmiyor. Dünyanın neresinde olursa olsun, ister Türkiye'de, parantez içinde söylüyorum, Türkiye'de de biz bunu yaşıyoruz. Türkiye 10 yıldır büyük bir devrim yaşıyor; ama sadece hukuki düzenleme yapmak, kanun çıkarmak sorunları çözümüyor. Toplumun yaklaşımı ve kültürü, algıyı değiştirmeniz lazım. Yani o kurumları, o kanunları, hükümleri hayata geçirecek insanlar sonuçta, makineler değil. Onların bu perspektifi benimsemesi ve onları hayata geçirilmesiyle ortak birlik dediğimiz, erdemli toplum dediğimiz model ortaya çıkıyor. Dolayısıyla sadece hukuk kurallarını tanımak yeterli değil. Onları hayata geçirecek bir ahlaki, insani sosyal perspektifin de bunu mutlaka desteklemesi gerekiyor. Burada kast ettiğim nedir? Bu temel hak ve hürriyetlerin güvence altına alınmasından sonra bütün toplumun bunu sahiplenmesi ve bu çoğulcu, kozmopolit ortak iyiye dayanan, erdemli toplum hedefine yönelik toplum modelinin hayata geçirilmesidir. Bunun için kanaat önderlerinin, STK'ların, dini liderlerin, akademisyenlerin, sporcuların, sanatçıların, iş adamlarının

hepsinin bu ortak iyi ve erdemli toplum idealine sahip çıkması gerekiyor. Ben bunu genel bir ilke olarak söylüyorum. Aynı şeyi Türkiye için de söylüyorum. Türkiye'de yaşanan değişimin içinde ama konumuz Almanya, göç ve Avrupa olduğu için hasretten burada ifade etmek istiyorum. Bu konu da eksik kalırsa, dünyanın en iyi hukuk sistemini de kursak, bu dediğiniz idealleri hayata geçiremeyiz. Bunun için ciddi bir eğitime ihtiyacımız var. Sadece şu, bu grubun değil, hepimizin bir eğitim sürecinden geçmesi gerekiyor. Eğitim müfredatını bu gözle ele almamız gerekiyor. Mesela sabah bir arkadaşımız söyledi, bir öneri de bulundu. Mesela Almanya'da okullarda bir entegrasyon ve göç dersi okutulamaz diyor. Şimdi düşünün, 50 yıllık, Almanya'nın son 50 yıllık tarihinin en önemli unsurlarından birisi; bu ülkede 3 milyon yakın Türk var, 5 – 5,5 milyona yakın diğer göçmenler var. Bu ülke nüfusunun % 7 – 8'ine tekabül ediyor. Bununla ilgili daha fazla çalışma... Çok memnun olduk, Max Planck Enstitüsünde böyle araştırmalar yapılıyor, eminim başka çalışmalar da vardır, ama ben eminim, yapılması gereken çalışmaların % 10-15'i ya yapılıyor ya yapılmıyor. Dokümantasyon çok basit bir şey, kimler geldi, 50 yıl önce, yani bunların hayat hikâyeleri ne, ikinci nesle, üçüncü nesle, o Sirkeci'den kalkan trene binenler, bavulla gelenler, bizim gurbetçilerimiz, bunlar burada neler yaşadılar acaba? Bunların çoğunu biz kayıt altına bile almadık. Bu da bizim eksikliğimiz, Türkiye'nin eksikliği. Burada yaşayan Türk topluluğun da eksikliği. Halbuki bunlardan devşirmemiz gereken dersler var. Bunu yapabilmek için karşılıklı olarak herkesin bu sürecin aktif, birincil derecede aktör olduğumuz süreci başlatmamız gerekir. Artık ne benim gibilerin, ne de başkalarının gelip, Almanya'daki Türk topluluğuna "Şöyle yapın, böyle yapın!" demesi yeterli değil. Sizlerin, bizlerin, Almanların, diğerlerinin, herkesin bu sürecin bir parçası olmaları gerekiyor. Eğer bu hukuki temelde ve ahlaki bakış açısını, insani empatiyi yaratabilirse, bunu yaygınlaştırabilirsek ve bunu toplumun bütün kurumlarıyla, siyasetçileriyle, STK'larıyla, medyasıyla, dini liderleriyle, bir gerçeklik haline getirebilirse, ben bir arada yaşama ahlakının ve kültürünün mümkün olduğuna ve hepimizin faydasına olacağına inanıyorum.

Ercan KARAKOYUN

Integration und Segregation im städtischen Raum Städtisches Zusammenleben: Zwei Modelle

Gemeinhin sind Einwohner von Städten einander fremd. Die Definition einer Stadt beruht darauf, dass dort einander Fremde zusammenleben. Die charakteristische gesellschaftliche Kluft zwischen einander physisch nahen Stadtbewohnern ist Voraussetzung für enorme kulturelle Vielfalt einerseits, zum anderen aber auch für Konflikte. Wie ersteres aufrechterhalten werden kann, während gleichzeitig für eine Eindämmung von letzterem gesorgt wird, mit dieser Frage beschäftigen sich Stadtpolitik und Stadttheorie seit langem. Zwei unterschiedliche Modelle für städtisches Zusammenleben sind als mögliche Lösungen verfasst worden.

Der Soziologe Georg Simmel formulierte 1890 das erste Modell urbaner Integration ("Über soziale Differenzierung"). Simmel sprach von Aversion, ja sogar Hass, den das nahe Beisammenleben von einander Fremden auslöse. Der Städter könne sich Konflikten nur entziehen, indem er Andere emotionslos, rein rational wahrnehme, sich also reserviert, gleichgültig und blasiert verhalte ("Selbstpanzerung"). Charakteristisch für die Großstadt ist die Aufrechterhaltung von Distanz trotz physischer Nähe. Eine Annäherung durch Interaktion wird vermieden oder bleibt,

falls es doch dazu kommt, rein oberflächlich. Verbindungen werden nicht vertieft, sondern bleiben flüchtig, vergänglich. Man zeigt von sich selbst nur einen kleinen Teil und gibt wenig preis. Großstädtische Beziehungen finden für einen gewissen Zeitraum an einem gewissen Ort statt und haben keine Dauer. Es handelt sich um Interaktionen zwischen Inhabern bestimmter Rollen oder Aufgaben, die einen Zweck verfolgen, so wie der Kontakt zwischen einem Händler und seinem Kunden, Mitarbeitern von Behörden und Klienten. Diese segmentierten Beziehungen, die die herrschende gleichgültige Distanz kurz unterbrechen, sorgen für Koexistenz und Konfliktvermeidung trotz Unterschiedlichkeit. Da es hier um Handlungen Einzelner geht, kann man von einem Modell der urbanen Integration von Individuen sprechen.

Der von Georg Simmel beschriebene Großstadtbewohner ist allerdings weder wirtschaftlich noch noch psychosozial denkbar ohne bestimmte Voraussetzungen. Wer nicht wohlhabend ist, muss als "Fremder", der nicht in ein Netz von Beziehungen eingebunden ist, einen Platz auf dem Arbeitsmarkt gefunden haben, denn sonst ist ein Überleben nicht

möglich. Simmels urbaner Prototyp des Fremden in der modernen Stadt braucht zwingend eine wirtschaftliche Einbindung und Stabilität. Die konstante Fremdheit und Distanz zwischen den einzelnen "Fremden", die emotionale Unberührbarkeit braucht auch auf psychologischer Ebene bestimmte Bedingungen. Bei Simmel geht es um das Individuum in der Öffentlichkeit der Großstadt. Er braucht das Gegenstück des privaten Raumes, in dem die Intimsphäre, Gefühle, Sinnlichkeit und die Ganzheit der Person ihren Platz finden, ebenso wie langlebige nahe Beziehungen zu anderen. Zuwanderern mangelt es an beidem: Für sie ist die Integration in den Arbeitsmarkt und somit in sichere Arbeitsplätze erschwert, die staatlichen sozialen Netze fangen sie nur teilweise auf. Zu freundschaftlichen, familiären oder nachbarschaftlichen sozialen Netzen ist der Zugang noch weniger wahrscheinlich oder möglich. Migranten fehlen für das Leben als Einzelner in der Großstadt die Mittel und die Reserven, sowohl in ökonomischer, als auch in sozialpsychologischer Hinsicht. Deshalb existiert in den typischen Zuwanderungsstädten eine andere Methode der städtischen Integration, basierend nicht auf der Einbindung des Einzelnen, sondern sozialer Gruppen. Die ersten, die dieses Modell darstellten, waren die Soziologen der sogenannten Chicagoer Schule (Park/Burgess 1925). Sie sahen die Distanz zwischen Fremden nicht durch bestimmte Verhaltensweisen (die erwähnte Blasiertheit und emotionale Gleichgültigkeit) aufrechterhalten, sondern durch die Segregation der städtischen Bevölkerung, die räumliche Trennung von einander ethnisch und gesellschaftlich gleichen Individuen. Die städtische Bevölkerung teilt sich nach diesem Modell auf in strikt voneinander getrennte Quartiere, in denen so eine gewisse Zusammengehörigkeit entsteht.

Für Migranten besteht also die Möglichkeit, sich dort anzusiedeln, wo Menschen aus ihren Heimatländern sich bereits niedergelassen haben. So entstehen eigene Gemeinden, die Zuwanderern ermöglichen, ihre tradierten Gebräuche aufrechtzuerhalten. Wer neu hinzukommt, wird in die Gemeinschaft aufgenommen und erfährt die notwendige Unterstützung und Einweisung in die neue Umgebung, was die Fremdheit und Unsicherheit des Neuankömmlings ausgleicht. So wird ein Zuwanderer in diesen Gemeinschaften in vielerlei Hinsicht angeleitet und

erhält sämtliche notwendigen Hilfen: emotional, sozial, wirtschaftlich. So wertvoll diese Unterstützung und Anleitung für einen Migranten sein kann, so sehr wird darauf geachtet, dass er die Normen und Regeln der Communities erlernt und einhält. Die große Abhängigkeit und Verpflichtung des Neuankömmlings sorgt dafür, dass er sich diesen Regeln anpasst. Die Gemeinschaft verhindert zwar die Unsicherheit und Verlorenheit des Einzelnen, übt aber auch soziale Kontrolle aus. Einwanderer, die sich einer solchen städtischen Gemeinschaft anschließen, können auf diese Weise nicht in für sie unverständliche, beängstigende Situationen geraten, gleichzeitig wird eine direkte Begegnung mit der sozialen Realität des Zuwanderungslandes verhindert. Die Segregation der ethnischen Communities sorgt für eine Vermeidung der direkten Konfrontation. Durch Kontakte mit anderen Milieus und anderen Communities verändern sich die Gemeinschaften allmählich, wodurch sich neue kulturelle Wirklichkeiten entwickeln. Weil aber Zuwanderer aus der Heimat hinzukommen, wird die Verbindung zur Kultur des Heimatlandes immer aufs Neue wiederbelebt und bleibt erhalten. So ist die Segregation eine Voraussetzung für die Integration von Zuwanderern.

Zum Begriff der Segregation

In einer Stadt finden sich unterschiedliche soziale Gruppen an unterschiedlichen Orten und zu unterschiedlichen Zeiten innerhalb des städtischen Raumes zusammen. Die Tatsache, dass gesellschaftliche Strukturen die räumliche Aufteilung einer Stadt bestimmen, nennt man Segregation. Unterschiedliche Gruppen, seien sie ethnisch oder sozial bestimmt, verteilen sich nicht etwa ausgewogen über ein Areal, sondern haben jeweils ihre spezifischen Wohnquartiere, Arbeitsbereiche, Orte für Freizeitgestaltung. So betrachtet ist Segregation eine allgemeine Tatsache. Segregation ist ein städtisches Phänomen. Gesellschaftliche Strukturen beeinflussen oder bilden die räumliche Struktur der Großstädte. Die räumliche Aufteilung einer Stadt ist beständig durch ihre gesellschaftliche Aufteilung bestimmt. Ob diese Aufteilung durch die soziale Schicht, das Geschlecht, die Religionszugehörigkeit oder die Ethnie bestimmt wird, und ob diese Aufteilung geplant oder ungeplant, gewaltsam oder durch die Gesetze des

Marktes geschieht, das hat sich im Laufe der Zeit, der Staatsformen und anderer Faktoren verändert. Auch die jeweils vorherrschende Bewertung dieser städtischen Strukturen ist nicht immer gleich: Man kann sie als natürlich oder als menschengemacht und veränderbar begreifen, sie begrüßen oder sie bekämpfen. Eine Trennung nach Geschlecht oder Ethnie gibt es in der Bundesrepublik von heute nicht mehr. Segregation ist vielmehr ein Moment der gesellschaftlichen und kulturell-ethnischen Gegensätze und Schattierungen. Somit steht Segregation im Mittelpunkt der Diskussion über soziale Ungerechtigkeit und mangelnde Integration. Das war nicht immer so. Bis weit in die 70er Jahre des zwanzigsten Jahrhunderts war Westdeutschland eine wirtschaftlich florierende, nach sozialer Gerechtigkeit und Integration strebende Gesellschaft. Segregation war schlicht kein Thema, sondern galt vor allem als US-amerikanisches Phänomen. Es war allgemein gesellschaftlicher Konsens, dass Segregation, wenn es sie gab, abgebaut werden musste; ethnische Unterschiede spielten kaum eine Rolle. Die meisten Nichtdeutschen, die in Deutschland lebten, waren sogenannte Gastarbeiter. Man ging davon aus, dass ihre Anwesenheit eine Überbrückung von Arbeitskräftemangel darstellte und sie vorübergehend in der Bundesrepublik lebten. Dementsprechend war Integration kein Problem, das sich stellte, da diese "Gastarbeiter" weder als Konkurrenten auf dem Arbeitsmarkt, noch als echte Einwanderer wahrgenommen wurden. Das sollte sich als Irrtum herausstellen. Das Wirtschaftswachstum sorgt längst nicht mehr für gesellschaftliche Gleichheit und Gerechtigkeit, sondern wirkt sich im Gegenteil als Faktor einer wachsenden Kluft zwischen Wohlhabenden und Armen und Arbeitslosen aus. Gleichzeitig reißt der Strom der Zuwanderer nicht ab. Zum einen ist sie ein Merkmal der Globalisierung, zum anderen importiert sie Faktoren der Ungleichheit aus der Dritten und Zweiten Welt nach Deutschland: Unterschiedliche Volkszugehörigkeiten und Armut. Gleichzeitig wird gesellschaftlich und politisch nicht mehr im selben Maße gegen Segregation vorgegangen. Gab es in der bundesdeutschen Gesellschaft bisher eine große Vielfalt von miteinander lebenden, sehr unterschiedlichen Gruppen, so werden die Klüfte zwischen den unterschiedlichen sozialen und ethnisch-kulturellen Gruppen immer tiefer. In

deutschen Städten entstehen sehr unterschiedliche Quartiere. Der soziale Wohnungsbau an den Stadträndern und die unsanierten Altbauten der Innenstädte entwickeln sich zu benachteiligten Vierteln, deren nachteilige Wohnqualität sich wiederum verstärkt, indem sich gesellschaftliche, kulturelle und ethnische Unterschiede überlappen. So entwickelt sich städtische Segregation zu einem brennenden politischen Thema. Die deutsche Stadtpolitik ist gegen Segregation als Merkmal sozialer Ungerechtigkeit, stets klar eingetreten. Wie aber ist zu verfahren mit einer städtischen Segregation als Kriterium kultureller und ethnischer Unterschiede? Diese Frage ist nicht so leicht zu beantworten wie es scheint und stellt eine Erschwernis bundesdeutscher Kommunalpolitik dar. Einwanderungsstädte sind überall auf der Welt Mosaiken aus Gemeinden unterschiedlicher Volksgruppen und Ethnien. Möglicherweise stellen diese "Gemeinden" wichtige Entwicklungsstufen der Integration dar. Die Attraktivität von Großstädten unter anderem für Einwanderer ist ja gerade diese Vielfalt der unterschiedlichen Viertel, in denen die kulturelle Identität der jeweiligen Einwanderergruppe erhalten bleibt. Ein berühmtes Beispiel für die urbane Qualität gerade durch Segregation ist New York City, wo sich Little Italy, Chinatown, Greenwich Village, Harlem und das Wallstreet-Viertel zusammenballen. Zwischen der wirtschaftlich-sozialen und der kulturell und ethnisch begründeten Segregation ist also sowohl in der soziologischen Analyse als auch in der politischen Herangehensweise zu differenzieren. Diese wichtige Unterscheidung sorgt für eine Verwirrung sowohl des öffentlichen Diskurses als auch der Stadtpolitik, die im Großen und Ganzen der Segregation entgegenwirken will.

Argumente für und wider die Segregation

Die Mehrdeutigkeit und Ambivalenz des Themas sorgt für eine ebensolche Debatte über Segregation. Ihre Gegner führen wirtschaftliche Argumente ins Feld: Die Zusammendrängung von Armen in einem Stadtviertel sorgt für eine Verschlechterung des Angebotes von Handelsgütern und Dienstleistungen, weshalb Angehörige der Mittelschicht aus diesem Viertel abwandern. Es entsteht also ein Teufelskreis. In sozial uneinheitlich zusammengesetzten Vierteln gilt außerdem die Chance zur Regeneration

als wahrscheinlicher: Wer sozial oder gesellschaftlich aufgestiegen ist, muss nicht gleich fortziehen, weil er auch hier eine angemessene Wohnung finden wird und kann so sein Viertel verändern und bereichern. Wenn aber die Mittelschicht-Haushalte aus einem Viertel abwandern, sinken auch die Mieten. Das kann dazu führen, dass Sanierungsmaßnahmen ausbleiben, weil sie sich für die Hauseigentümer nicht mehr lohnen. Auf diese Weise kann ein Viertel nach und nach verfallen. Dieser Teufelskreis spricht also für die soziale Durchmischung. Diese Durchmischung von wirtschaftlich unterschiedlich gestellten Haushalten kann zudem dafür sorgen, dass Arbeitsplätze in den Haushalten entstehen. Auch gesellschaftspolitisch wird gegen soziale Segregation argumentiert. Oft werden in sozial uneinheitlichen Vierteln die Interessen der Bevölkerung politisch und gesellschaftlich besser vertreten, weil hier mehr Fähigkeiten und Bereitschaft zum Engagement bestehen. Außerdem sorgt eine soziale Durchmischung dafür, dass Probleme und Schwierigkeiten der jeweils anderen sozialen Schicht oder Gruppe im Bewusstsein präsent sind. Sozial einheitliche Gruppen sind außerdem weniger fähig, funktionierende soziale Netze zu bilden. Wenn benachteiligte Bevölkerungsgruppen sich in einem Viertel zusammenballen, wird die Bildung von Parallelgesellschaften erleichtert. Es können sogar mafiose Strukturen entstehen. Zudem sind Angehörige dieser Gruppen oder Schichten in anderen Gegenden nicht präsent, was sie für den Rest der Bevölkerung nahezu unsichtbar macht, durch ihre Unbekanntheit und Fremdheit aber dafür sorgen kann, dass sich der größere Teil der Gesellschaft bedroht fühlt.

Segregation hat aber auch Befürworter, die ebenfalls soziale, politische und wirtschaftliche Gründe für ihre Meinung ins Feld führen. Einwanderer sind ökonomisch auf die Netzwerke in den Einwanderer-Quartieren angewiesen. Diese Netzwerke entstehen naturgemäß leichter in Gruppen sozialer und kultureller Gleichheit. Auch die eigene Ökonomie ethnischer Gruppen ist auf eine große Dichte von Bevölkerung der eigenen Volksgruppe angewiesen, um so Arbeitsplätze zu sichern und damit es genug Kunden gibt. Für Einwanderer kann diese ethnische Ökonomie ein Garant für ökonomische Autonomie sein.

Die Konzentration von Angehörigen einer homogenen Gruppe, die auch durch ähnliche Interessen und Probleme verbunden sind, kann dafür sorgen, dass sie sich politisch organisieren und für ihre Belange eintreten können. So können Karrieren beginnen. Vertreter dieser Gruppen können mit den politischen Vertretern der Kommunen kommunizieren. In diesen Quartieren entstehen außerdem Strukturen, die zu ihren Einwohnern passen und ihnen das Leben erleichtern, nicht zuletzt durch ein auf sie zugeschnittenes Angebot an Waren und Diensten.

Soziale Vorteile der Segregation bestehen in funktionierenden familiären und nachbarschaftlichen Netzwerken, die bestehende Verbindungen zu den jeweiligen Heimatländern unterhalten, die neu Hinzugekommene in Anspruch nehmen können. So erhalten sie Beratung, Unterstützung und Trost. Die Einfindung in das neue Land wird ihnen erleichtert, ein möglicher Kulturschock wird abgemildert. Durch diese vertrauten Strukturen und nicht zuletzt die vertraute Sprache ist ein allmähliches Sich-einlassen auf das Einwanderungsland und seine gesellschaftliche Realität möglich und das alltägliche Leben wird enorm erleichtert. Diese spezifische Infrastruktur und Ökonomie von ethnisch homogenen Vierteln kann Gelegenheiten zur interkulturellen Kommunikation bieten, weil sie natürlich auch für Einheimische anziehend sein kann. Zwei Hypothesen für die räumliche Nähe von einander Fremden zeigen, wie schwierig die Frage der Vor- und Nachteile von Segregation ist: Die Konflikthypothese, die vielleicht auf Simmel zurückgeht, besagt, dass physische Nähe bei großer sozialer Unterschiedlichkeit für Antipathien und Ressentiments sorgt, die in Streit und Hass enden können. Diese Argumentation weist auf die Problematik engen Zusammenlebens von Menschen mit sehr verschiedenen Erziehungsstilen, Differenzen in Bezug auf die Geschlechterrollen und den Umgang der Geschlechter miteinander, mit unterschiedlichen Einstellungen von Ordnung, Hygiene, Alltagsgestaltung und Familienleben. Dieses enge Zusammenleben kann zu unlösbaren Konflikten führen. Um solche Konflikte erst gar nicht entstehen zu lassen, sorgt man für große räumliche Distanz und sucht stattdessen die Nähe von seinesgleichen. Folgt man dieser Argumentation, so sorgt eher die Abwesenheit von Segregation für Probleme. Die Kontakthypothese hingegen besagt, dass

physische Nähe von einander fremden Kulturen für mehr Gelegenheit zu Kontakt und Kommunikation sorgt. Dadurch entsteht ein Abbau von Fremdheit und Vorurteilen, Integration wird gefördert.

Woran es der Debatte mangelt

Die Diskussion um die Problematik der Segregation zeichnet sich durch drei Defizite aus, die eine Lösung erschweren:

1. Eine Ebene wird mit einer anderen erklärt. Räumliche Nähe zum Beispiel hat wenig mit der Qualität sozialer Verhältnisse zu tun. Naturgemäß ist ohne Nähe ein Kontakt nicht möglich. Wie positiv oder negativ, erfüllend oder frustrierend ein solcher Kontakt ausgeht, ist damit noch nicht gesagt. Die Nähe allein erklärt nicht das Ergebnis einer Begegnung: Schlägerei oder Freundschaft. Dieses Ergebnis ist bedingt durch die Umstände und den Zusammenhang: Treffen sich zwei Freunde, werden sie sich vielleicht umarmen, treffen sich Feinde, kommt es womöglich zur Schlägerei. Dass die Bedingungen des deutschen Arbeitsmarktes und der Wohnungssituation dazu führen, dass Einwanderer in erster Linie auf jene Deutschen treffen, die den Umgang mit deren Andersartigkeit am wenigsten ertragen können, ist eine unglückliche Tatsache. Die gebildete und wohlhabende Mittelschicht ist viel eher dafür bekannt, für die Vorteile und Möglichkeiten einer ethnisch durchmischten Gesellschaft einzutreten. Genau diese Mittelschicht ist es aber, die durch die Aufteilung von Wohnungsmarkt und Arbeitsmarkt gar nicht dazu kommt, die von ihnen befürwortete multikulturelle Gesellschaft wirklich zu erleben und zu leben. Migranten teilen sich den Arbeitsmarkt eher mit jenen Deutschen, die selbst in prekären sozialen und ökonomischen Situationen leben, weshalb sie die Migranten oft als Konkurrenten und auch als Sündenböcke betrachten. Auf dem Wohnungsmarkt sieht es ähnlich aus: Sie leben zusammen in Vierteln, die heruntergekommen und bei wohlhabenderen Schichten unbeliebt sind. Sorgt hier wirklich die physische Nähe für Konflikte, oder sind es nicht vielmehr die Umstände dieser Nähe?

2. Es wird zu wenig in Betracht gezogen, aus welchen Gründen und Blickwinkeln unterschiedliche Formen der Segregation bewertet werden. Wer Segregation negativ bewertet, nimmt oft die Pers-

pektive der Einheimischen ein und schaut auf Segregation aufgrund wirtschaftlicher und sozialer Unterschiede. Wer hingegen Segregation eher positiv beurteilt, schaut meist aus dem Blickwinkel der Zuwanderer auf eine kulturell und ethnisch bestimmte Segregation. Die Gründe hierfür liegen unter anderem an einer Stadtpolitik, die Quoten und Zuzugssperren über bestimmte Wohngebiete verhängte, um zu verhindern, dass zu viele Mitglieder einer bestimmten Volksgruppe in einem Viertel zusammenleben. Diese restriktive Politik ist aus der Sicht von Deutschen insofern sinnvoll, als sie einen Schutz vor dem Gefühl der Bedrohung darstellt, das die Zusammenballung von Migranten an bestimmten Orten auslösen kann. Deshalb versucht man, den weiteren Zuzug von Einwanderern zu unterbinden. Für die Migranten selbst stellt diese Politik eine Verhinderung von Integration und eine Einschränkung bei der Freiheit der Wohnungssuche dar. Zuzugssperren machen es für Migranten noch schwerer, angemessenen Wohnraum zu finden, als es für diese Bevölkerungsgruppe auch ohne diese Einschränkung wäre. Für die ihnen verwehrten Wohnviertel gibt es andererseits keinen Ersatz. Das hat zur Folge, dass Migranten gezwungen sind, sich wiederum anderenorts noch extremer zu konzentrieren. Diese Zusammenballung erfolgt allerdings nicht freiwillig.

3. Es wird zu wenig zwischen verschiedenen Formen der Segregation unterschieden. Die Konzentration deutscher Oberschichtangehöriger ist sicherlich ebenso verbreitet, wenn nicht sogar stärker als die von Türken oder anderen ethnischen Gruppen. Dennoch ist die Segregation der Oberschicht kein Anlass für eine gesellschaftspolitische Debatte über die Auflösung dieser Konzentration oder Maßnahmen wie den Einsatz von Sozialarbeitern. Das liegt daran, dass es sich um eine freiwillige Segregation handelt, zum Beispiel um unter sich zu bleiben. Diese Segregation löst keine Befürchtungen oder überhaupt ein Problembewusstsein aus. Segregation selbst ist also nicht das Problem, sondern es kommt darauf an, wie und warum sie entsteht. Zum anderen stellt die Segregation von Angehörigen der Oberschicht für diese keine Benachteiligung dar, sondern einen Vorteil, weil die Adresse in einem solchen Viertel als gute Adresse gilt. Die Immobilienpreise sind normalerweise hoch. In Deutschland gibt es zum Beispiel auch eine Segregation von Angehörigen der alter-

nativen Szene, was aber bei der gesellschaftlichen Mehrheit keine Befürchtungen auslöst, obwohl auch diese Gruppe in Lebensstil und Verhalten stark von der Mehrheit abweicht. Die Problematik besteht also nicht im Grad der Segregation, sondern in der allgemeinen Billigung, beziehungsweise der mangelnden Billigung eines stark abweichenden Stiles oder einer abweichenden Kultur.

Die Tatsache, dass gerade jene Teile der Gesellschaft sich besonders stark in bestimmten Vierteln zusammenfinden, deren Chancen auf dem Wohnungsmarkt am besten sind, so zeigt dies, dass eine Segregation freiwillig und aus ganz bestimmten Gründen geschehen kann, beispielsweise um unter sich zu bleiben und um gute nachbarschaftliche Verhältnisse zu Angehörigen derselben Gruppe zu pflegen. Aus denselben Gründen ist Segregation natürlich auch für Migranten von Vorteil. Es stellt sich also die Frage, warum gerade bei ihnen, die diese Unterstützung und Einbindung besonders dringend brauchen, die Segregation eingeschränkt werden soll.

Es müssen also folgende Unterscheidungen getroffen werden:

- zwischen selbstgewählter und aufgezwungener Segregation
- zwischen den von Segregation betroffenen Gruppen
- zwischen verschiedenen Untergruppen innerhalb dieser Gruppen. Wer allein die Gegensätze von Deutschen und Migranten betont, übersieht kulturelle, ökonomische und soziale Unterschiede innerhalb dieser Gruppen, wie zum Beispiel die zwischen Türken, die in Deutschland erfolgreich Karriere gemacht haben und solchen, die kaum deutsch sprechen und sich allein innerhalb ihrer ethnischen Gruppe aufhalten, oder zwischen Deutschen, die von Armut bedroht sind und solchen, die sich innerhalb der alternativen Szene aufhalten.
- nach Segregation aufgrund sozialer und wirtschaftlicher Unterschiede und Segregation der ethnisch-kulturellen Unterschiede wegen. Erstere ist struktureller, letztere funktionaler Natur. Naturgemäß ist diese Unterscheidung sehr schwierig, da die einzelnen Kriterien einander überlagern und einander teilweise bedingen. Zum Beispiel hat ein Ausländer

eine geringere Chance auf dem Arbeitsmarkt, was seine sozioökonomische Position beeinflusst. Diese Überlagerung darf aber nicht dazu führen, dass beide Formen der Segregation einander gleichgesetzt werden. Ein hoher Ausländeranteil in einem Stadtviertel wird häufig für ein Kennzeichen von mangelnder sozialer Stabilität gehalten. Viertel mit hohem Ausländeranteil zeichnen sich aber oft durch eine stabile Integration und funktionierende Nachbarschaften innerhalb dieses Viertels aus, während Probleme oft von deutschen Randgruppen verursacht werden.

Mögliche politische Konsequenzen

Die Folgerungen, die aus dem Dargelegten zu ziehen sind, sind komplex und nicht leicht zu realisieren, vor allem weil Segregation selbst auch eine komplexe und nicht leicht zu durchschauende Erscheinung ist. Politisch muss sensibel und entsprechend ihrer Komplexität mit Segregation umgegangen werden:

1. Segregation sollte zum einen zugelassen, zum anderen abgebaut werden. Freiwillige, selbstgewählte Segregation, auch aus Gründen der Kultur und der Ethnie, muss ermöglicht werden, erzwungene Segregation ist zu verhindern, da sie nicht nur durch Diskriminierung bedingt ist, sondern diese auch begünstigt. Erreicht werden kann das, indem die Chancen auf dem Wohnungsmarkt für Migranten erhöht werden, durch Wohngeld, durch die Bereitstellung entsprechenden Wohnraums in sämtlichen Stadtvierteln und Unterbindung von Zuzugssperren und Höchstquoten. Wird Desegregation erzwungen, so sind die Folgen ebenso fatal wie durch erzwungene Segregation.

2. Quartiere, in denen Einwanderer in großer Zahl leben, sollten als dauerhafte Einrichtung in den deutschen Städten akzeptiert werden, denn sie gehören zum Phänomen der Migration. Solche Einwanderer-Stadtteile sollten nicht verhindert werden, sondern es sollte vielmehr darauf geachtet werden, dass sowohl der Zugang als auch der Auszug aus ihnen erleichtert wird. Diese Quartiere erfüllen eine wichtige Aufgabe im Verlauf von Migration und Integration. Sie sind Stützpunkte von heimatlicher Sprache und Kultur im fremden Land und erleich-

tern das Ankommen in der Fremde. Andererseits können sie auch - wenn Integration scheitert - Orte des Rückzugs werden, die Ausländern den Zugang zur deutschen Gesellschaft erschweren.

Einwanderer-Stadtteile können Schleusen oder Wartebereiche sein. Als beständige Institutionen dienen sie Reisenden als Durchgangsstationen. Sie verweilen dort nicht. Anderenfalls würden sie das Reisen erschweren. Stadtpolitik sollte diese Institutionen anerkennen und gleichzeitig dafür sorgen, dass Migranten nicht dazu gezwungen werden, dauerhaft in diesen Quartieren zu bleiben, sondern ihnen der Zugang zu anderen Teilen der Gesellschaft erleichtert wird. Integrationspolitik sollte also in diesen Quartieren stattfinden und sich dort konzentrieren, wo ihre Institutionen und Funktionsträger für Migranten erreichbar sind. Der wichtigste Bereich, wo Integrationspolitik wirksam werden muss, sind die Schulen, den in ihnen entscheidet sich, ob Integration gelingt oder scheitert. Bildung und Ausbildung ist einer der wichtigsten Faktoren für spätere Karrierechancen. Außerdem begegnen sich in den Schulen die unterschiedlichsten Kulturen an einem Ort, der sehr leicht beeinflussbar ist. Normale, innerstädtische Grundschulen sind Orte der Internationalität. Umso mehr muss für eine entsprechende Qualifikation der Pädagogen und für geeignetes Lehrmaterial gesorgt werden. Angebote zur Weiterbildung, zur beruflichen Qualifikation und natürlich Sprachkurse gehören ebenfalls zu den Maßnahmen, die in den Einwanderervierteln vermehrt angeboten werden müssen. Auch sollten die Möglichkeiten für Begegnungen der Kulturen erleichtert und aktiv geschaffen werden.

3. Jede neue Welle der Migration braucht auch einen Neuanfang des Integrationsprozesses und sorgt für immer neue Herausforderungen. Konflikte zwischen Zuwanderern und Deutschen führen derzeit oft zur Verhärtung der Fronten und zum Ruf nach Polizei und Politik. In Frankfurt am Main wurden an-

dere Möglichkeiten der Konfliktlösung ausprobiert, die eine formlose Moderation beinhalten. Wichtig ist, diese Konflikte, ihre Häufigkeit und ihre Entwicklung genau zu beobachten und so eine Art Frühwarnsystem für alarmierende Tendenzen wie zum Beispiel auch einen Trend zum Rückzug von Migranten zu entwickeln.

4. Kontrollen jedoch sollten abgebaut werden. Für Migranten ist der Zugang zum offiziellen Arbeitsmarkt sehr schwer. Deshalb brauchen sie die ethnische Ökonomie und die sozialen Netzwerke in den Einwanderervierteln. Diese aber wachsen oft in einem Bereich unterhalb des offiziellen Arbeitsmarktes und des Gewerberechts. Allzu strenge Kontrollen würden diesen eigenständigen Ökonomien die Grundlage rauben. Würde das deutsche Recht etwas flexibler gehandhabt und mehr Rücksicht nehmen auf die tatsächlichen Gegebenheiten vor Ort, so erleichtert man Migranten eine erste wirtschaftliche Selbständigkeit und entlastet sogar die Kassen der Kommunen, die dann nicht für die finanzielle Versorgung zuständig wären. Ähnlich sieht es aus mit den Wohnungsverwaltungen, die nicht unbedingt die exakte Anzahl von Bewohnern einer Wohnung kontrollieren müssen. Allerdings birgt eine solcherart flexible Politik auch Gefahren. Gerade das Arbeitsrecht, der soziale Wohnungsmarkt und die Gesetze der Sozialpolitik würden verwässern, Korruption würde Vorschub geleistet.

Verhinderung und Ermöglichung von Segregation, die Akzeptanz von Migrantenvierteln als Durchgangsstationen und beständige Institutionen, Kontrollen einschränken und gleichzeitig ein Frühwarnsystem etablieren - die Prozesse der Integration von Einwanderern machen komplexe Maßnahmen notwendig. Segregation kann weder ganz und gar befürwortet, noch ganz und gar negativ bewertet werden. Einfache Entscheidungen sind zwar möglich, aber in den meisten Fällen nicht der Weg zur Lösung komplexer Probleme.

Siyaset ve Göç

Dr. Mustafa ÜNAL

Prof. Dr. Hans KÖCHLER

Prof. Dr. Bülent ÇİÇEKLİ

Doç. Dr. Mazhar BAĞLI

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Dr. Mustafa ÜNAL

Muhterem hanımefendiler, beyefendiler hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum. Hoş geldiniz diyorum. Sizlere, bu katılımınızdan dolayı, konuşmacılarımıza da, bizlerle fikirlerini paylaşmak için buraya geldiklerinden dolayı, çok teşekkür ediyorum. Tabii bu sempozyumu organize eden, bunun başında bulunan, Sayın Başbakan Yardımcımız Bekir Bozdağ'a ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığına da bizi burada bir araya getirdikleri ve 50 yıllık bir mazinin muhasebesini yapmak, geleceğe ilişkin düşünce ve vizyonumuzu ortaya koymak imkânı sağladıkları için çok teşekkür ediyorum. Haliyle bu organizasyon Federal Almanya Cumhuriyeti tarafından da desteklendi. Bu destekleri için Federal Almanya Cumhuriyeti hükümetine, Şansölye Sayın Dr. Angela MERKE'le ve uyumdan sorumlu Devlet Bakanı Prof. Dr. Maria BÖHMER'e de teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Oturumumuzun konusu siyaset ve göç. Tabii ki siyaset ve göç denince ilk akla gelen çok farklı şeyler olabilir, çok farklı açılardan bakılabilir konuya. Mesela bir ülkede yaşamı çekilmez hale getiren siyaset nedeni ile, o ülkedeki yönetim nedeni ile ülkesini terk eden kişilerin konumu, durumu ve öbür ülkedeki konumu ilk anda akla gelebilir. Ancak, bugün bizim bu-

radaki konumuz, siyaset ve göç deyince, sempozyumun da genel çerçevesi içinde kalmak şartıyla, Almanya'da yaşayan Türkiye kökenli insanların aktif siyasete katılımı, Almanya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin Almanya'da yaşayan Türkler üzerinde siyasi yansımaları açısından akla gelecekler olacaktır. Bu çerçevede siyasette gelişen ve geliştirilen zihniyet, dil ve yöntem ile bunların uyum ve katılıma etkileri ve bu konuda engellemeler ve şanslar üzerinde durulacaktır. Çifte vatandaşlığın siyasi katılıma etkileri dile getirilecek; sivil toplum kuruluşlarının siyasi katılıma katkıları da yine bugünkü konumuz içerisinde olacaktır. Türkiye kökenli insanların varlığı göz önüne alındığında, iki ülke arasında gelişen siyasetten de bahsedeceğiz ve kültürel kimlik ve değerlerin muhafazası şartıyla gerçekleştirilecek bir uyum ve katılımın göç kabul eden bir ülkenin iç ve dış siyasetine ne gibi etkileri olduğundan da bahsedeceğiz. Bir konumuz daha olacak, o da insan ile mekân arasındaki ilişki. Göçün insan zihnindeki mekân anlayışına etkisi. Herhangi bir yöreye ait olmanın kültürel ve değerler sistemine ilişkinin ne gibi referanslar içerdiğini, göçlerle buluşan yeni mekânları terk etmenin mümkün olup olmadığı da bugünkü tartışacağımız konular arasın-

da yer alacak. Dört konuşmacımız var. Ben sözü fazla uzatmayayım; çünkü zaten biraz geç başladık. Dört konuşmacımızı ben size önce takdim etmek istiyorum. Prof. Dr. Hans KÖCHLER: Sayın Köchler filozof ve üniversite öğretim üyesi. Innsbruck üniversitesinde felsefe alanında doktorasını tamamladıktan sonra siyasal felsefe ve felsefi antropoloji dallarında felsefe profesörü unvanını kazanmış bir hocamız. 1990 – 2008 yılları arasında Innsbruck üniversitesinde fel-

sefe bölüm başkanlığını sürdüren Prof. Köhler bilim ve siyaset çalışma grubu, uluslararası gelişme grubu başkanıdır. Sayın KÖCHLER hukuk felsefesi, siyaset felsefesi, ekonometri, hermeneutik, kültür felsefesi ve antropoloji felsefesi dallarında uzmandır. Ben diğer konuşmacılarımızı da sırası geldikçe takdim etmek istiyorum. Şimdi kürsüyü ve sözü Sayın Prof. Dr. KÖCHLER'e bırakıyorum.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Prof. Hans KÖCHLER

Herr Vorsitzender Dr. Ünal, meine Damen und Herren! Ich habe eine Präsentation unter dem Titel „Migration – Integration – Partizipation“ vorbereitet. Weil die Zeit doch sehr kurz ist, werde ich von den Unterlagen weitgehend abweichen und kurz zu zwei Aspekten Stellung nehmen. Zuerst möchte ich über die Frage der Staatsdoktrin sprechen. Integration ist bis zum heutigen Tage ein politisch äußerst kontroversielles Thema. Nicht nur in der Bundesrepublik Deutschland, sondern überall in Europa ist Integration zum Wahlkampfthema geworden. Deshalb scheint es mir sinnvoll, dass man sich zunächst mit den Ursachen dieser Kontroversen beschäftigt. Diese hängen meines Erachtens direkt mit dem Staatsverständnis beziehungsweise mit der jeweiligen Staatsdoktrin zusammen. Ich habe diesbezüglich schon vor mehr als eineinhalb Jahrzehnten (1993) einen Paradigmenwechsel vorgeschlagen, den ich später noch kurz erläutern werde. Zweitens möchte ich auf den außenpolitischen Aspekt der Integration eingehen – natürlich immer bezogen auf die Situation der türkischen Menschen hier in Deutschland. Ich tue dies – als Österreicher – aus der Perspektive des Nachbarn. Was die sozialen Gegebenheiten be-

trifft, so ist die Situation in unserem Lande mit der in Deutschland durchaus vergleichbar. Unterschiede gibt es allerdings im rechtlichen Bereich.

Zunächst aber beschäftige ich mich mit dem Problem der Staatsverständnisses. Soweit ich es sehe, ist die Integration der türkeistämmigen Einwanderer – genauso wie in anderen deutschsprachigen Ländern – nicht zuletzt durch eine traditionell starke Akzentsetzung in Richtung Assimilation verzögert worden. Man könnte es kurz und bündig so formulieren: Man sprach von Integration, meinte aber in Wirklichkeit zumeist Assimilation, nämlich „Angleichung“ an die soziokulturellen Normen des Gastlandes unter weitgehender, möglicherweise sogar vollständiger Preisgabe der eigenen kulturellen Identität. Diesbezüglich ist es, was die deutsche politische Kultur betrifft, ganz aufschlussreich, wenn man sich den Diskurs in der Anfangszeit der türkischen Einwanderung nach Deutschland vergegenwärtigt. Ich habe bereits im Jahre 1973 an der Universität in Innsbruck ein erstes Symposium über „Arbeitskräftefluktuation“ veranstaltet, zu dem ich auch den Präsidenten der Bundesvereinigung der

Deutschen Arbeitgeberverbände, Dr. Hanns Martin Schleyer, und – als Eröffnungsredner – den Präsidenten der deutschen Bundesanstalt für Arbeit, Josef Stingl, eingeladen hatte. Im Zuge der Recherchen für die heutige Tagung habe ich den Text seiner auf der Innsbrucker Tagung am 12. Oktober 1973 gehaltenen Rede aus unserem Archiv ausgehoben. Ich möchte daraus einige wenige Sätze zitieren, die ein bezeichnendes Licht auf die seinerzeitige staatspolitische Auffassung in Deutschland werfen und uns helfen können, die heutige Problematik besser zu verstehen. Präsident Stingl sagte unter anderem: „Wesentliches Merkmal der Ausländerbeschäftigung scheint mir zu sein, dass die ausländischen Arbeitnehmer familiär, kulturell, religiös und sozial in ihrer Heimat verwurzelt bleiben und sie nur auf Zeit verlassen, um sich in einem Wirtschaftsraum, der bessere Einkommensmöglichkeiten bietet, die Voraussetzungen für den Aufbau einer Existenz in der Heimat zu schaffen.“ In dieser Aussage drückt sich die damalige deutsche Haltung zur Einwanderung aus, die zunächst auch von der türkischen Seite geteilt wurde. Gemäss dieser Auffassung hat der Präsident der deutschen Bundesanstalt für Arbeit vorgeschlagen, den Begriff „ausländische Arbeitnehmer“ zu präzisieren und generell von „ausländischen Arbeitnehmern auf Zeit“ zu sprechen. Das hat sich inzwischen grundsätzlich geändert und darüber ist auf der hiesigen Tagung schon ausführlich gesprochen worden. Ich möchte die diesbezüglichen Ausführungen in der gestrigen Sitzung hier nicht wiederholen. Im staatsrechtlichen Kontext ist interessant, wie der seinerzeitige oberste Vertreter der deutschen Arbeitsmarktverwaltung seine Grundsatzposition zur Stellung der „Arbeitnehmer auf Zeit“ im einzelnen dargelegt hat. Unter Bezugnahme auf die Leitlinien zur Ausländerbeschäftigung, mit denen die deutsche Bundesregierung 1972 den Status der „Gastarbeiter“ in Deutschland rechtlich klären wollte, meinte Stingl, es hätten sich zwei Extrempositionen herauskristallisiert, nämlich einerseits diejenige der Integration und andererseits, als Gegenposition, diejenige der Rotation. Und dann fügte er etwas hinzu, was mir für die gegenwärtige Situation besonders aufschlussreich zu sein scheint – und damit schließe ich diese historische Reminiszenz an die Innsbrucker

Tagung auch schon ab: „Einbürgerung [die er mit Integration gleichsetzte] würde gleichermaßen Entwurzelung aus dem Herkommen und eine umfassende Eingliederung im Sinne einer – das ist ein unschönes, aber treffendes Wort – Umerziehung bedeuten.“ Er verwies zudem darauf, dass damit auch „die Herkunftsländer nicht einverstanden wären“. Das Stingls seinerzeitigen Äußerungen zugrundeliegende Verständnis von „Integration“ ist auch der springende Punkt, was das gegenwärtige Staatsverständnis betrifft. Wenn man bedenkt, wie Deutschland – laut dem Nationalen Integrationsplan von 2007 – sich selbst definiert, nämlich als „europäisch gewachsene Kulturnation“, dann fällt auf, dass hier – ähnlich wie in vielen anderen, wenngleich nicht allen Staaten – die Begriffe Staat und Nation sehr eng verknüpft beziehungsweise geradezu vermengt werden. In der obigen Formulierung wird der Begriff des Staates (Deutschland) unmittelbar mit dem Begriff der Nation (und zwar konkret als „Kulturnation“) verbunden. Sollte dies so etwas wie ein informeller Ausdruck der deutschen Staatsdoktrin oder des heutigen staatlichen Selbstverständnisses Deutschlands sein – was die Formulierungen des „Nationalen Integrationsplanes“ durchaus nahelegen –, dann kann Integration, das heißt die Einbeziehung von zugewanderten Menschen als Bürger, letztlich nur bedeuten, dass diese voll in diese deutsche Kulturnation „eingegliedert“ werden. Unter diesen Voraussetzungen sind die seinerzeitigen Bedenken von Präsident Stingl – dass dies Umerziehung und deshalb in menschenrechtlicher Hinsicht nicht akzeptabel wäre – durchaus verständlich. Die Vermengung von Nation und Staat dürfte auch der Grund dafür sein, warum in der laufenden Debatte die Menschen sich zumeist des Umstandes nicht bewusst sind, dass, wenn Integration eingemahnt wird, letztlich Assimilation erwartet wird. Wenn der Staat gewissermaßen deckungsgleich ist mit der deutschen Kulturnation, bedeutet dies natürlich, dass ein Angehöriger z. B. der türkischen Nation, verstanden im Sinne der türkischen Kulturnation, sich sozusagen „eindeutschen“ lassen müsste – ein Ansinnen, das selbstverständlich im Widerspruch zu den Menschenrechten stünde. Dies wäre nämlich erzwungene Assimilation, also Preisgabe der eigenen

kulturellen Identität. Deshalb scheint mir der Vorschlag, den ich, wie gesagt, bereits 1993 anlässlich einer gemeinsamen Tagung der Stanford-Universität und der Universität Bologna in die Debatte eingebracht habe, wieder aktuell. Ich habe damals eine Art begrifflicher "Entkoppelung" im Hinblick auf die Staatsdoktrin angeregt, nämlich dass man die Begriffe "Staat" und "Nation" präzise trennen möge. Ich bin weiters auch der Meinung, dass es für ein modernes Staatswesen in dieser viel kommentierten Ära der sogenannten "Globalisierung" angemessener ist, von "Gemeinschaft der Bürger" statt von "Nation" zu sprechen. Wenn man diese begriffliche Umstellung (beziehungsweise Anpassung an die modernen Realitäten) vornimmt, hat man, was den rechtlichen Status der (Staats)bürger betrifft, überhaupt kein Problem damit, wenn diese auch Angehörige von anderen Kulturnationen sind und somit andere kulturelle Identitäten repräsentieren. Man hat dann auch kein doktrinäres Problem mit den Prinzipien der multikulturellen Gesellschaft. Wenn man jedoch Staat und Kulturnation untrennbar verknüpft, dann bedeutet dies, dass man alle Menschen, die im jeweiligen Staat als Bürger mit gleichen Rechten leben wollen, in eine Art Zwangsjacke steckt. Diese unterschwellige Intention drückt sich auch in dem gestern bereits von einer amerikanischen Referentin kritisch thematisierten Begriff einer sogenannten "Leitkultur" aus. Eine sich an dieser orientierende Politik bedeutet in letzter Konsequenz eine Art "Streamlining" in Richtung auf ein von vom Staat im Namen der Mehrheitsgesellschaft vorgegebenes Kultur- und Lebensmodell. Der Begriff "Leitkultur" hat nur im Zusammenhang mit einer solchen einheitlichen Vorgabe eine angebbare Bedeutung. Nach meiner Auffassung ist eine statische Gleichsetzung von "Staat" und "Kulturnation" überdies nicht mit den Grundsätzen vereinbar, zu deren Beachtung sich alle europäischen Staaten im Rahmen der Europäischen Menschenrechtskonvention verpflichtet haben. Im Hinblick darauf wäre es wohl besser, würde man sich in Deutschland auf die Staatsphilosophie der Aufklärung besinnen, und insbesondere auf das, was Immanuel Kant in seiner Abhandlung "Zum ewigen Frieden" über das republikanische Staatsmodell und darüber, was Repräsentation im Rahmen des Repub-

likanismus bedeutet, geschrieben hat. Von besonderer Bedeutung ist auch Kants Auffassung vom Menschen als einem souveränen, autonomen Subjekt (im Unterschied zu einem bloßen Objekt), dessen Status und Würde unabhängig ist von seiner jeweiligen kulturellen bzw. religiösen Identität. Deren Verwirklichung ist vielmehr ein unveräußerliches Recht, das aus der Autonomie des Menschen resultiert.

Angesichts der in Europa neuerdings sehr kontroversiell geführten Debatte um Sinn und Chancen der „multikulturellen Gesellschaft“ ist eine Klärung der Frage, wie die rechtlichen, wirtschaftlichen und sozialen Folgen des Daueraufenthaltes mit der Bewahrung der soziokulturellen Identität der eingewanderten wie der Mehrheitsgesellschaft in Einklang gebracht werden können, dringend erforderlich – wobei Integration durchaus als ein Prozeß gesehen werden muß, der auf Gegenseitigkeit beruht. Im Zeitalter der Globalisierung ist Abschottung gegenüber „fremden“ kulturellen Einflüssen ohnedies zur Illusion geworden. Die politische Mitwirkung von selbstbewußten, nicht in eine Abwehrhaltung zur Mehrheitsgesellschaft gedrängten Bevölkerungsgruppen mit unterschiedlicher kultureller Herkunft ist daher ein ganz wesentlicher Beitrag zur politischen Stabilität in dem von der Bundesregierung als „europäisch gewachsene Kulturnation“ charakterisierten Deutschland. Um nicht zu scheitern, braucht die multikulturelle Gesellschaft die aktive Partizipation der Migrantinnen und Migranten am Gemeinwesen auf allen Ebenen, nicht nur im Bereich der Vereinstätigkeit. Der Nationale Integrationsplan bedarf meines Erachtens in seinen Zielformulierungen zum Themenfeld „bürgerschaftliches Engagement und gleichberechtigte Teilhabe“ einer weiteren Konkretisierung bzw. Ergänzung, da dort die Beteiligung der ausländischstämmigen Bürgerinnen und Bürger an der politischen Willensbildung und Entscheidungsfindung (auch im Rahmen des Wettbewerbes zwischen den etablierten politischen Parteien) auf lokaler, regionaler und gesamtstaatlicher Ebene mehr oder weniger ausgeklammert zu sein scheint. Politische Mitwirkung ist aber die Quintessenz des Bürgertums.

Ich komme jetzt zum zweiten Punkt, nämlich zum

außenpolitischen Aspekt der Integration. Ich möchte zunächst einige Hinweise auf das geben, was man im Hinblick auf die Migrationspolitik als Interdependenz von innen- und außenpolitischer Dimension bezeichnen könnte. Dies wird auch durch die Dynamik der derzeitigen weltpolitischen Entwicklung nahelegt. Festgehalten sei, dass etwa die Bundeskanzlerin der Bundesrepublik Deutschland in Grundsatzserklärungen zur Integration immer wieder von Deutschland als einem weltoffenen Land spricht und dass sie nicht müde wird, zu betonen, dass Integration eine "Aufgabe von nationaler Bedeutung" sei. Sie hat auch gesagt, dass man ein "gemeinsames Verständnis" dieses Begriffes erarbeiten müsse. Deshalb wäre es, so meine ich, von enormer Bedeutung, dass man sich gerade auf der Ebene der Grundsätze mit dem Land, aus dem die größte Zahl der Migranten kommt, nämlich der Türkei, verständigt. Ansonsten hat das Einmahlen eines gemeinsamen Verständnisses von Integration keinen Sinn. Vor allem die zur Realisierung der Ziele des Nationalen Integrationsplanes Deutschlands erforderliche interkulturelle Sensibilisierung kann aus meiner Sicht nicht in einem bloß innenpolitischen und auf die bevorstehenden Wahlen und Ambitionen der einzelnen politischen Wettbewerber gerichteten Kontext entfaltet werden. Daraus ergeben sich aus meiner Sicht neue Überlegungen, was die Nachhaltigkeit und – man erlaube mir den Begriff, den ich hier für durchaus treffend halte – "strategische Tiefe" der deutschen und in der Folge auch der europäischen Politik in der sich abzeichnenden neuen multipolaren Weltordnung betrifft. Weder Deutschland noch die Europäische Union kann im globalen Wettbewerb bestehen, wenn sie weiter auf dem Modell nationalstaatlicher Abschottung bestehen. In der gegenwärtigen Umbruchsituation im Mittleren Osten etabliert sich die Türkei mehr und mehr als zentraler Akteur, dessen Kooperation nicht nur für Deutschland, sondern für Europa insgesamt von

wachsender Bedeutung ist. Die umfassende Integration der türkeistämmigen Migrantinnen und Migranten – einschliesslich ihrer politischen Mitwirkung auf Gemeinde-, Landes- und Bundesebene – kann die außenpolitische Kompetenz Deutschlands sowie seine Glaubwürdigkeit in der Region wesentlich erhöhen und seinen Aktionsspielraum in einem geopolitisch sensiblen und für die Sicherheit Europas zentralen Raum beträchtlich erweitern. Eine dem Einwanderungsland nicht entfremdete Bevölkerungsgruppe mit überwiegend islamischer Identität könnte in dieser Konstellation, in der es auch um die Erhaltung der regionalen Stabilität geht, eine wichtige und konstruktive Rolle spielen. Eine Situation, in der Einwanderungs- und Mehrheitsbevölkerung sich gegenseitig mißtrauisch beäugen, ist nicht nur staats- und demokratiepolitisch nicht wünschenswert, sondern beeinträchtigt langfristig auch die internationale Position des Aufnahmelandes.

Wenn diese außenpolitischen Implikationen der vor fünfzig Jahren durch einen zwischenstaatlichen Vertrag eingeleiteten Arbeitsmigration aus der Türkei nicht bloßer Wunsch bleiben sollen, ist es jedoch unabdingbar, dass Integrationspolitik nicht unerschwerlich auf Assimilation ausgerichtet ist und so einen unlösbaren Loyalitätskonflikt heraufbeschwört (der angesichts der demographischen Entwicklung langfristig auch äußerst abträglich wäre für die politische Stabilität in Deutschland und Europa), sondern dass die Bewahrung der kulturellen Identität als mit dem Ziel der Integration – und insbesondere der politischen Teilhabe im Einwanderungsland – vereinbar angesehen wird. Dies ist auch eine Frage der menschenrechtlichen Glaubwürdigkeit Deutschlands als eines modernen Einwanderungslandes, dessen wirtschaftliche Erfolge in den letzten Jahrzehnten ohne die Arbeitsmigration aus der Türkei gar nicht möglich gewesen wären. Damit beschließe ich meine Ausführungen und danke Ihnen für Ihre Aufmerksamkeit.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Prof. Bülent ÇİÇEKLİ

Değerli katılımcılar, kıymetli misafirler hepinize saygılarımı sunarak konuşmama başlamak istiyorum. Bugün sizlerle iki temel konudaki düşüncelerimi paylaşmak istiyorum. Bunlardan birincisi özellikle 50 yıllık süreçte yani göçün Almanya’ya başladığı yıllardan bugüne kadar Alman göç politikasının genel gelişimi ve bu gelişimde etkili olan sosyo-kültürel, ekonomik faktörler nelerdir, göç politikasına hangi faktörler şekil vermiştir? Ana hatları ile bunlar üzerinde durduktan sonra, konuşmamın 2. kısmında özellikle şu an Almanya’da yaşayan Türklerin birlikte yaşam ya da entegrasyon süreçlerini etkileyen önemli bazı politika alanları hakkında görüşlerimi sizlerle paylaşmak istiyorum.

Bilindiği gibi içinde bulunduğumuz yüzyıl, özellikle 2. Dünya savaşıdan sonra, göçün sadece spontane gelişmediği, aynı zamanda organize edildiği bir süreç olmuştur. Özellikle 2. Dünya savaşı sonrasında Batı Avrupa’ya göç olgusu, literatürde özellikle bu sürecin organize edilmeye çalışılması yönüyle geçmiş süreçlerden ayırt edilir. Tabi ki bu zaman diliminde gerek sığınma gerek yasa dışı göç şeklinde kendiliğinden gelişen göç süreçleri de bulunmakta-

dır. Ancak, vurgulanmalıdır ki özellikle Avrupa’ya Türk göçü ve Almanya’ya Türk göçü başlangıçtan itibaren büyük ölçüde organize edilen bir göç biçimidir. Bu süreçte emek bir üretim faktörü gibi değerlendirilmiştir. Dolayısıyla hammadde nasıl üretim faktörüdür, sermaye üretim faktörüdür, emek de üretim faktörüdür. Dolayısıyla göçün ilk aşamada daha çok ekonomik politikaların ve ekonomik realitelerin dikte ettirdiği bir süreç olduğu görülmektedir. Zaman içerisinde, bunu değişik konuşmacılar da ifade ettiler, göçün farklı, kompleks bir olgu olması nedeni ile sosyal ve entegrasyon ile ilgili yansımaları da tabi ki gündeme gelmeye başlamıştır.

Göç politikaları açısından bir ülkenin takip ettiği ya da uygulamaya çalıştığı göç politikaları gerek kamu gerek özel sektör ya da sivil toplum olarak biraz da göçe hedef olma ya da göçe kaynaklık etme durumuna göre değişiyor. Burada birbirine zıt iki göç örneği var karşımızda. Türk göç politikası veya vatandaşlık politikası ile Alman göç politikası veya vatandaşlık politikası birbirinden farklı tepkimeler veren paralel süreçler olarak işlemiştir. Türkiye özellikle 2. Dünya savaşıdan sonra büyük ölçüde dışa göç

veren bir ülke olarak bunu teşvik edici, kolaylaştırıcı ve destekleyici mekanizmalar ve değişiklikler yaparken, göçe hedef olan ülkeler kendi durumlarına uygun olduğunu düşündükleri politikalar izleyebilmiştir. Burada göçe hedef olan ülke, göçü geçici ya da daimi bir olgu olarak görmesine göre farklı yaklaşımlar ortaya koymuştur.

Alman göç politikalarının seyrine ve gelişimine kısaca bakacak olursak, ilk önce vurgulamak istediğim husus şu: Türklerin Avrupa'daki ve Almanya'daki varlığı tabii ki çok değişik faktörlerin kombinasyonu ile izah edilebilir. Ama bu süreçte en belirgin ve en belirleyici olan husus Almanya'nın başlangıçta hissetmiş olduğu işgücü ihtiyacıdır. Bu gün burada, sayıları değişik şekilde ifade ediliyor, çok sayıda Türkün varlığının startını veren, yani burada esas katalizör görevi olan unsur Almanya'nın işgücüne duymuş olduğu ihtiyaçtır. Almanya tabii ki bu işgücü gereksinimini rotasyon ilkesi çerçevesinde düzenlemeyi düşünmüştür. Onun için konjonktür puffer yaklaşımını benimsemiştir. Dolayısıyla işgücüne ihtiyaç duyulduğunda onun geleceği işgücüne ihtiyaç olmadığına ise geri gideceği tasavvuru ile şekillenen bir serbest politika (laissez faire) dönemi vardır. Özellikle 1961'den 1973'e kadar devam eden süreci bu şekilde izah etmek mümkündür. Bu süreçteki Türkiye'nin dışa göçü teşvik politikası da dikkate değerdir. Türkiye'de de dışarı işçi göçünün (ihracının) bir istihdam politikası olarak değerlendirildiğini görüyoruz. Bunun dışında ödemeler dengesi açısından, çünkü o dönemde ithal ikame sistemi uygulanıyordu, döviz açığı ciddi bir boyuttaydı; gönderilecek işçi dövizleri ile ülkenin ödemeler dengesi düzeltilebilecekti.

Başlangıçta piyasa araçları ile göç kontrol edilmek istendi. 1972 yılına gelindiğinde Türkler Avrupa ülkelerinde özellikle de Almanya'da en görünür ve köklü grup haline gelmeye başladı. Bu ara bazı grevlerle, özellikle Köln'deki grevlerde Türk göçmenlerin buradaki varlığı sistemi tehdit eder bir görüntüye ve bir algıya neden oldu. Der Spiegel 1972 yılındaki bir sayısında Köln'de meydana gelen grevleri Türk işgali olarak nitelendirmişti. Bu görüntü ve tehdit algısı kamuoyunda zaman içerisinde göçmenlere karşı olumsuz tutumun kuvvetlenmesine neden oldu.

1973 ile birlikte enerji krizi bahane edilerek ama belki realitede göçün artık sadece ekonomik bir konu olmayıp aynı zamanda sosyal sorunlara neden olduğu düşüncesiyle göçmen işçi getirilmesi durduruldu.

İşçi alımının durdurulmasıyla birlikte Almanya açısından daha müdahaleci (interventionist) bir döneme girildiği görülüyor. Göç politikalarının şekillenmesinde sadece piyasa araçlarının müdahalesinin yeterli olmayacağı, devletin kısıtlayıcı araçlarla bu alanda etkin olarak müdahil olması gerektiği görüşü benimsenmeye başlandı. Bu bağlamda, sosyal kaygılar, entegrasyon tartışmaları biraz daha gündemi meşgul etmeye başladı. Daha önceki bir çalışmamızda da vurguladığımız gibi Türklerin etnik kompozisyonu, özellikle göçmen nüfus içerisinde sayısal ve farklılık olarak kolayca görülebilir olmaları doğal olarak Alman politikasının gelişim ve seyrinde Türklerin varlığını dikkate alan bir yaklaşımın doğmasına neden olmuştur.

Şimdi tabii bu arada şöyle bir sorunla da karşılaşıldı. Göçmen işçi alımı başladıktan belli bir süre sonra Böhning'in 'göçün kendi kendini besleyen süreci' (self-feeding process of migration) olarak kavramsallaştırdığı, göçün doğasında yer alan dinamikler devreye girdi. Göçün gerek ekonomisi gerek sosyolojisi, yani insan olarak göçmenin bulunduğu yere alışması veya ekonomik sistemin artık göçmen işçiye bağımlı hale gelmesi gibi unsurlar nedeniyle artık göçmen işçiler Almanya'da daha kalıcı olmaya başladı. Bu dönemde aile birleşimleri büyük ölçüde gerçekleşmeye başladı. Aile birleşimini tetikleyen birkaç unsur var. Kısaca bahsetmek istiyorum. Geçici de olsa işçiler entegre olsunlar, burada kaldıkları süre içerisinde aileleri ile birlikte kalsınlar düşüncesi hakimdi. Bunun dışında işçi göçü durdurulduğunda özellikle Almanya gibi ülkelere gelebilmenin en kestirme yolu aile göçü idi. Böylece, aile göçünün yasal bir enstrüman olarak kullanıldığı bir süreç tetiklenmiş oldu. Bunun dışında Alman sosyal politikalarındaki bazı değişiklikler de ters etki doğurarak aile göçü sürecine katkı sağladı. Özellikle ülke içinde ve ülke dışındaki çocuklara ödenecek çocuk paralarının farklılaştırılması göçmen işçilerin ülkelerinde bıraktıkları çocuklarını Almanyaya getirmelerini teşvik etti.

1980'li yıllardan itibaren özellikle Türklere karşı daha kısıtlayıcı politikaların devreye girdiğini görüyoruz. Bunun temel nedenleri şu şekilde kısaca açıklanabilir. İşsizlik ve kentsel sorunların artmasıyla birlikte göçmenlere ve özellikle Türklere karşı politikacıların yapmış olduğu açıklamalar göçmenlere karşı olan olumsuz bakış açısını artırdı. 1980'li yıllara doğru Almanya'nın izlemiş olduğu liberal sığınma politikaları neticesinde çok sayıda sığınmacı (Türkler dahil) Almanya'ya gelmeye başladığı görülüyor. Hatta 1980 öncesinde ve sonrasında siyasi kargaşa nedeniyle Türkiye'den gelen sığınmacı başvuruları ciddi artış gösterdi. Sadece fikir vermesi açısından Almanya'da 1977 yılında 1168 kişi Türkiye'den sığınma talebinde bulunurken bu sayı 1980'de 57913'e çıktı. Sığınmacı akımındaki bu artışın Alman kamuoyunda göçmenlere karşı olan olumsuz algıyı daha da artırdığı düşüncesindeyim.

1980'den itibaren özellikle 1982 yılında iktidara gelen hükümetlerle birlikte göçmen politikaları biraz daha katı bir seyir izlemeye başladı. 1983 yılında Geri Dönüş Yasası adı verilen bir yasa bu sırada devreye girmiş oldu. Fakat şunu hemen vurgulamak istiyorum ki; geri dönüş yasasından bilfiil yararlananların sayısı o dönemde dönenlere oranla çok düşük bir miktarda kalmıştır. Dolayısıyla aslında o dönemde Türkiye'ye geri dönüş yapanların önemli bir kısmı o politik atmosferdeki belki negatif tutumdan, yaklaşımdan dolayı dönmeyi tercih etmişlerdir.

Şimdi göçün ekonomik olarak faydalı olduğuna yönelik çalışmalar olduğu gibi göçün sebep olduğu sosyal kaygılara işaret eden çalışmalar da bulunmaktadır. Almanya'nın göçmen nüfus üzerindeki kontrolü kaybediyor algısı ile birlikte ülkenin mültecilerle dolduğuna ilişkin açıklamalar bir manada Almanya'daki tartışmaların ekonomik rasyonelden çıkıp biraz daha sosyal ve politik rasyonele girdiğini gösteriyor. Yani göçe ilişkin tartışmalar ekonomik realiteden çıkıp biraz daha sosyal ve politik alana girmiş oldu.

1990'lı yıllara gelince, göçmen nüfusu uzun süredir Almanya'da bulunuyordu bu nedenle bunların belirli bir ölçüde stabilize edilmesi gerekiyordu. Netice

cede uzun süre ülkede yaşayan göçmenlerin kalıcı bir yasal bir statüye kavuşmaları, ancak yeni gelecek olan göçmenlere de kapının kapatılması gerektiği yönünde bir anlayış oluştu. Bu politika anlayışının bir enstrümanı olarak 1990 yılında Alman Yabancılar Yasasında yapılan değişikliklerle daha önce yürürlüğe konan işçi alım yasağı resmileştirilmiş, yasal dayanağı kavuşturulmuş oldu. Yeni gelecek göçmen işçilere kapılar büyük ölçüde kapatıldı, ama buna rağmen hala belli sektörlerde işçi olarak gelebilmeye yönelik istisnalar Yasada muhafaza edildi.

1990'lı yılların sonuna doğru Almanya bir göçmen ülkesi değildir şeklindeki resmi söylemin artık değişmeye başladığı ve Almanya'nın bir göçmen ülkesi olduğuna yönelik anlayışın benimsenmeye başladığını görüyoruz. Bu süreçte özellikle 2000 yılında Alman Vatandaşlık Kanununda yapılan değişiklikler ile iki önemli hususta düzenleme yapılmıştır. Bunlardan birincisiyle, doğumla vatandaşlık kazanmada kısmi toprak esasına geçilmiş, diğeriyle ise çifte vatandaşlık ile ilgili kurallar daha katı hale getirilmiştir. 2005 yılında çıkarıldıktan sonra 2007 yılında değişikliğe uğrayan yeni Göç Yasası ile yabancıların gelişinin kontrol ve sınırlandırması temel amaç olarak belirlenirken, kapasite ve uyum yeteneği ile ekonomi ve istihdam politikalarının bu bağlamda dikkate alınacağı vurgulanmaktadır. Yeni yasa ile birlikte entegrasyonun daha güçlü olarak vurgulandığını görüyoruz.

Alman göç politikasının bu genel seyrinden sonra konuşmamın ikinci kısmına geçmek istiyorum. Burada üzerinde durmak istediği birkaç ana başlık var.

Aile Birleşimleri ve Aile Oluşumları:

Aile birleşimleri ve oluşumları ile ilgili birkaç şey söylenebilir. Birincisi işçi göçü doğal olarak aile göçünü doğuracaktır. Türkler açısından baktığımızda Almanya'da aile birleşiminin, yani mevcut aile üyelerinin gelmesi sürecinin, büyük ölçüde tamamlandığını görüyoruz. Fakat şu an tartışılan, özellikle 2005 yılında çıkarılan Kanunla özellikle düzenleme konusu yapılan yeni evlilikler yapmak suretiyle gerçekleştirilen aile oluşumlarıdır. Burada aile oluşumları açısın-

dan özellikle entegrasyon ve dil bilme koşullarının getirildiğini görüyoruz. Tabi aile göçünü sınırlandıran başka enstrümanlar da var: aile tanımı, koşulları, iş piyasasına erişimde belirli kısıtlamalar vb. Bunların detaylarına burada çok girmek istemiyorum. Şunu söyleyebilirim ki, aile göçü açısından şu an için Alman politikaları açısından esas kaygıyı oluşturan konu aile oluşumlarıdır. Getirilen dil koşulu ile birlikte, aslında diğer bazı ülke vatandaşlarından istenmeyen yeni bir koşul hukuk sistemine getirilmiş bulunuyor. Dolayısıyla benim kişisel yaklaşımım eğer dil gerçekten önemli bir entegrasyon aracı ise, bunun böyle olduğu konusunda herhangi bir itiraz yok, bu dili en iyi öğrenmenin yolu bu dilin konuşulduğu ülkede yaşamaktan geçer. Dolayısıyla dil bilme koşulunun ülkeye gelmeden önce değil ama ülkeye geldikten sonra hukuksal statünün istikrara kavuşmasında bir koşul olarak aranması amaca hizmet eden bir yaklaşım olur.

Vize:

Vize konusuna kısaca değinmek istiyorum. İki ülke arasında karşılıklı vize muafiyeti 1953'den beri vardı. 1980'de artan sığınma talepleri ile birlikte tek taraflı olarak Almanya vize muafiyetini kaldırdı. Türkiye ile Avrupa Birliği ülkeleri arasında 1995 yılında yürürlüğe giren Gümrük Birliği ile birlikte malların serbest dolaşımında olduğu ancak kişilerin, en azından belirli pasaporta sahip Türk vatandaşlarının, serbest dolaşamayacağı bir durum oluştu.

Burada özellikle Ankara Anlaşmasının eki olan Katma Protokolün 41. Maddesi çerçevesinde sağlanan koruma önemli. Bu koruma ile ilgili ATAD'ın vermiş olduğu kararlar var. Bu kararların detaylarını şu an aktarmama imkan ve belki de gerek yok. Ama şu an geline nokta Alman politikası özellikle Soysal-Savatlı kararında ATAD'ın vermiş olduğu kararın etkisini minimize etme ve sınırlandırma amacını taşıyor. Bu karar hem hizmet sunanlar hem hizmet alanlar hem de yerleşmek isteyenleri kapsayacak şekilde sporcu, sanatçı, iş adamı, hatta turistik amaçlar için bile Türk vatandaşlarının vize muafiyetinden yararlanabileceği şeklinde yorumlanmaya müsait.

Vize konusunun Avrupa Birliği boyutu da var. Avrupa Birliğinin ilgili Yönergesine göre Türkiye negatif vize listesinde. Yapılacak bir AB düzenlemesiyle vize muafiyeti konusunu sadece Almanya açısından değil Avrupa Birliği boyutunda düzenlemeye tabi tutulması gerekir. Vize muafiyeti Ankara Anlaşması ve Katma Protokolde öngörülen serbest dolaşım fikri ile uyumlu ve Gümrük Birliğinin çok önceden sağlanmış olması karşısında maalesef çok gecikmiş bir hukuksal durum.

Çifte Vatandaşlık:

Çifte vatandaşlıkla ilgili bazı önemli hususlara değinmek istiyorum. Alman vatandaşlık hukuku çifte vatandaşlık konusunda monist, tekçi görüşü katı olarak benimsiyor ve bu nedenle çift vatandaşlığa ilke olarak karşı bir duruş sergiliyor. 2000 yılında yapılan değişikliklerle bir taraftan vatandaşlığın doğum yoluyla kazanılmasında kısmi toprak esası getirilirken diğer taraftan çifte vatandaşlığın katı bir şekilde engellenmesi hedefleniyor. Almanya özellikle Almanya'da doğan ikinci ve üçüncü kuşak Türk göçmenlere ilişkin olarak şu mesajı büyük ölçüde veriyor: vatandaşlık açısından 'ya Türk ol ya Alman kal'. Neticede, Almanya'da doğmaları ile birlikte Alman ve Türk vatandaşlığına birlikte sahip olan göçmen gençlerin 18-23 yaşları arasında ya Alman vatandaşlığını terk etmeleri ya da Türk vatandaşlığından çıkmaları gerekiyor. Herhalükarda Türk vatandaşlığından çıktıklarına dair bir belge ibraz etmek mecburiyetindeler. Şimdi burada özellikle çifte vatandaşlık ile ilgili tartışmaların entegrasyonu etkileyeceği bir boyutunun olduğunu vurgulamak istiyorum.

Sonuç olarak; birkaç başlık altında bir toparlama yapmak gerekirse, Almanya'da yaşayan Türklerin birlikte yaşamayla ilgili, entegrasyon ile ilgili sorunları benim burada sizlere aktarmaya çalıştığımдан ibaret değil. Bununla birlikte özellikle vurgulanması gereken bazı hususlar var. Aile oluşumlarının tamamen Almanya'ya gitmek, giriş hakkı sağlamak için kullanılan bir mekanizma olarak resmedilmesi çok doğru bir imaj olmayabilir. Tabi ki insanlar için Almanya'ya gelmek bir motivasyon olabilir fakat bir kişinin bir

başkasıyla evlenmesinin envai çeşit nedeni vardır. Dolayısıyla aile oluşumuna ilişkin getirilen dil standardı gibi standartların entegrasyon açısından ve buradaki Türkler açısından olumlu bir etki bırakmadığı ifade edilmelidir.

Vize konusunda sağlanacak kolaylıklar ve vize muafiyeti konusu evvela Ortaklık Hukukundan doğan haklı bir talebin dile getirilmesidir. Ayrıca, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik değişimin ülkesel koşullardaki farklılığı büyük ölçüde azalttığını belirtmek gerekir. En azından ara çözüm olarak Katma Protokolün 1. Maddesi çerçevesinde belirli Türk vatandaşları kategorileri için vize kolaylığı sağlanması gerektiğini düşünüyorum.

Burada ben üzerinde durmadım ama dünkü konuşmalarda çok ön plana çıktı özellikle yerel seçimlerde oy verme hakkının entegrasyonu destekleyici bir rolünün olduğu söylenebilir. Çifte veya çok vatandaşlık konusu da, burada tabi ki farklı düşünceler var, entegrasyon bakış açısıyla üzerinde durulması gereken bir konudur. Devletçi bakış açısıyla tabi ki kimin kime

ait olduğunu bilmekte fayda var gibi görünebilir, ama birey açısından baktığımızda da bireyin birden fazla topluma ait olmasında bilinen yararlar bulunmaktadır. Çok kültürlülük konusuna vurgu yapıldı, bunun hukuksal dayanağı olarak çifte vatandaşlığın sağlanması önemli. Bunun dışında son olarak dün bir konuşmacı ifade etti; Türkiye Avrupa Birliği ilişkilerinin seyri de entegrasyon açısından son derece önemli. Özellikle Türkiye'nin üyeliğine karşı bu dönemde özellikle Fransa ve Almanya'da geliştirilen söylemler var. Tabii bu söylemler de Almanya'daki Türklerin entegrasyonları açısından sorunlara neden oluyor. Sadece şunu dikkatinize sunarak konuşma son vermek istiyorum. İspanyol ve İtalyan göçmenlerle ilgili olarak bu ülkeler Avrupa Birliğine üye olduktan sonra dikkate değer bir entegrasyon tartışmasının olmadığı gözüküyor. Tabi ki burada bazı sorunlar marjinal düzeyde devam edebilir. Avrupa Birliğine üye olmuş bir Türkiye'nin Almanya'daki Türklerin entegrasyon sorunlarının çözümüne büyük katkı sağlayacağı düşüncesindeyim. Beni sabırla dinlediğiniz için teşekkür ediyorum.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Doç. Dr. Mazhar BAĞLI

Sayın Başkan, Muhterem hanımefendiler ve beyefendiler,

Ben aslında konuya geçmeden önce bir fıkra anlatmak istiyorum, biraz da tercüman arkadaşların sunumların hızlı yapılmasında yaşadıkları sıkıntıları hafifletmek babında, çünkü tercümanlar haber gönderiyorlar, mümkünse hatipler daha yavaş konuşabilirler mi? Biz tercüme etmekte zorlanıyoruz diyorlar, hem belki bu konular açısından hem de dinleyiciler açısından mevzuu ile ilişkili çok kısa bir soluklanma olsun istiyorum. Şimdi günün birisinde bir derviş hacca gidecek, bir başka derviş arkadaşından kendisine hacca giderken, yolda ve hacdda kendisine bir yardımcı vermesini istiyor. O da olur diyor, sana kendi yardımcılardan birisini vereyim diyor. Adam çağırıyor adamlarından birisini ve hacca gidip gelene kadar arkadaşının hizmetinde olması talimatını verip yardımcıyı arkadaşı ile gönderiyor. Adam alıyor yardımcıyı ve birlikte yola çıkıyorlar. Beraber hacca gidiyorlar. Tam giderken yolda derviş, yardımcıya soruyor diyor ki “oğlum adın ne” senin? Yardımcı cevap veriyor, “Ahmet oğlu Mehmet” diyor. Ondan sonra da

hiç konuşmuyorlar yardımcı kendisine verilen tüm görevleri yerine getiriyor ve geri geliyorlar. Geldikten sonra onun yanına yardımcı veren derviş arkadaşının ziyaretine geliyor ve soruyor “sana verdiğim yardımcıdan memnun muydun?” Valla diyor çok memnundum, hizmette hiçbir kusuru olmadı ama çok fazla konuşuyor, geveze bir adam. Neyse derviş tekkesine geri dönüyor o arkadaşına verdiği yardımcıya soruyor, diyor ki oğlum ne konuştun diyor, niye adamı bu kadar çok fazla konuşarak rahatsız ettin. Yardımcı diyor ki aman efendim olur mu biz hacca gidip gelene kadar sadece bana bir soru sordu ve ben de buna cevap verdim. Başka da hiç konuşmadık. Derviş soruyor, peki sana ne sordu? Bana dedi ki adın ne, ben de Ahmet oğlu Mehmet dedim. Derviş diyor ki, ya oğlum senin adını sormuş babanın adını sormadı ki. İşte sayın başkanım ben de bu hikâyenin ruhuna uygun davranıp bana verdiğiniz sürenin dışına çıkmadan konuşmamı bitireceğim, uzatmayacağım.

Şimdi bu mekân ve insan arasındaki ilişki açıkçası bir kaç soruyu barındırıyor ve ben bu sorular üzerinde düşünmemizi istiyorum. Mekânla insan arasındaki

ilişki nasıldır? Biz niçin bu dünyayı dönüştürmek istiyoruz? İnsanın bu dünyadaki varlığının mekânsal bir anlamı var mı? Bakınız bu sorular çok kadim bir meseleye işaret etmektedirler. Derin bir felsefi arkaplanın olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu konuyu biz belki de çoğu zaman bu alanlarla ilişkili olmaktan daha çok gündelik siyasi hayatın içerisindeki bir mevzuu gibi dikkate almaktayız ve bu işi sırf fiziki bir alan olarak gördüğümüzü ifade ederek başlamak istiyorum. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki mekân insan ilişkisinin özü fiziki alanla ilgili değildir. Yani fiziki olarak gördüğümüz dış mekân ve fizik olarak algıladığımız mekân böyle görüldüğü gibi değil çünkü en basitinden baktığımızda insanoğlunun bu dünyadaki var olma sürecinde mekân ile arasındaki ilk kurmuş olduğu ilişki bir defa kutsal bir ilişkidir, gerek Müslümanlar açısından gerekse batılilar açısından büyük bir farkı olmayan benzer iki hikâyeye dayanmaktadır. Batılılarda Romus Romulus hikâyesi ki antik Romanın kuruluşunun da özünü oluşturan bir efsanedir bildiğiniz gibi, doğuda da Âdem'in Çocukları Habil ile Kabil'in hikâyesine dayanır. Âdem'in çocuklarından Kabil'in Habil'i öldürmesinden sonra kardeşin defnedilmesi hikâyesi, ritüeli ve bu defin hikâyesinde de doğayı dönüştürmek ve bir mekân edinmek ve bu mekanla aramızda kurmuş olduğumuz kutsal bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla mekan bizim aynı zamanda ait olduğumuz ebedi âlem için de referanslar içermektedir. Bence her iki hikaye için de aynı durum söz konusudur ve hangi açıdan bakarsanız bakın, yani mutlaka bunun dini bir argüman içerisinde gerçekleşmiş olduğu ve anlam kazandığıdır. Gerçi din dışı bir alandan baktığınızda da hep cennet mekân bir özlemimiz olduğunu görmekteyiz, nitekim antropologlara göre güzellik ve kusursuzluk arayışı var oluşsal bir determinasyondur. Biz bir kusursuzluğun peşindeyiz. Böyle bir özlemimiz var. Bu kusursuzluğa paralel yeni bir dünya aslında tesis etmek istiyoruz. Yani bu dünyayı bir nevi kusursuz bir mekân haline getirmek istiyoruz ve aynı zamanda bunun mümkün olmadığını da biliyoruz. İşte bu bizim en büyük çelişkimiz, belki insanın en büyük çelişkisi ve onu dinamik kılan temel özelliklerinden birisi de budur. Bir taraftan ölümlü olduğumuzu net ve kesin bir biçimde biliyoruz ama öte

taraftan kalıcı olmak istiyoruz. Bir taraftan hangi yemeği yersek yiyelim asla mutlak bir doyuma ulaşmayacağımızı biliriz ama sürekli böyle bir yemek peşinde de koşarız. Mekân açısından da aynen böyledir. Yani öyle bir mekân yapalım ki artık hiçbir biçimde içine girdiğimizde mekansal bir sorun yaşamayalım istiyoruz. Pek çok açıdan yani fiziki açıdan, güvenlik açısından, soğuk sıcaklık açısından vs. Lakin bu mümkün değil ve biz sürekli bunun peşindeyiz. Hani bizim açımızdan, yani Müslümanlar açısından söylüyorum, bu özlem bize Âdem'den tevarüs eden, yani Hz. Âdem'den nesilden nesil'e aktarılan bir özlemdir ve içimizde aslında hiç dinmeyen bir özlemdir. Hz. Mevlana'da Ney için aynı şeyi söyler, Ney'e üflendiğinde çıkardığı inilti veya ızdıraplı sesin asıl nedeni ait olduğu asıl mekândan koparılmış olmasıdır. Ait olduğu mekândan ayrı düşmesinden kaynaklan ızdırabın verdiği bir inlemedir. İşte bizim de benzer bir biçimde bizimde asıl mekânla, cennetle aramızda böyle bir ilişki var. Dolayısıyla her göç aslında bir nevi bu süreci yeniden depreştirir, yeniden canlandırır ve biz göç ettiğimiz yerde de hem fiziki olarak hem de zihinsel olarak yeni bir mekân oluştururuz. Ve eğer Türkler Almanya'da yeni bir takım mekânlar oluşturuyorlarsa bunun adına ne derlerse desinler politikacılar artık buranın bir parçası haline geldiler ve gelmek durumundadırlar. Bunun kaçarı yok. Başka çaresi yok. Çünkü dediğim gibi bu konunun üç temel parametresi var. Birincisi hem metafizik bir boyutu var hem de işin metafiziği de aşan bizim dış dünya ile aramızda kurduğumuz bağlantı ile de bir ilişkisi var. Bir diğer husus göçler çok dinamik toplumsal hareketlerdir ve çok dramatikler bu da doğru çünkü bizim mekânla aramızdaki ilişki aynı zamanda romantiktir. Yani birileri ben şuralıyım dediği zaman herhalde sadece oradaki taşı, toprağa özlemiyordur herhalde oradaki sadece coğrafyayı özlemiyordur, orayla ilgili arasında kurmuş olduğu bir takım hatıralar var, anılar var bunlara görndermelerde bulunuyordur. Orayla ilgili kafasında canlandırmış olduğu bir mekân algısı var. Söz gelimi ben Urfalıyım dediğim zaman sadece Urfa'daki taşları özlemiyorum bir sürü başka şeyler var.

Dolayısıyla mekân böyle bir şeydir hayatımızda. Bir

yere ait olma ve bu anlamıyla bizim mekânla aramızda kurduğumuz ilişki hep romantiktir ve bu romantizm gerçekten insan için birkaç unsurla birlikte harekete geçer. Biz mekân değiştirdiğimiz anda, göç ettiğimiz zaman bir kopma hissinin verdiği dramatik bir serüvene dönüşür ama bu serüveni biz şu ya da bu şekilde dramatik düzenini bir yeniden doğuşa doğru tebdil ediyoruz, değiştiriyoruz. Nitekim bütün kutsal dinlerde de bir göç hikâyesi vardır. Musevilikte de vardır, Hristiyanlıkta da vardır, İslam dininde de vardır. Hatta İslam dininde belki bir adım daha ilerdedir bir doğuşun ki, bir takvimin başlangıcı olarak kabul edilir, bir yeniden ortaya çıkmanın, bir yenisinden toplumsal yapıyı tesis etmenin süreci olarak da kabul edilir. O halde buraya da, Almanya'ya soydaşlarımız göç ettikleri zaman aynı şekilde yeni bir başlangıcı ve kurguyu gerçekleştirmenin de ilk adımını atmış oluyorlar. Unutmamak gerekir ki aynı şekilde bir çok kadim medeniyetlerin de, yani orta çağdaki

hatta antik dönemdeki Yunan da dahil, Mısır medeniyeti de dahil bütün bunların bir göç sonucunda ortaya çıkan dinamizmlerden dolayı tezahür ettikleri, ortaya çıktıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu çok farklı biçimlerde ortaya çıkan uygarlıkların antik Yunan medeniyetinin, Mısır medeniyetinin benzer biçimde, farklı uygarlıkların göç esnasında oluşturdukları birliktelikler ve dinamikler sonucu oluştuğunu görmekteyiz. Farklılıkların birlikteliklerinden, enerjisinden ortaya çıktıklarını görürüz. Dolayısıyla artık Avrupa'da da çok ciddi anlamda göç üzerinden yeni bir dinamizm oluşmuştur ve bu yeni dinamizm yeni bir yapılanmayı şekillendirecektir. Etnik ya da dini kaygılara sahip siyasetçiler bununla ilgili bir takım tahminlerde veya engelleme faaliyetlerinde ne kadar bulunurlarsa kendilerine zarar verirler. Çünkü son bir cümle ile bitiriyorum, Alman lirik şair Hölderlin'in de dediği gibi "insanoğlu yeryüzünde şairce barınır". Çok teşekkür ediyorum.

Haklar ve Eşit Katılım

Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ

Mustafa YENEROĞLU

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ

Avrupa’da Hukuki Güvencesizlik ve Avrupa-Türkiye Üniversitesi
Prof. Dr. jur. von Hailbronner’in Söylemlerine Eleştirel Bir Bakış

Başkana teşekkür ederim. Benim konuşmam Sayın Prof. Dr. jur. von Heilbronner’in tersine siyasi bir konuşma olacak. Sayın bilim adamı konuşmasında hukuki ve bilim çerçevesinde kalarak konuşacağını, bilimsel doğrultuda bir hukuk dili kullanacağını söylemiş olmasına rağmen, son cümlesinde: “Mahkeme kararlarını pazarlık yapalım, onlara uymayalım. Türklerle vize kolaylığı sağlayalım” ifadesini kullandı. Böyle bir ifadenin bilimle ilişkisini kuramadığımdan, benim bilimsel bir konuşma yapma şansım bulunmamaktadır. Kendisine, genelde Avrupa Hukuku konusunda çok güzel çalışmalar yaptığından dolayı çok saygı duyuyorum, ancak özelde Avrupa Birliği Türkiye ilişkileri konulu tezlerinde hep yanılmıştır. Hem makalelerini, hem de o görüşlerini aynı şekilde eksik buluyorum. Bu sözde çalışmaların bilimle bir ilişkisi olmadığı sonucuna vardığımı özellikle belirtmek isterim. Benzeri bir sonuca da Avrupa Birliği Üye Ülkeleri’nin en yüksek ve en son yargı mercii olan Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAT) kararlarında varmış olacak ki Sn. Prof. Dr. jur. von Hailbronner’in tüm tezlerini reddetmiştir, yani çürütmüştür ve bunların hukuki inkâr anlamına geldiğini ortaya koymuştur. Bu konuşmamın doğru olarak algılanması için konunun bu arka planı-

nın bilinmesi gerektiği kanaatindeyim.

Sayın Prof. Dr. jur. von Hailbronner konuşmasının bir yerinde güzel bir ifade kullandı ve dedi ki: “Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın vermiş olduğu kararlar tüm üye ülkeleri bağlar”. Bir önceki toplantıda bir arkadaşımız şunu sordu: “Hollanda’dan aldırıtılan Avrupa İnsan hakları kararı Almanya’yı, Avusturya’yı bağlar mı?” Alman, Hollanda, Avusturya makamları bağlamaz diyor. Sayın Prof. Dr. jur. von Hailbronner: “evet bağlar” şeklinde ifade etti bunu, kendisine bu doğru tespitten dolayı teşekkür ederim. Diğer bir husus, benden önceki konuşmacı arkadaşlar vize pazarlığı yapalım, vize kolaylığı getirilsin anlamında cümleler kurdular. Bu ifadeler, benim yıllardır savunduğum, hukukun üstünlüğüne uyalım, mahkeme kararlarının gereğini yerine getirelim tezlerimle tamamen çelişmektedirler. Başka bir deyimle bu iki konu birbirinden ayrı olup, bana karşı üretilen tezler tamamen siyasi söylemden ibarettir ve diğer bir söyleyişle mevcut haklarımızı inkâr etmek, hukukun üstünlüğünü reddetmek demektir. Burada anlayamadığım bir durum ortaya çıkmaktadır: Hukuken kalkan vize nasıl kolaylaştırılacaktır? Bazı akademisyenlerimizin,

ama özellikle Türkiye'mizin tanınmış iş çevrelerinin, hukuken ortadan kalkan vizenin kolaylaştırılması girişiminde bulunması yerine tazminat davası, yani zarar ziyan davası, açması Avrupalılığın gereği değil midir?

Vize Kolaylaştırması Talebine Karşı Tazminat Davaları

Vize kolaylaştırılması tezini savunanlara göre toplumumuzun seçkin bazı kesimlerine, örneğin; iş dünyasında çalışanlara, sanatçılara, sporculara, hatta belki bilim insanlarına da kolaylık sağlanmasının hukuki haklarla olan bağlantısını anlamakta zorlanmaktayım. Bu arka plandan hareketle konuşulması gereken konunun aslında 'vize kolaylığı' değil, Avrupa Birliği Adalet Divanı (ABAD) kararlarının hukuksuz olduğunu ilan ettiği mevcut vize uygulamalarının tamamen kaldırılması olması gerekmektedir. Buna paralel olarak da artık AB Komisyonu ve onun hukuku inkâr edici tutumu hepimizce sorgulanmalıdır. ABAD'da vize konusunda yedi (7) dava açıldı ve bunların altısı sonuçlandı. Sonuçlanan davalarla aslında vize hukuken kaldırılmıştır. Artık vize davası açmanın anlamı kalmamıştır. Buna karşın halen vizeyi uygulayan ülkelere karşı binlerce tazminat, yani zarar ziyan davası açılmalıdır. Türk hükümeti, STK'lar, başta TOBB olmak üzere tüm Ticaret Odaları, Barolar ve diğerleri acilen bunu organize etmelidirler. Bunun dışında yapılacak her iş, iş yapmış gibi görünmek olmak içindir, sonuç almak için değildir. Göz boyamadır.

Ayrıca, AB Komisyonu'nun siyasi baskılara boyun eğerek AB Hukuku'nu çiğnemesi çok sorgulanması gereken bir durum yaratmıştır. Çünkü Komisyon, Soysal davasındaki yazılı görüşünü daha sonra inkâr etmiştir. Sözlü duruşmada mahkeme heyeti bile AB Komisyonu ile dalga geçmiş, daha önce hukuka uygun yazılı görüşünü geriye çekmesini, gayyipten aldığı ilhamla mı yaptığını sormuştur. Artık popülizmi bırakarak, şapkanın düştüğünü ve kelin görüldüğünü açıkça ortaya koyalım. ABAD üzerinde halen yürütülmekte olan Demirkan davasıyla ilgili olarak ciddi bir siyasi baskı oluşturulmuştur. Bu siyasi baskıya karşı bizim hukukun üstünlüğünü daha güv ve daha sonuç alıcı yöntemlerle savunmamız kaçınılmaz olarak bizi beklemektedir.

Vize Kolaylaştırması Talebi Vatan Hainliği Anlamına Gelir mi?

Mahkeme kararlarının uygulanmasını istemek hukukun üstünlüğüne saygıdandır. Özellikle hiçbir hukukçu şahsiyet hukukun üstünlüğünün dışında bir istekte bulunması söz konusu bile olmamalıdır. Vize pazarlığı istemek bilim insanlarının, özellikle hukuk alanında çalışan kişilerin hakkı değildir, onlar hukuka uymak zorundadırlar, siyasetçiler hukuka uymadıkları zaman hukuku dışladıklarında, hukukçular onları ikaz etmek zorundadırlar. Toplum, hukuku çiğneyen siyasetçilere karşı uyararak, toplumun onlara karşı tazminat davası açmasını teşvik etmek zorundadırlar. Bu genel kural her hukukçunun temel ilkesi olmalıdır.

Aynı şekilde yasalarla kurulmuş ve yabancıları doğru bilgilendirmekle görevli Almanya'daki Yabancı Sorumlularının görevi de, kendi ülkelerinde 'misafir' olarak yaşayan yabancıları yasalar doğrultusunda bilgilendirmektir. Devletin bu görevlileri her yıl „Yabancılar Raporu” yayınlamaktadırlar. Bu raporlar sadece doğru bilgileri değil aynı zamanda stratejik öneme haiz tüm bilgileri de içermek zorundadırlar. Aksi halde, kudret sahiplerinin emrinde 'propaganda' materyallerine dönüşürler ki, bu da demokratik toplumların büyük ayıbı olur.

Yabancılar Sorumlularının yirmi yıldır gerek eyaletler düzeyinde ve gerekse federal düzeyde yayınlanmakta olan raporlarında insanlarımızı pozitif haklar sağlayan ATAD/ABAD kararlarının hiçbirinin yayınlanmadığını söylemek istiyorum. Hatta özetleri bile yayınlanmamıştır. Onun için burada niye raporlar yayınlanır diye sormak istiyorum. Yani, buradaki Alman ve Türk toplumunu ve diğer toplumları doğru bilgilendirmek için olsa gerekir diye düşünüyorum. Ancak bu ilkeye uyulmadığını raporları incelediğimizde görüyoruz. Demek ki bilgilendirme yerine kısmi de olsa bilgi saklama daha ağır basmaktadır. Daha da önemlisi, Yabancılar Sorumlularının yayınladıkları yüzlerce ve binlerce basın bildirisinde bu mahkeme kararları bulunmamaktadır, hatta bunlara dönük bir atıf bile yoktur. Bu korku, bu inkâr neden (!) özellikle merak ediyorum.

Ayrıca konuşmasında Sayın Prof. Dr. jur. von Hailbronner vize ile ilgili sadece bir mahkeme kararından

bahsetti, hâlbuki vize ile ilgili altı mahkeme kararı vardır. Nereden? Avrupa Birliği Adalet Divanı'ndan, yani üye ülkelerin en son ve en yüksek yargı mercii olan Lüksemburg merkezli mahkemeden. Bu kararlar 2000 tarihinden başlanarak verilmişler sırasıyla, Şavaş (C-37/98, 11/5/2000), Abatay/Şahin (C-317/01, 21/10/2003), Tüm/Darı (C-16/05, 10/11/2007), Sosyal/Savatlı (C-228/06, 19/2/2009), T. Şahin (C-242/06 17/9/2009) ve en son olar akta Toprak (C-300/09 9/12/2010) karardır. Daha da önemlisi, Sayın Prof. Dr. von Hailbronner dava kapsamını ve etki alanlarını çok eksik söyledi ve konuyu, birçok bilim insanı Türk gibi, sadece vizeye indirgedi. Bu hukuken yapılabilecek en fahiş hatalardan biridir. ABAD kararları sadece vize ile sınırlı değildir, vize ve vize ötesi haklar söz konusudur ve bunların içinde vize en önemsizidir. Şaşıracaksınız ama altını çizerek söylüyorum en önemsizidir. Özellikle buradaki Türkler için vize ötesi haklar, yani mevcut haklarda kötüleştirme yasağının temeli yabancılar yasasının Türklerin, burada Almanya'da yaşayan sizlerin, Avrupa'daki Türklerin aleyhine değiştirilmeyeceği temeli vardır. Ama biz biliyoruz ki Almanya'nın 1976'dan itibaren kendi yabancılar yasalarında aleyhimize dönük yapmış olduğu tüm değişiklikleri geçerli değildir. Avrupa hukukçularının bunları inkâr etmesi hukuk ihlali anlamına gelir. Bu konularda susmakta bu kişiler açısından manidardır. Ayrıca hukuk devletinde hukuksuz uygulamaların olması da düşündürücüdür. Hele hele bu hukuksuzluğu bilen ve Alman Parlamentosu'nda oturan hukukçu milletvekillerinin ahkâm kesmelerini nasıl anlamamız gerekiyor. Sorular, sorular ve yine sorular... Cevap vermesi gerekenler acaba niye susuyorlar. Susarak on iki (12) yılı geçtirdiler, bundan sonra da aynı yöntemle aynı sonuca varabilmek mümkün mü? Bu suskunluk, cevap vermeme ve inkârcılık Almanya başta olmak üzere Avrupa'da bir hukuki güvencesizlik yaratılmıştır. Niye ilk kez Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın vermiş olduğu onaltıbinden (rakamla: 16.000) daha fazla karar sorunsuz olarak uygulanırken Türklere dönük verilen pozitif kararların uygulanması tartışılmaya başlanmıştır.

Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın kararlarını kimsenin tartışma hakkı yoktur. Sadece beğenmeyebiliriz. Yanlış bulabiliriz. Kararı en yüksek ve en son yargı mercii vermişse, o kararı uygulamak zorundayız. Üye ülkele-

rin hiç birinde son kez 2003 yılında bu mahkeme kararlarının uygulanmasına dönük bir uygulama yönetmenliği yayınlanmadı. Ancak 2003'den günümüze kadar 21 yeni ve değişik alanlarda kararlar daha verildi, peki bunlardan ne sonuç çıktı, Alman hükümeti bu konuda ne düşünüyor (!) Siz biliyor musunuz? Ben bilmiyorum. Çünkü bir açıklama yapılmamaktadır. Avrupa Komisyonu da bu hususta susmaktadır veya topu taca atmak için Ali Cengiz oyunları sergilemektedir. İlgili Federal düzeydeki Yabancılar Sorumlusu ve Eyaletler düzeyindeki Yabancılar Sorumluları bu açıdan bizleri bilgilendirdi mi? Bilgilendirdiler mi? Neden bilgilendirmede ve/veya bilgilendirmiyorlar ve niçin bilgilendirmiyor ve/veya bilgilendirmiyorlar?

Sorular, sorular yine cevap alamadığımız ve cevabını vermekte zorlanılan yeni sorular...

Ortak veya Tam Üyeliğe Dönük Ön Üye miyiz?

Avrupa Birliği Türkiye ilişkilerinin temel özelliğini ayrıca bilmek ve terimlerimizi ona göre kullanmak zorundayız. Benden önce konuşan bazı arkadaşlar „Türkiye Avrupa ilişkileri bir ortaklık ilişkisidir“ doğrultusunda cümleler kurdular. Bu cümleler özünde yanlıştır. Ankara Antlaşması, 1958 tarihli AET'yi kuran Roma Antlaşması'nın bir minyatürüdür. Onun kapsadığı tüm alanları Ankara Antlaşması da kapsar. Ancak Ankara Antlaşması daha yüzeyseldir ve ortaya koyduğu birçok hedefi program karakteri özelliğini taşır. Bu arka plandan hareketle bu ilişki bir ortaklık ilişkisi değildir. Bu tanım yanlıştır. Doğrusu: Tam üyeliğe dönük bir ön üyelik antlaşmasıdır. Almanca hukuk literatüründe „Beitrittsassozierung“ olarak geçer ve bu terim İngilizce terimden çok farklı ve tam üyeliğe dönük bir anlam taşır. Ortaklık İngilizceden Türkçeye aktarımdır, onun içinde eksik bir ifadedir ve özünde gelişmekte olan ve Avrupa kıtasına dâhil olmayan ülkelerle Avrupa Birliği arasında olan ilişkileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu konu önemli olduğu için özellikle altını çiziyorum. Çünkü bu şu demektir. Yani, Türkiye Avrupa ilişkilerinin temeli ulusüstüdür. Yani, Avrupa Hukuku ile aynı değerdedir, zaten Sayın Prof. Dr. jur. von Hailbronner'in tezlerinin yanlışı buradan kaynaklıdır. O antlaşmanın ulusüstü olma özelliğini hep baştan ret etti ve tüm 56 ATAD karar-

larına rağmen bu çizgisini, bugünde kendisinden dinlediğimiz gibi, hiç değiştirmede ve hatasını düzeltmedi. Hatta 1974 de Yunanistan'ın desteği ile alınan Haegeman kararına (C-181/73 Haegeman, 20/4/74) rağmen bu hukuki doğruyu hep ret etti, ret ettiği için de bu alanda yazdığı yazılar, bu konudaki makaleleri tamamen hatalarla doludur. Avrupa konusundaki diğer makalelerine çok saygı duyuyorum, çok doğru, çok isabetli. Fakat Türkiye söz konusu olunca böyle yanlışlar manzumesi içeren makaleleri neden yazıyor bil(e)miyorum. Demek ki söz konusu ulusüstü hukuktur. Bu konu 1974 de bu derecede, açık ve net olarak açıklığa kavuşmuştur. 1990'lara geldiğimiz zaman Avrupa Türkleri'ne dönük önemli bir gelişme vardır. Avrupa Türkleri hep ellerine tutuşturulan kâğıtları tercüme ile uğraştıkları için özellikle kendilerine dönük gerçekleri bir türlü öğrenemediler. Kendilerine dönük öz araştırmalar yapamadılar veya onlara araştırma bu onlara yaptırılmadı. Türkiye Avrupa ilişkileri Avrupa'daki Türklerin konumunu güçlendirecek tek enstrümandır, diğerleri boştur. Bu doğru hep birileri tarafından inkâr edildi. Bu çarpıtma özünde başarılı olmuştur. Nitekim onların lehine şimdiye kadar diğer alanlarda ciddi bir gelişme olmamıştır. Geriye dönük baktığımızda bir kez 1976'dan başlayarak 1986'ya kadar serbest dolaşım hakkının gerçekleşmesi gerekiyordu. Bu gerçekleştirilemediğinden bu yolda hedefe varmak için 1976 ve 1980 de iki ortaklık konsey kararı alındı. Bu kararlarla Avrupa'daki Türkler'in konumu o zaman İtalyanlardan sonra en iyi duruma geldi ve bizim insanlarımıza "second priority/İkinci Öncelik" hakkı verildi. O zaman Yunanlılar AB'ye üye değildi, İspanya ve Portekiz'in de Birliğe üyelikleri yoktu. O zamanki çalışmalara baktığınız zaman bu gerçek ortada.

Daha da önemlisi Avrupa Türleri'nin hukuki statülerine dönük 1983 de üçüncü bir karar alınacağı sözü verildi. (Bkz. 1/80 sayılı A(E)T/AB Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı) A(E)T/AB Türkiye Ortaklık Konseyi tarafından bu sözü edilen 3. Ortaklık Konseyi Kararı alınsaydı ne olurdu. Yani siyasi baskılarla bu karar alınmadı veya alınamadı. Konunun Ortaklık Konseyi gündemine alınmasına bile sansür getirildi. Ama bu sansür olmasaydı ve söz konusu karar alınsaydı ne olurdu: Avrupa'da yaşayan Türkler Birlik Yurttaşlığı statüsüne sahip olurlardı. Yani Türkiye'yi pek etkilemeyecekti

ama Avrupa'daki Türklerin statüsü bir diğer AB üye ülkesine göç eden İspanyol, Portekiz, Yunan ve diğer AB üye ülke vatandaşları ile eşit konuma gelecekti. Bu bilinmediği için, sivil toplum kuruluşları bu haklarını hem bilmedikleri hem de inkâr ettikleri için ve bazı sivil toplum kuruluşları yanlış yönlendirme yolu ile bu hakları arka plana attıklarından dolayı bu gerçek gözden kaçırıldı. Avrupa Türkleri tarihte nadir yaşanan bir bilgi çarpıtma politikasının kurbanı oldular. Hangi Türk, Alman ve Avrupalı figüranlar bunda rol aldılar ve kimler, hangi yöntemlerle kurban edildiler ve bu yolda hangi medya tuzakları kuruldu, incelenmeye değer önemli bir araştırma alanıdır bu. Eğer bu gerçek gözden kaçmasaydı/kaçırılmasaydı ne olurdu? Bugün bile bu gerçekler neden araştırılmıyor, hep merak etmekteyim. Kim doğruların gün ışığına çıkmasından korkuyor? Bu saptırtmalar olmasaydı, ne olurdu? En azından mevcut mahkeme kararları tam, doğru ve dürüst uygulanırdı, yani hukuki güvencesizlik yaratılamazdı.

'En Alttakilerin' Hukukun Üstünlüğü Kavgası

Aslında Avrupa'da ve Almanya'da yaşayan Türklerin bu topluma en büyük katkıları buradaki hukuki güvencesizliği, hukukun üstünlüğüne saygısızlığa karşı tüm olumsuzluklara rağmen verdikleri hukuk mücadelesidir. Türk toplumunun 'en alttakilerin' hukukun üstünlüğünü kabul ettirme mücadelesidir. Çünkü birçok vatandaşımız Türkiye Cumhuriyeti'nden de destek almadan ve hatta bazı bürokratik direnme, Ankara'ya rapor etme, karalama kampanyalarına çanak tutma ve tüm tehditkâr ikazlara rağmen, kısacası, Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisine rağmen, 5000 den fazla dava açarak Almanya'daki hukuki güvencesizliğin önlenmesini büyük ölçüde sağlamışlardır. Bu büyük başarıdır. Göç tarihinde bu başarıyı görmemezlikten gelmek bu sempozyumun çok büyük eksikliğidir. Türklerin burada yaşadıkları, vize ile sıkıntılarının olduğu, lise ve üniversite de okuma imkânlarını kullanamadıkları, burs imkânlarını kullanamamış- kaybolmuş bir kitle mevcut, bu gerçeklikler konuşulmadı, bunlar gündeme getirilmiyor. Hâlbuki burada bulunanlar bu gelişmeleri çok iyi bilirler. Ancak Ankara dün olduğu gibi bugünde hep bu uğraşı ve bu uğraş sonucu elde edilen bu hakları

hep inkâr ede gelmiştir. Bu siyasi tutum ve arkasında yatan nedeni bir türlü anlaşılamamaktadır.

Hak Arama Alanı

Sayın Prof. Dr. von Hailbronner hak arama için bir makalesinde diyor ki: „mahkeme kararına uyularak bazı insanlara Almanya'ya vizesiz gelme hakkı verildi“. Dün SOYSAL kararını yürüten arkadaşla konuştum, davada söz edilen TIR şoförü hâlen vize alarak giriş yapabilmektedir. Arkadaşlar uygulama halen hukuku inkâr eder bir doğrultuda yapılmaktadır. Birleşik Krallığın Büyükelçiliği Avrupa Birliği Adalet Divanı tarafından 2007 de verilen Tüm/Darı kararından sonra dedi ki, ben bu kararın ne anlama geldiğini yorumlayacağım; 2012 oldu hâlâ yorumlayamamıştır. Bir zamanların Büyük Britanya'sı 5 yıldır bir kararı yorumlayamamıştır. Avrupa Komisyonu tarihinin en büyük hukuksuzluğunu yapmıştır. Üye ülkeleri mahkemeye vereceği yerde, hukuksuzluğa müdahale edeceği yerde, bunu çok yanlış yorumlamıştır, yani hukuki açıdan çok kötü bir imtihan vermiştir. SOYSAL kararında ise Avrupa Komisyonu fahiş bir hata yapmıştır. Daha öncede belirttiğim gibi, Komisyonun mahkemeye sunduğu yazılı görüşünü, yani SOYSAL davasında sözlü görüşünde geri almıştır, inkâr etmiştir.

Hakların Takipçileri

Değerli arkadaşlar, Avrupa Türkleri, haklarınızı kendiniz takip ederek haklarınıza sahip çıkınız. Haklarınıza sahip çıktığınız zaman çok daha iyi yerlere ulaşacağınızı göreceksiniz. Birlik Yurttaşlığı Avrupa Türkleri'nin hakkı, eğer Avrupa Birliği ve Türkiye 1983 deki aldığı kararı bugün alırsa ki almak zorundadır, 27 sene gecikerek de olsa bence bu kararı almalıdır.

Avrupa Türkleri'ne diğer AB Yurttaşlığı eşit statüsü verildiğinde Alman Vatandaşlık Yasası'ndan yola çıkarak Almanya'da Alman vatandaşı Türk, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığından çıkmadan Birlik Yurttaşlığı statüsünü kullanma hakkına sahip olur. Hedef Avrupa Türkleri için bu üç vatandaşlık hakkı olmalıdır ve doğrusu da budur. Niye budur? Çünkü 60'lı 70'li yıl-

larda Siz buralara, yani Almanya, Hollanda, Belçika ve diğer birçok AB üye ülkelere sizi çağırdılar ve siz de geldiniz ve bu ülkenin kalkınmasına büyük destekler verdiniz. Şöyle bir düşünün en azından yaşı daha büyük arkadaşlarım bir düşünsünler 70'li yıllarda göçmen hareketinin öncüsü kimdi? Yunanlı olamazdı, çünkü katı bir askeri rejim vardı o ülkede. İspanyollar, Portekizler uzun yıllar diktatörlükle yönetilmişlerdi; bundan dolayı da korkularından konuşamıyorlardı. Türkler o tarihlerde göç hareketinde hak arama öncüleridir, göç tartışmalarını başlatan Türklerdir. Tarihi inkâr etmek kolayımıza geliyor. O tarihi gelişmeleri anlatsaydık bütün bunları bugün görürdük. Çifte vatandaşlık ve diğer hakların üretimini ve öncülüğünü Türkler yapmışlardır. Ancak çifte vatandaşlık yasası geçtiği zaman şu denmiştir. „Çok şükür Türkleri dışladık“. Sayın Prof. Dr. jur. von Hailbronner'in yazmış olduğu güzel bir cümlesine katılıyorum. Orada diyor ki; 'yabancılar hak arayacaksa Avrupa Hukuku kullanılarak hak aramalıdır'. Tamamen katılıyorum. Yani Avrupa Hukuku kullanılarak, ama onu doğru olarak kullanarak, tam bir bilimsel dayanışma içerisinde kalarak ve hukuki metinlerde de bilimsel analiz yaparak bu sağlanabilir. Yoksa siyasi nedenlerle, efendim ben hukukçuyum ama, ulusal menfaatler gereği, hukuku ve bilimi bir kenara bırakalım. Onun yerine siyasi analiz yapalım, siyasete biz yön verelim dersiniz yazacağınız makalenin ve bilimsel raporların doğru sonuçlanması imkânsız olur. Bu topu taca atma olur.

Avrupa Türkiye Üniversitesi, Berlin:

2000 yılında biz burada Berlin'de arkadaşlarımızla, 213 Türk akademisyenle bazı Alman arkadaşlarımızın destekleri ile toplandık ve Berlin'de uluslararası bir Üniversitenin ortaklaşa kurulması gerektiğini dile getirdik. Berlin'de Türkiye'nin- Almanya'nın- Avrupa Komisyonu'nun da için de olduğu bir Avrupa Üniversitesi'nin kurulması gereklidir. Böyle bir üniversite kurulmadığı müddetçe sorunlarımız çözülemez.

Avrupa'daki Türk toplumunun birinci ve en önemli önceliği cami, cem evi yapmak olmamalıdır. 500 öğrencinin okuduğu 'elit' bir üniversitenin Alman dev-

letin, Türk devletinin ve Avrupa Komisyonu'nun da desteğiyle kurulması gereklidir. Lütfen bunu çok ciddi bir şekilde tartışın. Artık burada bilimsel araştırma yapan bir üniversitenin açılması gerekmekte ve uyduruk, yönlendirilen bilgiler yerine, bilimsel kriterlere dayalı bilgilerin sunulması lazım ve bu kaçınılmaz olmuştur.

Diplomaların Tanınacağı:

Son bir konu Sayın Böhmer, Federal Yabancılar Sorumlusu, dün konuşmasında dedi ki: "Biz 50. yılın başarısı ve bir hediyesi olarak diplomalarınızı tanıyacağız ve size bunu sağlayacağız". Değerli arkadaşlar bu ifade bilim insanını cahil yerine koyma anlamına gelir. Burada bilimle iştigal eden bine yakın akademisyen arkadaşımız bulunmaktadır. Bologna süreci 1999 da başlatıldı. Bu konuda biz 800 sayfalık kitap yazdık ve Bologna'da 2000 tarihli Lizbon Deklarasyonu diplomaları karşılıklı tanınması gerektiğini yazdık ve yayınladık. Deklarasyonu en son Almanya imzalıyor ve kendi ev ödevini gecikerek de olsa yapıyor.

Ancak sempozyumda „bunu sizin için yaptık” diyor. 50. yıl dolayısıyla, bir hediye paketi olarak yaptık ve sizler bu ifadeyi kuzu kuzu dinleyip alkışlıyorsunuz. Bu, Anadolu insanının deyimiyle insanın gözüne baka baka yalan söylemektir. Yalan ne zamandır alkışlanmaktadır.

Diplomaların tanınması şu anlama gelmekte: Almanya çok ciddi bir eğitim sistemi bulunmaktadır. Örneğin, ben burada tahsil yaptım ve Almanlardan çok şey öğrendim. Çok sağ olsunlar, kendilerinden çok da destek gördüm. Bizim geldiğimiz yıllar Almanya gerçekten pozitif ayrımcılık uygulayan bir ülkeydi. Almanya'daki emek yanlı bir vakıftan burs alarak bu bilgileri onlar sayesinde kazandım. Ancak günümüzde ise bu destek genelde genç akademisyen arkadaşlarım için bulunmamaktadır. Günümüzde farklı ve ayrımcılığın yaygın olduğu bir ortam içindeyiz.

Ancak başkan beni ikaz ediyor. Başka bir zaman, başka bir yerde görüşmek ve daha farklı düşüncelerimi sizinle paylaşmak üzere.

Teşekkürler.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Mustafa YENEROĞLU

Kıymetli Hanımefendiler, Beyefendiler,

Din politikası bağlamında, “katılımda hak eşitliği” hususunda sizlere kısa bir konuşma yapacağım.

Konuşmamda iki somut örnek üzerinden çatışma alanlarını tespit edip, siyasî bir topluluğa aidiyetin ana kategorisi olan vatandaşlığın yanı sıra, siyasî topluluğa aidiyetin sınırları hakkında tartışılması gereken dinî aidiyetin de esaslı bir diğer kategori olup olmadığı sorununu ele almaya çalışacağım.

Eleştiriyle değineceğim bazı noktaları size takdim ederken, üstlendiğimiz çabaların bir “biz” duygusunun geliştirilip muhafaza edilmesine katkı sağlamasını ve göç hikâyesinin gerçekten kapsayıcı bir başarı hikâyesi haline gelmesini temenni ediyorum.

Hepimiz biliyoruz ki, teorik düzlemde sahip olunan katılımda hak eşitliğine rağmen dini-kültürel açıdan çoğulcu toplumlarda, -bilhassa yabancılarla birlikte yaşama hususunda tecrübe sahibi olmayan toplumlarda- katılımda hak eşitliği bazı engelleri aşmak zorundadır.

Ülkeler arasında, uluslararası ölçekte bir kıyas yap-

cak olursak, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından başka kültür havzalarından çok sayıda insanın göç ettiği Almanya’nın yabancılarla birlikte yaşama hususunda başarı ortalamasının üstünde bir yerde olduğunu rahatlıkla tesbit edebiliriz. Ancak buna rağmen katılımda hak eşitliğinin normatif iddiası ile çelişmemek için yapılması gereken hala çok şey var. Öncelikle kavramın Anayasa Hukuku açısından ne anlam ifade ettiğine bir göz atalım:

Katılımda hak eşitliği derken, bireylerin mümkün olan en üst düzeyde eşit hakka sahip olması anlamı kastedilir. Liberal-demokratik düzenlerde tanımlanan adaletin (Anayasa Madde 1, Fıkra 2) tecessüm etmiş şeklidir ve insan onuru (her bireyin özerkliğine saygı) ile tarafsızlık (özel perspektiflerden bağımsızlık) prensibine dayanmaktadır.

Adaletin bu tarifi göz önünde bulundurulduğunda devletin dinî açıdan tarafsız olması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Devletin bütün vatandaşlarına aynı saygı ve itibarı gösterek muamelede bulunması prensibi de bunu gerektirir, zira 1965 tarihli Alman Federal Anayasası’nda belirtildiği şekliyle devlet ‘bütün vatandaşlarının vatanıdır’. O herkese eşit mesafede ve

yakınlıktadır. Bu nedenle bütün bu hidayet ve hayat tasavvurlarını, hangisinin doğru ya da yanlış olduğuna işaret etmeden kabul eder. Bu suretle devlet, dinlere ve dünya görüşlerine eşitlik düsturundan taviz vermeden muamelede bulunur ve kendisini herhangi bir dini toplulukla özdeşleştirmez.

Şu halde devletin, vatandaşlarının elinde mihenk taşı vazifesi görebilecek ulusal bir din yahut kültür bulunmamaktadır. Herkes için bağlayıcılığı olan tanımlanmış bir ulusal kültür ise özgürlükçü bir anayasa devletinde olamaz. Zira bütün bireylerin özerkliği ve anayasa devletinin çoğulculuğu müşterek bir ulusal kültürün durağan konsepti ile bağdaşmaz.

Ulus kavramı ananeler ve değerlere bağlı olarak düşünülürse, bu diğer vatandaşlar için bağlayıcı olmayan kişisel-seçmecî bir karar ve benimseme şeklinde gerçekleşir. Bireysel özgürlük ve onun çoğulculuğu cumhuriyet kültürü, bireysel ve müşterek kültürel öncelikleri devamlı bir dönüşüm süreci haline getirir. Bir cumhuriyetin kültürü, bütün vatandaşların kültürel hazinelerini ve önceliklerini ihata eder. Bu kültür asla nihai olarak ve mutabakat üzerinden tanımlanamaz.

Anayasa devleti ancak bu suretle dini açıdan tarafsızlığını ve böylece katılımda hak eşitliğini sağlayabilir.

Buna karşın Almanya'daki muhafazakârlar; kökleri ulusallık ve Hristiyanlık'ta bulunan, kapalı-homojen bir değerler sistemi olarak öne çıkan bir kültür ve kader birliğinden hareket ediyorlar. İzninizle Bayern Başbakanı sayın Günther Beckstein'in birkaç sene önce toplumsal çoğulculuğu redderken kullandığı ifadelerini alıntılarım istiyorum: "Bununla, genelde muhtelif yabancı kültürlerin Alman Kültürü'nün yanında eşit haklara sahip olarak bulunduğu, koruma ve destek talebi ile bizim milli kültürümüzün bir parçası olarak tanınması fikri akla gelmektedir. Bunun varacağı yer ise toplumun çoğunluğunu oluşturan Almanlar'ın taleplerini görmezden gelerek çok halklı resmi bir devlet'in teşkil edilmesidir. Bu ise bir hukuk ve kader birliği olan ulustan vazgeçilmesi ile kimlik ve birliktelik duygusunda yaşanan kayıplar ile neticelenecek bir durumdur."

Bu anlayış daha önce Almanya'da yaşayanlar ile sonradan göç yolu ile gelenlerin dini-kültürel dünya gö-

rüşleri arasında bir alt-üst düzen ilişkisi meydana getirdiği için toplumsal bir "biz" duygusunun geliştirilip korunması konusunda bir katkı sağlamamaktadır. Bu kültüralist anlayışa göre sadece kültürel açıdan aynı olanlar için eşit hak ile katılım hakkı söz konusu olabilir. Bu şekilde bir siyasî topluluğa aidiyetin klasik hukukî (ve siyasî) ölçütü, yerliler ve yabancılar arasındaki ayrım ve buradan kotarılan katılımda hak eşitliği gözardı edilmiş olmakta ve kültürel farklılıklar siyasî açıdan önemli ve bağlayıcı bir ayırım çizgisi haline getirilmektedir.

Katılımda hak eşitliğinin pratikte uygulanmasının nedenli zor olduğu hususu, bir öğretmen olan Feresh-ta Ludin'in durumundan da anlaşılabilir. Bu tecrübe, her vatandaşın hakkı olan kamu kuruluşlarına giriş ile onların hususî etnokültürel kimlikleri arasında bir çatışmanın olabileceğini açık bir biçimde göstermiştir.

Hatırlanacağı üzere, Alman vatandaşı bir Müslüman olan Ludin, Baden Württemberg eyaletinde öğretmenlik vazifesi almak istemiş ancak Müslüman kimliğinin bir parçası olduğu için ders esnasında başörtüsünü çıkarmak istememişti. Stuttgart Eğitim Dairesi ise buna karşılık Ludin'in meslekî yeterliliğini, başörtüsünün kültürel uyumsuzluğa neden olan nesnel etkisinin devletin tarafsızlık ilkesi ile bağdaşmadığı gerekçesiyle elinden aldı.

Ve Stuttgart Üst İdare Mahkemesi gibi uzman mahkemelerden, Federal İdare Mahkemesi'ne kadar her merci Ludin'e karşı eyaletin uygulamasını haklı buldu. Kararın özü şuydu: Misyonerlik faaliyeti dışında takıldığı zaman başörtüsü, öğrencilerin dinî açıdan güven duygusunu sarsacak çok dikkat çekici bir simgedir. Hiçbir mahkeme Ludin'e böyle bir kasdının olduğu suçlamasında bulunmadı. Ancak her mahkeme başörtüsünün "nesnel etkisi"ne atıfta bulunarak dinî ve siyasî yorumlara açık bir kıyafetin öğrencilerin reddedemeyeceği otorite sahibi bir öğretmen tarafından giyilmesinin, -bütün hayat tecrübelerine göre- hem sınıfta, hem de öğretmen ve veliler arasında çatışmaya yol açacağı iddiasını dile getirdi.

Ludin bunun üzerine Federal Anayasa Mahkemesi'ne müracaat etti. Mahkemenin ikinci senatosu üç red oyuna karşı beş kabul oyu ile Baden-Württemberg eyaletinin Ludin'in öğretmenlik vazifesine hukukî bir

temellendirme olmadan son veremeyeceğine, çünkü Ludin'in başörtüsünü çıkarmayı reddetmesinin yerel makamlar tarafından ilk ve orta öğretim kurumlarında öğretmenlik vazifesi için gerekli yeterliliğin olmadığı şeklinde yorumlanmasının, vatandaşların bütün kamu kuruluşlarına eşit girme hakkı olduğunu ifade eden yasa ile (Anayasa, Mad. 33 Fık. 2) çeliştiği ve yine kanuna göre (Anayasa, Mad. 4 Fık. 1) bireysel özgürlüğe karşı bir müdahale olduğu hükmüne vardı.

Mahkemenin Fereshte Ludin'in temel haklarına yönelik ihlal tespitinde bulunmasına rağmen durum yasamaya aktararak demokratik yasama kayıtsız şartsız temel hakların üstünde bir mevkiye çıkarılmıştır. Mahkeme, bu suretle çoğulculuğun korunmasına yönelik aktif müdahaleye yetli olmadığını da göstermiştir.

Bu arada red oyu veren üç hakimin (Jentsch, Di Fabio und Mellinghoff) kültüralist ve önyargılardan hareketle bildirdikleri kanaatleri okunduğunda da anlaşılmaktadır ki, sırf çoğunluğun elde edilmesi adına mahkemede kararın dogmatik tutarlılığından feragat edilmiştir.

Afganistan kökenli Ludin her ne kadar Alman vatandaş ve öğretmenlik vazifesi için öngörülen yasal yeterlilikleri haiz olsa da taktığı başörtüsünün yaptığı kültürel ve dinî çağrışımlardan ötürü Alman toplumunda geçerli olan öğretmen tasavvuru ile çatışmaktadır.

Hakimler bunun üzerine değişen şartlar ile tarafsızlık ilkesinin farklı şekilde anlaşılabilirliği yönünde kanaat belirttiler. Buna göre artan çoğulculukla beraber dini çatışma tehlikesi de büyüdüğü için, devlet tarafsızlık şartını daha önce olduğundan daha katı bir şekilde yorumlayabilir ve bu suretle daha önce serbest bırakılmış olan dini semboller de yasaklayabilir. Farklı eyaletlerin yasaları konuyla alakalı farklı icthadlarda bulunabilirler, ancak muhtemel sınırlamaların konulması söz konusu olduğunda hem temellendirme hem de uygulamada muhtelif inançlara mutlak surette eşit uzaklıkta bulunulması prensibine Federal Anayasa Mahkemesi'nin ikinci senatosundaki ekseriyet gibi uyulması gerekirdi.

Kararı müteakiben ve bazıları kararla aynı gün içeri-

sinde ilan etmesi üzerine, yedi eyalet fiili "başörtüsü yasası" çıkardı; Berlin'de de devlet okullarında vazife yapan öğretmenlerin her türlü dinî çağrışım içeren kıyafetler giymeleri yasaklandı. Diğer birçok eyalet ise içinde devletin tarafsızlığının vurgulandığı, ancak dinî semboller ile "Hristiyan-Batı eğitim ve kültür değerleri"nin ifadesi olanlar arasında ayırım yapan yasalar çıkardılar. Bu algılayışa göre başörtüsü dini çağrışım yaptığı için hariçte tutulurken, çarpmıha gerilmiş bir İsa heykeli yahut rahibe kıyafetinin giyilmesinde bir sakınca görülmemektedir. Eyaletlerin yasa koyucuları çoğunluk itibarıyla en azından böyle bir tahayyüle sahipti.

Burada çoğulculuk ve katılımda hak eşitliğinin reddedilmesi ile kalınmamış, bir değer düşürümüne de girilmişdir. Kültür ve geleneğin korunması kılıfı uydurularak bir din diğeri karşısında imtiyazlı olarak değerlendirilmiştir. Müslümanların dini pratiklerinin, *"Hristiyan-Batı eğitim ve kültür değerleri de dahil olmak üzere anayasal temel değerler ve eğitim hedefleri ile bağdaşmayacağı"*ndan bahseden Bavyera Başörtüsü Yasasının gerekçesi okunduğu zaman ayrımcılığın derecesi hakkında bir fikir edinilebilir. Yasamanın dinî pratikler hakkında kendi normatif temelleri ile çelişen böyle bir hükme vardığı bir yerde, özel işletmelerin de aynı temele yaslanması ve genel itibarıyla yasamanın ruhuna intibak etmeleri şaşırtıcı bir durum değildir.

Çok kıymetli hanımlar ve beyler,

kolektif (dini grup/cemaatlerin hakları) din özgürlüğü konusunda kısa bir süre daha dikkatlerinizi rica edeceğim. kolektif din özgürlüğü alanında katılımda hak eşitliği eksikliği bilhassa göze çarpmaktadır. Büyük ve tanınmış Müslüman cemaatler mevzuata göre dini topluluk/cemaat statüsü (Status als Religionsgemeinschaft) için elzem bütün şartlara hem kendi tarifleri (Selbstverständnis) hem de dışarıya yönelik tutumları (Aussenwirkung) sahip olmalarına rağmen sözde bir takım hukukî gerekçelerle gözardı edilmekteler. Dinin toplumsal tahakkuku için en temel alanlarda Müslümanlar kendilerini diğer dini topluluklarla Din Anayasa Hukuku karşısında eşit görmemektedirler:

Daha somut bir ifade ile söyleyecek olursak; cemaat olarak kamusal etki, düzenli din eğitimi, ilahiyat fakültelerinin kurulması ve dinî personelin yetiştirilmesi; ayrıca mezarlık ve defin kurumlarına katılım, Radyo Televizyon Kurulu'nda (Rundfunkgremien) temsilcilik ve bunun dışında kanunen düzenlenmemiş olan -hem kamu idaresi hem de cemaatlerin birlikte gerçekleştirecekleri - diğer ortak vazifeler gibi hususlar...

Almanya genelinde devam eden din eğitimi, ilahiyat fakültelerinin kurulması davaları da dini anayasa hukuku modeline göre yürütülmemektedir. Bunun sebebi kısmen Hristiyan cemaatlerinin önceliklerini kaybetmeleri konusunda duyulan endişe, kısmen İslam'a karşı duyulan genel şüpheli yaklaşım, kısmen Müslümanlar'a karşı güvensizlik, kısmen ilerleyen sekülerleşme ama aynı zamanda da Müslümanların derslerine çalışmamış olmalarıdır.

Kısaca özetlemek gerekirse, Almanya'da din özgürlüğü hakkında geliştirilmiş olan konseptin bir model özelliğine sahip olduğunu düşünüyorum. Ancak esas zor olan mesele sürekli dönüşen bir toplumda bunun pratikte uygulanıp korunmasıdır. Özellikle 11 Eylül sonrası Almanya'daki süreç bu zorluğun bariz örneğidir.

Bunun için Müslümanlar'ın katılımının desteklenmesi hak eşitliği gayeli bir kabul politikasını şart koşmaktadır.

- Farklı dinlerin ve yaşam tarzlarının eşit haklara sahip varlığı toplumsal birliktelik için tehlike olarak görülmemelidir. Zira bu birliktelik aslında çeşitliliğin özgürlüğü ile güçlenir.
- Entegrasyon aynışma anlamına gelmeme-

lidir. Özgürlükçü toplumda eşit haklara sahip olma aynı tür olma üzerinden değil, öteki ve ötekinin başkalığı üzerinden gelişir.

- Entegrasyon; iş piyasası, eğitim sistemi, medya ve siyasal organlar gibi tüm toplumsal kurumlara eşit haklara sahip katılımı doğrudan ilgilidir. Dolayısıyla normatif hakların pratikte de uygulanması sağlanmalıdır.
- Devlet gönüllü asimilasyon için çerçeveyi belirleyebilir, fakat alternatifleri de mümkün kılmalıdır. Asimilasyonu siyasal yöntemlerle zorunlu hale getiremez.
- Devlet kiliselere karşı kamuoyu oluşturmaya çalıştığı gibi, aynı saygıyla Müslümanlara da yaklaşmalı ve Müslüman cemaatlere karşı kamuoyu oluşumunu teşvik etmemelidir. Tartışmalar devletin değişik birimleri veya iç istihbarata değil, sivil topluma bırakılmalıdır.
- Ayrımcılıkla mücadele edilmelidir: Irkçılık ve insan düşmanlığının her türlü üzerinde nasıl duruluyorsa, İslam düşmanlığı da o şekilde ele alınmalıdır.
- Açıkça Müslümanları hedef alan ayrımcı kıyafet düzenlemelerinin özgürlükçü toplum düzeninde yeri yoktur ve yürürlükten kaldırılmalıdır.

Toplum olarak bu ölçütleri ne kadar tartışsak, katılımdaki hak eşitliğine de o kadar destek vermiş oluruz.

İlgiyle dinleyerek gösterdiğiniz sabır için teşekkür ederim!

1 Beckstein, Günther, *Wie können in Deutschland Menschen unterschiedlicher Kulturkreise friedlich zusammenleben*, 12. Sinclair Haus Gespräch, 23.-24. April 1999

Dini oğulculuk ve Bir Arada Yaşama

Ömür ORHUN

Prof. Dr. Thomas GUTMANN

Dr. Salman SAYYID

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Ömür ORHUN

Dini Çoğulculuk ve Bir Arada Yaşama

Bu oturumda “dini çoğulculuk ve bir arada yaşama” konusu üzerinde duracağız. Bir başka ifadeyle, Almanya’daki Türklerin Müslüman bir toplum olarak diğer dinlere mensup kişi ve toplumlarla ve genel olarak Alman asıllı olanlarla ilişkilerini, bir arada yaşamının getirdiği sorunları ve bu sorunların çözüm yollarını ele alacağız. Şunu da belirteyim ki, konumuz “dini çokluk” değil, haklı olarak dinsel çoğulculuk olarak belirtilmiştir.

Değerli konuşmacılarımızı takdim etmeden önce, konuyu doğru çerçeveye oturtmak için bir-iki genel hususa değinmek isterim.

Kuşkusuz göç olgusu hayatın her vechesini kapsar. Dini aidiyet ise bireylerin hayatlarında ve kültürel kimliklerinin oluşmasında önemli bir yer tutar. Bu bakımdan Almanya’daki Türklerin (veya Türk asıllıların) dini ihtiyaçlarının eksiksiz temini, dinleri dolayısıyla dışlanmamaları, ayrımcılığa maruz kalmamaları ve aşağılanmamaları hayati önem taşır.

Öte yandan, sadece uygulamalar değil, kullandığımız söylem de insanların etkileşimini şekillendiren kayda değer bir unsurdur. Belki hatırlarsınız, bir süre önce BBC’de yayınlanan bir programda, Almanya’daki Türklerin “misafir işçiden Müslüman göçmene” dö-

nüştüğü belirtilmişti. Bu bence pek doğru bir saptamadır.

Diğer taraftan, son yıllarda “Euro-Islam” veya “Avrupa İslamı” gibi tabirlere de sıklıkla rastlıyoruz. Bence bu söylem yanıltıcı olduğu kadar yanıltıcıdır da. Böyle bir betimleme, sanki Müslümanlar bu coğrafyada var olabilmek için kendilerini ve inançlarını değiştirmek zorundadırlar gibi hoş olmayan bir sonuca götürebilir.

Hep bildiğimiz gibi, İslam bir etnisite, bir ırk veya bir milliyet değil, bir inanış ve kültürel aidiyet biçimidir. Bu bakımdan, Avrupa’ya uyum sağlanması, yani entegre olunması sürecinde hassas ve özenli olunmalıdır.

Şimdi de izninizle bazı genel hususlar üzerinde durmak istiyorum.

Modern hayata geçişle birlikte toplumlar önemli bazı sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. İnsan haklarının korunması, din ve vicdan özgürlüğüyle birlikte ifade özgürlüğünün sağlanması, demokrasinin ve çoğulculuğun pekiştirilmesi ve çok kültürlü toplumlara yönelme gereği bu sorunların başında yer almaktadır.

Diğer taraftan, insanlar nerede olurlarsa olsunlar

toplum halinde yaşamak zorundadırlar. Bir arada yaşamak ise, beraberinde bazı sorumlulukları da getirmektedir.

Sadece değişik toplumlarda değil, aynı toplum içinde de bireyler arasında çeşitli ve bazen çelişkili düşünce ve yaklaşımların olması, ayrıca kültür ve inanç farklılıkları bulunması doğaldır. Böyle bir ortamda, aynı mekânda birlikte (yan yana değil, iç içe birlikte) yaşamının formülünü bulmak ve sadece bulmak değil aynı zamanda uygulamak önem taşımaktadır.

Birlikte ve bir arada yaşayan değişik kültürlere, etnisitelere veya dinlere mensup kişilerin ve grupların iki seçenikle karşı karşıya olduklarını söyleyebiliriz.

Birinci seçenek, güçlü ve başat (yani hâkim) grubun diğer grubu icabında güç de kullanarak baskı altına alması, ötekileştirmesi, dışlaması veya kendi yaşam biçimini ve inancını karşısındakine zorla kabul ettirmeye çalışmasıdır. Böyle bir uygulamanın kişisel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına ve giderek toplum huzurunun zedelenmesine yol açacağı aşikârdır.

İkinci seçenek ise, karşılıklı saygı, anlayış ve hoşgörü ortamı yaratarak, değişik kültürlere, dinlere veya etnisitelere mensup kişi ve grupların bir arada ve iç içe yaşamalarını temin olarak belirtilebilir.

Başka bir ifadeyle, dünkü oturma da vurgulandığı gibi, farklılıkların zenginlik olarak kabul edilmesi ve insan onuruna saygı esas olmalıdır.

Eminim değerli konuşmacılarımız bu hususlara daha geniş bir şekilde ve daha vukufu değıneceklerdir.

Avrupa Genelinde Ve Almanya Özelinde İslamla İlgili Münakaşa:

Avrupa genelinde ve Almanya özelinde İslamla ilgili söylem ve münakaşanın son dönemlerde ideolojik temeller üzerinden yürütüldüğünü eminim sizler de gözlemliyorsunuz.

Bu söylem ayrıca genel olarak göçten ve göçmenlerden İslam'ın teolojisine ve bu dinin görünür sembollerine de kaymış izlenimi vermektedir.

Bu kayma, diğer hususlar yanında bir paradoksa da yol açmıştır: Herkes hemfikirdir ki, Müslümanlar burada kalıcıdır. Münakaşa ise, günümüzde İslam'ın statüsü üzerinden gerçekleştirilmekte, Müslümanların

hak ve çıkarları göz ardı edilmektedir.

Kaydedilmesi gereken bir diğer nokta da şudur: Yirmi yıl önce Almanya'da yabancı olarak Türkler, Arnavutlar, Bosnalılar, v.b. vardı, söylem böyle idi. Şimdi ise bunların hepsi "Müslüman" tanımı içine sokulmuşlardır.

Bunun sonucu olarak ortaya çıkan bir başka paradoks da, tüm bu milliyetlerin sanki monolitik bir grupmuş gibi ele alınmasıdır. Halbuki, değil değişik milliyetlere mensup kişiler, aynı etnisiteye mensup olanlar veya aynı dini inaniş içindekiler bile monolitik bir bütün oluşturmazlar.

Öte yandan, İslamla ilgili siyasi diyalektik anti-İslam veya anti-Müslüman, bir diğer tanımla İslamofobik retorikte kendini göstermektedir. Bu bağlamda, İslam dini ve İslami uygulamalar çoğunlukla İslamla hiçbir ilişkileri olmayan ideolojilerle karıştırılmaktadır. Başka bir deyişle, İslam terörizmle ve şiddetle eşleştirilmektedir.

Kimlik (Aidiyet):

İçinde bulunduğumuz dönemde, Batı dünyasının değişik yörelerinde olduğu gibi, Almanya'da da ulusal, etnik, dini, yerel ve kültürel aidiyetlere yapılan vurgunun arttığını gözlemlemekteyiz. Özellikle Soğuk Savaşın sona ermesini takip eden yıllarda etnik ve dini kimlikler daha belirgin hale geldi. Bu da milliyetçi eğilimlerin artmasına neden olmaktadır.

Bu bağlamda, etnik ve dini kimliğin toplumsal yapının ve siyasi kültürün sadece bir unsuru olduğunu kabul etmek durumundayız. Diğer taraftan, kimlik kavramı durağan bir yapıya sahip değildir. Ona atfedilebilecek anlamlar içinde bulunulan duruma göre değişebilmekte ve yeniden değerlendirilebilmektedir.

Bu çerçevede hesaba katılması gereken diğer bir etmen de giderek artan sosyal hareketliliklerdir. İnsanlar sadece kırsaldan metropollere değil, daha iyi bir yaşam uğruna bir ülkeden başka bir ülkeye de göç etmektedirler.

Söz konusu hareketlilik, özellikle de sınır aşan göçler, gidilen ülkenin otokton halkında yabancı kültürleri, etnisiteleri ve dinleri temsil edenlerin sayısındaki artış sebebiyle geleneksel aidiyetlerin ve kimlikle-

rin kaybedileceği vehmine yol açmaktadır. Değişik kökenlerden gelen insanlar bir arada yaşamak veya ortak bir yaşam alanını paylaşmak zorunda kalmakta, bu olgu da sürtüşme ve hatta çatışmalara yol açmaktadır.

Bu durumun toplumlarımızın birçok katmanında karşılaşmakta olduğumuz hoşgörüsüzlük ve ayrımcılığı körüklediği kanaatindeyim.

Güvenilir araştırmalara göre, bireylerin kendilerini toplumun ana etnik unsurunun ulusal ve/veya dini karakteristikleriyle eşleştirme eğilimlerinde ciddi bir artış görülmemektedir. Bu bakımdan, ana unsura dâhil kesimlerin hissiyatı ile yeni gelenlerin beklentileri arasında bir rekabet kaçınılmaz hale gelmektedir. Savunmasız azınlıkların çoğunluğunu oluşturduğu yeni gelenler kendi otantik kimliklerine daha fazla sarılmaya çalışırken, çoğunluk bu kişilerin kendi kimliklerini bir yana bırakıp ana etnik unsura dâhil olmalarını istemektedir. Bu asimilasyonun değişik tanımından başka bir şey değildir.

Farklılıklarımızdan yararlanırken başkalarına saygı duyarak yaşamayı öğrenmemiz gerektiğini düşünüyoruz. Farklılıklar ayrımcılığa yol açmamalıdır. Uluslar ve toplumlar, bireyler gibi, kendileri için en iyi olduğunu düşündükleri şekilde hareket ederler. Ancak, ortak iyileştirici gücün anahtarının farklı çıkarlar arasında köprü kurmaktan geçtiğini de kabul etmeleri gerekmektedir.

Uyum ve Saygı:

Günümüzde, dünya halklarının türlerine veya kökenlerine göre yeniden sınıflandırıldığı esef verici bir eğilimin belirdiğini gözlemliyoruz. Rengini, etnik kökenini, dinini unutmuş olanlar bunları yeniden hatırlamaya zorlanmaktadır.

İnsanlar inançları yüzünden ayrımcılığa, şiddete ve korkuya maruz kalmaktadırlar. Koyu renklilerden, Müslüman'dan, Arap'tan, Türk'ten ya da Pakistanlı'dan sakınılması öğütlenmektedir.

Bu cehennemden nasıl çıkılır? Bence çıkış yolu bize benzemeyenleri "kendimizden" korumaktan geçmektedir. Başkalarını kendimize benzetmeye çalışmamalıyız. Tam tersine, onların farklılıklarından gurur duymalı, onların farklılıklarından yararlanmayı öğrenmeliyiz. "Öteki"nin "öteki" gibi yaşayabilmesini sağla-

malıyız.

Medeniyetler ve kültürler arasında bilgi ve karşılıklı saygı eksikliğinin dünyadaki istikrar ve barış üzerinde çok önemli etkileri olduğunu tarih bize göstermiştir. Öte yandan, uyum ve refahın artması, ancak farklı halkların iletişimi öncelikli kıldığı, birbirlerinin görüşlerini ve çıkarlarını ifade etmeye ve dinlemeye zaman ayırdığı, farklılıkları kabullenip hoşgörüsüyle karşıladığı ve aynı zamanda işbirliğini güçlendirecek sağlam ilişkiler kurmaya yardımcı olabilecek ortak noktalar bulmaya çalıştığı zaman mümkün olmaktadır.

Sonuç:

İlk olarak, Almanya ortada bir sorunun olduğunu kabul etmeli ve çok yönlü bir yaklaşım benimseme hususunda kararlı olmalıdır.

İkinci olarak, Türklere karşı özellikle dini hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadele konusunda entelektüel ve fikri mücadelenin öneminin farkına varılıp, değer sistemleri ve algılama alanlarında sağlam bir stratejinin oluşturulması gereklidir.

Üçüncü olarak, nefret suçlarını geniş biçimde tanımlayıp, bu alandaki veri açığının giderilmesi gerekmektedir. Başka bir ifadeyle, nefret suçlarına dair verilerin toplanması, değerlendirilmesi ve ilgili kurum ve kuruluşlara dağıtılması icap etmektedir.

Dördüncü olarak, yeterli yasal düzenlemeler yapılmalı ve bu düzenlemeler etkin bir biçimde uygulanmalıdır. Ulusal mevzuatla birlikte uluslararası yükümlülüklerin ve üzerinde mutabık kalınmış normların da uygulanması gerekmektedir.

Beşinci olarak, nefret suçlarının rapor edilmesi ve kaydedilmesiyle ilgili kıstaslar açık biçimde ortaya konmalı ve nefret suçlarının kolluk kuvvetlerine bildirilmesi özendirilmelidir. Altıncı olarak, Türk toplumunun ve sivil toplum örgütlerinin yetkinliklerinin artırılması, yerel ve ulusal makamlarla işbirliği imkanlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

Özel önem arz eden diğer bir husus da eğitimidir. Özellikler genç nesillere yönelik hoşgörü, anlayış ve karşılıklı saygı konularını kapsayan eğitim programları ortaya konmalıdır. Eğitimle ilgili olarak yasa uygulayıcıların da benzer programlara katılmaları sağlan-

malıdır.

Bunlara ilaveten, Türkleri ve genel olarak Müslümanları ilgilendiren kamu söylemi ile ilgili olarak iki noktanın altı önemle çizilmelidir:

a) Siyasal retorik: Hem hükümetteki hem de muhalefetteki sorumluluk sahibi siyasetçiler doğru ve önyargısız bir söylemin önemini ortaya koymalı ve başta nefret içerikli ifadeler olmak üzere her türlü ayrımcı ve aşırılık yanlısı yaklaşımdan uzak durmalıdırlar.

b) Medya: Medya kültürler ve dinler arası diyalogun geliştirilmesi ve uyum konusunda çok olumlu roller üstlenebilecek bir konumdadır. Sorumluluk sahibi gazetecilikten beklenen de elbette budur. Öte yandan, medya yanlış, yanıltıcı ve geçersiz mesajları izleyenlerine iletmekle çok olumsuz ve ayrıştırıcı bir rol de üstlenebilir. Bu bakımdan hükümetler, ifade özgürlüğüne saygı gösterirken, özerk iç denetim yeteneği olan bağımsız medya organlarının kuruluşunu cesaretlendirip desteklemelidirler. Son olarak uyum politikalarından bahsetmek doğru olur. Türk toplumu kendini evlerindeymiş gibi hissettikçe ve Alman toplumuyla gerçek bir biçimde kaynaşma sağladıkça, aşırılıkları güçsüz kılmak, radikal yaklaşımları etkisiz hale getirmek ve dışlanmışlık, reddedilmişlik ve damgalanmışlık hislerini ortadan kaldırmak çok daha kolay olacaktır.

Almanya'nın uyum ve entegrasyon politikaları alanında başarılı olamadığı bir gerçektir. Hedef çok kültürlü toplumlar yaratmak iken, ortaya 'paralel topluluklar' diye ifade edebileceğimiz birbirini dışlayan gruplardan oluşan toplumlar ortaya çıkmıştır. Türkleri kültürel gettolara hapseden bu duruma nasıl çare bulunabilir? Bence bu sorunun cevabı yurttaşlık bilincinin geliştirilmesinde ve yapısal uyumun (entegrasyonun) gerçekleştirilmesinde yatmaktadır. Göçmenler kendilerini içinde bulundukları topluma ait hissetmeli, hayatın tüm alanlarına ve karar alma mekanizmalarına etkin bir biçimde katılabilmelilerdir. Diğer bir deyişle, farklı gruplar arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesiyle oluşacak kaynaşmış toplumlar hem hoşgörünün tesisini teşvik edecek ve daha da önemlisi farklı bakış açıları ve kökenlere karşılıklı saygıyı sağlayacaktır. Burada anahtar kavram karşılıklıdır.

Öte yandan Türkler de kendi paylarına düşen sorumluluğu yerine getirmeli, içinde bulundukları toplum-

ların medeni değerlerini benimsemeli ve kendilerini radikalizmden, şiddetten ve terörizmden uzak tutmalıdırlar.

Böylesi bir tavır yanlış anlaşılmanın ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak ve dolayısıyla farklılıklara saygıyı da beraberinde getirecektir. Hoşgörünün ve çok kültürlülüğün önündeki gerçek tehdit aşırılık yanlılarından kaynaklanmaktadır. Bu noktada hükümetler ve kamuoyları müteyakkız olmalıdır. Barışçıl bir toplumda bir arada yaşamın gerçekleşmesi için diyalog kurmak istemeyen gruplara ulaşmamız ve çağdaş toplumların önemli bir özelliğinin farklılıklara tahammül olduğunu anlamak ya da öğrenmek istemeyen kimseleri de eğitmemiz gerekmektedir.

Son olarak, kişisel olarak belirlediğim birkaç sonucu sizlerle paylaşmak isterim.

Karşı karşıya olduğumuz tüm sorunlara derhal çözüm bulamayabiliriz. Bu, hiçbir şey yapmamamıza yol açmamalıdır. Bir yerden başlamak zorundayız.

En başta yapmamız gereken, var olan veya kimilerinin Türkler ve Müslüman toplumlar ile diğerleri arasına koymak istediği engelleri aşmaktır. Irkçılık ve yabancı düşmanlığının yanlış tarafında durmaktan kaçınmalıyız. Acımasızca sarf edilen kelimelerin ve saygısız hareketlerin önyargıyla örülmüş engeller yarattığının bilincinde olmalıyız.

İkinci olarak, Birleşmiş Milletler eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın da ifade ettiği gibi, "hoşgörüsüzlüğü unutmuyoruz". Hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadelede kimse yansız olamaz ve olmamalıdır.

Üçüncü olarak, hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadelede önceden kabul edilmiş kurallar ve kararlara riayet etmenin önemini kabul etmeliyiz. Duyarsızlık kültürüne karşı, uyum kültürü oluşturmamız.

Hoşgörüsüzlük ve ayrımcılıkla mücadeleyi salt sözcüklerle değil, aynı zamanda hukuki eylemler, entegrasyon kampanyaları, uyum ve "öteki"ne saygıyla ve doğru araçları kullanarak yapmalıyız. Bu uğurda ilham kaynağımız nefretin karanlığı değil, bilginin ışığı olmalıdır. Özetle belirtmek gerekirse, nefret ve düşmanlığa dair ezberlediğimiz her şeyi unutmamız.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Prof. Dr. Thomas GUTMANN

Integration religiöser Pluralität durch das Recht

Die Integration moderner Gesellschaften, die sich (auch) durch eine zunehmende religiöse, weltanschauliche und kulturelle Pluralität auszeichnen, ist ein komplexer und vieldimensionaler Prozess. Ich möchte heute auf den Beitrag hinweisen, den das Recht hierzu leisten kann. Er beruht auf dem Grundsatz der weltanschaulich-religiösen Neutralität des Staates. Ich werde dieses Prinzip kurz erläutern und sodann auf einige Gefährdungen eingehen, denen es in der Bundesrepublik gegenwärtig ausgesetzt ist.

1.

Das Nachdenken über die Natur des Rechts setzt in der europäischen Moderne mit der Erfahrung einer Integrationskrise ein. Die prägende Erfahrung der Generation von Juristen, die am Beginn dieses Denkens im 16. und 17. Jahrhundert steht – Bodin, Grotius, Hobbes –, ist der religiöse Bürgerkrieg in Europa. Er war der historische Moment, in dem man sich bewusst wurde, dass politische Integration nicht mehr auf dem Boden einer übergreifenden christlichen Religion erreicht werden kann. Mit der religiösen Pluralisierung seit der Reformation war die Religion, die ehemals jener Fluchtpunkt war, an dem die Inte-

gration sicher verankert sein sollte, selbst zu einem Grund für den gewaltsamen Zerfall normativer Ordnung geworden. Deshalb musste das Recht seine normativen Fundamente von der Religion lösen.

Mit Händen greifbar wird dieser Moment, wenn Hugo Grotius 1625 im Prolog seines Buches *De jure belli ac pacis* schreibt, man müsse bei der Begründung des Rechts notwendig davon ausgehen, dass seine Prinzipien auch dann gelten müssten, „wenn man annähme, was freilich ohne die größte Sünde nicht geschehen könnte, daß es keinen Gott gäbe oder daß er sich um die menschlichen Angelegenheiten nicht bekümmere“. Dies ist der Beginn der Entwicklung des Gedankens, dass die „Legitimationsgrundlagen von Politik und Recht“ – in einem Wort von Jürgen Habermas – „säkular ‚freistehend‘“ sein müssen.

2.

In der Rechtsphilosophie wird die Notwendigkeit, die normativen Leitprinzipien der Politik und des Rechts von weltanschaulichen und religiösen Wahrheitsansprüchen zu entkoppeln, unter der Über-

schrift des „Politischen Liberalismus“ diskutiert. Sein zentraler Gedanke lautet, dass staatliche Gewalt der Rechtfertigung bedarf und dass diese Legitimation – im Rechtsstaat also insbesondere die Begründung staatlicher Normen – an Bedingungen des „öffentlichen Vernunftgebrauchs“ gebunden ist. Die Gründe für staatliche Normen müssen *allgemein* nachvollziehbar sein. Deshalb muss es auch religiös motivierten Mehrheiten versagt sein, die Staatsgewalt zum Agenten einer nur religiös zu begründenden Rechtspolitik zu machen: Das Legitimitätserzeugende „Prinzip der weltanschaulich neutralen Ausübung politischer Herrschaft“ fordert, dass „alle mit staatlicher Gewalt durchsetzbaren politischen Entscheidungen in einer Sprache formuliert sein müssen und gerechtfertigt werden können, die allen Bürgern gleichermaßen zugänglich ist. Die Mehrheits-herrschaft verwandelt sich in Repression, wenn eine religiös argumentierende Mehrheit im Verfahren der politischen Meinungs- und Willensbildung der unterlegenen säkularen oder andersgläubigen Minderheit den Nachvollzug der ihr geschuldeten Rechtfertigungen verweigert.“ So lautet die zentrale These aus dem Werk *Political Liberalism* des amerikanischen Philosophen John Rawls, hier in einer Paraphrase von Jürgen Habermas wiedergegeben. Sie macht deutlich, dass das Prinzip der weltanschaulich-religiösen Neutralität des Rechts ein Anerkennungsverhältnis beschreibt: Der Staat muss auf partikulare, etwa religiöse, Begründungen verzichten, um den grundlegenden Anspruch seiner Bürger auf gleiche Achtung zu respektieren.

Auf dieser weltanschaulichen Neutralität des Staates im Prozess der Begründung staatlicher Normen und staatlichen Handelns beruht seine spezifische Fähigkeit, einer pluralistischen Gesellschaft einen freiheitlichen Rahmen zu bieten, d.h. „eine Gesellschaft freier und gleicher Bürger, die durch unvereinbare religiöse, philosophische und moralische Lehren getrennt“ sind, in einer konstitutionellen Ordnung stabil zu halten.

3.

Es ist die freiheitliche Ordnung selbst, die religiösen Pluralismus hervorbringt. Rechtsordnungen, die den Einzelnen Freiheitsbereiche individueller Le-

bensführung garantieren, stellen notwendig weltanschauliche Vielfalt her. Sie reproduzieren, in den Worten John Rawls', das „Faktum des vernünftigen Pluralismus“, d.h. ein nicht zu schlichtendes Neben-, Mit- und Gegeneinander von unterschiedlichen Weltbildern, religiösen und nichtreligiösen Lehren und Vorstellungen davon, was ein gutes und gelingendes Leben ausmacht. Dieser Pluralismus ist „vernünftig“, weil die menschliche Vernunft aus guten Gründen zu unterschiedlichen Einstellungen und Weltanschauungen führen kann und deshalb jedenfalls in einer freiheitlichen politischen Öffentlichkeit keine Religion, keine Weltanschauung, keine „umfassende Lehre“, keine „Kultur“ einen Anspruch auf alleinige Wahrheit erheben kann. Der politische Liberalismus fordert deshalb keine kulturelle Assimilation, wohl aber die Bereitschaft eines jeden Bürgers, sich auf die Prinzipien des pluralistischen Rechtsstaats einzulassen.

Der politische Liberalismus ist dabei nicht religionsfeindlich. Was der Religion versagt bleiben soll, ist, ihr Wertsystem mit Hilfe der Staatsgewalt jenen Bürgern aufzuzwingen, die seine Prämissen nicht teilen. Religiöse (und andere weltanschauliche) Einstellungen werden jedoch durch individuelle Rechte auf Religions- (und Gewissens-)freiheit geschützt, die den Einzelnen neben der eigentlichen Freiheit des Glaubens auch die äußere Freiheit garantieren, ihre religiösen Überzeugungen und Entscheidungen öffentlich zu bekennen und zu verbreiten und die den Gläubigen zugleich die rechtlich garantierte Möglichkeit zur Selbstorganisation als religiöse Gemeinschaft einräumen. Diese dürfen jedoch keine Zwangsgemeinschaften sein, deshalb muss der Staat gerade auch die Option jedes Einzelnen schützen, seine religiöse Herkunftsgemeinschaft zu verlassen.

4.

Das deutsche Recht hat diese Prinzipien weitgehend, aber nicht vollständig umgesetzt. Es ist ständige Rechtsprechung des Bundesverfassungsgerichts, dass das „Grundgesetz [...] dem Staat als Heimstatt aller Staatsbürger ohne Ansehen der Person weltanschauliche Neutralität auf[erlegt]“. Hieraus ergibt sich die Pflicht des Staates zur „strikte[n] Gleichbehand-

lung der verschiedenen Glaubensrichtungen [...] in der Begründung“ allgemeiner Normen. Die Entwicklung zum religiös-weltanschaulich neutralen Staat ist im Freiheitsrecht der Religionsfreiheit (Art. 4 GG) selbst angelegt, weil ein Staat, der in solchen Fragen Partei nimmt, den Angehörigen anderer Religionen und Weltanschauungen die Anerkennung als freie und gleiche Mitbürger versagt.

Die Durchsetzung des „Grundsatzes weltanschaulich-religiöser Neutralität“ des Rechts war auch in Deutschland ein Lernprozess, der stufenweise verlaufen ist. Im deutschen Strafrecht beispielsweise hat die Entwicklung, in dem die strafrechtlich geschützten Rechtsgüter säkularisiert, d.h. auf diesseitig motivierte Schutzgüter umgestellt wurden, erst im 19. Jahrhundert eingesetzt. Wesentliche Schritte sind erst in den vergangenen vier Jahrzehnten erfolgt. Heute sind im Besonderen Teil des Strafgesetzbuchs jedoch keine nennenswerten Spuren einer christlichen Imprägnierung mehr zu finden. Die „säkular ‚freistehenden‘ Legitimationsgrundlagen von Politik und Recht“ tragen heute auch in Deutschland den auf ihnen errichteten Bau selbstständig.

5.

Die Fähigkeit des Rechts, die Integration religiöser – aber auch weltanschaulicher und kultureller – Pluralität zu ermöglichen, hängt unmittelbar davon ab, wie weit es dem Prinzip weltanschaulich-religiöser Neutralität tatsächlich treu bleibt. Das deutsche Rechtssystem tut dies im internationalen Vergleich sehr weit gehend. Einige Problempunkte sind jedoch zu nennen.

(a) Der erste ist der Umstand, dass die „staatskirchenrechtliche“ Tradition Deutschlands (Art. 140 GG, §§ 136 ff. WRV), die auf einen öffentlich-rechtlichen Körperschaftsstatus der Welt- und Religionsgemeinschaften als „Mittel zur Entfaltung der Religionsfreiheit“ setzt, zwar formal offen, institutionell jedoch auf die Parität der christlichen Großkirchen zugeschnitten ist. Sie benachteiligt nicht zuletzt den Islam, der sich nicht in dieser Form organisieren will (oder kann). Während das Grundrecht auf Religionsfreiheit (Art. 4 GG) eine egalitäre Struktur aufweist, ist das deutsche Staatskirchenrecht nicht dazu geeig-

net, die vom Bundesverfassungsgericht geforderte „strikte Gleichbehandlung“ der Religionen institutionell zu sichern. Die religionspolitische Verfassung der Bundesrepublik ist gerade angesichts der starken religiösen Individualisierung und Pluralisierung Deutschlands „asymmetrisch“. Sie zeichnet Religionen selektiv aus und verletzt dadurch das Prinzip eines gleichen Abstands zu allen Religions- und Weltanschauungsgemeinschaften.

(b) Die Länder Baden-Württemberg und Nordrhein-Westfalen haben es Lehrern gesetzlich verboten, äußere Zeichen religiöser Zugehörigkeit in der staatlichen Schule zu tragen. Zugleich jedoch haben sie die Darstellung der „christlichen“ oder „abendländischen“ Religion bzw. ihrer „Kulturwerte“ und „Traditionen“ von diesem Verbot ausdrücklich ausgenommen. Dies stellt eine offensichtliche Privilegierung des Christen- und Judentums gegenüber dem Islam dar. Sie verstößt gegen die Gebote religiöser Neutralität des Staates und strikter Gleichbehandlung der verschiedenen Glaubensrichtungen und zugleich gegen das Verbot der Diskriminierung aus religiösen Gründen, das in der europäischen Antidiskriminierungsgesetzgebung verankert ist.

(c) Auch in der Frage der staatlichen Anbringung von Kreuzen in der Schule geht es nicht um die allenfalls geringfügige individuelle „Belastung“, als Nichtchrist im Angesicht des Kruzifixes lernen zu müssen, um den Schutz der negativen Religionsfreiheit Anders- oder Ungläubiger oder um das elterliche Erziehungsrecht, sondern um das Neutralitätsprinzip und die Verletzung des Grundsatzes gleicher Anerkennung der Bürger, die mit der symbolischen Identifikation des Staates mit einer bestimmten Religion notwendigerweise einhergeht.

(d) Dass der „Deutsche Ethikrat“ als ein staatliches Gremium privilegierter (Politik-) Beratung zwar mit christlichen Funktionsträgern besetzt ist, nichtchristliche Akteure aber ausgrenzt, ist nicht nur mit Blick auf seine Funktion als Sachverständigenrat, sondern auch auf die Neutralitätspflicht des Staates in Form des Gleichbehandlungsgebots problematisch – wenn der Staat hier überhaupt Religionsgemeinschaften beteiligt (wofür wenig spricht), dann muss er dies gleichmäßig tun.

(e) Zudem machen sich islamophobe Untertöne auch in rechtlichen Debatten bemerkbar. Ein Beispiel dafür ist die erst seit einigen Jahren verstärkt begegnende, juristisch nicht überzeugend begründbare Behauptung, dass Eltern, die ihre männlichen Kinder (etwa nach muslimischem Brauch) beschneiden lassen, ohne dass dies kurativ-medizinisch zwingend notwendig ist, wegen (Beihilfe zur) Körperverletzung bestraft werden sollten. Weit problematischer als solche Diskurse ist jedoch ein anderes Phänomen der christlichen „Fundamentalisierung“ eines Teils der deutschen Rechtswissenschaft. Es mehren sich die Stimmen, die behaupten, es gäbe eine der Verfassung und damit dem gesamten Recht vorausliegende und diese überformende christlichen Leit-„Kultur“. Damit geht regelmäßig die (wenig plausible) These einher, dass selbst die Basiskonzepte des liberalen Rechtsstaats wie etwa die Menschenwürde ohne Bezugnahme auf die religiö-

se Überlieferung des Christentums nicht verstanden werden könnten. Die autoritäre Anmaßung dieser Rede von den „christlich-abendländischen Fundamenten des Rechtsstaats“ behauptet damit letztlich, dass nur derjenige vollwertiges Mitglied der Rechtsgemeinschaft sein kann, der der christlichen (oder jüdischen) Tradition zugehört. Diese These legt die Axt an jene Prinzipien, welche die Integration religiöser Pluralität durch das Recht ermöglichen. Nur das religiös neutrale Recht kann den Anspruch erheben, sich auch gegenüber Menschen islamischen Glaubens legitimieren zu können, und nur das religiös neutrale Recht kann diese als gleichberechtigt achten. Dies ist keine hinreichende, wohl aber eine notwendige Voraussetzung politischer Integration und damit eine Bringschuld des deutschen Staates nicht zuletzt gegenüber Migranten aus islamischen Herkunftsländern.

- 1 Vgl. Wilhelm Heitmeyer/Peter Imbusch, *Integrationspotenziale einer modernen Gesellschaft*, Wiesbaden 2005; Peter Imbusch/Wilhelm Heitmeyer: *Integration – Desintegration. Ein Reader zur Ordnungsproblematik moderner Gesellschaften*, Wiesbaden 2009.
- 2 Vgl. Thomas Gutmann, *Religiöser Pluralismus und liberaler Verfassungsstaat*, in: Karl Gabriel/Christian Spieß/Katja Winkler (Hg.), *Modelle des religiösen Pluralismus*, Paderborn 2011, im Druck.
- 3 Hugo Grotius, *De jure belli ac pacis libri tres in quibus ius naturae et gentium item iuris publici praecipua explicantur*, Paris 1625, deutsche Übersetzung von Walter Schätzel, Tübingen 1950, Prol. 11, S. 33.
- 4 Jürgen Habermas, *Die Revitalisierung der Weltreligionen – Herausforderung für ein säkulares Selbstverständnis der Moderne?*, in: ders., *Philosophische Texte V*, Frankfurt am Main 2009, 387-407 (399).
- 5 Vgl., als Auswahl, John Rawls, *Politischer Liberalismus*, Frankfurt am Main 1998; Bruce Ackermann, *Social Justice in the Liberal State*, New Haven 1980; ders., *Political Liberalisms*, in: *Journal of Philosophy* 91 (1994), 364-386; Ronald Dworkin, *Liberalism*, in: ders., *A Matter of Principle*, Cambridge 1985, 181-204; Charles Larmore, *Patterns of Moral Complexity*, New York/Cambridge 1987; ders., *Politischer Liberalismus*, in: Axel Honneth (Hg.), *Kommunitarismus*, Frankfurt am Main 1993, 131-156; Thomas Nagel, *Eine Abhandlung über Gleichheit und Parteilichkeit*, Paderborn 1994, 214 ff.; Martha Nussbaum, *Rawls's Political Liberalism. A Reassessment*, in: *Ratio Juris* 24 (2011), 1-24; Gerald Gaus, *Justificatory Liberalism*, Cambridge 1996; ders., *The Order of Public Reason*, New York 2011. Aus der deutschsprachigen Literatur siehe vor allem Stefan Huster, *Die ethische Neutralität des Staates. Eine liberale Interpretation der Verfassung*, Tübingen 2002.
- 6 John Rawls, *The Idea of Public Reason Revisited* (1997), in: ders., *Collected Papers*, ed. S. Freeman, Cambridge 1999, 573-615 (593 f.).
- 7 Jürgen Habermas, *Religion in der Öffentlichkeit. Kognitive Voraussetzungen für den „öffentlichen Vernunftgebrauch“ religiöser und säkularer Bürger*, in: ders., *Zwischen Naturalismus und Religion. Philosophische Aufsätze*, Frankfurt am Main 2005, 119-154 (140).
- 8 Rawls, *Politischer Liberalismus*.
- 9 Huster, *Die ethische Neutralität des Staates*, 633 f.
- 10 Nicht ihrer Wirkungen, vgl. Huster, *Die ethische Neutralität des Staates*, 98 ff.
- 11 Rawls, *Politischer Liberalismus*, 14.
- 12 John Rawls, *Gerechtigkeit als Fairneß. Ein Neuentwurf*, Frankfurt am Main 2003, 63 ff.; vgl. Huster, *Die ethische Neutralität des Staates*, 5 ff., 86 ff.
- 13 Rawls, *Politischer Liberalismus*, 135 ff., 224 ff.

- 14 Zum Überblick: Antje von Ungern-Sternberg, *Religionsfreiheit in Europa*, Tübingen 2008.
- 15 Entscheidungen des Bundesverfassungsgerichts [BVerfGE] 19, 206 (216); vgl. BVerfGE 102, 370 (387, 393) und 108, 282 (299). Vgl. Martin Morlok, *Kommentierung zu Art. 140 GG*, in: Horst Dreier (Hg.), *Grundgesetz Kommentar*, Bd. 3, 2. Aufl., Tübingen 2008; Hans D. Jarass/Bodo Pieroth, *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Kommentar*, 10. Auflage, München 2009, Art. 4 Rn. 5 mit weiteren Nachweisen; Juliane Kokott, *Kommentar zu Art. 4*, in: Michael Sachs (Hg.), *Grundgesetz. Kommentar*, München 2009, Rn. 4 f.
- 16 BVerfGE 108, 282 (298); vgl. 313. Hierzu in diesem Sinn Christian Walter/Antje von Ungern-Sternberg, *Verfassungswidrigkeit des nordrhein-westfälischen Kopftuchverbots für Lehrerinnen*, in: *Die öffentliche Verwaltung* 2008, 488-495 (492 ff.).
- 17 Ute Sacksofsky, *Religiöse Freiheit als Gefahr?*, in: *Veröffentlichungen der Vereinigung der deutschen Staatsrechtslehrer*, Band 68, Berlin 2009, 7-46 (21 ff.); Huster, *Die ethische Neutralität des Staates*, 633 f.
- 18 BVerfGE 102, 370 (387, 393).
- 19 Vgl. für das Strafrecht: Thomas Gutmann, *Christliche Imprägnierung des StGB? Zum Stand der Säkularisierung der Normenbegründung im liberalen Rechtsstaat*, in: Horst Dreier/Eric Hilgendorf (Hg.), *Kulturelle Identität als Grund und Grenze des Rechts*, Stuttgart 2008, 295-314; weiterführend ders., *Säkularisierung und Normenbegründung*, in: Nils Jansen/Peter Oestmann (Hg.), *Gewohnheit, Gebot, Gesetz. Normativität in Geschichte und Gegenwart – Eine Einführung*, Tübingen: Mohr Siebeck 2011, 221-248, sowie Ludwig Siep/Thomas Gutmann/Bernhard Jakl/ Michael Städtler (Hg.), *Von der religiösen zur säkularen Begründung staatlicher Normen. Zum Verhältnis von Religion und Politik in der Philosophie der Neuzeit und in rechtssystematischen Fragen der Gegenwart*, Tübingen 2011, im Druck.
- 20 Habermas, *Die Revitalisierung der Weltreligionen*, 399.
- 21 BVerfGE 102, 370 (387, 393).
- 22 BVerfGE 108, 282 (298).
- 23 Vgl. auch Sacksofsky, *Religiöse Freiheit als Gefahr?*, 28, zum Vorschlag, den Status der Körperschaft des öffentlichen Rechts für die Kirchen abzuschaffen, sowie insgesamt Christian Walter, *Neue Religionskonflikte und staatliche Neutralität – Erfordern weltanschauliche und religiöse Entwicklungen Antworten des Staates?*, in: *Deutsches Verwaltungsblatt* 2010, 993-1001.
- 24 Vgl. Detlef Pollack, *Rückkehr des Religiösen? Studien zum religiösen Wandel in Deutschland und Europa*, Tübingen 2009; Karl Gabriel, *Religionspluralität in westeuropäischen Gesellschaften als Herausforderung für die christlichen Kirchen*, in: Judith Könemann/Adrian Loretan (Hg.), *Religiöse Vielfalt und Religionsfrieden. Herausforderungen für die christlichen Kirchen*, Zürich 2009, 15-30.
- 25 Ulrich Willems, *Weltanschaulich neutraler Staat, christlich-abendländische Kultur und Laizismus. Zu Struktur und Konsequenzen aktueller religionspolitischer Konflikte in der Bundesrepublik*, in: Manfred Walther (Hg.), *Religion und Politik. Zu Theorie und Praxis des theologisch-politischen Komplexes*, Baden-Baden 2004, 303-328 (310); ders., *Status, Privileg und (vermeintlicher) Vorteil. Überlegungen zu den Auswirkungen asymmetrischer religionspolitischer Arrangements auf die politische Rolle von Religionsgemeinschaften und die Durchsetzung religiöser Interessen*, in: Hans G. Kippenberg/Gunnar Folke Schuppert (Hg.), *Die verrechtlichte Religion*, Tübingen 2005, 157-185 – der hier allerdings daran zweifelt, dass sich dies für die christlichen Großkirchen wirklich als Vorteil darstellt; und daneben ders., *Reformbedarf und Reformfähigkeit der Religionspolitik in Deutschland*, in: *Zeitschrift für Politik* 55 (2008), 65-86. Die Alternative hierzu ist keineswegs notwendigerweise ein Laizismus französischer Couleur, der die Religion zur Privatsache erklärt (wenngleich das Bundesverfassungsgericht in seiner „Kopftuchentscheidung“ aus dem Jahr 2003 ein Mehr an Laizismus durchaus als verfassungsrechtliche Option benannt hat, siehe BVerfGE 108, 282 [69]: Es sei möglich, dass „auf gewandelte gesellschaftliche Verhältnisse und zunehmende weltanschaulich-religiöse Vielfalt in der Schule mit einer strikteren Zurückdrängung jeglicher religiöser Bezüge geantwortet und damit die staatliche Neutralitätspflicht innerhalb der von der Verfassung gezogenen Grenzen neu abgesteckt werden soll“ [Herv. T.G.J]).
- 26 § 38 Abs. 2 SchulG BW bzw. § 57 Abs. 4 SchulG NRW.
- 27 Christian Walter, *Die Verschiedenheit der Religionen und ihre gleiche Freiheit unter dem Grundgesetz*, in: Rudolf Mellinghoff/Ulrich Palm (Hg.), *Gleichheit im Verfassungsstaat. Symposium aus Anlass des 65. Geburtstages von Paul Kirchhof*, Heidelberg 2009, 113-131 (120 f.); Maria Pottmeyer, *Religiöse Kleidung in der öffentlichen Schule in Deutschland und England. Neutralität und staatliche Rechte im Rechtsvergleich*, Tübingen 2011, 300.
- 28 Sacksofsky, *Religiöse Freiheit als Gefahr?*, 25 f.; Huster, *Die ethische Neutralität des Staates*, 237 ff., 249; Willems, *Weltanschaulich neutraler Staat, christlich-abendländische Kultur und Laizismus*, 303-328 (320).

- 29 *Bijan Fateh-Moghadam, Bioethische Diskurse zwischen Recht, Ethik und Religion. Juristische Perspektiven – Zum Einfluss der Religion in bioethischen Beratungsgremien, in: Friedemann Voigt (Hg.), Religion in bioethischen Diskursen. Interdisziplinäre, internationale und interreligiöse Perspektiven, Berlin/New York 2010, 31-64 (51 ff.).*
- 30 *Hierzu kritisch Bijan Fateh-Moghadam, Religiöse Rechtfertigung? Die Beschneidung von Knaben zwischen Strafrecht, Religionsfreiheit und elterlichem Sorgerecht, in: Rechtswissenschaft, Heft 2/2010, 115-142. Siehe hierzu auch den Kurzbetrag des Autors auf der Homepage des Münsteraner Exzellenzclusters „Religion und Politik“, http://www.uni-muenster.de/Religion-und-Politik/aktuelles/2010/mai/Gastbeitrag_Dr_Fateh_Moghadam.html.*
- 31 *Vgl. Arnd Uhle, Freiheitlicher Verfassungsstaat und kulturelle Identität, Tübingen 2004, 25 ff., 353 ff., 454 ff. (Christentum als „Entstehungs- und Geltungsbedingung“ der Verfassung); Christian Hillgruber, Staat und Religion – Überlegungen zur Säkularität, zur Neutralität und zum religiös-weltanschaulichen Fundament des modernen Staates, Paderborn 2007, 52 ff. (ebendort, 89, gegen „christophobe Neutralitätsskrupel“); ders., Der deutsche Kulturstaat und der muslimische Kulturimport, in: Juristenzeitung 54 (1999), 538-547 (547); Paul Kirchhof, Die Freiheit der Religionen und ihr unterschiedlicher Beitrag zu einem freien Gemeinwesen, Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche 39 (2005), 105-122 (114 ff.); Udo di Fabio, Christentum und Rechtskultur als Grundlage des Staatskirchenrechts, Essener Gespräche zum Thema Staat und Kirche 42 (2008), 129-144 (137, 142 ff.). Kritisch dem gegenüber Walter, Religiöse Freiheit als Gefahr?, 1079; Christoph Möllers, Religiöse Freiheit als Gefahr?, in: Veröffentlichungen der Vereinigung der deutschen Staatsrechtslehrer, Band 68, Berlin 2009, 47-93 (59 ff.); Hans Michael Heinig, Verschärfung der oder Abschied von der Neutralität?, in: Juristenzeitung 64 (2009), 1136-1140 (1139) und Willems, Weltanschaulich neutraler Staat, christlich-abendländische Kultur und Laizismus, 313 ff.*
- 32 *Tine Stein, Himmlische Quellen und irdisches Recht. Religiöse Voraussetzungen des freiheitlichen Verfassungsstaats, Frankfurt am Main 2007, 19; Wolfgang Huber, Menschenwürde/Menschenrechte, in: Theologische Realenzyklopädie XXII (1992), hg. v. G. Müller, 577-602 (593); Josef Isensee, Die katholische Kritik an den Menschenrechten, in: Ernst-W. Böckenförde/Robert Spaemann (Hg.), Menschenrechte und Menschenwürde, Stuttgart 1987, 138-174, 165 („Die dignitas humana hat keine andere Begründung als den christlichen Glauben“). Vgl. Uhle, Freiheitlicher Verfassungsstaat und kulturelle Identität, 146 zu der Behauptung, dass „die These, die Menschenwürde sei in der Neuzeit ‚säkularisiert‘ worden, insoweit unzutreffende Assoziationen zu wecken vermag, als sie suggeriert, die Menschenwürde könne zukünftig unabhängig von ihren religiösen Wurzeln aus sich heraus leben“, sowie Hillgruber, Staat und Religion – Überlegungen zur Säkularität, zur Neutralität und zum religiös-weltanschaulichen Fundament des modernen Staates, 52 f., 63. Siehe zur Kritik Gutmann, Säkularisierung und Normenbegründung, 227-229.*

Medyada Göç ve Göçmen Algısı

Ahmet KÜLAHÇI

İclal AYDIN

Süleyman BAĞ

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Ahmet KÜLAHÇI

Ben 1973 yılından beri Almanya'dayım. Genç bir delikanlıyken Türkiye'yi terk ettim. 19 yaşında. Fransa yollarına düştüm. Çünkü tıp okuyup, doktor olmak istiyordum. Ama Türkiye'de tıp fakültesine giremedim ve Fransa'ya gitmeye karar verdim. Pedere Fransa'ya gidip tıp okuyacağımı söyledim. Adamcağız Anadolu'nun bir köyünden, ben de öyle. Şaşırp kaldı. "Oğlum sen ne yapacaksın Fransa'da? Otur oturduğün yerde, git İstanbul'da Ankara'da bir yerde oku. Yani tıp olmasa da başka bir şey oku" dedi. Ben 'hayır' dedim. Tıp okuyacağım, başka bir şey okumam' dedim. Bunun üzerine bana 'nereye gidersen git, cehennemin dibine git' dedi. Tabii ben cehennemin dibine gitmedim, Fransa'ya gittim. Orada biraz tıp okudum, biraz diyorum çünkü bu 1960'lı yılların sonuydu. 1969 yılıydı yani Fransa'da öğrenci hareketlerinin daha kızgın ve azgın dönemi. Tıp okuyamadım, onun için Almanya'ya geçtim. 1973 yılından beri bu ülkedeyim. 38 yıldan beri bu ülkedeyim bu ülkede yaşıyorum. O nedenle ben kendimi bir yerde buralı hissediyorum. Hala alman vatandaşı değilim. Tek vatandaşlığım var. Türk vatandaşlığım. Fakat ben şunu da eklemeliyim. Kendim doktor olamadım, ama sonradan Türk bir doktor hanımla evlendim.

Yani o eksikliği de kapattım. Çünkü doktor biriyle evlenmek, tıp okumaktan daha kolaydı. Şu anda 15 yaşında olan bir oğlumuz var. O hem buralı hem oralı, yani o çifte vatandaş. Biz anne baba hala Türk vatandaşıyız ve buralıyız. Kendimizi memleketimizde hissediyoruz. Türkiye'de de kendimizi memleketimizde hissediyoruz. Benim şahsen en çok bozulduğum şey "sen kendini Alman mı, yoksa Türk mü hissediyorsun?" sorusu oluyor. Bilmiyorum bir Alman kendisini nasıl hissediyor? O nedenle bu soruya kızıyorum. Gerçekten de bilmiyorum bir Alman'ın ne hissettiğini. Ben kendimi buralı bir yurttaş hissediyorum. Çünkü dediğim gibi yıllardır buradayım. Kendimi de diğer Alman yurttaşlarından Alman vatandaşlarından daha çok farklı görmüyorum. Çünkü bu ülkenin bütün temel kurallarına uyan birisiyim. Hatta bazı yerlerde Alman'dan daha çok Almanım. Geçenlerde kırmızı ışıkta bekliyorum. Bir çift vardı yanımda. Kırmızı ışığı dinlemeyip geçip gittiler. Muhtemelen karı koca bir Alman bir çiftti bu. Kadın beyine dönerek 'gördün mü, bir yabancı orada bekliyor, biz geçiyoruz. Ayıp değil mi?' dedi. Yani demek ki, bazı yerlerde, biz Alman vatandaşı olmak da bu ülkenin kurallarına daha çok uymaya başladık. O nedenle ben kendimi

farklı bir yurttaş olarak görmüyorum yani.

Bir kelime değil bir çok kelime bile söyleyebilirim. Almanya'ya Türk iş gücü göçünün 50. yılını tartışıyoruz bu günlerde, yaşıyoruz, konuşuyoruz bir sürü etkinlikler düzenleniyor. Gerçekten 50 yıl, 50 yıl bir insan yaşamında çok uzun bir süre, ama bir göç olgusunda kesinlikle değil. O nedenle Almanya'daki Türk medyası aslında yurtdışında yaşayan Türkleri biraz geç keşfetti. Türk medyası ilk kez Avrupa'yla 1960'lı yılların sonlarına doğru tanıştı. 1969 yılında o dönemin Akşam gazetesi- şu andaki Akşam gazetesi değil- Münih'te basıldı. Kısa bir süre sonra aynı yılda Hürriyet gazetesi de Münih'te basılmaya başladı. 1969 yılından beri Hürriyet gazetesi bu ülkede yayınlanmakta. Fakat sadece Hürriyet değil, tabii daha sonraki yıllarda Tercüman gazetesi, Milliyet gazetesi, Türkiye gazetesi, Süleyman arkadaşımın çalıştığı Zaman gazetesi, Özgür Politika gazetesi, Evrensel gazetesi, Sabah gazetesi de Almanya'da yayınlanmaya başladı. Ve bu gazeteler hala bu ülkede yayınlanmaktadır. Belki medyaya ilgili söylemlerde kalacak olursak, yıllardır hep aynı şeyi duyarım: Almanya'daki Türk medyası burada uyumu engelleyicinitelikte bir haber politikasını izliyor. Yahut Türk medyası kötü bir Alman, Almanya imajını yansıtıyor. Evet bu yönde birtakım eleştiriler var, suçlamalar var, iddialar var. Aslında bunun çok doğru olmadığını görüyoruz. Zaten bunu sadece biz değil, Almanlar kendileri de, özellikle de Türkiye'de yaşayan Almanlar kendileri de hem yazılarında hem sözlü olarak bunu dile getirmektedirler. Almanya'da başka bir intiba daha var. Nedir bu? Almanya'da yaşayan Türk toplumu, Türk kökenli insanlar, Türk medyasıyla yatıp Türk medyasıyla kalkıyorlar diye bir yaklaşım var. Aslında gerçekten bu da doğru değil. Çünkü son dönemlerde yapılan araştırmalar gösteriyor ki, artık Almanyalı Türkler, Türk kökenli insanlar Türk medyasından ziyade ağırlıklı olarak bu ülkenin, yani kendi bulundukları kendi yaşadıkları ülkenin medyasını kullanmakta. Bu hem elektronik medyayı hem de yazılı medya için geçerlidir. Özellikle 14-18 yaş grubu ve 19-29 yaş grubuna bakarsanız bu oran neredeyse yüzde 50'nin üzerine çıkmakta Alman medyasını kullanan Türk kökenli insanların oranı. Bu gerçekten olumlu bir gelişmedir. Çünkü buradaki insanlar, yeni nesiller özellikle artık buradaki medyayı tercih ediyor. Niye tercih ediyor?

Çünkü kendi çevresinde olup bitenleri daha iyi anlamak daha iyi bilmek istiyorlar. Tabii ki, bunların, daha doğrusu atalarının gelmiş olduğu bir ülke var. O ülkelerle ilgili de bir şeyler dinlemek, duymak istiyorlar. Ama bu o kadarda kolay olmuyor. Zaten bunu biz özellikle yazılı medya olarak son yıllardaki tirajlarımızda da görüyoruz. Yani son 10 yıla baktığınızda ben kendimizden bahsediyorum, Hürriyet'in tirajı yarı yarıya düştü. Hatta yarısından fazla düştü yani 2000'lerin başında 120.000 gazete satarken bugün tiraj 60.000 altına düşmüş durumdadır. Bu da bu insanların artık buralı olduğunu gösteriyor. Buranın medyasını takip ettiklerini gösteriyor. İnternet şüphesiz bir etken, ama ne olursa olsun, bu insanlar artık kendi medyalarını, kendi derken Alman medyasından, Almanca gazetelerden, dergilerden, televizyon programlarından bahsediyorum, onları kullanıyorlar. Ama belki ben bu bağlamda Alman tarafın bize yaklaşımını da Türklere yaklaşımını da 3-5 cümleyle söz etmek istiyorum. Ben kendim yıllardır Alman medyasını takip ediyorum. 1973 yılından beri. Benim değil, ama benden öncekilerin yaptıkları araştırmalar var. 1969 yılında Kuzey Ren Vestfalya eyaletindeki yazılı medyadaki göçmenlerle, o zamanlar daha göçmen değil yabancı, yabancılarla ilgili haberlerin analizi yapılmış. Bu haberlerden Türklere ilgili olan her iki haberden birisi, yani yüzde % 49'u sansasyon içeren haber. Nedir sansasyon içeren haber? Kriminalitedir, yani adam dövme kız kaçırma ve benzer şeyler. Fakat bakıyoruz daha sonraki yıllarda da bunun çok değişmediğini görüyoruz. 1985 yılında Münster üniversitesinde Prof. Klaus Mertens'in yaptığı bir araştırma var. Türkiye Araştırmalar Merkezi adına yapılan bir araştırma bu. 1986 yılında yayınlanmış. Bakıyorum orada da Türklere ilgili haberlerin gerçekten yarıya yakını hala aynı tür haberler. Yani genel ortalamada bu % 15 civarında kaldığı halde, Türklere ilgili haberlerde sansasyon içerikli olanların oranı yüzde 40'ların üzerinde yüzde 50'ye varıyor. Daha sonraki yıllara elektronik medyaya bakıyoruz. Orada da çok büyük bir şey değişmediğini görüyoruz. 1995 yılında yapılmış bir araştırma var. Giessen Üniversitesi'nde yapılan bir araştırma. Prof. Sigmund Quandt hocanın yaptığı bir araştırma. Orada da bakıyorum elektronik medyada Türklere ilgili haberlerin çok büyük bir bölümü, ya Türkiye'nin iç politikasıyla ya da o dönemlerdeki

Almanya'nın iç politikasıyla ilgili. Almanya'da PKK saldırılarının çok yoğun olduğu bir dönemdi. O yüzden elektronik medyadaki o haberlerin de %70'inden fazlası yine aynı içerikli haberlerdi, yani olumsuz haberlerdi. Daha sonraki dönemlere bakıyorum, günümüze geliyorum. Daha önceki yıllarda buradaki yaşayan Türklerin dini, imanı Alman medyasının umurunda bile değildi. Yani Türklerin Müslüman olduğu, olmadığı Alman medyasının gündeminde hiç yoktu. Çünkü onlar için Türk, Türk'tü. Fakat bakıyorum ilk kez 1970li yılların sonlarına doğru İran devrimi sırasında artık buradaki Türklerin Müslüman olduğu yavaş, yavaş Alman medyasının da gündemine girmeye başladı. Ama 11 Eylül'den sonra Türkler ve Müslümanlar iyice ön plana çıkarılmaya başlandı. Türklerin Müslüman olduğu unsuru ön plana çıkarılmaya başlandı. Yani terör deyince İslam, Müslüman Türk, bunların dışında da Arap unsuru önplana çıkarıldığı görüldü. Daha sonraki yıllarda Erfurt Üniversitesinde Prof. Kai Hafez'in yaptığı bir araştırmada da bu çok açık bir biçimde görülebilmektedir. Burada belki şunu da eklemem gerekir, Şu 'bizim Christian Pfeifer', 'bizim' diyorum çünkü Almanya'da bu alandaki araştırmaları yapan en iyilerinden birisi, şimdi bundan yaklaşık 2 yıl önce gençlerle ilgili yaptığı bir araştırma var. O

araştırmaya baktığınızda, Christian Pfeifer diyor ki, "şiddetle din unsurunun bağlantısı yoktur". Yani "sosyal konum daha ağırlıklıdır" diyor. Ama ertesi gün bir bakıyorum, ertesi gün olmasa bile bir kaç gün sonra bir bakıyorum Alman medyasındaki başlıkların hepsi de acayip, acayip başlıklar. Örneğin "Je gläubiger desto brutaler" (yani ne kadar inançlıysan o kadar çok şiddet yanlısı), "Allah macht Gewalttätig" (Allah şiddet uygulayan biri haline getiriyor) yani şimdi bir tarafta ciddi bir araştırma var. Araştırmayı yapan diyor ki, "bunun dinle bağlantısı yoktur". Ama öbür tarafta o araştırmayı belli ki, çok ciddi okumadan yapılan bir haber anlayışı. Ben bunları tasvip etmiyorum. Tabii bu değildir ki, bütün Alman medyası böyledir. Çok daha duyarlı davranan arkadaşlarımız da var medyada. Fakat ne yazık ki, dediğim gibi orada bir genelleme bir kolaycılık tercih edilmekte. Ben bunları doğru bulmuyorum. Ama ileriye dönük olarak ben umutluyum. Biz bunları aşacağız. Tabii bu suçlamalar devam edecek yani Alman arkadaşlar bizi suçlayacaklar veya Alman politikacılar bizi suçlayacaklar, biz de kendimizi yerine göre savunacağız, yerine göre onları suçlayacağız. Ama yine de bir orta noktada buluşacağımızdan hareket ediyorum.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

İclal AYDIN

Teşekkür ediyorum öncelikle salondaki herkesi sevgiyle selamlamak isterim. Buradan daha çok aslında Türkiye’deki medyanın buraya bakışıyla ilgili bir iki şey söylemek istiyorum. Zira biz burayı genelde yok sayarız zannediyorum. Sizler de bu söylediğime katılacaksınız. Burada yaklaşık 6 yıl yaşadım ama o 6 yıl burada yabancı olma orada Almancı olma kavramını bana öğretti. Bunun ne olduğunu biliyorum. Şu anda Vatan Gazetesinde 1990-96 yılları arasında Berlin’de yaşadım. Tiyatro yaptım belki izleyenler vardır içinde tiyatroma gelen vardır. Daha sonra 96 sonunda döndüm. 97’den beri de hem görsel hem yazılı basında çalışıyorum. Vatan Gazetesinde köşe yazıyorum. Sık sık buradan bahsediyorum, buradaki yaşamdan bahsediyorum. Çok sık gidip geliyorum hala burada arkadaşlarım var. Ama bu toplantıda da şunu görüyorum ki; Türkiye’den çok büyük bir kalabalık geldi akademisyenler, gazeteciler, sanatçılar, siyasetçiler bir 50. yıl coşkusu içinde kutladık ve konuştuk. Ama biz ne yazık ki sadece kendi kapımızın önünü temizleyip ölümde ve düğünde diğerlerini hatırlıyoruz. Şimdi kusura bakmayın yarın ben dönüyorum ve döndüğümde bir kaç gün daha bahsedilecek bu 50.yıl hikayesinden. Sonra yine unutulacak. Genellikle burada yaşayan göçmenlere Türkiye’de bir parça burun kıvrılır biliyorsunuz. Almancılar ama yeri geldiği zamanda Avrupa’daki aslanlarımız bizim büyük sermayemizin gücü. Dün biraz nostalji yaptım Kreuzberg’e gittim, Hasır restoranda oturdum

bir çorba içtim. Tanrım ne kadar güzel özlüyordumşum ben burada, eskiden Türkiye’yi özlüyordumşum ve Berlin’de yaşadığım sürece Berlin’i sevmemiştim ve itinayla Alman medyasından uzak duruyordum. Bu küçük Türk çevresinin içinde yaşıyordum, Türkiyelilerin içinde yaşıyordum Türkiye kanalı vardı bir tane TRT 1 vardı TRT buradan yayın yapardı o tarihlerde çok garip bir şekilde buradan döndükten sonra Pro7 seyretmeye başladım. Türkiye’de ve burayı daha çok takip etmeye başladım. Dün bir taksi şoförüyle konuştuk -bu arada inanmadım Berlin’in %70 taklisi Türk, 4-5 tane taksiye bindim 4 tanesi Türkiyelidi- çok güzel bir şey söyledi: “ Türkiye’de yaşasaydım belki Türkiye’deki haberlerle bu kadar ilgili olmayabilirdim, burada can kulağıyla Türkiye’de ne olup bittiğini dinliyorum, takip ediyorum”. Söyleyebileceğim bir tek şey var aslında fazla uzatmayacağım, orada ben hala bir gurbet gelini olarak 19 yaşında evlenmiş. Dolayısıyla bana diyorlar ki sen Almanya’da ne yaptın; diyorum ki evlendim o zamanda bir gurbet geliniydim, hala da buraya bakışım gelip gittiğimde, yazılarımdaki çifte kavrulmuş hal burada yabancı olmaktan ve dediğim gibi orada Almancı olmayı bilmekten geçiyor. Ama yabancılik meselesi insanın yüreğine bir kere düştü mü o ayaz artık hiç bir yerdir. Bizim vatanımız ülkeden ülkeye şehirden şehre de göçsek işte biri kaldı, biri gitti, biri yalnızlığı seçti bu masalda burada bitti ama 50. yıldan sonrası çok daha güzel geçecek eminim buna.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Süleyman BAĞ

Elbette ki Almanya, Alman basını, Alman toplumu ve Alman insanı beni her yönüyle yakından ilgilendiriyor. 1975 yılında iş göçü anlaşması kapsamında Almanya'ya gelen babamın peşinden ben de Almanya'ya gelmiş oldum ve o gündür bu gündür bu ülkede yaşıyorum. Bu ülkede iyimser olmamızı gerekli kılan çok şey var. Şöyle ifade edeyim Almanya'yı küresel kıyaslamaya tabii tuttuğumuzda demokratik haklar ve anayasal düzen açısından bu standarda sahip ülke sayısı o kadar da fazla değil. Kamu düzeni harika. Elbetteki sorunlar var, ancak ortak yaşamın iyi yürüdüğü kanaatindeyim. Konuya kendi açımdan baktığımda ise Almanya bana maden işçiliğinden gazeteciliğe giden başarılı bir süreçte gerekli imkanları sunan ülkedir. Çocuklarım bu ülkenin en iyi okullarında eğitim imkanından yararlanıyor. En büyük oğlum Konstanz üniversitesinde siyaset bilimleri ve kamu yönetimi bölümünde okuyor. Üstelik bir siyasi vakfın bursu ile. Bana göre Türklerin 50 yıllık Almanya tarihi içerdiği tüm sorunlarla beraber bir başarı öyküsüdür. Bu temel yaklaşımı ortaya koyduktan sonra sorunlara gelebiliriz. Öncelikle sorunlar ortak yaşamın doğal bir parçasıdır ve bu yönüyle neden sorunlar var yaklaşımından çok var olan

sorunları nasıl tartışmalıyız ve çözüm yolları nelerdir şeklinde olaya bakmak gerekiyor. Bunun için empatinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Bizim, yani Türkiye'den gelenler açısından empati ne anlama geliyor? Türkiye'ye 30 yıl içinde üç milyon Hristiyanın göç ettiğini ve bu insanların köyden kasabaya, kasabadan büyük şehirlere kadar her tarafa yerleştiğini varsayalım. Bu süreçte bir de üç bin kilisenin açıldığını düşünelim. Acaba Türk toplumu buna nasıl bir tepki verir? Tartışmaz mı? Gerilime sebep olmaz mı? Almanya'da da son 50 yılda benzeri bir durum yaşıyoruz. Bizim buraya gelmemiz, bu ülkenin imkanlarından yararlanarak camiler başta olmak üzere sosyal alanda değişik örgütlenmeler gerçekleştirmemiz ister istemez bir sürtüşmeyi de beraberinde getirdi. Ben Türk Alman ilişkisini biraz Katolik nikahla kıyılmış zorunlu evliliğe benzetiyorum. Bu evliliği kimse istemedi ancak boşanma imkanı da yok gibi. Bu gerçeği özellikle Alman basınının kabullenmede zorlandığını düşünüyorum. Bu kabullenildikten sonra elbette ki tartışacağız, birbirimizi eleştireceğiz ve eksikliklerimize dikkat çekeceğiz. Bu kadar medya çeşitliliğinin olduğu bir ülkede her şeyin güllük gülistanlık olmasını beklemek doğru olmaz. Önemli olan

iftiranın olmaması, gerçeklerin çarpıtılmaması ve sorunların etnik ve dini ayrımcılık noktasına indirgenmemesidir. Eleştirilerde bazen şöyle bir şey hissediyorsunuz. Bir haber, yorum veya analizde metnin kendisinden çok satır araları insanı rahatsız ediyor. Çünkü verilen duygu siz buraya ait değilsiniz duygusu oluyor. Yazar minareden rahatsız. Ama bu rahatsızlığını ifade ederken bunlar buraya ait değil bu ülkenin gerçeği değil hissini vermesi asıl dışlayıcı etken oluyor. Benden önceki konuşmacıya katılıyorum, Almanya bizim için yeni bir vatan oldu burada yaşadığımız sorunlar var, devlet politikaları içinde beğenmediğimiz yönler var bu yönüyle Almanlara birazda benziyoruz çok şikayetçiyiz. Evet bunları eleştireceğiz doğru bulmadığımızı söyleyeceğiz ve bir değişim talebimiz olacak. Bunu hem Almanya'ya hem de Türkiye'ye yönelik reşit bir tutum içinde yapmalıyız. Siyasi iktidarlar bizim hayatımızı belirlememeli, onlar bizim hayatımızı kolaylaştırmalı. Eğer kanun çıkarcaklarsa insanların arasını açmamalı, insanların huzur ve refahını arttırmalı.

Öncelikle Türk iş göçünün Alman alt sınıfına yapılan bir göç olduğunu belirtmem gerekiyor. Almanyaya gelen Türklerin eğitim seviyesi düşüktü, farklı dilin konuşulduğu ve farklı bir kültürün egemen olduğu bir ülkeye hazırlıklı değillerdi. Çok iyi bir Türkçeyle buraya gelmedikleri gibi, nasıl davranacakları konusunda da hiç kimse onları bilgilendirmedi. Almanya'da zaman zaman Türkçe tartışmaları yaşanıyor. Bu tartışmalarda Türkçenin her geçen gün kaybolduğu görüşü dile getiriliyor. Çoğu kez Alman okulları Türkçeye yeteri kadar sahip çıkmamakla suçlanıyor. Bu biraz eksik bir tartışma. Sebebine gelince ilk göçmenler buraya İstanbul Türkçesi ile gelmedi ki. Dolayısı ile Türk iş göçü kendi içinde sorunlar barındıran bir olay. İkinci ve üçüncü nesilde yavaş yavaş iki dile de hakim bir orta sınıf oluşuyor. Ancak bu daha çok yeni bir gelişme.

Alman gazetecilik eğitiminde bu konular ele alınmıyor. İlk okul eğitiminden başlamak üzere eğitimin süreci içinde öğrenciler göç gerçeği ile tanışmıyor. Kızım 11. sınıfa gidiyor. Kendisine 11. sınıfa kadar okuduğu ders kitaplarında Almanya'ya göç, ülkede yaşaya yabancılar, ülkedeki farklı dinler ve kültürler konusunun ne kadar ele alındığını sordum. Yedi yılda bir kaç saat ele alınıyor. Benim okula gittiğim seksenli yıllarda durumu farklı değildi. 30 yılda ciddi bir mesafe katedilmemiş anlayacağınız. Zaman zaman okul ders kitaplarında çok yanlış şeylerin yazıldığına da şahit oluyoruz. Avrupa'da bir aydınlanma yaşandı, fakat bana bazan öyle geliyor ki bu aydınlanma İslam ve Türk olgusu önünde durdu. Medya konusuna geri dönecek olursak. Göç ve Müslümanlarla ilgili konuları çalışan Alman muhabirlerin alana inmesi lazım. Camiyi ve camii cemaatini tanımadan cami hakkında nasıl haber yazacaksınız ki? Bu eğer zorsa o zaman Alman basınının burada yetişen göçmenlerden personel almalarının gerekli olduğunu düşünüyorum. Ancak bu her zaman çözüm olmayabilir. Türk kökenli birini işe alan bir yayın kurumu genel yayın ilkelerini de gözden geçirmiyorsa belli kalıplarla çalışıyor, fotoğrafın nereye konulacağı, manşetin nasıl atılacağı (ki bunlar en az haber metninin kendisi kadar önemli konular) bir çözüm olmaz. Haftalık Die Zeit gazetesinde çıkan bir haber Almanya'da Türkler tarafından açılan özel okullarla ilgili idi. Haber metni çok güzel, fakat başlık, 'Allahs Streber'. Sueddeutsche gibi ciddi gazetelerde İslam uzmanı olmayan isimler bu sıfatla yer alıyor. Örnekleri arttırmak mümkün. Kısacası yayın politikası açısından ilkelerin ve kalıpların sorgulanması lazım. Bir de eğer bu konu Almanca ifadeyle Querschnittsthema, yani her alanı ilgilendiren bir konuya Tagesschau gibi çok izlenen haber programlarında ekonomiyle ilgili bir konu ele alınırken Türk kökenli bir ekonomi uzmanına neden yer verilmiyor?

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

PRATİK TECRÜBELER

İKİNCİ BÖLÜM

Göçmenin Yanındaki Aktör: Sivil Toplum Kuruluşları

Prof. Mehmet Emin KÖKTAŞ

Hasan ÖZDOĞAN

Kenan KOLAT

Oğuz ÜÇÜNCÜ

Fuat MANSUROĞLU

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Prof. Dr. M. Emin KÖKTAŞ

Sayın Bakanım, değerli konuklar, bayanlar, baylar!

Sivil toplum kuruluşlarının değerli temsilcilerinin söz alacağı bu oturumu açıyorum. Öncelikle belirtmek isterim ki, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı önemli bir konuya el atmış bulunuyor. Göçün 50. Yılı etkinlikleri arasında böyle bilimsel bir toplantının yer almasını çok önemli buluyorum. Biliyorsunuz bu süreçte bu süreçte farklı etkinlikler yapıldı. Kuşkusuz bunlar da yararlıdır. Ama göçün 50. Yılında bir muhasebe yapılmasının, konunun bütün boyutlarıyla bilimsel olarak masaya yatırılmasının ayrı bir önemi vardır. Umarım bu sempozyumdan geleceğe ışık tutacak yararlı sonuçlar elde edilir. Bunun için geçmişe saplanıp kalmamalıyız. Geçmiş iyi değerlendirip gelecek için çıkarımlar yapmalıyız.

Bu oturumda sivil toplum konusunu ele alacağız. Burada sivil toplumun ne olduğu konusunda bir tartışmaya girmek istemiyorum. Bu tür kavramlardan ne anlaşılması gerektiği hep tartışılır. Bununla birlikte sivil toplum dendiğinde sizlerin zihninde kuşkusuz bir şeyler canlanıyor, aşağı yukarı bir şeyler anlıyorsunuz. Örneğin hiçbiriniz ordu veya asker kavramını bununla ilişkilendirmiyor. İşte bu önemlidir.

Biliyorsunuz toplumların demokratikleşmesi sürecinde sivil toplumun oynadığı veya oynayacağı rol fevkalade önemlidir. Demokrasilerde devlet dışı aktörler sisteme ilişkin taleplerini daha çok sivil toplum aracılığıyla seslendirirler. Demokrasiler ise bu talepleri mutlaka göz önünde bulundurmamak durumundadırlar. Bir toplumda sivil toplum olarak örgütlenme ne kadar yaygınsa, sivil topluma katılım ne kadar yaygınsa ve bireyler sivil toplum aracılığıyla ne kadar aktifse o toplum o kadar ileri bir demokrasiye sahip olduğu kabul edilir. Dolayısıyla günümüzde bir ülkenin demokrasisi ölçülürken kullanılan ölçütlerden birisi de sivil toplumdur.

Bu oturumda dört sivil toplum kuruluşunun temsilcisi söz alacak. Bunlar sizlerin daha iyi bildiği gibi Almanya'da önde gelen kuruluşlardır. Bu dört kuruluştan ikisi ilgi ve faaliyet alanı olarak bildiğiniz gibi daha çok sosyal, kültürel ve politik alanda aktiftir. Günümüze kadar önemli aktivite içinde yer almış, bir çok konunun Almanya'nın gündemine taşınmasına öncülük etmiştir. Diğer ikisi ise daha çok din merkezli kuruluştur. İslam konusunun Almanya'da ne kadar önemli olduğunu anlatmaya gerek yok. Son zamanlarda özellikle dini topluluk olarak tanınma konusu daha da önem kazanmıştır. Ayrıca devletin öncülük

ettiği İslam zirvesi toplantıları da kuşkusuz çok konuşulmaktadır. Din eğitimi ve din adamlarının yetiştirilmesi konusu da Almanya'nın Müslümanlarla ilgili önemli gündem maddelerinden biridir. Bu konularda konuşmacıların ne düşündüklerini öğrenme imkânımız olacak diye düşünüyorum.

Konuşmacılara söz vermeden önce kendilerinden bir hususa önem vermelerini istirham ediyorum. Bu husus metodolojik açıdan ve bu oturumun hedefine ulaşması bakımından fevkalade önemlidir. Bu tür toplantılarda zaman zaman sözcüler geçmiş tecrübeyi anlatırken orada kalabiliyor ve hep savunma yapıyor. Yapılanların hepsinin doğru olduğu şeklin-

de bir izlenim yaratılmak isteniyor. Oysa bizler insanız elbette hatalar yapacağız. Önemli olan bu hataları açık yüreklilikle dile getirebilmek ve bunlardan gereken dersleri çıkarabilmektir. İşte o zaman ilerleme olabilir.

Değerli konuşmacılardan bu çerçevede bir değerlendirme yapmalarını rica ediyorum. Hem kendilerini kendi perspektiflerinden anlatmalarını hem bir öz değerlendirme ve gerekiyorsa öz eleştiri yapmalarını sizler adına istiyorum. Bir de geleceğe yönelik çıkarımlar yaparlarsa bu toplantı gerçekten hedefine ulaşmış olacaktır.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Hasan ÖZDOĞAN

Geride kalan göç sürecini değerlendirecek olursak, karşımıza zamanla değişen bir tablo ortaya çıkıyor. 50 yıldır Türkler olarak Avrupa da yaşıyoruz. Lakin çok uzun süre göçün kalıcılığı konusunda tereddüt ettik. Uzun süre geri döneceğimizi düşündük ve kendimizi de buna inandırdık. Ta ki çocuklarımızın bizden çok farklı durumunu anladığımız ana kadar. Bu tutum sadece bizde görülmedi. İçinde yaşadığımız toplumda da süregeldi. Bilhassa siyasilerde inatlı bir direniş görüldü. Bilhassa muhafazakâr hükümetler sürecinde göç 14 yıl yok sayıldı. Biz gurbetçi, onlarda 'Gastarbeiter' dediler. 'Avrupalı Türkler' olduğumuzu yıllar sonra fark ettik. Biçare fark etmek zorunda kaldık.

Burada doğup burada yetişen çocuklarımıza Kayseri'lisin, Trabzonlusun diye öğrettik. Köln'lüsün, Duisburg'lusun diyemedik. Uzun bir süre Türkiye merkezli düşündük ve ona göre çalıştık, davrandık. Vücutlarımız Avrupa'da beyinlerimiz Türkiye'de oldu. Buradaki sorunlarımızı geçici olarak gördük. Sorunların üzerine gidemedik. Yatırımlarımızı taş, toprağa, içi boş parlak holding vaatlerine yaptık, kendi geleceğimize yapamadık.

Şu anda karşılaştığımız sorunlarımızın çözilememesinde kendi sorumluluğumuz büyüktür. Ayrıca dok-

sanlı yıllara kadar sorunları fark ederek çözüm için çalışacak yetişmiş uzmanlarımız da yoktu. Bizim adımıza bizden olmayan örf ve kültürümüze karşı olan ısmarlama uzmanlar konuşuyordu. Halen de konuşuyorlar tabii...

Göçün 50. yılında dördüncü kuşakta yerleşik nizamda 'Avrupalı Türkler' olarak yaşıyoruz. Bireysel, ailevi ve toplumsal beklentilerimiz değişti. Bu dönemde Avrupa toplumu içinde yerimizi belirleme noktasında bulunuyoruz.

Bu noktada karşımıza çıkan sorular:

Avrupalı siyasi ve fikir önderlerinin bize biçtiği bir rolü mü yükleneceğiz?

Kendimiz için bir kültürel, sosyal ve siyasi bir program belirleyerek daha onurlu bir toplumsal hedef için mi çalışacağız?

Türkiye ve Avrupalı Türklerin ilişkileri nasıl olmalı?

Türkiye dışında yaşayan Türk azınlıklarına baktığımızda ilk olarak KKTC göze çarpıyor. KKTC Türkiye için elbette çok önemli bir dış siyaset unsurudur.

Kıbrıs'ta 238 bin Türk yaşamaktadır. KKTC her yıl Türkiye için bir milyar dolar üzerinde yük getirmektedir.

Avrupalı Türklerin nüfusu 6,5 milyon olmasına rağmen kültürel ve siyasi alanda yapılmış çalışmalar ve Türkiye tarafından geçmiş hükümetler tarafından Avrupalı Türkler için yapılan yatırımlar ortadadır.

Yıllardır istikrarı yakalayamayan Türkiye bugün siyasi ve iktisadi bakımdan dengeli bir gelişme düzeyine ulaşmıştır. Artık dışarıya bakabilecek duruma gelmiştir. Yurt dışında yaşayan vatandaşlar hakkında sistemli çalışmalar başlamıştır. Bu hazırlıkların netice vermesi Avrupalı Türklerin kendi sorunlarına sahip çıkmasına bağlıdır. Kendimizi tarif ederken kimlik ve aidiyet meseleleri hakkında bir fikir birliği oluşmalıdır. Yaşadığımız ülkelerde toplumsal katılımın ileri düzeyde sağlanması için eğitim düzeyinin yükselmesi ve koordineli çalışmalar gereklidir. Büyük ölçüde kurumsallaşmaya ihtiyaç vardır.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Kenan KOLAT

Almanya'nın bir göç ülkesi olduğu çok açık ve net. Bir sayı vereyim bakın bunları iyi bilmekte yarar var; 1945 ile 2006 arasında Almanya'ya 36 milyon insan gelmiş, 36 milyon; % 80'ni göçmen kökenli, Alman kökenli değil 36 milyon insan gelmiş 27 milyon insan bu süre içerisinde terk etmiş. Yani Almanya'nın 5/2'sinin nüfusu değişmiş. Hayır, halen biz göç ülkesi değiliz falan deniyor. Bir sayı daha vereyim, şu anda 6 yaş altındaki göçmen kökenli insanların oranı % 33.6. Bu oran önümüzdeki 40 yıl içinde % 75'e çıkacak. Şimdi şunu soruyorum yani Almanya'da kim hangi azınlık hangi çoğunluktan bahsediyoruz. Bizler göçmen kökenli, göç hikayeli veya Alman kökenli olmayan, Biodeutsch diyoruz Almanlara, Biz Bio olmayan "deutsch"uz, 'yani orada Alman kökenli olmayanların.' 2050 yılında şu anda 82.6 milyon olan nüfusumuz, 65 milyona gerileyecek. Bu nüfus içerisinde Türklerin oranı, göçmen kökenlilerin oranı yükselecek; aslında arkadaşlar Almanya'nın geleceği biziz. Almanya'nın geleceğinin biz olduğumuzun biz bilincine varmamız gerekiyor bir kere, bu çok önemli. İkincisi bu sorunların, sürekli dillendirilmesinden bıkkınlık geldi. Ben diyorum ki Almanya'nın geleceğini ben inşa edeceğim

kardeşim seninle. Ben seninle bu ülkenin geleceğini inşa edeceğim. Bu inşaaya, inşaata talibim, bak beni yanına al, gel birlikte yapalım, gel şu ülkeyi birlikte bir güçlü hale getirelim. Bak ben senden bu ülkeyi çok daha güçlü hale getiririm. Beraber getiririm. Benim mesajım, bizim mesajımız bu olmalı. Biz bunu elimizden geldiğince yapmaya çalışıyoruz. Burada kendine güvenmek gerekiyor. Kafamız her bir şekilde önümüze eğen toplum olmaktan kurtulmamız gerekiyor. Biz artık ne istediğimizi bilen, bu ülkenin de bizim ülkemiz olduğunu açıkça söyleyen, ben onu söylüyorum, ben çok iyi Türkçe konuşan bir Almanım/Alman vatandaşım diyorum. Evet çok iyi Türkçe konuşuyorum. Ben çok iyi Türkçe konuşmakta devam edeceğim, bundan sonra çocuklarıma, torunlarıma onların torunlarına Türkçenin öğrenilmesi için ve dinimizin de burada bir şekilde yer edinmesi için bütün mücadelenin arkasında yer alacağım. Bunu söylüyoruz. Bundan korkmayın diyoruz. Bu çoğulculuktur diyoruz. Almanya, Almanya'nın önünü kültürel çoğulculukla elde edilebilir. Ancak kültürel çoğulculuğu öne çıkartırsa Almanya gerçekten dünyada örnek bir ülke olacaktır. Bunları anlatmaya çalışıyoruz. Benim bu

anlattıklarımı, şurada sizlerle paylaştıklarımı, Alman dostlarımla paylaştığım zaman, politika kesiminden gelmeyen, ama bu konu ile çok ilgilenen insanlar % 100 hak veriyorlar. Onun için dört tane yeni kültür oluşması gerekir diyorum Almanya'da. Bunların üstünde çok uzun yıllardır da durmaya çalışıyorum:

Birincisi "hoş geldin kültürü" oluşması gerekiyor Almanya'da. Şimdi kullanmaya başladılar Willkommenskultur diye, dün Böhmer de söyledi, dün başka bir toplantıda söyledi. Sayın bakanımızla birlikteyken dile getirdi.

Hoş geldin kültürü ama burada doğanlara, büyüyenlere değil. Yurtdışından, yani Almanya'nın dışından gelecek olanlara. Şimdi ne oluyor biliyor musunuz? Vizeyi alıyorlar, kurs, Türkiye'de kursa gidiyor. Biz Türkiye'de kurs yapıyoruz. Burada aile birleşimi için geleceklere Türkiye'de kurs veriyoruz. Almanya'yı anlatıyoruz onlara. Oradan geliyorlar, sınırdan, kapıdan geldiğinde ilk deneyimi, oradaki BGS dediğimiz, Bundesgrenzschutz, yani oradaki polis, diyor ki niye Almanya'ya geldin diyor, yahu vize ile gelmiş yahu ne diye, niye soruyorsun artık. Vize ile gelmiş. Buradan bir olumsuz şeyi alıyor mu.

İkinci deneyimi; yabancılar dairesine gidiyor. Çünkü oraya gitmek zorunda gelir gelmez. Oradan da: Sosyal yardım almaya mı geldin? YBbütün koşullarını yerine getirmişim. Yani, öyle daha kapıdan giriyorsunuz, bir hoş geldin desenize. Ya dedim ki .- Berlin'deki yabancılar dairesinin genel müdürünü tanıyorum-, Frau Langenheimer dedim yahu şu memurlara söyleyin kalsın bir hoş geldiniz Almanya'ya, elini sıksın yeni gelenlere. Ama gidin bir merhaba deyin şu insanlara. Merhaba deyin. Bu yok, böyle bir şey yok. Bu insanlar Türkiye'den gelmeden büyük bir ilgi gösteriyorlar Almanya'ya. Büyük bir ilgi gösteriyorlar. Bu birincisi; bu hoş geldin kültürü. Bu yok, bunu oluşturacağız.

İkincisi eşit haklar ve katılım kültürü, eşit haklar, biz fazla bir şey istemiyoruz, bizim istediğimiz eşit hak. Yani fazla bize özel bir hak verin demiyoruz. Eşit hak istiyoruz. Ben vatandaş olmak istiyorum bu ülkenin, bana elli bin tane zorluk çıkartıyorsun. Yani bana diyorsun ki, kendi ülke vatandaşlığını bırak. Hadi o tartışılabilir. Onun üzerinde konuşabiliriz.

Çift taraflı anlaşma, Avrupa Birliği'ne veriyorsun bize vermiyorsun. Hadi onu tartışıyoruz.

Ama diyorsun ki; ben seni vatandaşlığa alırım, ancak çok iyi Almanca bilmelisin, hadi ona da bir şey yok. Ama diyor ondan sonra, iş diyor işin olacak diyor, işin olması da yetmiyor, geleceğe dönük de diyor olarak işini kaybetmeyeceğine dair ibareler ve emareleri istiyorum diyor. Nasıl yapayım ben, bu ülkenin ekonomisini ben mi şekillendiriyorum. Yani bu ülkedeki ekonomik düzeni ben mi belirliyorum. Böyle bir şey yok. Yani zorlaştırdıkça, zorlaştırdılar. Yani pratikte bunu yok ettiler. Bakın 2000 yılından önce, yeni vatandaşlık yasası 2000'de çıktı, 2000'den önce sayılar Türklerde, bizim de çok yoğun kampanyalarımızla, 100 bine tırmanmıştı Türklerin sayısı, şu anda 22566'ya indi. Geçen yıl itibarıyla. Sayılarda büyük bir azalma var. Almanya'ya bakıyorsunuz % 54.6'sı çifte vatandaş. Türkleri kastetmiyorum. Bütün vatandaşlığa geçenleri kastediyorum. Yani bir taraftan çifte vatandaşlığa karşı, öte taraftan % 54.6'sı zaten çifte vatandaş. Sonra bunu sorun olarak benim önüme getirin.. Neden çifte vatandaşlık yok. Efendim iki ülkeye kulluk yapmazmışım. Devlete kulluk diye bir şey yok ki. Kulluk yok. Katılım kültürü, katılım çok önemli, kavramsallık çok önemli, entegrasyon falan yok, bitmiştir bizim için entegrasyon kavramı. Onun için Türkiye tarafından da rica ediyoruz bu konuda, kullanmayın bu kavramı lütfen. Katılım, evet biz katılım istiyoruz. Sosyal alanda, siyasal alanda, ekonomik alanında, eğitsel alanda, kültürel alanda, 5 alanda katılım istiyoruz. Bu katılımın önündeki engelleri kaldırın. Ben katılmak istiyorum. Benim katılımımı engelleme. Entegrasyon diye beni böyle bir yere sıkıştırıyorsun, kısıpıdlatmıyorsun beni ondan sonra entegre oluyorsunuz diyorsunuz. Ben aslında katılmak istiyorum, katılımın önündeki engelleri kaldır. Ben, ben varım o zaman senle. Her şeye varım. İkinci konuda budur.

Üçüncüsü arkadaşlar, bu da çok önemli, burada belki İngilizce kavramlar geliyor ama Empowerment diyoruz, güçlendirme kavramı, yani biz kendi insanımızı güçlendirmemiz gerekiyor. Bizim insanımız aslında çok şeyleri başaracak durumda ama öyle bir baskı geliyor ki karşı taraftan, sen

bunu yapamazsın, sen şunu yapamazsın, onu yapamazsın, bunu edemezsin. İnsanlar bir süre sonra galiba ben bir şey yapamıyorum diyorlar. Hayır, her insanın yapabileceği, her insanın en düşük eğitim düzeyinden en yükseğine kadar yapabileceği çok şey var bu ülkede, hepimiz bu insanlarımızı güçlendirmemiz gerekiyor. Birbirimize sahip çıkmamız gerekiyor. Birbirimizin yanında durmamız gerekiyor. Birisi bir şey dediği zaman örgütlerimizden, öbürü o örgüt dediği için ona karşı çıkmamalı. Bir örnek vereyim yahu ben, geçen yıl bir gazetede röportaj yaptı benimle bir yerde dedi ki gazeteci daha sonra gazetede yayınlandı dedi ki Herr Kolat diyor siz diyor işte Alman tarafından bir şeyler bekliyorsunuz diyor örneğin Alman, takviminde bir İslami tatil olmasına ne dersiniz diyor. Ben de iyi olur dedim. Çok iyi olur dedim, böyle bir şey olmalı dedim. DPA Alman haber ajansı bunu aldı Almanya Türk Toplumu resmi tatil istiyor diye haber olarak yaptı. İlk tepki arkadaşlar bizim örgütlerimizden geldi. İslami örgütlerimizden geldi. Niye karşı geliyorsun Kenan Kolat dedi diye. Yahu mesele Kenan Kolat falan değil bu, bunu bir türlü yapamıyoruz.

Son nokta, yani hoş geldin, eşit haklar, empowe-

ment, empati kültürü, empati, bir kişiye, bana sempatik olabilirsiniz, ben size sempatik olabilirim, antipatik de olabilirim. Ama empatimizin olması gerekir. Empati karşı tarafın niye, nasıl düşündüğü anlamaktır. Ama bunu sadece biz kendimize değil, Almanların güzel bir şeyi var, diyor sen suçlusun diye gösterdiğinde bir parmak gösterirken karşı tarafı üç parmak seni gösteriyor diyor. Aslında sen kendine bir sor bakalım demektir bu. İşte empati bu. Ben, nasıl bir Türk'ün bir diskoya girdiğinde kapıdan Türk olduğu için dışlandığına, alınmadığına Alman tarafından destek bekliyorsam, dayanışma bekliyorsam Kreuzberg'de 80 yıldır yaşayan 80 yaşına gelmiş, 50 yıldır orada yaşayan bir Almanın da Alman kökenlinin de, çevresinin değiştiğinde kendisini yabancı hissetmesini anlayışla karşılayabilmem gerekir. En azından empati yapmam gerekir. Anlatabilmem gerekir. Bir Alman bana yazdı, gittim evine. Dost diye 80 yaşında da bir kadın, birlikte yaşlı bir Türk kadını da götürdüm sohbet ettik. Yani bugüne kadar dedi benim kapımı kimse çalmadı diyor. Gittik. Bunları yapmamız gerekiyor. Onun için, bizim yapacak tabi çok işimiz var. Bizler bu ülkenin geleceğini belirlemek üzere yola çıktık. Yolumuz hayırlı olsun, uğurlu olsun.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Oğuz ÜÇÜNCÜ

Sayın Bakanım, değerli misafirler, değerli hocam hepinizi İslam Toplumu Milli Görüş Genel Merkezi adına saygı ve hürmetle selamlıyorum. Ve icra etmiş olduğumuz bugünkü sempozyumu Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığımızın organize etmiş olduğu bu sempozyumun hayırlara vesile olmasını Cenab-ı Allah’tan niyaz ediyorum.

Şimdi ister istemez iki şeye değinmeden konuşmama giremeyeceğim. Birincisi Emin hocam, affınıza sığınarak, kendi kurumumun tarihinde inişleri hatırlamıyorum. Ben yaşamadım. Ama hareketlikleri kastettiniz bunları birlikte yaşadık. İkincisi Kenan beye, İslami kuruluşlara giderayak lafı çıktığı için. Şimdi biz niye sizin tatil isteminiz ile ilgili itiraz ettik. Çünkü bir milyon tane isteğimiz var bir milyon birincisini söylediniz. Yani en alttan başladınız listeye, oysa halledilmesi gereken o kadar çok iş var ki, sizin teklif ettiğiniz müslümanların bayram günlerinin resmen tatil ilan edilmesi neticede kolay halledilebilecek bir iştir, haklı bir talep. Ama Almanya’da toplumsal tartışmalar bu taleplerle ilgili öyle bir seyir alıyor ki sembolik değeri yüksek olan bu tür teklifler daha köklü taleplerimizin de önünü tıkkıyor. Diğer hallolması gereken, müslü-

man dini cemaatlerin statülerinin tanınması gibi, hayatı meseleler de ortada kalmaya devam ediyor.

Değerli misafirler, özellikle bugünkü bize ayrılan bölümdeki başlığı hatırlatmak suretiyle, buradaki göçmenlerimizin ya da göç eden insanlarımızın yanında bir aktör sivil toplum örgütleri başlığına sadık kalmak suretiyle bir iki hatırlatma yapıp, inşallah sözlerimi burada toparlamak istiyorum. Her şeyden önce şu bir vaka ki bu gün elli yıllık bir anlaşmanın kutlamasını, anma programını yapıyoruz, ama hiçbir sivil toplum kuruluşunun 50. yılını kutlamıyoruz. Dolayısıyla sivil toplumun oluşması ile insanlarımızın buraya gelmesi açısından, kimilerine göre on yıl, bize göre on yıl, kimilerine göre biraz daha az bir zaman geçmiştir. Yani gelen insanlar, eli öpülesi işte büyüklerimiz, annelerimiz, babalarımız, amcalarımız, buraya sivil toplum örgütü kurmak, eşit haklara kavuşmak, katılım sağlamak, efendime söyleyeyim hayatın bir parçası olmak, bu ülkenin geleceği olmak noktasında bir düşünce ile gelmediler. Belki birçoğu sivil toplum örgütünün ne olduğunu tam manasıyla bilmiyor diye düşünüyorum. Ancak faaliyet gösterdikleri derneklerin ne olduğunu, kurmuş oldukları üst yapıların, sivil ya-

pıların ne olduğunu çok iyi biliyorum ve bize çok büyük yapılar emanet ettiklerinin de farkındayım. Dolayısıyla bu insanların, özellikle bu ülkeye gelişlerini sağlayan anlaşmanın 50.ci yılını kutlarken, yani Almanya'ya göçün 50. yılını kutlarken onlara teşekkür etmek ayrıca hepimizin bir borcudur. Ben önlerinde hem eğiliyorum, hem ellerinden öpüyorum. Allah onlardan razı oldun. Şimdi bir 10 yıl organizesiz gitti, hatta birçoğumuzun gençliğinde, çocukluğunu biraz zorladığında hatırladığı bir cümle vardır. O da cemiyettir. Cemiyet Türklerin gittiği, zaman, zaman si-gara içildiği, kâğıt, okey oynandığı, mutlaka pazar günleri berberin olduğu yerdir. Yaşı müsait olan o mekanları hatırlar, çünkü babamız oraya götürürdü. Almanya'da biz berber olduğunu, Alman berberlerin varlığını, çok çok sonra fark ettik. Pazar günlerini beklemek mecburiyetindeydik, ayda da bir kere giderdik. Bu cemiyetler hayatımızda elbette önemli yer edindiler. Ama sivil toplum manasında bir nüve sayılamaz. İnsanların gittiği, danıştığı, işte memleketinden insanlarla sohbet ettiği yerlerdi. Ama sivil toplum, yani bir aktör, insanların ihtiyacını gideren kültürel, dini yani herhangi bir ihtiyacını gideren yapılar, yapıların başlangıcı 60'lı yılların sonunda 70'li yılların başındadır. Bizim de kurum olarak kuruluş tarihimiz rivayetlere göre 69 ile 72 arasında gelip, gelip gider. Daha kuvvetli olasılıkla 1969 diyorum, çünkü ben 69 yılında doğdum, doğduğum kadar bir geçmişimiz var diye övünüyorum. Şimdi bu sivil toplum yapılanmaları her ne kadar Türkiye eksenli veya Türkiye'ye dönüş eksenli işe başlamış olsalar bile, neticede Almanya'da yaşayan insanların ihtiyacını gördü. Buradaki beliren ihtiyaçları başta dini ihtiyaçlar olmak üzere, kültürel diğer sosyal alanlarla ilgili ihtiyaçları karşıladılar ve netice itibariyle bunları yaparken de çok ciddi bir sıkıntıyı yaşayarak; kimine göre avantaj, kimine göre bir sıkıntı, bir sıkıntıyı yaşayarak yaptılar bu da ne, Türkiye Cumhuriyeti Devleti bizi toplumsal temel ihtiyaçlarımız itibariyle kendimize bıraktı, tam yirmi yıl diyelim, yani 1961-1984 arası; ki DİTİB'in resmi kuruluşu 1984 bu dönem içerisinde biz burada kendimiz çaldık, kendimiz oynadık. Demin hocamın da dediği gibi birçok şeyi iyi yaptık, iyi yapamadığımız, ölçüsüz davrandığımız birçok şey de netice itibariyle, geçmişimizde, tarihimizde olmuştur, Ama biz kendi kendimize yaptık. İhtiyaçlarımızın be-

lirlenmesi, giderilmesi, uygun mekânların oluşturulması, bu mekânlarda sadece dini hizmetler verilmesinden ziyade kültürel ve işte sosyal ihtiyaçların giderilmesine kadar birçok hizmet beraberinde verildi. Ve netice itibariyle bu, 84 yılında devletin kontrolünde bir sivil toplum kuruluşu resmen bir aktör olarak burada, özellikle 12 Eylül 1980'deki askeri darbeden sonra Avrupa'ya da benzer bir anlayış gerekir türünden bir hareketlilikle, sahaya inmesiyle, netice itibariyle sivil toplumla yeni aktör arasında gerginlikler, zaman zaman söz konusu oldu. Zamanımızı manasız boş kavgalar ile boşa harcadık. Bu dönem içerisinde işte siz devlet düşmanı mısınız, devlet dostumusunuz, ahlak düşmanı mısınız, ahlak dostumusunuz, bölücü müsünüz, bütünleştirici misiniz tartışmalarla toplumsal katmanlar uzun müddet mücadele etmeyi, karşı karşıya gelmeyi tercih ettiler. Bu bizim tercihimiz değildi, açık konuşalım, ama netice itibariyle bu şekilde bir uygulama söz konusu oldu. Ta ki Türkiye'de demokratikleşme, demokratik açılım ve benzer şeyler 03 Kasım 2002'den sonra söz konusu olmaya başladığında, yani AK Parti iktidara geldikten sonra Türkiye'deki demokratik açılım ve vatandaşları bütünüyle kucaklama politikası buradaki sivil toplum içerisinde bir yumuşama da beraberinde getirdi. Ancak bu yumuşama henüz bir çok şeyi engellemedi, onu da söyleyelim. Yani biz bugün burada sivil toplumun, toplum içerisindeki yeri ve göçmenlerle münasebetlerini konuşacaktık aslında, ona bir türlü giremedik, netice itibariyle onun da sebepleri var, format önce Almanca söylenmişti. Bütün konuşmacılar da Almanca, ben dahil Almanca hazırladık bu konuşmamıza, neticede biz ne yapıyoruz, yapamıyoruz, hangi tarafı eksik, hangi tarafı fazla kalacak diye tartışacaktık; ama madem bir genel giriş yaptık, sivil toplumumuzun durumu ile ilgili bir tespit ile de inşallah bitirelim. Bu da şu, eğer 2011'in Almanya'sında halen entegrasyon mu katılım mı diye tartışma var ise, efendim sorunlarımız var konuşacağız ama işte artık sadece sorun da konuşmak istemiyoruz diye bir hayıflanma var ise buradaki salon içerisinde bulunan Alman vatandaşı dahi olsa, evlenecek olan bekar insanlar için özel bir yasa var ise, ve siz eşinizi istediğiniz yerden seçemiyor iseniz, demek ki sivil toplumun, demek ki buradaki aktörlerin kendilerine has eksiklikleri. Kimse takmıyor. Yahu burada mil-

yonlarca insanın temsilcisi olacaksınız, siyasi katılımdan bahsedeceğiz ve siyasi aktörler sizin bu hassasiyetinizi dikkate almamayı tercih edecek. Hatta bizi malzeme ederek, buradaki salon içerisindeki bulunan insanlarla toplumu korkutmak suretiyle daha fazla fayda elde edebileceğine inanan insanlar var. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları gücü, donanımı, alt yapısı, ortaya koymuş oldukları çalışma konseptleri, geleceği okuma kabiliyeti, geleceğe uygun personel ile hazırlanma noktasında hakikaten birçok ekşiği var. Kiliseler 1 milyon 200 bin insan çalıştırıyor. Bizim işte buradaki kuruluşların toplamı 500 kişi değildir. Şimdi 500 kişi çalıştıran kurumlar hem üç milyon insana hizmet edecek aynı zamanda 80 milyonluk bir ülkede haklarımıza, eşit haklara kavuşmamızı sağlayacak, bir de geleceği inşa edecek, bütün bunlar mümkün değil. Dolayısıyla niye mümkün değil, çünkü biz henüz alt yapımız itibariyle, bütün sivil toplum kuruluşlarını buna dâhil edin, alt yapımız itibariyle henüz geleceği okuma noktasında inatçıyız. Ben burada ikinci nesilden sayıyorum kendimi, ikinci nesildeki yöneticileri birçok kurumda henüz bulamazsınız. Daha yeni, yeni işte yönetim kadrolarına geliyorlar, peki üçüncü, dördüncü nesil bu kadrolar içerisinde yerini alacak mı? Şüpheli. Bir de bir vaka var, yani netice itibariyle bugünden itibaren, evet başlardan itibaren başarı öykülerinden bahsettik, hepsine katılıyorum, hepsi de başarı öyküleridir ama şu da bir gerçektir biz Almanya'da sosyal alt sınıfı çok fazla olan ve oran olarak çok fazla olan bir topluluğuz. Dolayısıyla sivil toplum kuruluşları başarı öykülerinin önünü açacak alt yapılar olma zorunluluğu var. Bu ne demek oluyor. Yani bizim insanımız bizim derneklerimize gelen, camilerimize gelen, bizim alt yapımızdan istifade eden insanın sosyal sınıf atlama noktasında bizden fayda görmesi gerekir. Dolayısıyla eğer bunu sağlayabiliyorsanız, eğer altyapınız hakikaten bu işlere hizmet ediyor ise, sadece işte vermiş olduğunuz temel hizmetler dışında bunu başarma

noktasında bir katkınız söz konusu ise, işte o zaman biz Almanya'nın geleceğini inşa etmekten, bu toplumun geleceğini inşa etmekten bahsedebileceğiz. Yoksa bu başarı öyküleri, münferit başarı öyküleri kalır. Son olarak şunları söylemek istiyorum. (Vaktimi de aştım farkındayım). Kurum olarak bizim, çocuk kulübümüz var. Kur'an kurslarımız, dini temel eğitimi vermiş olduğumuz okullarımız var, gençlik teşkilatımız var, kadınlar teşkilatımız, camilerimiz var, hatta öldüğünüz zaman cenaze fonumuz bile var. Diyeceksiniz ki ne güzel işte doğumdan ölüme kadar her şeyi kapsayan bir sivil toplum örgütü. Fakat toplumsal etkinlik itibariyle bir kurumun gücü veya altyapısı tek başına yeterli değil. Daha şuraya birkaç yüz kilometre uzaklıkta Niedersachsen eyaletinde 6 sene boyunca Cuma namayı vaktinde kimlik kontrolü yapıldı. Ve bu sivil toplumun biz hariç gıcı çıkmadı. Adeta olayı kabullendi. Dedi ki ne yapalım işte Alman devleti yaparsa doğrudur herhalde ve 6 sene boyunca biz bu işe itiraz ettik, şikayet ettik, şikayet ettiğimiz için devlet yetkilileri bize tavır koydu. Uzunca bir mücadelenin sonunda sözkonusu eyalette de cesur siyasetçilerin de olayı sahiplenmesiyle bu hukuk dışı uygulamadan eyalet hükümeti vazgeçti. Sivil toplum örgütleri bir bütün olarak başından bu haksızlığa birlikte karşı dursaydı, yani Cuma namazlarında kimlik kontrollerini engelleseydi, topyekun bir güç oluştursaydı eyalet hükümeti bu insan hakları ihlalinin yapamazdı ve geri dururdu böyle uygulamalardan. Onun için değerli kardeşlerim biz sivil toplum kuruluşlarının yöneticileri olarak siz işte istifade eden ya da içerisinde yönetici olarak çalıştığınız insanlar olarak Almanya'nın geleceğinden bahsedeceksek önce kendi geleceklerimizi inşa edeceğiz. Adam gibi bir sivil toplum olacağız ve devletlerimizle, Türk devleti ve Alman devletiyle, insanlarımızın temsilcisi olarak, inşallah geleceğimizi birlikte inşa edeceğiz diyorum, hepinize teşekkür ediyorum. Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Fuat MANSUROĞLU

Sayın Bakanım, Değerli Milletvekilleri, Sayın Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanı, Sivil Toplum Örgütleri Başkanları, Akademik Kuruluş Temsilcileri ve Değerli Basın Mensupları.

Türklerin Almanya ya gelişinin 50. yılı dolayısıyla Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı tarafından Berlin’de düzenlenen bu sempozyuma şahsım ve kuruluşum adına sizlere hoş geldiniz der saygı ve selamlarımı sunarım.

Sivil toplum kuruluşları (STK) demokratik ülkelerde demokrasinin temel taşlarından biridir yaptıkları çalışmalar bakımından toplum içerisindeki yerleri çok önemlidir. Almanya’da faaliyet gösteren STK’ların önemine geçmeden önce 1961’den bu yana buraya misafir olarak gelen daha sonra ev sahibi olan. Türk toplumunun 50 yıllık yaşam öykülerine değinmek istiyorum. Birinci nesil dediğimiz ilk gelen gurup-takilerin hiçbiri burada kalmak niyetiyle gelmemişlerdi. Büyük bir çoğunluğu ailesini ve çocuklarını Türkiye’de bırakarak buraya geçici bir süreliğine gelip biraz para biriktirdikten sonra geri dönmeyi hedeflemişlerdi. O zamanlar normal evler yerine çoğu is yer-

lerine ait veya oraya yakın ranzalı bekar evlerinde kalırlardı. Her birinin bir dolabı ve bir valizinden başka bir şeyleri yoktu yani her an dönüşe hazır gibi.

Dolayısıyla kendilerini geçici bir misafir gibi gördüklerinden mevcut sorunları çoğu zaman görmemezlikten geliyorlardı. Yaşantıları genel olarak kaldıkları yer ile işyeri arasında geçiyordu çevrede olup bitenden pek ilgilenmiyorlardı Almanlar onlara misafir işçi anlamına gelen (Gastarbeiter) diyorlardı. Aradan seneler geçti fakat bu misafirlere git diyen olmadı zamanla sayıları katlanarak arttı ve böylece farkında olmadan yerleşik hayata doğru ilk adımlar atılmış oldu. Bekâr evlerinden ayrılip o zamanlar Almanların pek beğenmediği bos kalmış yarı harabe evlere yerleşmeye başladılar. Türkiye’de bıraktıkları aile ve çocuklarını yanlarına getirdiler özledikleri memleket ürünlerini temin edebilmek için büyük şehirlerde bir iki tane market kurmaya başladılar ibadetlerini yapabilmek için bodrum veya zemin katlar kiralayıp mescit haline getirmeye başladılar. Yerleşik hayata atılan bu ilk adımlarla birlikte ilk problemler de belirmeye başladı. Dil, din, kültür, sağlık, aile sorunları, çocukların

eğitim sorunları ve saymakla bitmeyen yıllar geçtikçe çoğalan sorunlar belirmeye başladı buraya dönmek amacı ile gelenlerde o tarihte Türkiye'nin içinde bulunduğu olumsuz ekonomik şartlardan dolayı dönüşlerini sürekli erteliyorlardı. Bir süre sonra Almanlar artık Türklere dur demeye başladı ve 5 Ekim 1980 tarihinde vize uygulamaya başladılar. Bu tarihe kadar Alman siyasetçileri sanki Türklerin farkında değildi artık daha fazla Türk istemediklerini her fırsatta dile getiriyorlar ve iç politikalarına sürekli malzeme yapıyorlardı. Türklere o zamanlar hiç kimse Almanca öğrenin demedi ama daha hızlı ve daha çabuk çalışsın deniyordu. Alman siyasetçilerin bu tutumu ülkedeki aşırı sağcı ve yabancı düşmanlığını körükledi. Bunun sonucu olarak Türklere ait birçok ev ve iş yerleri kundaklandı bir çok insanımız öldü.

Bu durumları o zamanlar seyrekde olsa Almanya'ya gelen Türk siyasetçilerine gerek yazılı gerek sözlü olarak bildirmemize rağmen pek bir düzelme olduğu söylenemez.

İşte bu süreç içerisinde yumak gibi oluşmuş sorunların çözüm arayışında(STK) rolü çok büyüktür. STK'lar

gerek Alman ve gerek Türk makamları nezdinde girişimlerde bulunarak birçok sorunun çözümüne yardımcı olmuşlardır.

Toplumu bilgilendirerek sadece Türkiye'de değil artık yaşadıkları ülkelerde de söz sahibi olmaları ülkelerin ekonomilerinde ve politikalarında rol almaları gerekir. STK vatandaşın bu süreç içerisinde her zaman yanında olmuştur.

Bu gün verilen o mücadele sonucunda Türk kökenli parti lideri bakan milletvekili, iş adamı, doktor mühendis hâkim ve avukat gibi vatandaşlarımıza rastlamak mümkündür.

STK'ların görevi artık bundan sonra kalıcı çözüm için uğraş vermek olmalıdır. Geleceğe yönelik buradaki Türk toplumunun daha rahat daha huzurlu yasayabilmeleri eşitlik ilkesine dayalı Avrupa İnsan Hakları Beyannamesi'ne uygun bir şekilde tüm haklara sahip, alını açık başı dik olabilmesi için yoğun lobi çalışmalarına önem verilmelidir

Beni sabırla dinlediğiniz için hepinize sonsuz sevgi ve saygılarımı sunarım.

Ortak Alanı İnşa Etmenin Anahtarı Siyasal Katılım

Aydan ÖZOĞUZ

Bülent ARSLAN

Memet KILIÇ

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Aydan ÖZOĞUZ

Ben Almanya'da doğdum, büyüdüm, bu nedenle bazen şunu fark ediyorum, Türkçe konuştuğum zaman cümlelerim çok uzuyor, bazen esas konudan da ayrı- lıp başka konulara giriyorum umarım ki böyle bir şey yapmam. Ama öyle olursa da hoşgörün lütfen. Ben Türkiye'de hiçbir zaman yaşamadığım için tabi biraz orada bir tecrübe eksikliği hissediyorum. Ancak şimdi Almanya dendiğinde, benim burada doğduğum zaman yani 1967 yılında, biz yabancıydık, hatta hatta bir misafir işçi kelimesi geçiyordu. Kimliğimiz oydu. Yani, misafir işçi veya misafir işçilerin çocukları. Benim babam mesela misafir işçi değildi bile. O daha önce gelmişti buralara. Yine de Türküm dediğiniz zaman o gruba dahildiniz. Yani daha bir soru da pek gelmiyordu o zamanlar. Daha sonra yabancı kimliğine geçtik ve şimdi artık göçmen kimliğine varmış olduk. Siyasete baktığımız zaman bu enteresan bir şey, çünkü yabancı dediğiniz an, o kişinin siyasete katılabileceği söz konusu değil tabi. Sadece bir Alman vatandaşı siyasete katılabilir ve siyasetin esas, gerçek bir parçası olabilir, dediğim gibi bir milletvekili hiçbir zaman Alman vatandaşı olmayan birisi olamaz. Ancak çifte vatandaşlık durumunda, bazılarımız bu vasıf taşıyor, o zaman böyle bir şey gerçekleşebiliyor. Ama ilk yola çıktığımız zamanlar yabancı olarak böyle bir

düşünce yoktu ortada. Çok daha sonra, bu kimlikler değişti, yani bundan sonra artık Alman vatandaşlığına geçme söz konusu olduğu vakit siyasetin de değişmesi söz konusu oldu. Siyasetin de bir yerde kapılarını açıp, partilerin kapılarını açıp değişik kişileri dinlemesi ve bir yerde onlara da söz hakkı vermesi zorunlu oldu. Az önce Bülent Arslan'la bunu konuştuk. Bizler ilklerdeniz. Biz bu siyasete giren, yani siyasete biraz katılanların ilklerindiniz. Hatta Bülent Arslan benden çok daha önce katıldı ve o zamanlar çok tanındı. Bir şey dediği zaman herkesde bu Türkler veya bu Müslümanlar ne diyor gibi bir bakış vardı. Bu tabi ki çok enteresan; şimdi bu gün bakıyoruz ki yavaş yavaş ama çok yavaş siyaset alanı değişiyor. Bizim siyasetçilerimizin böyle bir ağı var. Türk kökenli veya Türkiye kökenli siyasetçiler diye buluşuyoruz. Hatta şunu belirtmek gerek CDU'lu yani Hristiyan Demokrat Partisinden ancak 1-2 kişimiz var onlara her türlü iyiliği yapıyoruz ki sakın ayrılmasınlar diye, çünkü sayıları çok az.. Ama böyle bir networkün ne kadar önemli olduğunu kendimiz de son yıllarda fark ettik. Mesela bu partiler üstü bir Networkün yani FDP ile Liberal Parti üyesi bir problem yaşandığı zaman hep beraber oraya gidip o yönetim ile görüşebiliyoruz. Siz neden böyle yapıyorsunuz, neden biraz daha

destek vermiyorsunuz gibi sorular sorabiliyoruz. Tabi ki hepimiz bir partiye üyeyiz, farklı düşüncelerimiz var, ama bu partiler üstü bir çatı, bir nasıl diyeyim yani partiler üstü bir düzlem oluşturduğumuz zaman çok daha başarılı olabiliyoruz ve hepimize bir faydası oluyor. Bu gerçekten son yıllarda birtakım değişiklikler gösterdi, ama nedense yine bir yerde durakladık. Bu gün baktığımız zaman en alt düzeydeki parlamentolarda bir sürü yabancı kökenli siyasetçimiz var. Ama Eyalet Parlamentolarında sayıları aşırı azalıyor, ve tabi Federal Parlamento düzeyinde belki toplam 620 milletvekili arasında bir yirmi kişi bile yabancı kökenli değil, bu düşük sayı hiçbir zaman toplumun gerçeklerini yansıtamaz. Toplumdaki yabancı kökenli insanların oranı ile onları Federal Parlamentoda temsil edecek göçmen siyasetçilerin oranı birbirini tutmuyor. Bunun için partiler farklı farklı yollar denemeye başladı. Mesela Hristiyan Partisi, bence akıllı bir adımdı, bir türlü o konuda ilerleyemediği için de, bazılarının istediği kadar ilerleyemediği için, Aygül Özkan'ı eyalet bakanı yaptı. Bu Hristiyan partisi için çok büyük bir adımdı, tabi ki rizikolu bir adım. Bunu bizler de biliyoruz. Böyle şeyler her zaman rizikolu, çünkü arkasında kimler var, bir dahaki seçimde kimden destek görecektir, böyle bir yere geldiği zaman, acaba etrafındaki insanlar onu destekleyecek mi, böyle düşünceler var. Ama şunu da görüyoruz ki, bazı sembolik adımlar da atılması gerekiyor gerçekten ve ancak bazı kapıları açtığınız zaman bunun bir faydasını da görüyorsunuz. Ben 2001 yılında Hamburg Parlamentosu üyesi olduğum zaman tek Türk kökenliydim. 2008'de ayrıldığım zaman 6 kişi eyalet milletvekili olarak beni izledi. Yani bunun gerçekten bir etkisi olduğunu görüyoruz. Bazı kapıları açmak lazım. Bazı sembolik adımların atılması lazım ve bunun yanında şunlarda gerekiyor, kısa tutmak için işaret ettiniz ama son olarak şunu da söylemek istiyorum, bazı şeylerin tabi siyasi alanda da değişmesi lazım. Mesela biz bu gün 50'ci yıllı kutluyorsak, bu kontratların 50'ci yılını kutluyorsak o zaman 50 yıl boyunca bir sürü şeyi düşündük, yeterince düşündük, yeterince kavga ettik. Sembolik de olsa bazıları için, bir çifte vatandaşlığı bu gün gerçekleştirebilsek, Almanya için büyük bir adım olacak, yani sadece bizler için değil Almanya için büyük bir adım olacak bundan eminim ve bunun yanında seçme hakkı, seçilme hakkından bahsettim az önce. Ama tabi seçme hakkı da var. Vergiyi hepimiz ödüyoruz. Çalışıyoruz

vergileri ödemediğimizde hapse giriyoruz. Vergilerin her zaman ödenmesi gerek tabi ama vergiyi ödeyen kişiler seçimlere katılamıyor. Bu şimdi bir yerde normal bir şey, Türkiye'de de yabancılar hiçbir zaman parlamentoya seçilemezler veyahut seçimlere katılamazlar. Ama tabi ki Almanya'daki durum biraz farklı, bu kadar yıl burada yaşamış olan hatta burada doğmuş, bütün hayatını burada geçirmiş olan bir kişi kanundan dolayı yabancı kalıyor ise, yani çifte vatandaşlığı olmadığı için yabancı kalıyor ise, o zaman bu kişiye yine de bir seçme hakkı verilmesi gerektiğini düşünüyorum. Ve son olarak beni gerçekten çok üzen bir şeyi söyleyeyim, bu çifte vatandaşlığı sizler de takip etmişsinizdir, 2000 yılında ilk adım atıldı. Burada doğan çocukların belirli şartlar altında onu çok fazla burada açmayayım, belirli şartlar altında burada doğan her çocuk Alman vatandaşlığını alabiliyor ve aynı zamanda ailenin vatandaşlığını da tutabiliyor, ve aynı zamanda onu da geri vermeye gerek duyulmuyor, ama 18 yaşına geldiği zaman bu çocuk, ve şimdi bunların ilklerini yaşıyoruz. Yani şu an 50 bin gençten bahsediyoruz aşağı yukarı bu yıllarda, 18 yaşında karar vermesini şart koşuyoruz. Yani bundan sonra burada doğdunuz, büyüdünüz, Almanya'da yaşadınız 18 yaşına geldiniz. Bundan sonra sen Türk mü olacaksın, Alman mı olacaksın diyoruz. Bu çok garip bir durum, yani bu o kadar garip bir durum ki bu ne demek sen 18 yaşına kadar Alman olabilirsin, ama 18 yaşından sonra Türk vatandaşlığını geri vermezsen yabancı oluyorsun bu ülkede ve biz sana bundan sonra yabancı muamelesi edeceğiz. Bunu biz kabul etmek istemiyoruz artık, bundan sonra bu konuları artık kapatalım, bu çifte vatandaşlığı kaç Avrupa ülkesinde olduğu gibi, biz de de artık mümkün kıla- lım ve bundan sonra çok daha normal bir beraberlik yaşayalım. Benim amacım, her zaman bir toplumun bir beraberliğe doğru gitmesi, öyle hayal ediyorum, yani kusura bakmayım ama Türk Başbakanı buraya geldiği zaman, bunlar hepsi benim insanlarım dediği zaman, ben ona kızmıyorum, yapabilir, diyebilir, ama ben Sayın Merkel'e biraz kızıyorum, o neden kalkıp sen kimsin demiyor, bunlar benim insanlarım, bunlar burada yaşıyor, benim insanlarım. Keşke böyle bir şey yaşasak. Bence birçok insanımız çok sevinir. Çok teşekkür ediyorum.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Bülent ARSLAN

Sayın Başkan, şimdi başlıca siyasal katılım konusuna baktığımızda, geçtiğimiz 50 yılda bence çok, yani Almanya'da yaşayan Türkler açısından baktığımızda çok önemli bir konu ile karşı karşıya olduğumuzu tahmin ediyorum. Geçtiğimiz 50 yılda farklı alanlara baktığınızda, buraya gelen Türkler 70'li yıllarda, 80'li yıllarda, gerek sosyal alanda olsun, kültürel alanda olsun, dini alanda olsun çok çabuk örgütlenmişler ve bu farklı alanlarda aktivitelere başlamışlar, kısmen Alman toplumuna, Alman kamuoyuna açılmışlar, fakat siyasal platform, özellikle siyasal partiler uzun yıllar çok aşırı derecede ilgi çekmemiş ve partiler genel manada bu insanlara yönelik açılım konusunda mutlaka eksik kalmışlardır. Bu geçtiğimiz 5- 10 yıla baktığımızda bu yavaş yavaş değişmesine rağmen, zannediyorum bu alanda daha birçok yol kat etmemiz gerekir. Siyasal katılım, siyasal katılıma baktığımızda tabi siyasal manada aktif olmak için sadece bir siyasal partiye girmeniz gerekmez. Siyasal katılımı aynı şekilde sivil toplum kuruluşlarında gerçekleştirebilirsiniz. Günümüzde internette, bloglarda gerçekleştirebilirsiniz veya birey olarak gerçekleştirebilirsiniz. Örneğin seçme ve seçilme hakkınızı değerlendirerek gerçekleştirebilirsiniz. Fakat Alman politik sistemine baktığı-

mızda bunun ilk defa da Almanya'da siyasal partilerde gerçekleşmesi gerektiğini düşünürüz.

Yani birçok uzman Alman demokrasinden bahsederken partiler demokrasinden bahsediyor. Ve zannediyorum politik sistemde Almanya'daki partilerin gerçekten de çok önemli bir konumu olduğunu düşünüyorum. Bu açıdan konuya yaklaşmak istiyorum ve biraz evvel bahsettiğim gibi bu geçtiğimiz 5- 10 yılda birçok şey değişti. Bu bütün partiler için geçerli. Bizim partimiz için de geçerli, fakat hala yolun başında olduğumuzu düşünüyorum ve bu dalda tabi farklı sorumlulukların da olduğunu düşünüyorum. Şimdi bu sorumlulukları sayarken ilk etapta partiler geliyor. Şimdi bu dalda partilerin geçtiğimiz bu 50 yılda Almanya'daki yaşayan Türklere veya göçmen kökenli insanlara yeterince açılmadığını düşünüyorum. Bu kendi partim için de geçerli. Ve bu insanlara açılmak konusunda bir taraftan bu insanları ilgilendiren konular, başlıca uzun yıllar dile getirilmedi. Uzun yıllar Almanya'daki Türk veya göçmenlerden bahsederken sadece bir problem açısından bahsedildi. Bu tabi insanlarımızın büyük bir kısmına çok, aşırı derecede itici geldi. Ve diğer taraftan da tabi biz toplum olarak, kendiliğimizden ofansif bir şekilde partilere girip,

yine çevremizdeki diğer insanları da partilere çekmekte eksik kalmışız. Şimdi biz CDU partisinde, Kuzey Ren Vestfalya teşkilatında bu alanda bir şeyleri değiştirmek düşüncesiyle 1997 yılında Türk Alman Forumunu oluşturduk. Türk Alman Forumu, Türk kökenli ve Alman kökenli Hristiyan Demokratlardan oluşan, parti içinde aktif olan bir platform. Şu ana kadar Kuzey Ren Vestfalya'da ve 5 ayrı eyalette teşkilatlanmış bulunuyoruz. Örneğin Berlin'de de bir teşkilatımız var. Ve bizim başlıca hedeflerimizden bir tanesi, tabi bir taraftan daha fazla Türk kökenli insanları partilere ve tabi başlıca kendi partimize çekmek, diğer taraftan partiye gelen insanlar için kendi konuları ile ilgilenebilecekleri bir platform oluşturmak ve bunun dışında da tabi bu insanların sadece entegrasyon konusu ile veya göçmen politikasıyla bağımlı kalmamalarını da sağlamak. Eğer biz burada kendimizi kalıcı bir toplum olarak görüyorsak, sadece Türkleri, göçmenleri, İslamı veya Türkiye'yi ilgilendiren konular alanında aktif olursak zannediyorum burada eksik kalırız. Aynı şekilde Almanya'daki ekonomi politikasıyla, ne bileyim çevre politikasıyla, emeklilik yasasıyla vs. bu tür konularla da ilgilenmemiz gerekiyor ve başlıca yerel politikayla ilgilenmemiz gerektiğini düşünüyorum ve bu dalda üyelerimize, Türk Alman platformu olarak bizim çatımız altında aktif olan arkadaşları teşvik etmeye çalışıyoruz. Örneğin seminerler düzenliyoruz. Belde teşkilatlarında, il teşkilatlarında, bu konulara biraz daha parti teşkilatlarımızın açılması açısından toplantılar düzenliyoruz. Şuan Kuzey Ren Vestfalya'da 300 üyemiz var, ve bir taraftan bu insanları partiye çekmekle birlikte, diğer taraftan da parti politikamızı Almanya'da yaşayan Türk insanına ve Türk kamuoyuna aktarmaya çalışıyoruz. Üçüncü bir görev alanımız ise, parti içinde biz kendimizi nevi bir entegrasyon politikası dalında aktif olan, öncü bir grup olarak görüyoruz. Ve bu konuda da parti teşkilatımızın ve partimizin genel manada politik tutumunu etkilemeye çalışıyoruz. Şimdi partilerin dışında zannediyorum siyasal katılım konusuna baktığımızda, diğer sorumluluk taşıyan ikinci bir grup ise, Almanya'daki sivil toplum teşkilatlarımız. Sivil toplum teşkilatlarımızın geçtiğimiz 50 yılda insanları Alman siyasetine teşvik etme açısından eksik kaldıklarını düşünüyorum, genel manada olaya baktığımızda. Sivil toplum teşkilatlarımızın belki 70'li yıllarda, 80'li yıllarda, 90'lı yıllarda çok aşırı derecede tek taraflı

Türkiye ile ve Türkiye politikası ile ilgilendiklerini düşünüyorum. Bu tabi ki buradaki yaşayan insanlarımız üzerinde kesinlikle etkisiz olmuştur. Günümüzde biraz değişse bile, hala kanımca bu ilk etapta Türkiye ile, Türkiye'ye yönelik sivil toplum teşkilatlarımızın çalıştıklarını düşünüyorum. Ve bunun değişmesi için de bir taraftan örneğin farklı şehirlerde yerel bazda o bölgenin yerel politikalarında daha fazla aktif olmamızı, ve Almanya çapında baktığımızda, Almanya çapında aktif olan sivil toplum teşkilatlarımızın da daha fazla yani entegrasyon, göç, İslam konuları dışında diğer Almanya'yı ilgilendiren konularla da daha fazla ilgilenmeleri ve bu konularla alakalı da görüş beyan etmelerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Yani bu gün Almanya'da örnek veriyorum, bir organ nakli konusu tartışılıyorsa burada mutlaka büyük kuruluşlarımızın da bir fikir belirtmesi çok yararlı olur. Örneğin dini kuruluşlarımızın bunu İslam açısından değerlendirmesi yararlı olur hem buradaki yaşayan Türk toplumu için yararlı olur, insanlarımız bir nevi bu konu ile biraz daha yakından ilgilenirler, diğer taraftan da Alman kamuoyuna, Alman topluma buradan gerçekten de bir kalıcı, önemli, yapıcı bir unsur olduğumuzu da kanıtlamış oluruz. Üçüncü bir konu ise zannediyorum medyada bu dalda bir şeyler yapması gerekiyor, bu bir taraftan tabi Alman medyası ile alakalı, şimdi Alman medyasına baktığımızda, buradaki göçmen kökenli insanları siyasete teşvik açısından çok fazla bir şey yapmadıklarını düşünüyorum, fakat bu aynı şekilde Türk medyası için de geçerli. Şimdi geçtiğimiz yıllarda işte çok, zaman zaman farklı siyaset programları düzenlendi, bunu çok olumlu buluyorum. Yani Avrupa ve Almanya'daki siyaset ile alakalı programlar düzenlendi. Fakat bu programların büyük bir kısmının, sadece tek taraflı işte göç, Avrupa Birliği, Türkiye konularına değindiklerini düşünüyorum. Bunun biraz daha değişmesi ve gerekirse zaman, zaman tabi ki buradaki Alman siyasetçileri de davet ederek bu insanlara da bir nevi bir platform sunulması bence çok önemli. Ayrıca verimli olacağını düşünüyorum. Burada bu açıdan medyanın da sorumluluk taşıdığını düşünüyorum. Dördüncü grup olarak bizim toplum olarak bir takım konuları değiştirmemiz, bir takım konularda ilerlememiz gerektiğini düşünüyorum. Bir taraftan biraz evvel de değindim, hala toplum olarak çok siyasete ilgili bir toplum olduğumuzu düşünüyorum. Ama bunun

maalesef tek taraflı Türkiye politikasıyla ağırlıklı, sınırlı olduğunu zaman, zaman söylüyoruz. Bunun değişmesi lazım. Biz, Türk Alman formu olarak çok fazla farklı şehirlerde derneklerde, camilerde toplantılar düzenliyoruz. Ve bu toplantılarda sorulan sorulardan yola çıkmak gerekir ise, Alman siyasetçilerine de genelde bu sorular yöneltiliyor. Yani örneğin bir dernekte Türkiye'nin Avrupa birliği konusunu tartışmaya kalkın, insanlarımız, herkes ayaklanır ve fikir beyan eder, herkesin bir düşüncesi olur. Fakat Almanya'daki Almanya'yı veya Almanya'daki insanları ilgilendiren konulara değindiğinizde bu dallarda insanlarımızın çok bilgili olduğunu maalesef düşünmüyorum. Bunun dışında toplum olarak özellikle Alman siyasi sistemine baktığınızda, partilerin genel çalışma şekillerine baktığınızda yerel politikaya daha fazla bakmamız, yerel politika ile daha fazla ilgilenmemiz gerektiğini düşünüyorum. Şimdi bu dalda belki insanlarımızın siyasi düşüncesi, siyasi hareketi biraz daha fazla Türkiye'deki tecrübelerine dayanarak burada gerçekleşmişse bunun değişmesi lazım. Yani, siz benden daha iyi bilirsiniz ama, gördüğüm kadarıyla, Türkiye'de, Türkiye'deki partilere baktığınızda bir nevi merkezîyetçi bir düşünce yapısının hakim olduğunu düşünüyorum ve gördüğüm kadarıyla bu şekilde değerlendiriyorum. Almanya'da bu tam tersi, Yani Almanya'da örneğin Aydan hanım milletvekili aday olduğunda o bölge belde teşkilatı veya il teşkilatının bunu ilk etapta teşvik etmesi gerekiyor. Onun için insanlarımız ağırlıklı olarak yerel politikayla ilgilensinler, yani yerel politika derken burada tabi bir taraftan entegrasyon ve göç konusunu ilgilendiren konular olabilir, fakat diğer taraftan örneğin yaşadığınız şehirde yeni bir trafik konsepti hazırlanıyor ise, insanlarımız bununla da ilgilensin. Yani bunu insanlarımıza söylediğimizde zaman zaman garip geliyor ama eğer burada kalıcı bir toplumsak bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum. Ben bir de şöyle bir gerçekle karşı karşıya olduğumuzu düşünüyorum. İnsanlarımız kanımca çok aşırı derece bir mağduriyet anlayışıyla siyasetçilere veya partilere yönelik hareket ediyorlar. Yani bunun da değişmesi lazım insanlarımızın biraz daha özgüvene ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Bu geçtiğimiz yıllarda çok şükür değişti ve değişiyor. Bu tabi Türkiye'nin ilerlemesi ile de alakalı. Fakat, bu

dalda da bir şeylerin daha teşvik edilebilmesi gerektiğini düşünüyorum. Diğer konu ise, gerçekten de bu geçtiğimiz yıllardaki partiler içindeki değişime baktığımızda bunun tabi Alman vatandaşlığına geçen göçmen kökenli insanların sayısı ile de alakalı olduğunu biliyoruz. Bugün Almanya'da yaklaşık 1 Milyon Alman vatandaşı Türk kökenli insan vardır. Bunun tabi yavaş yavaş partileri de hareketlendirdiğini görüyoruz. Bunun daha da ilerlemesi için Alman vatandaşlığına geçen insanlarımızın sayısının daha da artması lazım. Aynı zamanda Alman vatandaşlığına geçen vatandaşlarımızın mutlaka seçimlerde oy kullanmaları, partilerle ilgilenmeleri gerektiğini düşünüyorum. Şimdi bununla alakalı zaman zaman Almanya'da araştırmalar yapılıyor, göçmen kökenli insanların örneğin Avrupa Birliği yabancılarının yerel seçimlerde oy kullanma hakları var, bu oy kullanma hakları çok düşük çıkıyor. Yani zaman zaman bazı şehirlerde, Mehmet daha iyi bilir ama, Stuttgart'ta % 15, % 10 olduğunu duydum. Bilmiyorum ama çok düşük. Bu tabi Almanya'daki kamuoyuna ve partilere de yansıyor, bunun mutlaka değişmesi lazım. İnsanlarımız eğer seçme hakkına sahipse bunu mutlaka aktif bir şekilde kullanmaları gerekiyor. Ve son olarak bir konuya değinmek istiyorum. Şimdi oy kullanırken ve tabi ki siyasal katılım için bir partiye girerken, ben aynı şekilde biraz evvel ifade ettiğim gibi insanlarımızın biraz daha fazla genel siyasi görüşünü de ön planda tutarak partilerini seçmeleri gerektiğini düşünüyorum. Ben 1991 yılında CDU partisine üye oldum. Şimdi de o yıllarda partiye girerken yani ön planda olan konular ne bileyim entegrasyon veya Türkiye konusu değil, benim genel anlamda siyasi görüşümdü. Ben kendimi daha fazla muhafazakâr, muhafazakâr liberal düşünen bir insan olarak görüyorum. Bundan dolayı CDU partisine girdim. Bunun da daha doğal olduğunu düşünüyorum. Onun için insanlarımız yani tek taraflı birkaç konuyu göz önünde bulundurarak partilerini seçmesinler, daha fazla eğer biz burada kalıcı bir toplum isek genel siyasi görüşlerini ön planda tutarak partilerini seçsinler ve bu yolda da partilere daha fazla baskı yapsınlar diyorum. Eğer Almanya'da etkimizin artmasını istiyorsak mutlaka siyasal katılımın artması gerektiğini düşünüyorum. Teşekkür ederim.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Memet KILIÇ

Almanya’da Ortak Alanının İnşasını Sağlayacak Kilit Nokta Katılım ve Katılımın Önündeki Engeller

Biz Yeşiller olarak; bir ağacın köklerini keserseniz, ne yaprakları olur, ne de meyvesi diyoruz; bu açıdan insanların da kendi köklerini kaybetmemelerini istiyoruz. Üstelik meseleye sadece retorik açıdan yaklaşıyoruz; Almanya’da yaşayan insanların köklerini kaybetmeden bu toplumda birarada yaşayabilmeleri için aktif olara politikalar üretiyoruz. Yani, insanları kökenleri ile beraber kabulleniyoruz ve onların bunu yaşayabilecekleri ve yaşatabilecekleri ortamın oluşturulması gerektiğini düşünüyoruz.

Ben İşçileri Komisyonu üyesi ve Dilekçe Komisyonu üyesiyim. Dilekçe Komisyonu’nda Yeşiller Partisi’nin meclis grubu sözcüsüyüm. Aynı zamanda partimin meclis grubunda göç ve uyum politikaları sözcüsüyüm. Her ne kadar geleceğe cesaretle baksak da, İşçi Alımı Sözleşmesi’nin 50. Yıldönümünü entegrasyon siyasetine eleştirel bir bakış için değerlendirmeliyiz. Hem bir Türkiye kökenli federal meclis milletvekili, yani Almanya’da bir halk temsilcisi olarak, hem de göçmen olarak, bu konuda söz söyleme hakkım olduğu kanısındayım.

Türkiye’den buraya göç eden birinci nesil gençliğini ve sağlığını bu ülkeyi yeniden ayağa kaldırmak ve

daha ileriye taşıyabilmek için ortaya koydu. Çok zor koşullar altında çalıştılar ve çoğu zaman kimsenin yapmak istemediği işler için hak ettiklerinden çok daha az kazandılar. Ortak alanın inşası konusuna geçmeden önce Türkiye kökenli birinci nesil göçmenlere 50 yıllık emekleri, tevazuları ve üstün başarılarından dolayı teşekkür ediyorum.

Almanya ve Türkiye arasındaki göç tarihimize ana noktalarıyla, biraz hukuksal ve siyasal açıdan bakmak istiyorum. Ortak alanın inşasına ilişkin bu şekilde farklı bir boyut kazandırılabilirdi umudu içerisindeyim. Göç sözleşmesi imzalandığında göçmenlerin öncelikle sadece iki yıllığına gelmeleri ve iki yıl sonra bu sürenin uzatılamayacağına dair bir hüküm yoktu. 1973 yılına kadar işçi göçü sirkülasyonunda Almanya’ya 14 milyon göçmen işçi gelmiş ve bunlardan 11 milyonu da geri dönmüş. Şimdi çok söylenen ve tekrar edildikçe inanılan bir söylem var. O da şu: Almanya’nın sadece Türkiye’nin Avrupa yakasından işçi istediği, ancak Anadolu yakasından da işçiler gelince, Almanya’da uyum sorularının başladığı gibi bir söylem söz konusu. Bu doğru değil; bu söylem kendileri İstanbul’dan gelen bazı kişiler tarafından çıkarıldı. Sözleşmeye bakıldığında 8. madde diyor ki,

işçiler kural olarak çalışma yerleri olan- kural olarak demek bunun illa ki şart koşulmadığını ifade eder-İstanbul'dan seyahate başlarlar. Yani seyahatin çıkış merkezi olarak İstanbul öngörülmüş. 8. Madde'de Kanarya Adaları üzerinden denilemeyeceğine göre işçilerin İstanbul üzerinden Almanya'ya seyahat etmelerinden daha doğal bir şey yoktur. O nedenle Anadolu'dan gelen işçileri yaşanan sorunlar için suçlamak yanlış olur. İstanbul'un dışından da ilim sahibi olmasa da irfan sahibi olan oldukça çok insan geldi buralara ve buralarda çok önemli işler yaptılar.

Göç tarihimizde önemli bir diğer durak 1965 yılı; o yıl Almanya'nın ilk Yabancılar Yasası yürürlüğe giriyor. Bu çok önemli ve çok pozitif bir adımdır, çünkü 1965 yılına kadar, yabancıların oturma izinleri konusundaki statüleri, 1938 tarihli bir Polis Tüzüğü ile düzenlenmektedir. Burada söz konusu olan Polis Tüzüğü'nün, Nazi döneminden kalma olduğu düşünülürse Yabancılar Yasasının hukuksal açıdan ve göçmenlerin hakları açısından önemi anlaşılır. Şimdi olduğubı 1973 yılında da ekonomik sıkıntılar yaşandığında çok çetrefilli tartışmaların sonucunda fatura göçmen işçilere kesilmiş ve artık göçmen işçi alınmamasına karar verilmiştir. Göçmen işçilere 'dileyen burada kalır, dileyen döner' şeklinde bir olanak tanınmıştır. Türkiye'de yakın zamanda yaşanan 1971 askeri darbesini ve Türkiye'de de yaşanan ekonomik krizin etkisiyle Türk göçmenlerin çoğu Almanya'da kalmaya karar vermişler, çocuklarını ve ailelerini de getirme konusunda da gayret etmişlerdir. 1975 yılında Almanya'nın ödediği 'çocuk parası' göçmenlerin memleketlerinde kalan çocukları için kısıtlanınca zaten dar gelirli olan göçmen işçiler çoluk çocuğunu Almanya'ya getirmek için önemli bir gayrete girmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'de 1971 ve 1980 yıllarında yaşanan askeri darbelerin ardından siyasi olarak kovuşturulan birçok kişi, çocuklarıyla birlikte Almanya'ya sığınmıştır. Nitekim 1973 yılında, durdurulmak istenen göç azalmak bir yana artış göstermiştir Almanya için. 1970'li yılların sonundaysa Birlik Partileri (CDU/CSU) ve Sosyal Demokrat Parti (SPD) 'Tekne dolu' (yabancılar çok fazla) siyaseti ekseninde hangimiz göçmenlere karşı daha sert mücadele ederiz diye adetâ birbirleriyle yarışmaya başlamışlardır.

1982 yılında dönemin Başbakanı Helmut Schmidt'in

"bundan böyle bu sınırı tek bir Türk geçmeyecek" sözleri tarihe geçmiştir. Bu sözden bir yıl, işçi alımının durdurulmasından on yıl sonra, yani 1983 yılında, Geri Dönüşü Teşvik Yasası çıkarılmıştır. Bu yasa ile hedef, yavaş yavaş kendi göstermeye başlayan ekonomik daralmanın ardından, yaşlanmaya başlayan işçileri artık memleketten göndermek olmuştur. Yaşlanan işçilerin Alman sağlık sistemine yük olacakları, emeklilik sisteminden farklı şekilde yararlanacakları endişesiyle işçileri ülkelerine dönmeleri için teşvik primleri sunulmuştur. En önemli teşvik yöntemlerinden biri olan ve işçilerin kendi ödedikleri primlerin ülkelerindeki emekli kasalarına geri ödenmesini öngören uygulama sonucunda işçilerin önemli bir kısmı geri dönmeye ikna edilmişlerdir.

1990 yılına gelindiğinde ise, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesi gündeme gelmiştir. Ardından Berlin duvarı yıkıldı. Bire bir gözlediğim kadarıyla şunu söylemek mümkün, göçmenler iki Almanya'nın birleşmesini hakikaten çok olumlu karşıladılar. Fransa'dan daha olumlu karşıladılar mesela. Ancak bu sevinç uzun sürmedi. Bir baktık ki Berlin duvarı bizim üstümüze, yani göçmenlerin üstüne yıkılmış.

İki Almanya'nın birleşmesini takiben siyaset arenasında dile getirilen 'Tekne dolu' söylemi yeniden alevlenmiş ve korkunç sonuçlar doğurmuştur. Rostock'da, Hoyersweda ve Lichtenhagen'de mülteci yurtları ateşe verildi. Mölln ve Solingen'de Türkiye kökenli göçmenler canlı canlı yakıldı. Tüm bunlar o insanlar Türkiye'den ya da başka ülkelerden geldikleri için yaşandı.

'Yiğidi öldür, hakkını ver', derler ya şunu da belirtmek gerekir, Alman dostlarımız bizi bu korkunç olayların ardından yalnız bırakmadılar. Mum zincirleri oluşturuldu, yüz binler sokaklara döküldü ve 'artık bu böyle süremez' diye ırkçı saldırılara karşı seslerini yükselttiler. Aynı dönemde tüm dünyanın dikkati Almanya'ya çevrildi ve Almanya'daki sorunun yabancıların çokluğu değil, üç dört nesildir burada yaşayan göçmenlerin vatandaş olma şanslarının bulunmaması dile getirildi. Bunun üzerine Almanya, uluslararası düzeyde imajını kurtarmak için vatandaşlığa geçiş hakkını tanıdı. 2000 yılında yürürlüğe giren Çocuk Vatandaşlığı da denilen düzenlemeyle göçmenlerin üçüncü ve dördüncü nesile mensup çocukları da artık yabancı

olarak değil, bu ülkenin vatandaşları olarak büyüme imkanına kavuştu. Ve bu Hristiyan Birlik partilerinin iktidarda olduğu Helmut Kohl'ün Başbakan ve Dr. Schröder'in İçişleri Bakanı olduğu dönemde gerçekleşti.

Bu yasal gelişme, objektif koşulları yerine getiren her yabancı vatandaşlığa alınmak zorundadır, anlamına gelmektedir. Alınmazsa bu kişi idare mahkemesine gider, idare mahkemenin kararıyla vatandaşlık alır demektir. Vatandaşlık konusunda atılan bu adım, çok arzulu ve istekli atılmadığı için daha sonraki dönemlerde, uluslararası düzeydeki baskı da azalınca, bu hakkın altı giderek oyuldu. Vicdan testi denilen uygulama getirildi, Almanca dil bilgisi çok yeterli olacak dendi vs. Hatta son olarak da 31 Ağustos 2007'den bu yana 'Almanya'daki hayat koşulları hakkında bilgi sahibi olmak' benzeri, kimsenin bilmediği ve kolayca anlam veremeyeceği kriterler üretildi. Bunların ortak amacı Alman vatandaşlığına geçişi azaltmaktır.

Bugüne gelindiğinde sonuç nedir? 1990'nın başında vatandaşlığa geçiş oranları tüm göçmenler arası da yüzde 1,2'ydi bu gün aşağı yukarı aynı düzeyde yüzde 1,4' tür. Her ne kadar geçtiğimiz son iki senede hafif bir artış söz konusu olsa da tablonun sevindirici olduğunu söylemek abartı olur. Çünkü vatandaşlığa geçiş rakamları yıllardır öylesine bir düşüş eğilimindeydi ki sonunda dibe ulaştı. Bundan daha düşük bir rakama ulaşamazdı; dolayısıyla rakamlardaki hafif artışı başarı olarak görmek imkansız.

Almanya'da vatandaşlığa geçişin en önemli koşullarından biri olan en az 8 yıldır Almanya'da ikamet koşulu 5 milyon göçmen tarafından karşılanmaktadır. Ancak bugün bu geniş kitle hala Alman vatandaşlığı değildir. Avrupa Birliği'ne üye ülkelerle karşılaştırıldığında Almanya, vatandaşlığa geçiş rakamlarında alt sıralarda yer almaktadır. Bir göç ülkesine bu karne yakışmamaktadır. Örneğin İsveç'in vatandaşlığa geçiş oranı Almanya'nın üç katıdır.

Yaklaşık 17 sene önce gazeteci Herbert Prantl'ın ırkçı saldırıları takip eden günlerde yazdığı makalesindeki bir cümlesini unutmadım: "Eğer göçmenler devletin egemenliğine tâbi kılınıyor ama devletin organlarına katılımları engelleniyorsa, hep yabancı olarak görülecek ve yabancı kalacaklardır." Göçmenlerin ortak

alana inşasında Alman vatandaşlığına geçiş, siyasi katılımın önemli bir aracı ve arenasıdır. Bu nedenle biz de buna büyük önem veriyoruz. Bu konuda yasama yetkisini kullanarak da girişimlerimiz oldu. Meclise sunduğumuz yasa tasarımız (Meclis Protokol Kayıt Nr. 17/3411) yürürlükteki Vatandaşlık Yasası'nı belirli hususlarda değiştirilerek vatandaşlığa geçişin kolaylaştırılmasını amaçlıyor. Nedir bunlar:

--Vatandaşlık başvurusu altı yıllık, entegrasyon yetkinliğine bağlı bazı özel durumlarda ise dört yıllık oturumu takiben yapılabilir.

-- Çifte vatandaşlık, Alman vatandaşlığına geçiş için engel oluşturmamalıdır. Çifte vatandaşlık imkanı göçmenlerin vatandaşlığa geçiş isteğini önemli ölçüde arttırıyor, bunu birçok bilimsel çalışma kanıtıyor. Ayrıca AB vatandaşları için çifte vatandaşlık uzun zamandır sorun değilken sadece belirli bir grubun bu haktan faydalanmaması daha fazla kabul edilemez.

-- Emeklilerin vatandaşlığa geçişlerini kolaylaştırmak için, gelirlerinin ve Almanca bilgilerinin engel teşkil etmemesi gerekir.

--Vatandaşlık sınavı kaldırılmalıdır.

-- Doğum yeri esasının yeniden düzenlenmesi gerekir. Gençleri ergin yaşa geldiklerinde vatandaşlıkları arasında tercih yapmaya zorlamak onları Almanya'ya bağlamaz. Bunu gerektiren opsiyon zorunluluğu kaldırılmalıdır.

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin tümünü içeren MIPEX araştırmasında (MIPEX: Avrupa Birliği Göçmen Entegrasyon Politikası Göstergesi) Almanya'nın entegrasyon siyaseti iki noktada kötü not alarak ortalamanın altına düşüyor. Bunlardan biri, vatandaşlığa geçiş prosedürü, diğeri ise göçmenlerin eğitim sorunları.

Vatandaşlarımızın eğitim sorunları çok yüksek düzeyde. Eğitim sosyal ve toplumsal gelişmelerin temeli ve şans eşitliğinin de anahtarıdır. Almanya'da üç kademe eğitimi sistemi ne acıdır ki çocukların geleceğini ebeveynlerin cüzdanına ve sosyal konumuna tâbi kılmaktadır. Eğer eğitim alanındaki sorunu aşamazsak bizim bütün alanlardaki katılım olanakları kademe olarak tükenecektir. Alman eğitim sistemindeki eleme sistemi, yani küçük yaşta çocukları farklı sınıflara ayırmaya dayalı sistem, göçmenlerin çocuklarını

ciddi anlamda heba etmektedir. Bu çocuklar henüz ana dillerinin yanısıra Almancalarını pekiştirirken sistem onların hangi okula gideceklerine, özellikle de Almanca bilgilerini gözönüne alarak karar vermektedir. IGLU (Uluslararası İlkokul Okuma Yeteneği Araştırması) araştırmasının sonuçlarında ve diğer birçok bilimsel çalışmanın özetledikleri gibi, göçmenlerin eğitimdeki mağduriyetleri ilkokuldaki not dağılımına kadar uzanmaktadır. Göçmen kökenli öğrenciler aynı başarıyı göstermelerine rağmen diğerlerinden daha kötü notlar alıyorlar, bunun sonucunda da Gymnasium (üniverste yolunu açan lise öğrenimi) önerisi alma şanslarında farklılıklar ortaya çıkmaktadır (Konsortium Bildungsberichterstattung, 2006, S. 165). Daha da yakından incelendiğinde, Gonschorek ve Schneider'in (2005, S.45) ortaya koydukları üzere, okullar „sosyal sistemin yeniden üretilmesinde„ araştırmakta ve sonuçta göçmen çocukları ağırlıklı olarak orta okula (Hauptschule) ayrılarak bu okulların devamlılığı sağlanmaktadır.

Ortak alanın inşasının geleceğini güvence altına almak açısından eğitim sisteminin reforme edilmesi toplumsal katılımın önündeki engellerin aşılmasında büyük önem taşır. Daha iyi bir gelecek için çok katmanlı okul yapısı ortadan kaldırılmalı ve yerine farklı kademeleri kapsayan tam gün okullar kurulmalıdır. Bir arada eğitim sunan tam gün okulların yaygınlaşması göçmenlerin çocuklarının katılım imkanlarını ciddi ölçüde arttıracaktır. Federal İstatistik Dairesi'nin 2012 yılının başında yayımladığı rakamlara göre göçmen kökenli çocuklar, göçmen kökeni olmayanlara kıyasla daha nadir çocuk yuvalarından faydalanmaktadır. Oysa çocukların erken yaşlarda anaokuluna gitmeleri Almancalarını geliştirme imkanı sağlayacağından gelecekleri için büyük önem taşımaktadır.

Katılımın önündeki en önemli engellerden bir üçüncüsü de yerel seçim hakkının Avrupa Birliği vatandaşı olmayanlara, yani Almanya'da yaşayan üçüncü ülke vatandaşlarına tanınmamasıdır. Bu kitlenin en temel siyasal katılım hakkından mahrum bırakılması ne demokrasi ilkeleriyle ne de dillerden düşmeyen entegrasyon hedefiyle bağdaşmamaktadır. Alman vatandaşı olmayan göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde yapılan seçimler bu mahrumiyet nedeniyle demokrasi ilkelerini saf dışı bırakmakta ve bir

kısım azınlığın seçimini yansıtmaktadır. Yeşiller Partisi adına anayasanın yerel seçimlere katılım hakkını düzenleyen maddelerinde, AB vatandaşı olmayan ve sürekli ikameti Almanya'da bulunan yabancıların da bu hakka sahip olmalarını sağlayacak değişikliklerin yapılması için yasa tasarısı sunduk (Meclis Protokol Kayıt Nr. 17/1150). Göçmenlerin geldikleri ülkelere göre hak mahrumiyetine uğramamaları ve seslerinin siyasi alanda duyulabilmesi toplumdaki konumlarını güçlendirmek adına büyük önem taşır.

Bakınız, ben Almanya'ya geldiğimde İtalyanlar için işte spagetti yiyenler [*Spagettifresser*], Spagetti yiyen hayvanlar denilirdi. Almancada yemek; hayvanların yemek yemesi farklı bir kavramla *fressen* kelimesiyle ifade edilir, insanların yemek yemesi *essen* dir, farklıdır. İtalyanlar da o kadar sevilmezlerdi. Ne zaman ki 1992 yılında Maastricht Sözleşmesi 8.B maddesiyle bütün Avrupa Topluluğu vatandaşlarına bulundukları yerde aynı koşullarda yerel seçimlere katılma hakkı tanındı, bizim belediye başkanlarımız ve yerel parlamentodaki üyelerimizin hepsi 180 derece değiştiler. Belediye başkanları, özellikle Hristiyan Birlik Partisi'nin belediye başkanları dediler ki, 'Avrupa Topluluğu vatandaşlarımız Yabancılar Dairesi'nde neden Türklerin arkasında sıraya girsinler. Onlara farklı kapılar açalım, farklı bürolar kuralım.' Bu bürolar hemen kuruldu. O gün bugündür İtalyan çocukların okul başarıları, Türk çocuklarından daha kötü olduğu halde, bu bir sorun olarak dillendirilmez, entegrasyon tartışmalarına dahil edilmez. Konu Almanya için kapanmıştır. Neden? Çünkü biz politikacılar çoğulcu demokrasinin işleyişi gereği oy avı yapmak durumundayız, Onun için belirli gruplara yerel seçimlere katılma hakkı verildiğinde, bu oy potansiyeli siyasetçilerin jargonunu değiştirecektir. Diğer bir ifadeyle bir günden ötekine Türklerin entegre olması mümkün olacaktır. Kaldı ki zaten önemli ölçüde entegre olmuştur üçüncü ülke vatandaşları. Çünkü günümüzde Almanya'da her 5 kişiden biri göçmen kökenlidir, bu 16 milyon göçmen kökenli insan anlamına gelir. Göçmenlerin nüfus oranı yüzde 19,6'dır. Eğer bu kadar geniş bir topluluk hakikaten entegre olmamış olsaydı, Almanya zaten batmıştı. Konuya bu çerçeveden bakıldığında gündemdeki uyum tartışmalarının boş tartışmalar olduğu ortadadır.

Bugüne kadar ne zaman ekonomik sıkıntılar başgösterse, daralmalar ya da krizler yaşansa, günah keçisi olarak göçmenler hedef alınırdı. Ancak 2000'li yıllarda yaşanan ekonomik krizlerde durum farklıydı. Halkın kızgınlığı bankalara, finans sektörüne, borsacılara yöneltmişti. Bu karmaşa içerisinde her ne hikmettir, büyük bir tesadüf sonucu Thilo Sarrazin adında bir bankacı çıktı ve dar zamanının içinde 'Almanya batıyor' diyerek 300 sayfalık bir kitap yazdı. Ve toplum işi gücü bıraktı, Almanya'da yaşayan Müslümanları ve Türkleri tartışmaya başladı. Bu oyunlara çok gelmemek gerek; bakın ardından yeni bir ekonomik kriz daha yaşandı. Bu tarz tartışmaların harareti içerisinde ve tam da ortak alanlar inşa ederken, kurulu alanlarımızı bu şekilde yıkmamamız gerekir.

Son olarak ortak alanın inşasında yukarda saydıklarımın ötesinde çok önemli bir başka hususu dile getirmek gerekir. Bu husus 'biz duygusu'nu oluşturmaktır. 50 yıllık bir göç geçmişi küçümsenmemelidir ve artık

yarım asırı devirdikten sonra sonra 'biz' duygusunu yaşayabilmek gerekir. Bunu yaparken empati oluşturmamız, yani öbürü ne düşünüyor, ötekinin korkuları nedir, istekleri nedir bunlara karşı duyarlılık geliştirmemiz. Ben bir göçmen olarak, kendi endişelerim ve arzularım kadar Alman komşumun korkuları nedir, onun arzuları ne, sıkıntıları nedir, bunları anlamaya çalışarak hareket etmem gerekir. Ancak bu şekilde onu anlayabilirim, kendimi anlatabilirim. Eğer komşum da bu empatiyi geliştirebilirse dünyadaki birçok sorun çözülebilir. Almanların 'gölgesinin üstünden atlamak' diye bir deyimleri vardır, önyargılarımız da bizlerin gölgesidir eğer onun üzerinden atlayabilirsek ortak bir alana ulaşabiliriz. Ama bu alanın çerçevesini yaratacak olan vatandaşlık, yerel seçim hakkı, eğitim sistemi gibi konuları doğal olarak sadece empati ve iletişimle halletmek mümkün değildir. Bunu sağlamak için yasaları değiştirmek ve ortak alanımıza eşit ve adil bir, çerçeve oluşturmak zorundayız.

Almanya'da İslam Tartışmaları Alman İslam Konferansı ve İslamofobi

Ali KIZILKAYA

Dr. Hasan KARACA

Dr. Dirk HALM

Erol PÜRLÜ

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Ali KIZILKAYA

Değerli Başkan, çok kıymetli misafirler hepinizi saygı ile selamlıyorum. Şimdi benim bir problemim var. Bu problemim de Almanya'daki göç sürecimizle de alakalı bir mesele. Ben konuşmamı Almanca hazırladım. Çünkü entegrasyon konusu tam entegre olmayınca işe yaramıyor. Ve de gördüğüm kadarıyla dinleyicilerimizin çoğu Türkçe konuşan insanlardan olunca Almanca konuşmak, bu durumlarda bana Alman dostum başılsın, biraz suni geliyor. Ama Almanca yazılmış bir metni de Türkçe okumak o kadar da kolay değil. Onu da belirtmek istiyorum. Ben yine de Alman misafirlerimiz varsa beni başılsınlar, Almanca'yı Türkçeye çevirerek konuşmamı sunmak istiyorum. Şimdi göçün 50. yılının kendimle ilgili bir boyutunu da söyleyeyim, Engin Bey de söyledi. Bunun 37-38 yılını kendimde bilinçli bir şekilde yaşadım. İnşili-çıkışlı bir süreç yani ben kendim için entegrasyonun dört mevsimini yaşadım diyorum. İyi sayılabilecek günlerden tutun da, çok karamsar ortamlara kadar hepsini yaşadık. Burada yaşayan arkadaşlarımız, kardeşlerimiz de bunu bilirler, hep beraber yaşadık bunları. Şimdi 50. yıl bir jübiledir. Yani bir nevi bir jübiledir. Normalde jübilelerde güzel şeyler anlatılır, elbette güzel şeyler de var; ama güzel şeyler sorunla-

rımızın üstünü kapatıyorsa, süreçte çözümü yavaşlatıyorsa, burada kendimize çok fazla iyilik yapmış olmayız. Onun için ben bugün, zaten konumuzun başlığı da biraz onu gösteriyor, bardağın boş tarafından bahsedeceğim. Elbette bu bardağın bir dolu tarafı da vardır. Ama ben bu bardağı, bir bardak ilaç olarak değerlendiriyorum. Eğer ilaç tam dozajında değilse hiçbir sorunu çözmez. Dolayısı ile *ben yarım aspirin aldım, çeyrek aspirin aldım, düzeleceğim gibi diye de ümitlenme gibi bir yanılsaya kapılmamız gerekir*. Elbette çok önemli, çok güzel şeyler oldu; ama bunun yanında çok üzücü şeyler yaşadık. Almanya'ya bundan 50 yıl önce gelen bizim babalarımız, dedelerimiz elbette Almanya'da İslam tartışmalarına hazırlıklı değildiler, İslam'ın kurumsal temsili ve Alman toplumuna karşı da Müslümanların inançlarını kurumsal anlamda temsil etmek gibi bir niyetle, bir vizyonla, bir misyonla da gelmediler. Dolayısıyla bu sorunlar çok sonra karşımıza çıktı ve şu anda içinde bulunduğumuz ortamda da en yoğun tartışmalardan bir tanesi haline geldi ve hatta entegrasyon tartışmaları denildiği zamanlar İslami konular, Müslümanlar akla geliyor. Sadece ve sadece, sanki başka milletlerden insanlar bu ülkede yaşamıyormuş gibi

sadece İslam ekseninde tartışılıyor uyum konusu. Belki de şundan olabilir; yani Müslümanlar farklı olabilirler. Şu da bir gerçektir ki; farklılık bir zenginliktir; ama siz farklılığı bir tehdit olarak algıyorsanız orada bir algı sorunu var demektir. Bu da genelde özgüven eksikliğinden kaynaklanır. O zaman bir sorun olabilir. Ancak bu Müslümanların suçu değil. Yani çoğunluk toplumunda bir özgüven eksikliği varsa algı farklı olabilir. Yalnız bunun sebebi Müslümanlar değil. Yine de bu tartışmalar bazen çok farklı boyutlar alabiliyor. Tabi bazı kavramları kullanırken de hala mutabık olmadığımız kavramlar olduğunun farkındayım. Sayın Halm, Entegrasyon Araştırmaları Enstitüsünde, halen entegrasyon araştırılıyor. Bilmiyorum, bir neticeye varılabilir mi; ama entegrasyonu biz yaşıyoruz. Ama entegrasyon nedir, ortak bir anlam var mı? Ben bugün burada kavramları tartışmak istemiyorum. Çünkü bu çok zaman alır. Dünkü panellerde mesela entegrasyon kelimesi artık çok kullanıldı. Partisipasyon, katılım diye telaffuz etmeliyiz denildi. Bence mesele telaffuz meselesi değil. Yani siz hangi ismi verirseniz verin, önemli olan o kavrama hangi anlamı yüklediğinizdir. Eğer bir sorun çözülmediyse onu isim dahi kurtarmıyor. Entegrasyon şimdiye kadar tepeden taltimatla "Ey Müslümanlar, Ey göçmenler artık entegre olun" mantığıyla yürütüldü. Bir emrivaki ile istendi. Yani bu mantıkla da entegre olunması mümkün değil. Çünkü herkes entegrasyon konusunda farklı şey anlıyor. Entegrasyon deyince aslında genelde farklılığını göstermeme talebi dillendiriliyor, bu da uyum değil asimilasyondur. Yani böyle köşelerin olmasının anlamında bir beklenti var. Bu ise çok yanlış bir beklenti. Çünkü biz bu ülkede eşit vatandaşlarız. Yani tebaa değiliz ki. Fakat Alman siyaseti Müslümanları halen bir yabancı olarak algılamadığını gösteriyor. Oysa geldiğimiz nokta, Gastarbeiter'den (misafir işçiden), Ausländer'e (yabancı), Ausländer'den sonra Migrant'a (Göçmen), Migrant'tan sonra Mittelbürger'e (Vatandaş). Şimdi de bazen Bürger (Vatandaş) diyorlar; ama söylenilen bizim ortak yaşamımızdaki muameleyi değiştirmiyor. Oysa bizim burada ihtiyacımız olan -benim anladığım entegrasyon ki- onu da ileride kullandığım zaman bu şekilde anlaşılmasını arzu ediyorum. Farklılıklarımızı koruyarak saygı ortamında beraber yaşamak. Bu Anayasa'nın da gereği. Çünkü Alman Anayasası çoğulculuk üzerine

kuruludur. Dolayısıyla tek kültürün Anayasası değil. Yani burada bir kültürü kendine benzetmek, asimile etmek aslında Anayasa'ya da aykırıdır. Demokrasiler çoğulculuktan, farklılıklardan yaşar. Çünkü bu farklılıklar zenginliktir. Farklılıklar birbirimizden bir şeyleri öğrenme imkânı ve ortamı tanımaktadır. Dolayısıyla Almanya'daki yapılan son zamanlardaki tartışmalar maalesef bu eksende değil de "öncü kültür", yani gizli de olsa bir tek kültür savunusu olduğu ortadadır. Biz Almanya'daki Leitkultur (öncü kültür), tartışmalarını da yaşadık. Şimdi biz İslam tartışmaları yapılırken, İslam konusu Almanya'da tartışma konusu olurken, Türkiye'den gelen Müslümanlar veyahut Almanya'da yaşayan, Alman vatandaşları şunu algılamakta biraz zorlanıyorlar. Almanya laik bir ülke değildir. Almanya seküler bir ülkedir. Bu çok önemlidir. Çünkü ince bir fark var, burada. Çok önemli ve çok hassas bir fark bu. Din ile devlet bir kavga veya rekabet içinde değil. Tam tersine. Birbirine şüphe içinde yaklaşan kurumlar değiller. Sınırları (yetkileri) belirlenmiş, adeta bir işbirliği içinde, karşılıklı saygı içinde, görevler paylaşılmış bir düzen (ahenk) var. Şimdi düşünebiliyor musunuz? Alman Devleti, Kilise vergisini Alman Malıyesi eliyle topluyor. Bu bir işbirliğinin, bu bir uyumun örneğini gösteriyor. Ama Kiliseye gösterdiği hoşgörüyü Müslümanlara göstereceği zaman zorlanıyor. Maalesef konu Müslümanlar olunca Almanya'da çok farklı bir algılama ve çoğu zaman farklı uygulama oluyor. Müslümanlara eşit muamele çok görülüyor. Havadan bahanelerle bazı haklardan mahrum bırakabiliyor. Ben, bunu biraz sonra misallerimde de göstermek istiyorum. Yani -biraz önce de söyledim,- geldiğimiz nokta bizi pozisyon olarak, statü olarak çok fazla değişik konuma getirmedir. Yani son günlerde yapılan araştırmalara da baktığınız zaman maalesef Alman toplumundaki İslam algısı çok kötü ve olumsuz. Ön yargı dolu. Bunu tamamen bizim eksikliklerimize bağlamak büyük bir haksızlık olur. 50 yıldır burada yaşayan göçmen işçilerin, özellikle de Türkiye'den gelen Müslümanların, Müslüman Türklerin, bu algıyı besleyen davranışlar gösterdiği iddia edilemez. Bu yani daha çok dünya konjonktüründen kaynaklanan, global siyasetin parçası olarak bir ön yargı mekanizmasının işlemesinden kaynaklanıyor. Elbette birey olarak bizimde daha düzgün, daha farklı çalışmalar yaparak bu algılamayı düzelterek gayret-

leri artırmamız gerekir. Ama haksızlıkta yapmamamız lazım. Süreci 50. yıl muhasebesini yaparken de iyi algılamamız lazım. Almanya'ya gelirken insanımız; birinci nesil bir kültür elçisi olarak gelmedi. Tam tersine eğitim seviyesi son derece düşük ki öylesi isteniyordu. Yani burada düşünen insana ihtiyaç yoktu. Çalışan insana ihtiyaç vardı. Onlar buraya gelecekti ve sadece çalışacaktı, çünkü yalnızca iş gücüne ihtiyaç vardı. Ha bunu yadırgamıyorum. O zaman ihtiyaç oydu ve bugünlerde sık sık söylenen meşhur İsviçreli yazar Max Frisch'in sözünü hatırlayalım. Ne demişti yazar; Biz iş gücü istedik; ama insanlar geldi. Yani gelenler makine değildi, insandı. Dolayısıyla bunların ihtiyaçları vardı. Bundan da kaynaklanan bazı hoşgörü mekanizmalarının çalışması gerekiyordu. Bu farklı ortama biz ne kadar hazırlıklıydık? Biz hazır mıydık? Bu toplum hazır mıydı? Yani hep tek taraflı değil, iki taraflı algılamayla bu konuya yaklaşmak gerekir. Bir de şunu görmek lazım. İlk yıllar çok da önemsenmedi, ama karşılıklı bir ilgisizlik vardı. Ve gelenler 2-3 sene sonra gideceğim diye, içinde bulunduğu toplumla fazla ilgilenemedi. Çünkü işlerinden vakit bulmadı, bulamadı. Hatta Almanca öğrenme zahmetine bile katlanmadılar. Çünkü üç sene için hem değmezdi, hem de belki de o donanımı da yoktu. Birçoklarında maalesef okuma yazma bilgisi dahi yoktu. Bilenler de vardı elbette. Buradan onlara tamamen haksızlık da yapmamamız lazım. Onlar yine de o şartlarda o donanımına çok şeyler başardılar. Bizleri bugünlere getirdiler ve bugün bu kürsülerde Almanca konuşuyorsak, Alman toplumunun bir parçası olma gayretinde oluyorsak, bu başarı onların yine o yetersiz imkânlarını değerlendirerek hazırladıkları ortamlarda yetişmemizden kaynaklanıyor.

Almanya'da yabancı tartışmaları 90'lı yıllarda çok ağırlıktaydı. Hatta yabancı düşmanlığı eylemlerinin arttığı yıllar. Ben, konuyu tabi İslamofobiye de getirmek babında oradan da giriş yapmak istiyorum. O zamanlar Solingen'de, Mölln'de insanlar sadece yabancı oldukları için yakıldılar. Ama Türk toplumu her şeye rağmen infiale sebep vermedi. Bugün tartışılan o Türkler o Müslümanlar çok olgun davrandılar. Yani böyle bir acı olaya, acı ve taşkın bir tepki vermediler. İtidalli davrandılar. Bu toplumun demokrattığına, toleransına güvendiler, inandılar. Haklı olarak da inandılar ve hukuk devletine güvendiler. Suçluların

cezalandırılacağına inanarak, bize yapılmayana biz bu topluma karşı gösterdik, yani genelleştirmedik. Orada beş masum Türk yakıldı ama yine de Alman toplumunu ırkçı ilan etmedik. Zaten bu haksızlık olurdu; ama tersine İslam'la ilgili bir olay olduğu zaman bu genelleştirme yapılmıyor, diye söyleyemeyeceğim. Yani 37 yıllık tecrübeme baktığım zaman maalesef ki söyleyemeyeceğim. Çok kolay, çok basit olaylardan bir paranoya, bir histeriye düşme olayı görüyorum ben. Mesela bir örnek vereyim. Hollanda'da İslam karşıtı sanatçı Van Gogh cinayetinden sonra Almanya'da yabancılara ve Müslümanlara karşı bir siyaset belirdi ki komşuda "depresyon" oldu Almanya'da multi-kültür (çok kültürlülük) çöktü diye ilan edildi. Korkunç bir şeydi. Cinayetti. Bunu hiçbir zaman tasvip etmek mümkün değil; ama münferit bir olaydı, kötü bir olaydı. Cinayet; ama münferit bir olaydı. Almanya'da siyaset multi-kültürün iflasını ilan etti. Ne yapmak lazım denildi? Entegrasyon siyaseti yapmamız lazım denildi. 80'li yıllardan önce entegre olmak için Almanca öğrenin dediler. Şimdi Almanca öğrendik, "sadece" Almanca öğrenmekle entegrasyona (uyuma) gidilmiyormuş. Öğrendik ama yine de kabul görmedik. Yani siz yine camiye gidiyorsunuz, yine bayramlarınızı kutluyorsunuz ve yine başörtünüzle geziyorsunuz. Kültürünüzü koruyorsunuz denildi. Görüldü ki tartışma başka boyuta gidiyor. Tartışma İslam tartışmasına döndü. Van Gogh olayından sonra ne yapıldı? Siyasiler kendilerini bir şeyler yapma zorunda hissediyordu. Ne yaptılar, biliyor musunuz? Alman vatandaşlığına geçmek isteyen insanlara vicdan testi getirdiler, Örneğin (Einbürgerungtest-Vatandaşlık Sınavı) Baden Württemberg'de vicdan testleri yapıldı. 30 tane soru var. Sorulardan bir tanesi diyor ki sizin çocuğunuz, oğlunuz çok af buyurun "eşcinsel ve bir erkekle yaşamak istiyor". Ne yaparsınız? Şimdi sizin verdiğiniz cevap sizin Alman vatandaşı olmaya hak kazanıp kazanmadığınızı, doğru cevapla-doğru cevap da karşıdakinin beklediği cevap- belirtecek. Yani sizin ahlak yapınızı doğrudan sorguluyor. Sorulardan bir başkası Afrikalı bir bayan, meslek eğitimi için bir yere müracaat ediyor. Aynı yerde de sizin çocuğunuz da mülakat ediliyor ve aynı derecede başarılı olmasına rağmen Afrikalı bayan tercih ediliyor. Ne yapardınız? Ya böyle soru olur mu? Almanların kendisine sormak lazım bunu... Siz ne yapardınız? Bunlar

yaşanmayan şeyler de değil, ama yaşamıyor muyuz? Her gün yaşadığımız bir olay. Evet, uyarı aldım. Şimdi hemen hızlıca İslam konferansına geçeyim ve aslında hemen oraya geliyordum. Vicdan testi yapıldı. O Van Gogh olayından sonra bir "İslam'ı ıslah etme" projesi başlatıldı Almanya'da "Zähmungsprozess". Nasıl? Hükümet uyumu sağlamak için bir Alman İslam Konferansı yapmaya karar verdi. Büyük şatafatlarla ilan edildi. Müslümanlarla diyalog yapacak. Diyalog güzel bir şey. Ama onlar bunu bir talimat verme mekanizması olarak kullandılar. Bir diyalog ve uyum faaliyeti olarak sunuldu ama çok farklı bir şeydi aslında. Oraya gidenler gördü. Müslümanlar şöyle olursanız uyum sağlarsınız.

Alman İslam Konferansına, Alman Devletini temsilen 15 temsilci ve 15 kişi ve kuruluş da Müslümanlar adına davet edildi. Devlet 4 İslami kuruluşun yanında kendisinin belirlediği 10 Müslüman kişiyi de şahıs olarak davet etti. Bunlardan bazı şahıslar İslam'ı ve Müslümanları eleştirmekle ün kazanmış şahıslar idi. Ki bunların katılmasında devlet çok ısrar etti. Bunu da daha çok seküler devlet tarafsızlığını koruyabilmek için, modern tabiriyle, İslam eleştirmenlerini davet ederek kendince bir "denge" sağlamayı amaçlamıştır. Yani Müslüman kültüründen gelen ama İslama eleştirel yaklaşan şahıslar. Yani yüz binleri temsil eden Müslüman cemaatlerin karşısına "İslam'ı eleştiren Müslümanları" oturttular (elbette içlerinde samimi, inançlı insanlar da vardı). Ama konular, camiler nasıl olacak? İbadetler nasıl olacak? Hangi dilde vaaz verilecek? Diğer dinlere tanınan Müslümanlara da verilsin mi? Başörtüsü gerekli mi gereksiz mi? gibi konular idi. Bu konularda kendince bir anlaşılmaya varmak amaçlanıyordu... Yani ayeti, hadisi bir tarafa koyuyorsunuz. Onlarla anlaşacaksınız. Birileri Müslümanlar ve Türkler arasında sözüm ona "Namus Cinayeti" ve "Zoraki evlilikler" in yaygın olduğunu iddia ediyor. Diyelim her Müslüman'da her Türk'te bir namus cinayeti işleyeni katil tayin edeceğiz ki ondan sonra biz, burada İslam'ın kabulüne katkıda bulunmuş olacağız. Yani böyle bir mantıksızlık olur mu? Yani bu Alman demokrasisinde liberal anlayışa yakışır mı? Ama konu Müslümanlar olunca bunu hiç kimse sorgulamıyor. Düşünün, siz kiliselerle, kilise düşmanı insanları bir araya getireceksiniz. Bundan sonra Hristiyanlık dini hayatının geleceğini, nasıl olması gerek-

tiğini tayin edeceksiniz. Bu olamaz. Dolayısıyla İslam konseyi buna en ciddi direnen kuruluş olduğundan dolayı, ikinci döneme bizi davet etmediler. Bu davete diğer Müslüman arkadaşlarımız katıldı. Gündemi katılımcılarla ortak tespit edilmesi gerekirken, Alman İçişleri Bakanlığı konuları kendisi tespit etmiştir. Oysa formatı önceden tartışılmalı idi. Maalesef kuruluşlar bu yanlış formata katıldılar. Bunu teessüfle gördük tabi. Bizim, burada İslami kuruluşlar ortak bir duruş ve dayanışma göstermemiz gerekirdi ki bizi, tam vatandaş kabul etsinler. Demokratik haklarımız için kararlı olmamız gerekir. Eğilen bükülen olduğumuz zaman hiçbir zaman direnmemizin bir anlamı olmaz. Direnmiş olursunuz; ama hiçbir şey değişmez. İslami kuruluşlar ve temsilcileri vatandaşlık bilinci ve özgüvenle hareket etmeliydi. Fakat orada maalesef kötü bir imtihan verildi ve müsaade edildi. Müslümanların eşitliği konusundan çok Müslümanlara karşı ön yargıların sabitleşmesine katkı verilmiş oldu. Ve Alman İslam Konferansının şu anda, geldiği nokta Müslümanlar açısından tüm anlamını kaybetti. Çünkü iddiasını gerçekleştirmedi. Eşitliğe katkı sağlamadı. Şu anda, entegrasyon değil, güvenlik zirvesine dönüştü. Daha doğrusu güvenlik zirvesi bu ayın 29'unda ikinci defa toplanıyor. Müslüman cemiyetleriyle, -sanki ben polis teşkilatıyım,- kriminaliteyle, efendim terörle nasıl mücadele edilir? üzerine konuşulacak ve tedbirler aranacak. Devlet bütün imkânlarını kullanıp vazifesini yapacaktır. Ben vatandaşlık vazifemi yaparım; ama ben yardımcı polis değilim. Norveç'te bir Hristiyan fundamentalist 70 insanın canına kıydı. Hiç kimse Hristiyan terörizmden konuşmadı. Bir deli, manyak, aptal dediler; ama Müslüman olunca çok akıllı, çok dindar, çok dine bağlı insan oluyor katil. Oysa şiddet kimden gelirse gelsin herkes karşı durmalı.

Ama çelişkilerden kurtulmamız lazım. Bizi bu kadar karamsarlığa sokmamaları lazım. Biz 50 yıl, bütün haksızlıklara rağmen, birbirimizi tanımadığımızdan kaynaklanan sorunları aşmak için hoşgörü gösterdik. Göstermeye de devam edeceğiz. Biz, biliyoruz bu devlet, Almanya hukuk devleti ve Almanya'nın çok güzel, çok özgür bir Anayasası var. Bu Anayasa uygulandığı zaman herkes kendi inancında mutlu olabilir; ama siyaset buna yanaşmıyor. Ben sözümü tamamlarken Alman Anayasasını takdirimi de şu kelimelerle ifade ederek konumu toparlıyorum. Alman Anaya-

sası Tanrı ibaresiyle başlar. Bakın, diyor ki bu Anayasa Tanrı'ya ve insana karşı mesuliyetin bilincinde diye başlıyor. Bu mesuliyet bilincinde olmak gerekiyor.

İnsana ve Tanrı'ya karşı mesuliyet bilincinde ve çok büyük sempatiyle bakıyor. Bir sorunumuz yok. Bizi üzen olay ne? En sonda çok kısa söyleyeceğim. Müslümanlar 6 senedir Aşağı Saksonya Eyaletinde camiye gidebilmek için polis kontrolünden geçiyordu. Camiler düzenli bir şekilde şüphe olmaksızın polis tarafından kontrol ediliyordu. Terörle mücadele babında 6 sene camilerin önlerine polis kordonu koyup, Cuma namazı öncesi kimlik kontrolünden geçerek namaz kılıyordunuz. Bir gün kimlik kartınızı yanınızda

değilse polis nezaretinde evinize gidip, hanımınızı, korkutabiliyordunuz. Bu acı bir tecrübe.

Entegrasyon konusunda sıkıntıların yanı sıra çok güzel şeyler de var. Türk milletvekillerimiz var, Türk bakanımız var. İlk Türk bakanımızın da bu toplumda silik görünmemek için ilk açıklaması bizi şaşırttı ve ümitlerimizi zedeledi, çünkü ilk açıklamasında ben başörtüsüne karşıyım, dedi ve bizi üzdü. Yani eğer entegrasyonun bedeli buysa çok vahim bir durum; ama ben böyle olduğuna inanmıyorum. Bunlar geçiş sürecinin sancılarıdır. Çok güzel günler olacak. Birbirimizi tanıdıkça daha iyi anlayacağız. Saygılarımı sunuyorum.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Dr. Dirk HALM

Vielen herzlichen Dank auch von mir noch mal für die Einladung zu dieser sehr interessanten Tagung. Das Thema ist ja nun „Islamdiskurs in Deutschland“ und ich verstehe das so, dass wir auch eingeladen sind, nicht nur den Islamdiskurs hier weiterzuführen, sondern auch darüber zu reflektieren, wie dieser Islamdiskurs sich in den letzten Jahren gestaltet. Wenn man diesen Reflektion so betreibt, beteiligt man sich wiederum an den Diskursen und produziert neue Argumente, neue Diskursstränge usw. Ich habe mich in den letzten Jahren am ZfTI im Rahmen von mehreren Projekten mit unterschiedlichen methodischen Zugängen etwas damit auseinandergesetzt, wie sich der Islamdiskurs in Deutschland denn so gestaltet hat, insbesondere nach dem 11. September 2001, der als großer Einschnitt in der Entwicklung in Deutschland, in Europa und weltweit wahrgenommen wird, und ich kann Ihnen in diesem Rahmen die oft auch ambivalenten Ergebnisse dieser Projekte nicht hinlänglich präsentieren, sehr wohl aber Thesen und Überlegungen, die ich beim Versuch, sich eine Vorstellung über den Verlauf des Islamdiskurses zu machen, für bedenkenswert halte. Ich glaube, dass für das Verständnis der spezifisch deutschen Version des Islamdiskurses ganz wichtig ist zu sehen, wie sich eigentlich die Integrationsdebatte in Deutschland entwickelt hat. Auf

bundespolitischer Ebene ist die Integrationspolitik, wie Sie wissen, eine Sache der Jahrtausendwende und etwa mit der Süßmuth-Kommission und der Greencard-Debatte verbunden - die viel zitierte verspätete Integrationsdebatte im längst faktischen Einwanderungsland. Dass diese in Deutschland nun ausgerechnet mit einer sich intensivierenden Islamdebatte nach dem 11. September 2001 zusammengefallen ist, war nicht zwangsläufig, sondern ist eine zufällige Entwicklung. Diese beiden Debatten, also die letztendlich sicherheitspolitisch motivierte Auseinandersetzung über den Islam als Gefahr und die gerade sich verbreiternde Integrationsdebatte haben sich in Deutschland nach meiner Auffassung stark vermischt und auf der einen Seite zu einer Kulturalisierung der Integrationsüberlegungen beigetragen, auf der anderen Seite die nun eigentlich relativ nahe liegende Frage der institutionellen Integration einer großen Religionsgemeinschaft mit integrationspolitischen, darüber hinaus gehenden gesellschaftspolitischen Erwartungen überfrachtet. Es ist ja nicht selbstverständlich, dass religiöse Organisationen in großem Maße für Integrationsentwicklungen verantwortlich zeichnen müssen. Um den 11. September herum und in dem Moment, als die Islamdebatte in Deutschland richtig an Bedeutung gewonnen hat, war der Islam eigentlich für Deut-

sche ein weitgehend unbeschriebenes Blatt. Und immer, wenn sie ein unbeschriebenes Blatt haben, könnte man sagen, es gibt gesellschaftliche Kämpfe darum, wer da nun dieses Blatt füllt und wer festlegt, was der Islam eigentlich ist. Werner Schiffauer, der sich sehr prominent auch in der ganzen Thematik umgetan hat, hat das mal beschrieben, mit dem Konzept des Islams als „Diskursfeld“, und Schiffauer umreißt dieses Diskursfeld sinngemäß folgt: Es werden Aussagen über das Wesen des Islams mit rhetorischen Strategien getroffen, wodurch gesellschaftliche Akteure versuchen, Punkte auf Kosten konkurrierender Akteure zu sammeln. Dieses relativ einfache Konzept ist meiner Meinung nach sehr, sehr hilfreich, wenn wir die gesamte gesellschaftliche Debatte um die Integration des Islams in Deutschland in den letzten Jahrzehnten verstehen wollen. Ich sage vielleicht aber auch noch mal, was ich mit dem „unbeschriebenen Blatt“ meine. Wenn Sie sich 10 Jahre zurückversetzen, war allein schon die Frage, wie viele Muslime eigentlich in Deutschland leben, unbeantwortet. Es gab dann im Jahre 2008 eine Studie des Bundesamtes für Migration und Flüchtlinge, wo dann zumindest ein Korridor der Größenordnung der muslimischen Gruppe in Deutschland festgelegt wurde, um die 4 Mio. Und bis heute ist nicht ganz gewiss, welche Rolle eigentlich die unterschiedlichen muslimischen Verbände in der Repräsentation dieser Gruppe spielen, wobei wir dann in der politischen Sphäre angekommen wären. Sie sehen, was ich mit dem „unbeschriebenen Blatt“ meine. Eine wichtige rhetorische Strategie im deutschen Islamdiskurs ist etwa die völkerrechtlichen Reziprozität von Religionsfreiheit, das stellen Sie immer wieder fest, wenn es etwa um den Bau von Moscheen in Deutschland geht, dem mit dem Verweis auf fehlende Religionsfreiheit in der Türkei begegnet wird. Andererseits kann aber auch die Behauptung in Deutschland grassierender Islamphobie eine solche Strategie sein, indem man sich seitens der Muslime gegen Kritik immunisiert, die als phobisch und irrational qualifiziert wird. Ich bin davon überzeugt, dass islamphobe Tendenzen in der deutschen Gesellschaft auf allen Ebenen vertreten sind, die Frage ist nur, inwiefern sie generell den Islamdiskurs kennzeichnen. Die wissenschaftliche Forschungslage dazu ist ziemlich inkonsistent. Wilhelm Heitmeyer hat mit dem GMF-Survey hier Pionierarbeit geleistet, aber schon diese Auswer-

tungen wiesen zu Beginn des letzten Jahrzehntes darauf hin, dass wir es mit einem nur sehr differenziert messbaren Phänomen zu tun haben. Zweifellos lässt sich ein großes Segment islamophober Einstellungen identifizieren und, dass zeigen auch unsere Arbeiten am ZfTI, nach dem 11. September ist alles viel problematischer geworden. Zugleich haben wir aber auch gegenläufige Entwicklungen nachgewiesen, indem speziell die Massenmedien vermehrt um „Political Correctness“ bemüht sind. Angesichts des wissenschaftlichen Kenntnistanandes würde ich nicht dafür plädieren, von einer klaren Front zwischen den Muslimen und Deutschen auszugehen, zumal es auch reihenweise Widersprüche zwischen muslimischen Gruppen und auch in der so genannten Aufnahmegesellschaft gibt - denken Sie etwa an die positive Entwicklung, die das Alevitentum in den letzten Jahren genommen hat und die diesbezügliche aufnahmegesellschaftliche Unterstützung. Auch glaube ich, dass der Terminus „Islamphobie“ auch deshalb an der Komplexität des Problems vorbei geht, weil eben viele Argumente nur taktisch sind - hinter Protesten gegen Moscheen verbirgt sich nicht nur Ablehnung der Muslime, sondern sie sind oft auch vorgeschoben, weil es in Wirklichkeit um symbolische Dominanz im öffentlichen Raum; Grundstückspreise, die Parkplatzsituation im Vierte oder was auch immer geht. Man muss diese Einflüsse in der Gesamtschau analysieren, wenn man verstehen will, was hier vorgeht. Und schließlich bin ich davon überzeugt, dass ungeachtet aller Konflikte es auch so etwas wie Normalität im Zusammenleben zwischen den Religionen gibt. Jenseits der Frage der Islamphobie scheint mir die Asymmetrie des Dialogs zwischen Muslimen und Aufnahmegesellschaft ein wichtiges Problem zu sein: Die vergleichsweise geringere Möglichkeit der Muslime, den Diskurs in ihrem Sinne zu beeinflussen und sich auf dem Diskursfeld zu behaupten; zu bestimmen, was eigentlich der Islam ist und dieses Bild in der Öffentlichkeit auch durchzusetzen. Ich glaube, wenn der Islam diese Herausforderung besteht, dann wird er auch in der Lage sein, in höherem Maße zu gesellschaftlicher Anerkennung zu finden und seine Interessen durchzusetzen. Wichtige Voraussetzung dafür ist das Zusammenwirken der muslimischen Kräfte, denn nur das schafft die nötige Schlagkraft für die bessere institutionelle Verankerung des Islams.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Erol PÜRLÜ

Saygıdeğer Hanımefendiler, Beyefendiler,

Hepinizi saygıyla selamlıyorum.

50. yıl sonra Türkiye devletinin Almanya'da yaşayan Türk kökenli insanları, Alman ve Türk sivil toplum kuruluşlarını böyle kapsamlı bir sempozyumda bir araya getirmesi ve göç konusunun etrafı bir şekilde ele alınmasını takdirle karşılıyor, nazik davetiyelerinden dolayı ilgili makam ve kurumlara teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Saygıdeğer Hanımefendiler, Beyefendiler

1977 senesinde çocuk yaşında Almanya'ya geldiğimde ilk karşılaştığım Türk sivil toplum kuruluşu İslam Kültür Merkezleri Birliği idi. Daha Türkiye devletinin Almanya'ya el atmadan iş gücü olarak gelen vatandaşlarımızın kendi gayretleriyle ve hizmet anlayışıyla kurdukları sivil toplum örgütlerinin ilklerinden biri. Ben bu kurumda dinimi ve aynı zamanda Türkçemi ve kültürümü öğrenme imkânına sahip oldum.

Böyle bir anlamlı günde 1973 sendesinde kurulan İslam Kültür Merkezlerine, gurbeti vatan edinen vatandaşlarımıza yardımda bulunmayı kendilerine hizmet

şiar edinen bütün sivil toplum kuruluşlarına ve bizlere birçok imkânlar sağlayan Alman devlet ve toplumuna da teşekkür etmek istiyorum.

Alman İslam Konferansı ve İslamofobi

Göçün 45. senesinde 2006'da İçişleri Bakanı Sayın Dr. Schäuble Alman İslam Konferansı'nı tertip edeceğini açıklayınca takdir ve takdir alırken beklentiler çok büyüktü.

Çünkü toplumun çeşitli kurumlarıyla yapılan diyalog çalışmalarında pek büyük ilerlemelerin kaydedilmesi vatandaşlarımızı usandırmış ve bıkkınlığa yol açmıştı.

Alman İslam Konferansı ise, din-devlet ilişkilerinde bir ilk adım atmıştır. Senelerce Almanya'da yaşayan Müslümanların varlığı yok kabul edilirken İslam ve Müslümanların Almanya'nın bir parçası olduklarını kabullenerek ilk defa federal düzeyde bir devlet kurumu İslam dinine mensup insanlarla aynı masaya oturup onlarla dini konuları müzakere etme ihtiyacını duymuştur.

Bu müzakere platformuna Alman İslam Konferansı adını vermekle yönünü de belirlemiştir. Burada umumi manada Müslümanlarla toplumsal konuları veya bireylerin entegrasyonunun ele alınması değil hususiyetle İslam dini ve bu dinin Alman devlet sistemine entegrasi söz konusudur.

Bireylerin Alman toplumuna entegrasi için zaten 2006'nın Temmuzunda Müslüman katılımcıların da bulunduğu Entegrasyon Zirvesi kurulmuştur.

Alman İslam Konferansı'nın ise din devlet ilişkilerinin tartışılacağı ve İslam dininin Alman devlet sisteminde yerini alması için tertip edilen bir platform olarak görülmesi gerekir.

Nitekim Dr. Schäuble 2009 senesinde neşredilen ara sonuçlar bildirisinde şu ifadeleri kullanmıştır:

'Alman İslam Konferansı bir süreçtir, daha iyi bir birlikteliğe giden ortak bir yoldur. Ne zaman ki Almanya'daki insanların aklına İslâmiyetten söz edildiğinde her şeyden önce Müslümanların toplumumuza yaptıkları olumlu katkı gelir; Almanya'daki din çeşitliliği tehdit değil, toplumun zenginleşmesi olarak algılanır; Müslümanlar Almanya'yı memleketleri olarak görmeye başlar ve kendilerini burada kabul edilmiş olarak hissederler ve İslâmi örgütler dinî cemaatler olarak Alman devleti ile işbirliği yapmaları için gerekli önşartları yerine getirirler ise, işte o zaman İslam Konferansı hedefine ulaşmış olacaktır.' diyor.

Alman devleti seküler bir devlet yapısına sahip olması hasebiyle her ne kadar din-devlet ayrımı olsa da din-devlet arasında kurumsal işbirliği söz konusudur.

Mesela okullarda din dersinin verilmesi, hastane, hapishane ve ordu gibi devlet kurumlarında dini rehberlerin istihdam edilmesi konusu din-devlet ilişkileri kapsamında değerlendirilir. Bunu biraz açacak olursak, şunu ifade eder: Her dini cemaat gerek hastane, gerek hapishane gerek orduda bulunan kendi üyelerine dini rehberlik sunma hakkına sahiptir ve devlet dini cemaate bu imkânı sağlamalıdır.

Ve bu hususta devlet, bütün dinlere karşı eşit davranma durumundadır. Hristiyan ve Yahudiler kurumsal işbirliği konusunda Alman devlet sisteminde yerlerini almışken, Almanya'da ikinci büyük dini cemaati teşkil eden İslami kurumlarla devlet arasında İslam

Konferansının beşinci senesi dolmasına rağmen henüz kurumsal işbirliği konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Buna sebep olarak siyaset tarafından sürekli öne sürülen iddia, İslami kurumların dini cemaat kriterlerini yerine getirmemesi ve İslami kurumların Müslümanların tümünü temsil etmemesidir.

Öne sürülen bu tutarsız iddialardan, siyasi iradenin İslami kurumları dini cemaat olarak kabul etmek için henüz hazır olmadığı anlaşıyor. Çünkü İslami çatı kuruluşların hepsine camiler bağlıdır ve camiler dinin yaşandığı ve icra edildiği mekânlardır. Hatta bu çatı kuruluşlar Alman devletinin hâlihazırda kurumsal işbirliği için muhatap aldığı birçok diğer dini cemaatten daha büyüktür. Ayrıca kanunen bir dine mensup kişilerin tümünün temsil edilmesi de şart koşulmamaktadır.

Söz konusu siyasi iradenin yansımaları Alman İslam Konferansında da görüyoruz. Konferansın birinci safhasında 15 Müslüman katılımcıdan sadece beşi kurumları temsil ederken karşısında 10 tane eşdeğer oya sahip birey mevcuttur. Bunun orantısız ve hukuki açıdan gereksiz olduğu ortadadır. Devletin Müslüman katılımcıları belirlemesi de ayrı bir sorundur ve tarafsız olma ilkesine aykırıdır.

Ayrıca katılan Müslüman bireylerin temsil gücü de yoktur. İslami kurumlar kendi cemaatlerini temsil ederken, fertler ancak kendi kendilerini temsil edebilirler. Bazen fertlerin 'ben veya biz sessiz çoğunluğu temsil ediyoruz' iddiaları polemik olmaktan ileri gide-memiştir.

Dahası Müslüman katılımcılar arasında 'İslam tenkitçileri' olarak tanınan kişilerin yer alması, aralarında kendilerini Müslüman değil de, Müslüman kültüründe yetişmiş olarak tanımlayan, hatta kendisine Müslüman diye hitap edildiğinde Müslüman tabiri yanlış' diyen kişilerin bulunması Alman İslam Konferansının tenkitlerle karşı karşıya kalmasına sebep olmuştur.

Din-devlet ilişkilerinde Müslümanlara yönelik yapılan böyle bir uygulamayı başka dini cemaatlere yönelik göremezsiniz. Kiliseler bu durumda tabir caizse ayağa kalkar. Burada kilise tenkitçileri ilahiyatçı Eugen Drewermann ve Profesör Hans Küng'ün hadiselerini sadece hatırlatmak isterim.

Alman İslam Konferansı ikinci safhasında da sancılı başlamıştır. İçişleri bakanının değişmesiyle katılımcılarda da değişikliğe gidilmiştir. Çatı kuruluşlardan birisi olan İslam Konseyi'nin üyeliğinin dondurulması, Müslümanlar Merkez Konseyi'nin katılımını kendinden askıya alması ve kendini 'seküler' tanımlayan bir derneğin din-devlet ilişkilerinin tartışıldığı bir platformda yer alması, kamuoyunda Alman İslam Konferansı'nın rota değişikliğine gittiği yorumlarına yol açmıştır.

Kısa bir zaman içerisinde İçişleri Bakanının yine değişmesi ve yeni İçişleri Bakanı Sayın Friedrich'in Sayın Schäuble'nin İslam Almanya'nın bir parçasıdır sözünü adeta reddetmesi ve Alman İslam Konferansı kurul toplantısı esnasında emniyet işbirliği ile ortaya çıkması o zamana kadar yapılan çalışmaları, gölgede bırakmış ve Alman İslam Konferansı'nı menfi bir şekilde etkilemiştir.

Her ne kadar Alman İslam Konferansı birçok konuda tartışmalı olsa da bazı alınan neticeleri burada sizlerle paylaşmak istiyorum:

- Almanya'da yaşayan Müslümanların ve kurumlarının Alman anayasasına bağlı oldukları tescil edilmiştir. Böylece öncü kültür tartışmalarına, Müslümanlık ve demokrasi bağdaşmaz iddialarına en azından din-devlet ilişkisi açısından son nokta konulmuştur.
- Almanya'nın laik değil de seküler bir devlet yapısına sahip olması hasebiyle din-devlet ilişkilerini belirleyen kanunlar çerçevesinde İslam dinine ve meselelerine yönelik değerlendirmeler bilimsel bir ortamda tartışılarak teorik olarak neticeye bağlanmıştır.
 - Bu kapsamda Alman okullarında İslam din kültürü değil de İslam din dersinin verilmesinin anayasal bir hak olduğu ve İslam cemaati ile birlikte verilmesi gerektiği tespit edilmiştir.
 - Cami inşaatından tutun, başörtüsü ve dini simgelere kadar uzanan konular hukuki boyutlarıyla müzakere edilerek Müslümanlarla birlikte okul ve kamuoyunu bilgilendirme broşürleri hazırlanmıştır.

- Alman medyasında yansıtılan menfi İslam imajı tartışılarak önyargılardan uzak ve objektif haberciliğin gerekliliği vurgulanmıştır.

Emniyetle ilgili komisyonda aşırıcılık ve terör tartışılmıştır. Ancak burada tatmin edici bir neticeye varılamamıştır. Bunun ana sebeplerinden birisi, hadiselerde ittifak varken, kavramlardan dolayı ihtilaflar kaynaklanmaktadır. Mesela İslamizm kavramını ele alalım. Almanca'da başka dinlerle bağlantılı olarak -izm eki müspet olarak bizzat dinin adı için kullanılıyor mesela katolisizm, protestantizm, buddizm, hinduizm gibi. Ancak İslam kelimesine -izm eklendiğinde menfi mana çağrıştırıyor, İslamiyet'in siyasallaştırılmasını, şiddet ve terörle bağdaştırılmasını kapsıyor.

Alman istihbarat kurumu tarafından 80'li yıllarda ortaya atılan bu kavram bilimsel olarak tartışmalıdır ve dahası halk arasında İslam'la eşdeğer manada görülmektedir. Bu sebepten İslami kurumlar olarak bu kavramın kullanılmasını, ayrıca şiddet ve terörün İslam ile vasıflandırılmasını ret ediyor ve yanlış buluyoruz.

Sizler İrlanda'da görülen mezhepsel şiddete hiç Hristiyan terörü tabirinin kullanıldığını duydunuz mu? Terörün dininin olmadığını en geç Norveç ve Türkiye'deki terör olaylarının göstermiş olması gerekiyor.

Saygıdeğer Hanımefendiler Beyefendiler

Alman İslam Konferansı elbette bir süreçtir, ancak Türkiye'nin AB'ye girmesi kabilinden olmaması gerekir. Bu süreçte sağlam adımların atılması hedefe ulaşmak açısından önemlidir. Ucu açık bir müzakere olmamalıdır. Hedef Dr. Schäuble'nin başlangıçta da ifade ettiği gibi devlet ve İslami cemaatlerin kurumsal işbirliğidir. Bu kurumsal işbirliğinin birimleri camilerdir ve onların üye olduğu çatı kuruluşlarıdır. Din devlet ilişkileri bu istikamette yol almalı ve bu istikamette çözümlere imza atılmalıdır. Alman İslam Konferansı'nın müzakere platformundan mukavele platformuna dönüşmesi gerekmektedir. Bunu burada yaşayan 4,3 milyon Müslüman ve bunun içerisinde bulunan 700.000 Müslüman öğrenciye devlet ve dini cemaatler olarak borçlu olduğumuzu düşünüyorum.

İslamofobi

İslamofobi, İslam ve fobi kelimesinden oluşan bu terim İslam ve Müslümanlardan korkma ve aynı zamanda bu korkudan dolayı İslam ve Müslümanlara karşı olan düşmanlığı ifade eder. İslam ve Müslümanlara karşı olan düşmanlığa farklı tabirler de kullanılmaktadır, mesela Antiislamismus (Anti-İslamcılık), Xenophobie (Yabancı düşmanlığı), Anti-muslimischer Rassismus (Anti müslüman ırkçılığı) gibi. Bu durum bilinen yabancı düşmanlığından daha ileri giderek bir dine mensubiyetten dolayı dine, dini topluma ve bireylerine karşı yapılan düşmanlıktır.

Hususiyle 11 Eylül'den sonra Avrupa'da ve özellikle Almanya'da İslam ve Müslümanlara karşı olan önyargılar daha da çoğaldı. Kamuoyunda 'Pis Türk' 'Başörtü kızı' gibi aşağılayıcı sözlü saldırılar yanı sıra şiddet de görülmektedir. Doruk noktası, camilere yapılan kun-

daklamalar ve Merve el Şerbini'nin mahkeme binasında öldürülmesi olmuştur.

Gerek kamuoyunda gerekse Alman medyasında İslamiyet'in terör ve şiddet kelimeleriyle aynı anda telaffuz edilmesi, göçün başarılarından daha ziyade sürekli sorunlarının ele alınması, neticesi zihinlerde İslamiyet'e karşı önyargı ve düşmanlıkların oluşmasına ve ziyadeleşmesine yol açıyor. İnternet platformlarında İslamiyet ve Müslümanlara karşı düşmanlıklar, aşağılamalar, küfürler ve tehditler İslam ve Müslümanların imajının kötülenmesini destekliyor.

Ayrıca okul kitaplarında İslamiyet'in doğru bir şekilde anlatılmaması söz konusu önyargıların toplumun her kesimine yayılmasına sebep oluyor. Bu konuda devlet, sivil toplum kuruluşları ve Müslümanların el ele vererek önleyici tedbirlerin alınmasını gerekli görüyorum.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Dr. Hasan KARACA

Göç Medeniyeti
Bir İnşa Süreci Olarak Göç ve Yerleşik Toplumda Göçmen Din Algısı

“Medeniyetler göçle başlar”, böyle diyor ünlü tarihçi Toynbee. Bugün de bir göç üzerine, 50 yıllık tarihi olan bir göç üzerine konuşuyoruz. Ancak bu göç hakkında bir medeniyet olacakmış gibi konuşmuyoruz. Belki bunu tahmin etmediğimizden, belki her göçün medeniyete dönüşmediğinden, ama belki de kendimizi olduğumuzdan daha zayıf gördüğümüzden yapıyoruz bunu.

Göçlerin medeniyetlere yol açmasının sebeplerini irdelemek burada fazlaca vakit alacaktır. Bununla birlikte bu bağlamda iki hususa dikkat çekmek istiyoruz:

1. Tarihe baktığımızda toplu göçlerin genelde geri dönüşü olmayan hareketler olduğuna şahit oluruz. Günümüz ulaşım imkânları bağlamında düşündüğümüzde ise bu durumun değiştiğini zannederiz. Ancak bu bir yanılgıdır. Belli bir orana ulaşan toplu göçler günümüzde de geri dönüşü olmayan göçlerdir. Her ne kadar buradaki göçmenler daima ve özellikle başlangıçta bir geri dönme umuduyla, yani geri dönebileceklerine dair bir yanılsamayla yaşadılar da, bu geri dönüş esasında başından beri imkânsızdı. Elbette geri dönmeyi başaranlar yok değil, ama buraya gelen göçmen kitlenin göçü geri çevirmesi, kitle

olarak geri göçmesi göç başladığı andan beri imkân dışıydı. Tarih bu gerçeği inkâr edilemez biçimde gözler önüne serene kadar ne sıladakiler, ne gurbettekiler ne de göçenlerin kendisi ona inandı. Toplu göç etmiş bir kitleye geri dönecekmiş gibi davranan Alman siyaseti burada belki işine geldiği için, belki tarihi okuyamadığı için ciddi bir yanılgıya kapıldı.

2. Göçmenlerse biraz da bu tavrın körüklemesiyle kendilerini iyice yabancı, yabanda, yabana atılmış hissettiler. Tıpkı geride bıraktıklarının kısa bir süre sonra kendilerini yaman bir terk edilmişlikte hissettikleri gibi. Ancak bu yabancılığı, gurbet kavramının bizde çağrıştırdığı dokunaklı duygular bağlamına hapsedmek artık yeterli değildir. Bu yabancılık aynı zamanda bir tepki, bir duruş ve bir sorgulamayı içermektedir. Göçü medeniyete dönüştüren en temel unsur da budur. Göçmen insan, eğitiminden, mesleğinden, öğreniminden ve tüm tarafgirliklerinden bağımsız olarak göçtüğü ülkenin değer yargılarına, yaşam tarzına, gelenek ve göreneklerine şu veya bu şekilde yabancı durmaktadır. Bu yabancılık onu farklı tutumlara itmektir. Literatüre baktığımızda bu tutumlar tecrit, uyum ve benzeşme olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktadır. Oysa bu kategoriler olayın

sadece bir yönünü işaret etmektedir. Bu bakışta yabancı olan göçmendir. Nitekim Almanya'daki Türk göçmeni halen yabancılar dairesiyle muhataptır. Hâlbuki diğer bir bakışla göçmen değil, göçmenin geldiği, içine göçtüğü ortam yabancıdır. Bu ise bizi yukarıdaki üç duruşun ötesinde bir duruşa götürmektedir. Göçmen, bulunduğu ortamı işlemektedir, değiştirmektedir, sorgulamaktadır, eleştirmektedir, ona dışarıdan bakmaktadır. Bu kabullenme veya reddetmeden bağımsız, bizzat ortamın yaban olmasıyla ilgili bir haldir. Belki de göç olayına biraz da buradan bakmalıyız. Göçü medeniyete dönüştüren anahtarın da burada gizli olduğu kanaatindeyim.

İnsan, kendini ortama göre dönüştüren bir varlık kalmakla yetinmez; insanı diğer canlılardan ayıran belirgin özellik, ortamı önemli oranda kendine göre değiştirebilmesidir. Kendi öz kültürü, geleneği, dünya algısıyla göçmen insan, bulunduğu ortama yeni bir bakış katmaktadır. Bu yeni bakışı savunabildiği, dillendirebildiği, eyleme dönüştürebildiği oranda medeni bir inşa sürecine girer. Almanya'daki Türk göçmeninin bunu azımsanmayacak oranda yaptığına inanıyorum. Kurulan altyapılar, camiler, iş yerleri, hizmet alanları, kiraathaneler, yayımlar, Türkçe konuşulan mekânlar, hepsi çevreye karşı dönüştürücü duruşun birer işaretidir. Bunları tecrit olarak okuyan zihin, sosyal gerçeklik, değişkenlik ve etkileşim konusunda ciddi bir yanılgı içindedir.

Bununla birlikte tüm bu yapılanların bir muhafazakâr yönü var, yani tüm bu duruş ve çabalar bir koruma, eldekini saklama, muhafaza etme, yabana düşme kaygısı içinde de oluşmuştur. Bu sorgulayan ve koruyan duruşu bilinçli bir dönüşüme tebdil edecek güç için belki vakit daha çok erken. Ama belki de biz, göçün şu anda nerede olduğuna bakmaktan ziyade, ileride nasıl bir medeniyet olacağına ve bu medeniyete nasıl daha iyi katkı sağlayacağımıza bakmalıyız. Sonra yine ve belki bu gücü artık sadece göçmenlerin kendisinde aramak zorunda da değiliz. Nitekim Türkiye'nin son yıllarda talip olduğu kader, belki de tam bu gücün işaretini vermektedir. Küresel bir güç olarak – bu kez halkın destek ve gücüyle – son derece iddialı ortaya çıkan Türkiye'nin, önerebileceği kültürel kodlarla göçmenin başından beri içinde barındırdığı sorgulamanın arka planını hazırlaması işten bile değildir. Bu referans, Türkiye'yi Türkiye yapan bu birikim, şuurlu bir şekilde benimsendiği takdirde,

zannederim medeniyet inşası konusunda önemli katkılar sağlayacaktır.

Gözden kaçmaması için bir hususa değinmek gerekiyor sanırım: Bu medeniyet inşası bulunulan ortama rağmen, onu karşıya alarak yaşanan bir süreç değildir. Böyle düşünürsek, biz de sosyal dönüşüm konusunda yanılgıya düşmüş oluruz. Tam aksine söz konusu olan, çevre içinde, onunla birlikte, onda ve ondan yaşayarak kurgulanan bir inşadır. Bunun aksi imkân dışıdır. Bu yüzden bu inşa sürecinin diğer yüzü tecrit ve muhafaza değil, uyum ve açılımdır.

Diğer bir ifadeyle ve somutlaştırarak söylemek gerekirse, Almanya'da yaşayan Türk göçmeni ancak kendi değer yargısıyla ve sorgulayıcı bir duruşla topluma katılım ve katkı sağlarsa bir medeniyet inşasına katkı sağlamış olur. Ama bu aynı zamanda uyum sağlamaktır, uymak ve uyarlamaktır. Almanya'da çok kültürlülük üzerine konuşuyor olmamız biraz da bundan kaynaklıdır.

Almanya'daki siyasi erk – egemen olmanın tabiatı gereği – inşa ve sorgulama süreci karşısında tepkilidir. Almanya'daki göçe ilişkin tartışmalara baktığımızda daha çok göçmenin sorgulanan tarafta durduğunu görmekteyiz. Uyum sağlaması gereken, değişmesi gereken, adapte olması gereken sanki hep odur. Kolaylıkla ulaşılabilir istatistikler de bunu doğrular gibidir. Örneğin göçmenlerin "yerlilere" karşı okul başarı oranları düşüktür. Bu verilerin tartışılabilir olması bir yana, bir an doğruluğunu kabul etsek bile, bu veriler sadece göçmeni tartışma konusu yapmaz, aynı zamanda yerli eğitim sistemini de tartışılır kılar. Yani göçmenin gerçekliği karşısında Almanya'daki sosyal ve kültürel hayat da pekâlâ sorguya açıktır. Ve pekâlâ yaşadığımız hayatı değerlendirirken, göç öncesi değerlerimizi de kıstas olarak kullanabiliriz. Medeniyet, yeni bir kıstasın geçerli kılınmasıyla başlar.

Başvurabileceğimiz birikimde, kendimizi atfettiğimiz değerler dünyasında, en ufak hareketimize dahi yansıyan kültürel kodlarımızda, yaşadığımız ortamın teşekkül biçiminde, ülkelerimizin küresel konumlanmasında bu kıstasları bulabiliriz. Bu da bize nasıl bir medeniyete ulaşabileceğimizin işaretini verir.

Burada endişe edilmesi gereken hususun birinci derecede, lise mezuniyetleri, iş adamları oranı, ekonomik katkı, siyasi katılım gibi hususlar olmadığı kanaatindeyim. Ya da bir an için kıstaslarımızı değiştirip

böyle olmadığını varsayalım. Asıl üzerine durulması gereken husus inşa edilen yaşam biçimi, hatta medeniyet için gerekli değerler ve kıstaslar bütününe ne denli mevcut olduğu, ne denli ifade edilebildiği ve ne oranda hayata aktarılabildiğidir. Sanırım 50 yılın üstüne buradaki insanımızın değer ölçüleri her ne kadar belli bir değişime uğradıysa da, özde muhafaza edilmiştir. Bununla birlikte bu değişimi görmek ve adlandırmak da kaçınılmazdır. Özünde modernite, sekülerleşme, çağdaşlaşma – asrileşme mi demeli? – gibi kavramlarla tanımlanan bu süreç nihai bakışta şunu içermektedir: Hayatımızın hiçbir noktasında metafizik unsurlarla karşılaşma zorunda olmamamız. Adalet, erdemlilik gibi değerler bile irdelendiğinde kendilerini maddi dünyayla kaim kılan soyutlamalar olarak ortaya çıkmaktadırlar.

Metafiziğe muhatap olmamanın sağladığı avantajlar ortadadır, belli bir çoğulculuğa, değerlerin amansız tartışılabilirliğine, dinlerin diyaloguna bu yaklaşım yol açmaktadır. Ancak bu çok seslilik esasında söylenenlerin değerini düşürmek suretiyle sağlanmaktadır. Bu yüzden de sadece bir çok sesliliğe ulaşp bir çoksözlülüğe hele de birçok anlamlılığa her zaman ulaşmamaktadır. Çağdaş hayat ürettiği ve belli bir yere kadar haklı olarak savunduğu bu çoğulcu durumu küresel anlamda geçerli kılma çabası içindedir. Bu çoğulculuğun dışına çıkan ve özellikle metafizik referansları ön plana çıkaran tutumlar ise çoğul yargılanmaktadır. Göçmen, kendi değer yargılarını bu çoğulculuğun kaybolmuşluğuna terk ettiğinde adaptasyonu sağlamış kabul edilir. Oysa göçmen olmak, tam da bunu yapmama ihtimalini içinde barındırmaktır. Şu veya bu şekilde İslami referansları olan Türk göçmeni Almanya'da bu anlamda seküler topluma uymak veya uyamamakla muhatap tutulmaktadır. Alman İslam Konferansı'ndan dinler arası diyaloga kadar arka planda işleyen önemli süreçlerden biri budur. Toplumsal hayatın gerek bu tür kurumsallaşmış biçimleriyle, gerek hayatın içinden dayattığı seküler yaşam ve düşünce tarzı, göçmen algı ve yapılanmalarını derinden etkilemiştir. Örneğin Almanya'daki birçok Müslüman dernek ve kuruluşların yapılanma ve işleyiş biçimleri bile bu anlamda sekülerlerdir. Bunların söylem olarak Tanrı'ya referansları olsa da, burada Tanrı'yla "karşılaşmaksızın" örneğin kariyer yapma imkânı da çoğu kez bulunmaktadır. Yine bunların kamuoyunda dini hükümler hakkındaki açıklamalarına baktığımızda metafizik âleme referansların

gittikçe azaldığını görmekteyiz. Örneğin içkinin veya domuz etinin haramlığı konusundaki açıklamalar, daha çok sağlık, ayık kalma, toplum menfaati gibi fizik alemine dair referanslarla açıklanmaktadır. İlahi emir olmaları vurgusu dışında metafizik bir açıklamaya rastlamak ise pek olası değildir. Bu durum daha önce övgüyle andığımız kültürel inşalara da yansımıştır. Örneğin Almanya'daki cami mimarileri ciddi anlamda metafizik referanstan yoksundur. Dahası Almanya'nın henüz inşaat aşamasında bulunan en gözde camisinin mimarı Müslüman değildir, dolayısıyla camide manevi-İslami bir referans ancak başka camilere benzerlikler üzerinden kurgulanabilmektedir.

Göç medeniyetinin 50. yılında yoksun olduğu, belki yoksun bırakıldığı temel sorun alanı bu metafizik referanslardır. Bunları yeniden inşa edebilen bir erk ilerideki bir medeniyetin temelini atacaktır. Alman toplumunun ise göçmenlerin bu değer algılarını ve değer algılarındaki bu farklılıkları ciddiye alıp kendi durumuna bir ayna, bir ölçek kabul etmesi yine kendi menfaatinedir. Göçmenin dışarıdan duruşu hem gözden hem elden kaçırılmaması gereken bir fırsattır.

Bu dışarıda duruşun sekülerleşmenin bu denli ilerlediği aşamada halen geçerli olduğunu, cami ziyaretleri, din dersleri gibi verilerde okumak yetersizdir. Burada yine değer ve metafizik referanslara bakmak gerekiyor. Buradan baktığımızda şu gerçeği göreceğiz: Seküler dünyanın tüm önermeleri ve alternatiflerine rağmen genelde Müslüman toplum, özelde göçmen Müslümanlar örneğin insanı anlamaya çalışırken Sisyphos'a, Homeros'a, Leviathan'a, Narzis'e değil, Adem ile Havva'ya, Nuh ile tufana, melek ile şeytana, nefis ile ruha başvuracaklardır. Bu başvuru en temel konularda halen din kültürünün ürettiği bir manevi referansın yaşatıldığını göstermektedir. Bu medeniyet öncesi ama medeniyeti kurgulayan hikâyeler üzerinden yeniden üretilecek bir medeniyet ve medeniyet eleştirisini tüm tarafların bir imkân olarak algılaması gerekmektedir. Çünkü ileride nasıl bir medeniyet kuracağımızı gösteren en büyük ipuçları, medeniyetimizi, insanı, toplumu bize anlatan kuruca öykülerimizde saklıdır. Farkında olmasak da medeniyete dair kurgumuz oradan beslenir. Beslenmesi gereken yer orasıdır.

Sosyal Sorunlar ve Nedenleri

Prof. Dr. Cevdet ERDÖL

Süleyman ÇELEBİ

Dr. Yılmaz BULUT

Gabriele SCHOLZ

Bernd LÜDICKE

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Prof. Cevdet ERDÖL

Değerli katılımcılar sizlere çok teşekkür ediyorum ikinci günün öğlenden sonra oturumunda birlikte olduğumuz için. Değerli konuşmacılarımıza şimdiden teşekkür ediyorum. Gündemimize ve Türk-Alman dostluğuna çok önemli katkılar sağlayacaklardır. Aynı zamanda Başbakan Yardımcımız Bekir BOZDAĞ ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanı Kemal YURTNAÇ Bey’e ve ekibine çok teşekkür ediyorum. 50 yıl sonra da olsa Almanya’yla Türkiye arasında köprü olan değerli vatandaşlarımızı bu denli bir programla hatırlamak, bizim için çok değerli. Ben çok teşekkür ediyorum. Bu güzel toplantıya ev sahipliği yapan Federal Almanya Cumhuriyetinin değerli Uyum Bakanına ve Başbakanı’na da buradan teşekkürlerimi sunuyorum. Bizlere burada sizlerle buluşma imkânı verdi. Değerli konuşmacılarımıza ben şunu hatırlatmak istiyorum. Burada 15’er dakikalık süremiz var ve bu 15’er dakikanın bitiminde de yaklaşık 20 dakikalık bir soru cevap kısmımız olacak. Aslında 50 yıl sonra hatırlanmak da güzel bir şey; ama henüz Türkiye’de bir tabir var: “Saldım çayıra, Allah kayıra” metoduyla 1960’lı yıllarda Almanya’ya bavaluyla insanlar gönderildiler. O dönemlerde Berlin’de duvar

vardı. Duvarın bir tarafından öbür tarafına geçmek isteyen insanlar öldürülüyordu. Ve bu duvar yıkıldı. Öldürülenler acaba neden öldürüldü? Şimdi geriye dönüp baktığımız zaman bunu görüyoruz. Bir de ileriye bakalım. Bugün bazı sosyal duvarlar var, iki ülke arasında. Bu sosyal duvarlar yıkıldığında da size soracağız acaba duvarlar ne için vardı, niye bu insanlar eziyet çekti? Mesela neden benim Türkiye’den buraya gelip insanları diri diri yakıldığı halde bu memlekete bağlılığında hiçbir kusur göstermediler. Bizim için Nuri Şahin ve Altıntop kardeşler ki Türk milli takımı için oynuyorlar ne kadar değerliyse, Alman milli takımı için oynayan Mesut Özil de bizim için o kadar değerli. Biz hiçbirini birbirinden ayırt etmiyoruz ve bunlar bizim dostluğumuzu kuvvetlendirecek şeyler olarak yerleşmeli. Ama şunu söylemek istiyorum. Ben yaklaşık 10 yıldır Türkiye Büyük Millet Meclisinin Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İlişkiler Komisyon Başkanlığını yapıyorum. Dostlarımızla bu konuda epeyce tartıştık. Neden çifte vatandaşlığa uygun demiyorlar, Alman dostlarımız rıza göstermiyorlar veya neden bir beyefendi Türkiye’den bir hanımla evlenirken o hanımefendiden ille de Almanca bil-

me zorunluluğu istiyorlar? Ben bunu anlamış değilim. Bunu gerekli çalışma bakanlarına, Almanya'dan beni ziyarete gelen dostlarımıza da söyledim. Yani efendim siz Fransa'dan, İngiltere'den de birisi evlenerek aile birliği kurmak istediği zaman aynı şeyi istiyor musunuz? Efendim onlar, Avrupa Birliği. Peki, Amerika'dakinden istiyor musunuz, İsviçre'den istiyor musunuz? O zaman neden bu memleketteki, 50 yıldır alın teriyle bu memleket ekonomisine katkı sağlayan insanlardan bunu istiyorsunuz? Neden bunların çocukları Gymnasium'a gitmek isterken engelliyorsunuz? Bunları konuşmamız lazım. Neden Bolivya'ya vize uygulamazken Türkiye'ye vize uyguluyorsunuz? Peki, yani Mesut Özil sizin milli formanızla top koştururken Türkiye'ye gol atarken biz, onu alkışlıyoruz. Bu olgunluğu neden gösteremiyorsunuz? Bunları sosyal politika olarak değerlendirmemiz lazım. Ben, değerli katılımcılardan bu meyanda açıklamalar bekliyorum.

Türkiye'nin sosyal, sağlık ve sosyal güvenlik politikalarında on yılda çok değişimler oldu. Bunlar iki ülke arasındaki yakınlaşmayı da sağlayacak gelişmeler halinde kendini tezahür etti; fakat iki küçük sorumla ben konuşmacılarıma sözü bırakacağım. Birincisi Türkiye 50 yıl önce Almanya'ya işçilerini tahta bavulla gönderirken bu sosyal değişime hazırlıklı değildi. Bunu kabul etmemiz lazım, bir özeleştiri olarak. Ama sorum şu: Almanya bu tip sosyal bir değişime hazır mıydı? Yani bu işçileri davet ederken değişik ülkelerden Almanya bu sosyal değişime hazırlamış olarak mı davet etti? Bu önemli bir soru benim için. İkincisi Almanya'daki sosyal değişim, tıpkı Amerika Birleşik Devletlerinde Obama'nın Başkan olduğu gibi değişik kökenden birisinin Devlet Başkanlığına veya Başbakanlığına Almanya hazır mı? Ben teşekkür ediyorum ve bu sorularımızı da zannediyorum Alman dostlarımız cevaplandırırlar.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Süleyman ÇELEBİ

Sevgili Başkan, değerli panelistler ve tüm katılımcıları en içten sevgi ve saygılarımla selamlıyorum. Zor da olsa bu kürsüye gelme fırsatı buldum. Öncelikle Sayın Başkan'ın bu konudaki duyarlılığını biliyorum. Beraber aynı komisyondayız. Farklı siyasal kimliklerimiz olmasına rağmen, DİSK Başkanı iken de gayet iyi diyalog içerisinde bazı sorunları rahatlıkla görüşüyoruz. Ama buraya kolay gelmedim. Yani bu sözü kolay almadım. Çünkü entegrasyon denilip duruluyor. Biz, kendi entegrasyonumuzu bu Türkiye’de sağlamış değiliz. Türkiye’de tek kale maç oynanıyor. Çok güzel hazırlıklar yapılıyor, burada. Bunu çok anlamlı buluyorum. Emeği geçen özellikle genç, bu işe inanmış, bu organizasyonu yapan arkadaşlarıma hiçbir eleştirim yok. Onlar mütevazı bir şekilde, bu camiada çalışan arkadaşlarımız. Onların büyük gayretlerine içtenlikle şükranlarımı sunuyorum; ama mesele ondan ibaret değil. Mesele burada acaba yapılan bu toplantılar bir siyasi parti aktivitesi mi yoksa gerçekten hükümetin ortaya koyduğu, gerçekten 50. yılda Türkiye’nin sorunlarının ve göçmen işçilerin sorunlarının geniş boyutuyla tartıştığımız bir alan mı? Biz, bunu göremedik ne yazık ki. Ve birkaç gündür de bunu görememenin üzüntüsünü yaşıyorum. Ve bu-

rada konuşma hakkım da verilmemişti aslında listede böyle programa baktığınızda biraz korsan olarak burada konuşmacıyım. Çünkü listeye bakıldığında, programa bakıldığında benim ismimi veya herhangi bir Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekilinin ismini burada bulmanız mümkün değildir. Ana Muhalefet Partisiyiz, biz. İktidar Partisinden üç tane konuşmacı var veya oturum başkanı var. Dördüncüsü de ilave edilmiş; ama biz, burada konuşma hakkı elde etmek için çaba sarf ettik. Yani entegrasyon derken önce bir iç entegrasyonu içtenlikle ve samimi bir şekilde sağlamaya ihtiyacımız var. İki buradaki temel ayaklarda ciddi eksiklikler var. Göçün 50. yılında Sayın Başkanın söylediği gibi geç kalmış olmakla beraber 50. yılda bu etkinlik yapmak önemli; ama 50 yılda birbirimizi hatırlamak değil her yıl, her ay, her gün buradaki sorunları gerçekten gündeme getirmemiz gerekiyor ve bu sorunları büyümeden, çığ bir hale dönüşmeden eksikliklerinin bir an önce diyalogla düzeltilmesi gerekiyor. Peki, bu diyalogu kimle yapacağız? Kimle yapacağız? İki tane çok değerli Alman burada konuşmacı Alman dostumuzla mı yapacağız? Yeterli mi bu? Ben, burada isterdim ki Almanlara hitap edebileyim. Burada Alman muhataplarımızı görmüyorum.

Çok nadir belki bir iki Alman vardır. Birbirimize şimdi burada bilgi alış verişinde bulunacağız. Oysa ben Alman bir sendikacının burada olmasını isterdim, ben Alman bir politikacının burada olmasını isterdim, ben Alman bir işçinin burada olmasını isterdim. 50 yıl önce Almanya'ya gelmiş İdris Usta'nın selamlarını ben, burada iletmek isterdim. Avrupa Birliğinde çalışan Hans'ın selamlarını buraya taşımak isterdim. Ama bunların hiçbirisini yapamıyorum. Bunlardan yoksunum. Çünkü böyle bir organizasyon değil bu organizasyon. Dolayısıyla, geniş ve çoğulcu bir yapının ve katılımın gerçekleştiği bir toplantının olması daha anlamlı sonuçlar doğurabilirdi. Bu toplantıyı bir düşünün. Başbakan Yardımcısının dün gazetede, dergide açıklamasını gördüm. Ya ben başka bir yere mi geldim diye şaşırdım. Burada tartıştığımız konularla ilgili sorumlu Başbakan Yardımcımızın göç eden yurttaşlarımızla ilgili açıklaması şöyle: Burada, artık işçi statüsünde kimse yok diyor. Burada çalışan işçi statüsünde kimsenin olmadığını hepsinin işveren olduğunu dile getiriyor. Dergideki başlık buydu, The Economist'in haberinde bunları dile getiriyordu. Burada işçi statüsünde çalışan binlerce işçi var. Efendim? Hayır, efendim. Tercüme değil. Başlık. Keşke dergi yanımda olsa dergiyi de burada ekrana... Evet. Dergisiydi. Bakın, Başbakan Yardımcısının aynen söylediği Sayın Bozdağ'ın söylediği şu: Türkler artık işçi değil, işveren diyor. Yani Almanya'da artık işçi kalmamış, hepsi işveren olmuşlar. Sadece demiyor. Başlığını söylüyorum. Derginin başlığını söylüyorum. Şimdi, şimdi tabi haklısınız, rahatsız olmakta haklısınız. Çünkü ben de rahatsızım. Çünkü 80 bin tane işletmecinin olması önemli. Yani bunları reddediyor değilim. Bu faaliyetleri destekliyorum. Bu anlamda 80 bin tane burada irili ufaklı işletmecinin olmasından kaygı duymuyorum. Bilakis memnun oluyorum. Daha da fazlalaşsın hiç sorun değil; ama burada bir işçi olduğunu, burada bir işçi kimliği nüfusunun ağırlıklı olduğunu hissetmeliler. Bunu, şu algıdan dolayı söylüyorum. Buraya; davet edilen insanlar açısından söylüyorum. Bakın, buraya Türkiye'den TÜRK -İŞ Konfederasyonu davet edilmiş değildir. Buraya HAK - İŞ Konfederasyonu davet edilmiş değildir. Buradan aradım sordum tek tek onlara. Onun için burada anlatıyorum. DİSK buraya davet edilmiş değildir. Buraya işveren örgütü edasıyla bir toplantı yapılma konsepti

yaratılmıştır ve konuşmacıların tamamı da bu düzeyde bakın. Ben, burada ciddi anlamda isterdim ki İG Metal'den bir sendikacı burada konuşabilseydi, ben isterdim ki DGB'den etkin, yetkin bir sendikacı burada olsaydı, ben isterdim ki burada işçiler, Alman işçiler olsaydı ve birbirimizle söyleşebilseydik. Bakın çağrıldı. Dün burada diğer siyasi partiler vardı. Bunların bu toplantıda olmasından gurur duyuyoruz. Yani Yeşiller Partisi, Sol Parti, SPD'den ve Hristiyan Demokrat Partiden bulunan temsilciler burada konuştular. Bundan sevinç duyuyorum; ama ben isterdim ki IG Metal gibi Almanya'nın en büyük sendikasında yönetim kurulu üyeliğine gelmiş Nazif Özbek'in bu toplantıya çağrılmasını isterdim, ben isterdim ki Düsseldorf'ta Nihat Öztürk -İG Metal'in çok büyük bir şube başkanı- bu toplantıya çağrılmasını dilerdim. Niye bütün bunları anlatıyorum. Sayın Başkanım. Sevgili dinleyiciler, birbirimizi doğru anlayalım ve dışlamayalım diye. Bakın ben kaç gündür buradayım. TRT, bütün AKP'li milletvekilleriyle röportaj yapmıştır. O anlayışta olan, o düşüncede olan herkesle birebir röportaj yapmıştır. Bir tek bize gelmemiştir. (siyaset yapmayın diye salondan laf atıldı.) Siyaset yapacağız, siyaset. Siyaset bu işte yapılan, siyaset. Zaten yapılan, şu anda yapılan siyaset zaten. Hayır. Siyaset yapıldığı için böyle bu. Gerçekler içimizi acıtıyor; ama ben bunları söylemek zorundayım. Ben siyasetçiyim sonuçta. Ben buraya tebliğ sunmaya gelmedim. Ben siyasetçiyim ve siyasetçi kimliğim var. Ben parlamente- rim. Bunları söylemezsem ihanet etmiş olurum. Yanlış yaparım. Şimdi yani Türkiye'deki sorun sizi ilgilendirmiyor mu? Yalnız buradaki sorunu mu çözersek bu sorunları aşmış oluruz? Türkiye'de insanların, sizlerin oradaki akrabalarının yaşadığı sorunları söylemeyecek miyiz? Bunları dile getirmeyecek miyiz? Getirdiğimiz zaman bunlar eleştiri konusu mu olacak? Tam tersine bunları söyleyeceğiz arkadaşlar, el ele verip bunları çözeceğiz. Burada içtenlikle belirtmek isterim ki burada sağlanan bu konsensüs diye ifade edilen buradaki entegrasyonu ülkemizde de görmek isterdim. Dışlanmak istemezdim ve eşit yurttaşlar kimliğinde hiç kimseyi ayırmadan, hiç kimseyi farklılaştırmadan beraber yol yürümeyi, burada ve ülkemizde ki gelişmeleri konuşmak isterdim. Benim elimden bunu aldılar. Onun için bu dertlerimi söylemek zorundayım. Söylemezsem tarihe karşı ihanet etmiş

olurum. Şimdi değerli arkadaşlarım, bakın şu Sivas katliamındaki ölenler, yakınlarını kaybedenler, Solingen ailelerine oradakiler selam söylediler; ama o Türkiye'de kimlikleri, kültürleri yok sayılan insanlarımız Avrupa kimliği ve kültürü reddedilen, dışlanan herkese selam söylediler; ama o selamı ileteceğim muhatabı bulmak istiyorum. Onlar, Almanlar. Almanlar ile bu entegrasyon sürecini gerçekten el ele verip, beraberce tartışabilseydik daha iyi sonuçlar alırdık. Yapılan büyük bir masraf var. Buraya yapılan büyük bir enerji harcaması var. Kadroların buraya geliş gidişleri var. Bunları küçümsemiyorum; ama burada çok önemli kurumların dışlandığını ifade ediyorum. Dün Berlin'den bir arkadaşım geldi. Sayın Başkan, bunları bilmenizi istiyorum. Siz, bizim önemli komisyonumuzun başkanıdır. Bu anlamda da söylüyorum bunları. Burada 1100 tane derneğin temsilcisi ve bunlar zaman zaman akademik araştırmalar yapıyorlar. Almanya Türk Derneklerinin Başkanı ve Berlin Başkanı, burada konsolos listeyi göndermiş Türkiye'ye; ama bu toplantıya resmi olarak davet edilmemiştir. Şimdi bunları söylemezsek yani birbirimize çalip oynayacaksak o zaman sorun yok. O zaman buraya da gelmeyelim. O zaman, AKP'nin bir toplantısı yapılıyor deriz. O zaman da biz, burada hiç konuşma yapmayız. Ama gerçekleri söylemek zorundayım. Türkiye'deki gelişmeleri söylemek zorundayım. Sosyal diyalog mekanizması bizim alanımız. Bakın, 1980 darbesinde Türkiye'nin nüfusu değerli arkadaşlar 42 milyondur. Bugün Türkiye'nin nüfusu 74 milyon. 42 milyonken Türkiye'nin nüfusu, aktif sendikali işçi sayısı 2,5 milyon idi. Bugün Türkiye'nin nüfusu 74 milyon, aktif sendikali işçi sayısı 650 bin. Tablo bu. Bunları konuşmaya ihtiyacımız var. Çünkü sizin oradaki akrabalarınız bu koşullarda çalışıyor. Bunu bileceğiz. Türkiye'de, Türkiye'de TÜİK'in rakamlarına göre asgari ücret en az 940 TL olması lazım. TÜİK'in rakamları. Benim ürettiğim rakamlar değil. Türkiye'de çalışanlar 630 TL'ye çalışıyorlar. 630 TL'ye çalışanlar orada eziliyorlar tabi buraya gelmek istiyorlar. Göç dediğiniz hadise böyle bir şey. Yani oradaki yaşam koşulları iyi değilse daha iyi yaşam koşullarının olduğu yere gitmek isterler. Burada altını çizerek söylüyorum.

Şimdi işçiler asgari ücretle çalışıyorlar. Bu ücret açlık sınırının altında. Peki, bu nüfusun ne kadarı? Çalışanların %70'i Türkiye'de asgari ücretten çalışıyor. Hiçbir abartım yok ve bu çalışma yasal olarak 7-8 saat olmasına rağmen 12-13-14 saat. Kurlsız çalışma, kayıt dışı çalışma yaygın. Şimdi göçü engellemenin bir yolu şudur. Bazen hani bize Avrupa Birliği üyeliği sürecinde birçok engeller çıkartılıyor ya Avrupa Birliği konsepti bu diye. Buradan bir çağrıda bulunuyorum bütün Avrupalı dostlarımıza. Avrupa'da bazı gruplar, Türkiye bizim için tehdit oluşturuyor diyor. Esas tehdidin ne olduğunu göremiyorlar. Eğer Türkiye, bu şekilde devam eder ve çalışanlarını açlık sınırının altında yaşamaya mahkûm ederse, eşitlik ve özgürlük sağlanamazsa ve demokrasi tüm kurul ve kurallarıyla işletilmezse o zaman Avrupa esas tehdidi yaşamış olur. Şimdiki tehdit bir şey değil. Ancak ülkemizdeki insanların yaşam koşullarının, yaşam standartlarının iyileşmesi halinde buraya göç olayı olmaz ve tehdit oluşturmaz. Yani diyelim ki burada bir işçi 1300 Euro bir maaş alacak diyelim gelen vatandaşlarımız orada da 600 -700 Euro alıyor ise buna razıdır ve buraya gelmek istemez. Hiç kimse kültürünü, kimliğini, oradaki birliğini terk ederek bir gurbet elde çalışma arzusunda olmaz. Ama niye Türkiye'den buraya gelmeye çalışıyorlar, yaşama koşulları iyi değil özgürlükleri iyi değil, demokrasileri iyi değil. Dolayısı ile şunu vurgulamak istiyorum. Bu sorunun çözümünde bizim temel öğemiz şu olmalıdır, Çok detaylı konuşmamız lazım bu tip toplantılar yapmamız lazım. Hiçbir itirazım yok ama bu toplantıları gelin Alman dostlarımızla, Alman işçilerle, Alman sendikacılarla, Alman politikacılarla, eşitlik içerisinde yapalım. Gelin birbirimizi dışlamayalım, birbirimize gerçekten sarılacaksak, el ele vereceksek bunu gerçekten doğru temelden yüreklice ortaya koyalım. Yoksa bir tarafın tek başına tek kale maç yaptığı bir hale dönüştürdüğümüz zaman buradan entegrasyon değil buradan tam tersi dışlanma çıkar, buradan ayrışma çıkar, buradan bütünleşme çıkmaz ve buda Türkiye'ye yaramaz, buradaki işçilere yaramaz, burada yaşayan akrabalarımıza, komşularımıza yaramaz diyorum. Hepinize saygılar, sevgiler sunuyorum.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Dr. Yılmaz BULUT

Almanya’da Türk Kökenli Gençler- Özkültür ve Özgürleşme Bağlamında Kimlik

1. Amacımız

Almanya’da uyum kavramı göçmenlerin gerçek durumunu tanımlamaktan ziyade, meseleleri kültürelleştirerek çoğunluk toplumunun yabancılar üzerine önyargılarını beslemek ve kendi kimliğini ayırmak malzemesi olarak kullanılmaktadır. Oluşan genel manzarada, özellikle müslüman göçmenler, uyumu istememekle, isteseler de başaramamakla suçlanmaktadır. Fakat, göçmenlerin sorun olduğunu iddia etmek, onların gerçekte sorunlu olduklarının göstergesi olmayabilir. Göçmenlerin sorunları olması, sorunlu olduklarından önemle ayırt edilmelidir. Yukarıdaki iddianın sık dile getirilmesi aslında çoğunluk toplumunun da kendisiyle sorunlarının olduğunu göstergesi olabilir.

Örneğin Almanya’da Türkler ve Müslümanların sorunlu olduğu, uyumu arzulamadıkları ve direndikleri yönünde yaygın bir önkabul mevcuttur. Normal olan somut sorunların soyutlanarak dini ve kültürel özelliklere yuvarlanması aslında; göçmenlerin varlığını istememek veya kabullenmemek psikolojisinin sonucudur. Bu psikolojik yapı ile kurulan her bakış açısı bir şüphe ve korku duvarı oluşturmaktadır. Entegrasyon kavramı etrafında algılanan uyum mesele-

lerine, daha çok siyasi ve kamuoyunun oluşturduğu gerilimler bakımından bakmak, mevcut sorunların anlaşılıp, çözülmesine yardımcı olmamaktadır. Aksine olarak, sorunlar üzerinde ilave bir sorun yumağı oluşturmaktadır. Bu şartlar altında, göç olgusunun yolaçtığı sosyal psikolojik süreçlerin tahlili, asılolan meselelerin anlaşılmasına ve nesnelleştirmesine katkıda bulunabilir.

Göçmen kökenli gençler üzerine tartışmalar yukarıda özetlenen genel durumdan bağımsız değildir. Genel de toplumsal kimlik oluşturmada yeni nesillerin vassıfıslazlaştığı ve kimliksizleştiği üzerinde durulmaktadır. Bu makalede Almanya’da yeni kuşak Türklerin sağlıklı toplumsal şahsiyet ve kimlik kazanmada olumsuz rol oynayan faktörlere değinmek istemekteyiz. Bunlar bireyin kalıtsal özelliklerinin dışında tutulması gereken unsurlardır. Gençlerin sosyalizasyon sürecinde, gündelik hayatlarında ve sosyal kimlik inşasında karşılarına çıkan ve çözüm bulunması gereken sorunlardır. Genç bu sorunları fark eder, anlamaya çalışır, yorumlar ve tepki gösterir. Bazı faktörler ve koşullar sağlıklı kimlik oluşturmada riskler taşımakta; çatışma, kriz, anomik ve psiko somatik hastalıklara yolaçmaktadırlar.

Öncelikli amacımız örneklem kitlemiz olan genç kuşağın kolektif bir kimlik ve sağlıklı şahsiyet kazanmada karşısına çıkan önemli risk unsurlarını, uygun olmayan koşulları ve engelleri göstermektedir. Ayrıca özel sorunlarına ve bunlara dayalı başa çıkmada ortaya çıkan sonuçlara değinilecek ve özlü çözüm yolları önerilecektir.

2. Genel Durum Ve Çıkış Noktamız

Göçmen gençler üzerine yapılan çalışmalar kültür farklılığı ve çatışması ya da iki kültürlü toplumsallaşmayı ele alan yaklaşımları içermektedir. Bu yaklaşımlarda hakim çoğunluk kültürü ile azınlık kültürü tek tip ve tek boyutlu ele alınır. Egemen çoğunluk kültürünün değerlerine azınlığın tek taraflı eritilmesine olumlu bakılırken, göçmen kökenli insanların kendine özgü oluşumlar inşa etmesine olumsuz bakılır. Öbür taraftan özkültür; inatçı ve geri kalmış göçmen ailenin ürünü olarak değerlendirilir. Bu çerçevede çoğunluk toplumundaki mevcut olan toplumsal dışlanma ve engellere gerekli önem verilmez. Yeni nesil gençler bireysel beceri, girişim ve aktivitelerinde kültürler arası farklılıktan ve gerilimden ketum hale gelen kitleyi oluştururlar.

Bu çalışma kültür kavramına değişen dinamik bir boyutta bakmaktadır. Kimlik yaşam boyu kurulan ve geliştirilen bir olgudur. Kimlik oluşumunda bireysel tutum ve davranışlar, sosyal ilişki ve kurumlarla etkileşim olarak bakmak lüzumludur. Bu durumda bir taraftan gençlerin tek düze olmayan karmaşık yaşam hallerine ve bunlarla başa çıkma şekillerine bakmak ve bu mücadeleden doğan yeni kimlik, yaşam tarzları ve göçmen altkültürüne dikkate almak gerekiyor. Öbür taraftan çoğunluk ve azınlık kültürlerinin etkileşiminden doğan yeni toplumsal değişim alanlarını ele almak gerekiyor.

3. Anahtar Kavramlar

Yaşamın her döneminde insan çevrenin koşulları ile mücadele halindedir ve çocukluktan gençliğe gittikçe karmaşıklaşan ödev ve beklentilerle karşılaşır. Kimlik inşaa etme baskısının arttığı bu dönemde kırılmalar, çatışmalar, krizler yaşanabilmektedir. İnsanın anlamlı bir yaşam sürmek ve sağlıklı bir şahsiyet sahibi olmak çabası, sosyal çevresindeki potansiyel

tehditlerle beraber gider. Gündelik yaşamda karşılaşılan baskı, çatışma ve krizleri bertaraf etmekle karşı karşıya kalınır. Sosyal çevrelereyle aktif mücadele ve verimli etkileşimde nesnel toplumsal koşullar ve bireyin psikolojik yapısı önemli rol oynar. Kişilik karşılaşılan sorunlarla başa çıkma şekillerinden sürekli inşaa edilir.

Konuyu anlatabilmek için bazı kavramlara müracat etmekte fayda vardır.

a. Sembolik etkileşim

Mead in geliştirdiği kavram konumuz bakımından anahtar işlevine sahiptir. Bireyler sürekli etkileşim içindedirler ve bu dinamik süreçte kimliklerini inşaa ederler. Bireysel olarak kişi çeşitli grup, kurum ve aktörlerin beklenti ve tutumlarını kabullenme baskısı altındadır. Birey somut hareket alanlarında diğerlerinin tutum ve davranışlarını kestirebilme oyununda roller alır. Bu roller bireyin hareket etmedeki becerilerinin ve kişilik yapısının temelini oluşturur. Etkileşim süreci yorumlama sürecidir. Onca detay, çok yönlülük ve kapsam streotip ile indirgenir ve genellenir. Sosyal bir kimlik kendiliğin bir parçasıdır Bir gruba gayri resmi üyelik ve aidiyet duygusu belli bir güven ve istikrar sağlama işlevine sahiptir. Sosyal çevrede sistemli hareket edebilmede bir araç işlevi üstlenmektedir. Karmaşık çevre biz ve onlar ayrımları ile basitleştirir. Diğer gruplarla farklılık vurgulanır, ait olduğu gruba özel bir değer atfedilir.

b. Gencin Yaşam Dünyası

Sosyalleşmede bireyin ekolojisi olarak nitelendirilen etmenler önem taşımaktadır. Herkes çevresini öznel olarak algılar, yapıcı olarak etkilemek ve değiştirmek için girişim ve etkinliklerde bulunmak ister. Bu süreçte kişinin algılama şekilleri karşılıklı etkileşimden doğan karmaşık bileşimleri yansıtır. Genelde etkileşim üç unsur mevcuttur.

- Bireyin kalıtsal özellikleri, algılama ve tepkileri,
- Çevrenin yapısal özellikleri,
- Bireyin toplumsal hayat alanları ve diğer bireylerle bağıntı noktalarından ortaya çıkan etkileşim şekilleri.

Yaşam dünyası (Goffman) kişinin bire bir bağlantı kurabileceği yaşam alanlarını kapsar. Bireyin yaşam dünyası (Lebenswelt) kendi becerilerini kuşaklara ak-

tarılan kültürel bilgiyi alışagelmış toplumsal pratikleri kapsar. Sistem dünyası (System Welt) üretim, işbölümü ve bürokratik kurumsal dünyadır. Gençlerin yaşam dünyasında sistemler şöyle özetlenebilir:

Mikro sistem: Bireyin bire bir ilişkilerde bulunduğu ortamlardır. (Aile, Akranlar, Okul arkadaşları gibi)

Meso Sistem: Mikro sistemlerin bir biri arasında ilişkileri kapsar (Okul ile aile ve akran grupları vs.)

Exosistem: Ailenin iş dünyası, tecrübe alanları

Makro sistem: Belli sorunlar karşısında çoğunluk toplumunun topyekün birlikte tepki göstermesine yol açan müşterek siyasi, toplumsal, kültürel alanlar ve kurumlardır. (Kültürel gelenek, din, iş yaşamı, uyum siyaseti vs.)

Gençler bu sistemler arası etkileşim ve iletişim alanlarında kimlik inşa ederler. Gençlerin erişkin olma sürecinde üç önemli yönelim göze çarpar:

- Aileye bağlılık, ailenin kontrol ve koruyucu tutum ve davranışları
- Aileden çözülüş, akran gruplarına yöneliş
- Alternatif kimlik arayışı ve kültürel yaşam şekilleri inşası.

Göçmen gençleri Alman gençlerden ayıran önemli farklılık göze çarpmaktadır. Alman gençlerin sosyalizasyonunda hakim kültürün kaynakları rol oynar. Kimlik inşasında kuvvetli mukavemete rastlamaz ve kendilerini ayrıca ispatlamak zorunda kalmazlar. Aileye bağlılık sözkonusu değildir. Toplumsal norm ve değerleri becerileri ile edinmek ile toplumsal kimlik kurulur. Toplumsal sistemin mantığında beceriler kazanarak uygun sosyal konum alırlar. Anomi riski bu sebepten azdır.

Göçmen kökenli gençler ise azınlık ve çoğunluk kültürleri arasındaki gerilim ve kaynaşma alanlarında işlerler. (Erikson 1996) Somut sosyal ilişkilerden oluşan yaşam dünyası ile kurumsallaşan toplumsal sistem arasında farklılık derecesi gerilim hattı oluşturmaktadır. Gençler için davranış tarzlarını belirleyen iki kültüre ait farklı roller ve deneyim alanları vardır. Toplumsal sistem ile yaşam dünyası arasında büyük farklar hissedilir. Toplumun beklentileri ile aile ve etnik çevredeki beklentiler farklılık gösterir. Kendi şahsi kimliğini istikrarlı ve sağlıklı tutmak için kültürel stratejilere ihtiyaç duyarlar. Bazıları içe kapanır. Bazıları

asimilasyona yatkın hale gelir. Bazıları kendine münhasır kültür geliştirmek, aile baskısı ve etnik grubun toplumsal kontrol ve çoğunluk toplumunun beklentilerinden sıyrılmak ister.

Örneklem grubu olarak Türkiye kökenli gençler bir grubu olarak ele alındığında kişisel gelişimlerini olumsuz etkileyen pek çok faktöre rastlanır. Psikosomatik rahatsızlıklar, davranış bozuklukları, çevreye karşı yıkıcılık, tüketim düşkünlüğü, kendini inkar, Umutsuzluk, hayat planlarında belirsizlik ve yaşam koşullarına karşı tepkisel mesafe, içe kapanıklık, radikallizm aşırı cılızlık, olgunlaşamama süreçleri gözlenebilir.

d. Kollektif Sosyal Kimlik

Üzerinde duracağımız bir başka kavram kolektif kimliktir. İnsanlar çevrede kolay ve etkili hareket edebilmek ve güven temin etmek için insanlar grubu oluşturmaktadır. Kendine ait olan ile yabancı olanı grubun özelliklerine dair genellemeler yapılır ve belli sıfatlar atfedilir. Aidiyet ve geçişlilik sınırları oluşturulur. Göçmenlik koşullarında iki tür strateji önem kazanır: Grup üyelerinin geçişliliğe cevaz veren diğer çoğunluk grubu güvenlik ve paylaşım açısından dahil olmasıdır. Diğer ise sınırlar karşısında grup içi kıyaslarla ve yaratıcılık ile farklılaşma ve ayrışmadır.

Gençler değişik kültürel özellikleri ve toplumsal ilişkileri ile çoğunluk toplumunun kültürel ortamındaki sosyal yapısı arasında farklı beklentileri dengelemek ve karmaşık sistemlere ait işleyiş ve hakim görüşler arasında bağ kurmaya çalışırlar. Genç insanlar uyumsuzluğundan kaynaklanan farklılıkları azaltmak ve bir birinden çelişkileri çözmek ya da farklılıkları kimlik inşaa etmekte bir yapı taşı olarak kullanırlar. Baskı ve beklentileri kendine uydurma, eleştirel ret etmek ve de farklılaştırarak kabul etmek görevi ile karşılaşırırlar. Kendine tanınan hareket olanaklarından yaptığı tercihlerden etkilenir. Ortaya çıkan sorunları çevresini yeniden değerlendirerek çözmek ve yeni karşılaşmalar yapmak yoluyla kimliğini istikrarlı hale getirmektedir.

e. Okul Çağı

Okul döneminin göçmenlik koşullarında taşıdığı önem yadsınamaz. Çoğunluk toplumunun özellikleri ve beklentilerini çocuklara taşır. O yüzden çoğunluk toplum yapısal özelliklerini ve yaşam dünyasını taşımada okul başat işlevler görür.

- Çocuk için yaşlıları ile sürekli iletişim kurmak çoğunluk toplumunun beklentileri ile etkileşim oluşturmak, bireysel bilgisini geliştirmek, kendi kişiliği ile ilgili tecrübeler kazanma imkanı verir,
- Yaşı ilerledikçe yaşam planı, gelecek perspektifi, kendine ait yaşam görüşleri oluşturur, kim olduğunu nereden gelip nereye gittiğini düşündüğünü ortamıdır.
- Okul düzeni başarıya dayalı seçicilik, toplumsal sınıflama işlevi görür. Öğrenciler geleceklerinin toplumun yapısı mekanizmaları ile bütünleştirdiği başarı ve kıstasına göre olacağını fark ederler
- Göçmenler kökenli öğrenciler için okulun önemsenen bir işlevi çoğunluk toplumun yapısında eritmedir. Okulun tek dilliliği ile başlayan süreç (Gogolin 1994) Okul, etnik çevre ve aile arasında kültürel ve yapısal farkındalık geçişliliği kırılmaya uğratır. Gençlerde asimilasyon yerine ara kültür oluşma temayülü gelişir. Okulun yapısal ve kurumsal dışlama şekliyle kimlik oluşumuna olumsuz etkide bulunur.

Gittikçe karmaşıklaşan ödev ve beklentileri anlamada, karşılamada, kendini inşa etmede okul kurumunun Türk kökenli gençlere etkisi çok büyüktür. Bu dönem kırılmalar ve hayal kırıklıklarının yaşandığı bir dönemi de kapsar.

4. Toplumsal Kimlik Oluşturmada Sorun Alanları

Gençlerin kimlik inşasında sorun teşkil eden sorun alanları geniş bir yelpazeye yayılmıştır. Belli başlı unsurları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

a.Etnik,kültürel ve sınıfsal dışlanma (Nowotny): Sosyo kültürel koşullar Türklere karşı eşitsizlik doğurmaktadır. Toplumun kenarına itilmektedirler. Yükselme iradesine karşı savunma refleksleri oluşmakta ve alt sınıf olarak toplumun alt kısmında tutulmaya çalışılmaktadır. Aşağı toplumsal statü hakir görünmeye ötelenmeyi hızlandırmakta önyargıların gücünü artırmaktadır.

b.Olumsuz algılama-Stigma: (Goffman, 1974) istenmeyen farklı grup ve insanlara karşı değersiz-

leştirme sürecine stigma diyebiliriz. Etnik merkezileşme bunun ardında olan bir süreçtir. Çoğunluk toplumu kendi grubunun değerlerini kültürünü kriter olarak görür. Eritici ve kaybettiriciliği zorlar. Irkçılık ismi diğer ırkları dışlayarak etnik farklılık üzerine titrer. Yok sayma ve yok etme ağırlıklı talepler ağırlıklıdır. Yabancı düşmanlığı hakir görücü davranış ve tutumları içermektedir. (Franz Hamburger; W-D Bukow) Göçmen kökenli genç ve çocukların prensip olarak farklı eksik özneler olarak algılanması pek çok problemin kaynağını oluşturmaktadır. Gençler olumsuz etiketlenme ve stigmaya algılama, yorumlama ve tepki gösterirler. Kalıp olarak belli yöneliş tarzları gelişir:

- Değersizleştirilen çoğunluk toplumunun değer ve davranışları değerlendirilmek için aşırı benimsenir
- Dolaylı düzelme yoluna gidilir
- Çoğunluk ve azınlık toplumunun Mevcut beklentilerden ve taleplerle iletişim kesilir, marjinalleşme sağlanır
- Kendi grup ve etnik çevrelere dönülür içe kapanır ve de iletişimden kaçınılır
- Saldırgan bir tutum izlenir.

c.Yapısal ve kurumsal sertlik: Nesnel yaşam koşullarının parçasını oluşturan toplumsal makrosistem ve sosyal disiplin buyuran mekanizma ve hukuki çerçeveler kimlik oluşturmaya doğrudan baskı ve etki yeni kuşakların ülke standartlarına yaklaşma yükselme ihtiyaçlarını arttırır. Toplumsal konum, hayat tasavvur ve yönelişlerine dayalı duyarsızlık gençlerde belirsizlik, kimlik zayıflıklarını ve hatta anormallikleri güçlendirir.

d. Aile: Aileye bağlı sorunlar; sürekli fakirlik veya düşük gelir, dil yetersizliği, oturma kalitesininin düşüklüğü, ailenin eğitim bilinci ve duyarlılık noksanlıkları, eğitime alışkanlıkları, Çocuk sayısı, Alman toplumu ile ilişki ağlarının eksikliği, Ailedeki sorunlar işsizlik, parçalanmışlık, dil tutum yanlışlıkları, aile içi kuşaklar arası iletişimsizlik, ekonomik sosyal konumun düşüklüğü, işsizlik, alkol ve uyuşturucu kullanımı, psikolojik sorunlar ve aşırı kontrol düşkünlüğü olarak sayılabilir.

e. Okul sistemi: Eğitime yeterince pay alamama genç kuşakların uyumda ve eğitimde başarısız olduğu ve hatta istemedikleri yönünde iddialara sıkça rastlanılmaktadır. PISA gibi araştırmaların açıkça

ortaya koyduğu gerçekler ise okul sisteminin genel yapısının göçmen kökenli öğrencilere daha kapalı olduğudur. Alman toplumunun iç mantığının göçmen kökenlilerin çıkarına olmadığı ve işlemediğini meydana çıkarmaktadır. Türk çocukların farklı bir kollektif olarak algılanması genel dışlamayı beraberinde getirmektedir. Dışlanan da kollektif dışlanmışlığı kimliğinin bir parçası yapmaktadır. Almanya da okul sisteminin doğurduğu sorunla şöyle sıralanabilir: Okul öncesi anaokulu gerekliliği hakkında eksik bilgi, erken eleme sistemi , küçük yaşta okul sistemindeki ayrışma, başarı ölçütlerinin nesnel olmaması, okulun egemen parametreleri göçmenlere benimsetme yeri olarak algılanması, velilerin kültür ve dini endişeleri, dil yetersizliği ve okul yönetimi ile diyalog kuramaması, eğitim bilinci ve hassasiyeti ve özen eksikliği ve almanca ve çoğunluk kültürüne entegrasyona tek yanlı vurgu, okul sisteminde farklı dinsel ve kültürel yapıyı dikkate almamak, velilerle görüşmeden öğrenci hakkında tek taraflı verilen kararlar, sınıfsal ve kültürel ayrımcılık , kendi dil ve kültüründen beslenememe, değer ve kültürün yetersiz aktarımı. Sonuçta meslek yeri bulamamak veya meslek eğitimi başlatabilme, okul başarısı sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

f. Yön ve emniyet veren kurumların olmayışı. Gençlerdeki rol ve özdeşleşme sosyalleşmenin önemli bir parçasıdır. Sosyal çevreden çözülme, iktisadi belirsizlik ve işsizlik, ekonomik yapıdaki değişimler ailelerin gençlere baskısını ve beklentileri arttırmaktadır. Çaresizlik ve gelecek perspektifinden yoksunluk gibi olumsuz koşulların gençlerde yol açtığı belli başlı sorunlar şöyledir: Başarısız olma korkusu, öğrenme gönüllüğü düşüklüğü, okulu asma veya disiplinsizlik, Yalan söyleme, Aile içi gerilimler, Gelecek endişesi, memnuniyetsizlik ve depresyon, eksik güven, psikolojik problemler, eksik dil becerisi, iletişim kurma sorunu ve işe kapalılık, kimlik bozulmaları.

Ek: Gençlerin Genel Sorun Alanları Tablosu

5. Genel Öneriler

- Sosyal kimliğin sağlıklı inşasına katkıda bulunacak temel önerilerimiz şöyle sıralanabilir
- Uyum siyaset ve söylemleri ortak geleceğin birlikte inşası bakımından göçmenlerin katılım adaleti ve eşitliğini sağlama üzerine yoğunlaşmalıdır. Bu genel bir toplumsal mesele olarak ele alınmalıdır,
- Resmi politika olarak çok yönlü ve icaplı gelişmelere çeşitlenen tolerans ve kabullenme kültürü, yani farklılıkları toplumsal kazanım olarak tanımak ve kültür hassasiyeti göstermelidir,
- Genç kuşakları ilgilendiren sorunlar onlara özgün şartlarda değerlendirilmelidir. Noksanlıklar kültürel açıklanmamalıdır. Onların yönlendirmekten ziyade, kendi hakikatleri içinden gelişme ve olayları anlamak, açıklamak ve anlamlandırmak becerisi ve kapasitesi geliştirilmelidir,
- Özkültürün ve Dini ahlak yapısının sağlanması bütünleşme katkılı olduğunun farkına varılmalıdır ve empowerment verilmelidir,
- Atıl potansiyeller ve kaynaklar üzerine düşünülmelidir, Özkültür aktarımı kurumları yaygınlaşmalıdır,
- Güçlü aile yapısı desteklenmeli ve korunmalıdır,
- Eğitim konusunda bilinçlendirme yöntemleri artırılmalıdır. Dil teşvik ve genişletilmiş gruba özgün sosyal pedagojik anlayış (Inklusion) yönünde girişim projeleri ilerlemelidir. Kültürlerarası kompetanslar artırılmalıdır
- Kararların gençler üzerine özgün etkileri araştırılmalı monitöring mekanizmaları oluşturulmalıdır.
- Kurumsal ve insanlararası güven sorunlarının çözümünde kolaylaştırıcı etkisi olacaktır. Bu bağlamda sadece kimlik eksenli istekler izalasyona yolaçabilir.

Kullanılan Kaynaklar

- Boss-Nünning, U./ Karakasoglu, Y. (2005): *Viele Welten leben. Zur Lebenssituation von Mädchen und jungen Frauen mit Migrationshintergrund*. Münster: Waxmann.
- Büchner, Peter (1983): *Vom Befehlen und Gehorschen zum Verhandeln. Entwicklungstendenzen von Verhaltensstandards und Umgangsnormen seit 1945*. In: Preuss Lausitz, Ulf (Hrsg.) *Kriegskinder Krisenkinder*. Weinheim und Basel, S. 196-212
- Bukow, Wolf-Dietrich (1999): *Unrechtserfahrungen unter den Bedingungen eines sich wandelnden Rechtsverständnisses. Die Rückkehr von Ethnizität am Beispiel allochthoner Bevölkerungsgruppen*. In: Reuther, Hans-R. (Hrsg.): *Ethik der Menschenrechte*. Tübingen, S.265-294.
- Ders.(2003): *Der islam-ein bildungspolitisches Thema*. In: Bukow, Wolf-D.; Yildiz, Erol: *Islam und Bildun*. Rheihe Interkulturelle Studien Bd. 15. Opladen, S.57-79.
- Diehm Isabell (2010): *Religion ist im Spiel oder virulent. Diskursive und interaktive Inszenierungen ethnischer Differenz*. In: Hunner-Kreisel, 'Christine; Sabine Andresen (ed.) *Kindheit und Jugend in muslimischen Lebenswelten*, VS Verlag für Sozialwissenschaften
- Fend, Helmut (2000): *Entwicklungspsychologie des Jugendalters*. Opladen.
- Hunner-Kreisel, Christine (2010); Sabine Andresen (Hrsg.) *Kindheit und Jugend in muslimischen Lebenswelten*, VS Verlag für Sozialwissenschaften/Wiesbaden.
- Gomolla, Mechthild; Radke, Olaf (2009): *Institutionelle Diskriminierung*, Wiesbaden VS Verl. Für Sozialwiss..
- Karakaşoğlu, Yasemin (2000): *Muslimische Religiosität und Erziehungsvorstellungen. Eine empirische Untersuchung zu Orientierungen bei türkischen Lehramts- und Pädagogik-Studentinnen in Deutschland*. Frankfurt am Main.
- Karakaşoğlu, Yasemin (2009): *Beschwörung und Vernachlässigung der Interkulturellen Bildung im „Integrationsland Deutschland“ - Ein Essay*. In: Metzger, Wolfgang/ Tippelt, Rudolf (Hg.): *Kulturen der Bildung. Beiträge zum 21. Kongress der Deutschen Gesellschaft für Erziehungswissenschaft. Schriftenreihe der deutschen Gesellschaft für Erziehungswissenschaft*. Opladen/ Farmington Hills: Barbara Budrich, S. 157-172.
- Kelek, Necla (2005): *Die fremde Braut. Ein Bericht aus dem inneren des türkischen Lebens in Deutschland*. Köln.
- King, Vera (2002): *Die Entstehung des neuen in der Adoleszenz. Individuation, Generativität und Geschlecht in modernisierten Gesellschaften*. Opladen.
- Lübcke, Claudia (2007): *Jugendkulturen junger Muslime in Deutschland*. In: Wensierski, Hans-Jürgen von/ Lübcke, Claudia: *Junge Muslime in Deutschland. Lebenslagen, Aufwuchsprozesse und Jugendkulturen*, opladen/ Farmington Hills: Barbara Budrich, S. 285-318.
- Nökel, Sigrid (2002): *Die Töchter der Gastarbeiter und der Islam. Zur Soziologie alltagsweltlicher Anerkennungspolitiken. Eine Fallstudie*. Bielefeld.
- Mannitz, Sabine (2006) *Die verkannte Integration. Eine Langzeitstudie unter Heranwachsenden aus Immigrantenfamilien*, Bielefeld.
- Öztürk, Halit (2007): *Wege zur Integration. Lebenswelten muslimischer Jugendlicher in Deutschland*. Bielefeld.
- Pott, Andreas (2006): *Tochter und Studentin- Beobachtungen zum Bildungsaufstieg in der zweiten türkischen Migrantengeneration*. In: King, Vera; Koller, Christoph (Hrsg.): *Adoleszenz-Migration-Bildung. Bildungsprozesse Jugendlicher und Junger Erwachsener mit Migrationshintergrund*. Wiesbaden, S.47-65.
- Tietze, Nikola (2004): *Formen der Religiosität junger männlicher Muslime in Deutschland und in Frankreich*. In: Nilüfer Göle; Ludwig Amman (Hrsg.): *Islam in Sicht*. Bielefeld, S.239-264.
- Roth, Hans Joachim (2003), *Religiöse Orientierungen der Jugendlichen und ihre Bedeutung für den institutionellen Umgang im Bildungswesen*. In: Bukow, Wolf-D.; Yildiz, Erol: *Islam und Bildun*. Rheihe Interkulturelle Studien Bd. 15. Opladen, S.135- 157.
- Sauer, Martina (2007) *Integrationsprobleme, Diskriminierung und soziale Benachteiligung junger türkeitämmiger Muslime* In: Wensierski, Hans-Jürgen von/ Lübcke, Claudia: *Junge Muslime in Deutschland. Lebenslagen, Aufwuchsprozesse und Jugendkulturen*, opladen/ Farmington hills: Barbara Budrich, s. 339-356.
- Sackman, Rosamarie (Hrsg.) (2003): *Identity and Integration Migrants in Western Europe*, Aldershot: ashgate
- Schiffauer, Werner u.a. (Hrsg.) (2002): *Staat, Schule, Ethnizität. Politische Sozialisation von Immigrantenkindern in*

vier europäischen Ländern. Münster.

- Schiffauer, Werner (2010): Nach dem Islamismus: die Islamische Gemeinschaft Milli Görüs. Eine Ethographie, Berlin Suhrkamp.*
- Schöll, Gerhart (2004): Die Muslimische Jugend in Deutschland e.V. In: Arbeitskreis Entwicklungspolitik/ Jugendhof Vlotho: Arbeit mit muslimischen Kindern und Jugendlichen. Vlotho, S. 81-93*
- Schröder, Helmut (1995): Jugend und Modernisierung. Strukturwandel der Jugendphase und Statuspassagen auf dem Weg zum Erwachsensein. Weinheim und München.*
- Schulze, Erika; Spindler, Susanne (2006): „...dann wird man direkt als asozial abgestempelt.“ - vom Stigma und seinen Folgen. In: Bukow, Wolf-D.; Ottersbach, Markus; Tudier, Elisabeth, Yildiz, Erol (Hrsg.): Biographische Konstruktionen im multikulturellen Bildungsprozess. Individuelle Standortsicherung im globalisierten Alltag. Wiesbaden*
- Uslucan, Hacı-Halil (2004): Erziehung und Sozialisation türkischer und islamischer Kinder: Implikationen für die familienpsychologische Praxis. In: Kind-Prax: Kindwissenschaftliche Praxis: Zeitschrift für die Anwendung für die praktische Anwendung und Umsetzung des Kindschaftsrechts. 7.Jg. 17. September 2004, s. 32-39.*
- Weber, Martina (2003): Heterogenität im Schulalltag. Konstruktion ethnischer und geschlechtlicher Unterschiede. Wiesbaden.*
- Zinnecker, Jürgen (1987): Jugendkultur 1940-1985. Opladen.*
- Zinnecker, Jürgen (1991): Jugend als Bildungsmoratorium. Zur Theorie des Wandels der Jugendphase in west- und osteuropäischen Gesellschaften. In: Melzer, W. (Hrsg.): Osteuropäische Jugend im Wandel. Ergebnisse vergleichender Jugendforschung in der Sowjetunion, Polen, Ungarn und der ehemaligen DDR. Weinheim und München S.9-24.*

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Gabriele SCHOLZ

50 Jahre deutsch-türkisches Anwerbeabkommen. In Deutschland feiert man nach 50 Jahren Ehe die „Goldene Hochzeit“ und freut sich an diesem Tag, dass ein Paar – trotz aller Höhen und Tiefen – so lange zusammengeblieben ist. Auch von mir an dieser Stelle herzlichen Glückwunsch.

Mein Name ist Gabriele Scholz, ich bin Juristin, die Leiterin des Internationalen Sozialdienstes und ich freue mich, heute zu Ihnen sprechen zu dürfen.

Obwohl dies ein Tag zum Feiern ist, obliegt es mir nun, unter dem Titel „Soziale Probleme“ etwas zu sagen zu den Herausforderungen, die Migration für den Einzelnen bedeutet. Ich möchte Ihnen dazu Fälle von Menschen vorstellen, die sich zwischen den Kulturen und den Rechtssystemen zweier Länder bewegen, die Herausforderungen und einige Lösungsansätze aufzeigen.

Zunächst einige Beispiele aus unserer Arbeit:

1. Eine türkische Frau lebt mit ihrer 13-jährigen Tochter in Deutschland. Weil sie Alkoholprobleme hat und mit der Erziehung des Kindes überfordert ist, schaltet sich das Jugendamt ein. Bevor das Kind in Obhut genommen werden kann, reist die Mutter mit dem Mädchen

in die Türkei und bringt es dort bei Großtante und Großonkel unter. Die Großtante ist 82 Jahre alt. In der Türkei soll das Kind ein Internat besuchen und von den Verwandten adoptiert werden.

2. Eine türkische Familie fährt gemeinsam in die Türkei um Urlaub zu machen. Der Vater nimmt die Reisedokumente der Mutter an sich. Unter einem Vorwand kehrt er mit dem Kind nach Deutschland zurück; da die Mutter erst seit kurzem in Deutschland gelebt hat, ist ihr die Wiedereinreise verwehrt. Der Vater stellt in Deutschland einen Antrag auf Übertragung der alleinigen elterlichen Sorge.
3. Eine Partnerschaft zerbricht. Die türkische Mutter kehrt ohne das Wissen des deutschen Vaters mit dem gemeinsamen Kind in die Türkei zurück.
4. Ein 17-jähriges Mädchen ist in der Türkei in einer Einrichtung untergebracht. Sie hat ihr ganzes Leben in der Türkei verbracht. Der in Deutschland lebende Halbbruder möchte das Mädchen nun nach Deutschland holen.
5. Ein in der Türkei lebender Vater darf nicht in

die Bundesrepublik einreisen. Er begehrt Umgang mit seinem in Deutschland lebenden Kind, die Mutter weigert sich, das Kind in die Türkei zu bringen.

Worin liegen nun die Sozialen Probleme dieser Fälle? Armut, Straffälligkeit, Drogenabhängigkeit etc. werden gemeinhin als „Soziale Probleme“ beschrieben, die häufig als Störung der gesellschaftlichen Ordnung betrachtet werden. Drogenabhängigkeit wird z.B. in der Regel unter dem Aspekt der Kriminalität und der Gefahr betrachtet, die für den Bürger davon ausgeht und nicht in Bezug auf die Belastung des einzelnen Drogenabhängigen.

Die von mir geschilderten Beispiele wären danach keine „sozialen“, sondern rein private Probleme: Erziehungsunfähigkeit, Ehekonflikte, Umgangsfragen.

Man könnte sich deshalb auf den Standpunkt stellen, dass es egal ist, ob im ersten Beispiel Mutter und Kind das Land verlassen, entlasten sie doch dadurch das Jugendamt und die öffentlichen Kassen. Egal auch, wie ein rein türkisches Paar seinen Familienkonflikt löst, hat dies doch keine unmittelbaren Auswirkungen auf Staat und Gesellschaft. Deshalb tut man am besten nichts?!

Zum Glück ist dem nicht so.

Denn blickt man auf den Einzelnen, dann gibt es in jedem Fall deutliche strukturelle Probleme. Keiner der Beteiligten ist im Stande, seine Probleme zu lösen, weil die Voraussetzungen dazu fehlen: das Aufenthaltsrecht, tragfähige familiäre und soziale Beziehungen, die Erziehungseignung, Sprachkenntnisse, schulische Bildung, fehlender Zugang zu Informationen usw.

Noch gravierender sind die Probleme aus der Sicht einer anderen Gruppe von Betroffenen: der Kinder. Ihr Wohl gerät häufig aus dem Blick. Kinder, die komplett in einem Land sozialisiert sind, werden aus ihrem gewohnten Umfeld gerissen. Sie müssen eine neue Sprache lernen, in eine neue Schule gehen, verlieren ihre sozialen Kontakte. Sie haben plötzlich und ohne Ankündigung keinen Kontakt zum anderen Elternteil mehr und werden im Konflikt ihrer Eltern zerrieben. Sie kommen aus einer Gefährdungssituation in die nächste.

Und letztlich sei angemerkt, dass diese Fälle keine Einbahnstraße, nicht auf Migranten beschränkt sind. Es sind auch Deutsche in großem Umfang von Fällen dieser Art betroffen, sei es weil sie im Ausland leben, sei es, weil sie in binationaler Ehe verheiratet sind.

Manche Betroffene gehen auf ihre Weise mit den oben beschriebenen Problemen und Defiziten um. Sie nehmen Zuflucht zu Mechanismen, die ihnen vertraut sind, zu ihrer Kultur und ihren Heimatstaaten. Die Institutionen des Aufenthaltsstaates werden nicht in Anspruch genommen. Man entwickelt entweder Parallelstrukturen oder entzieht sich völlig und sucht sein Recht / seinen Vorteil in den Rechts- und Sozialsystemen des Heimatlandes.

Die Gründe sind vielfältig: Um das Gesicht zu wahren. Weil man es gewohnt ist, Probleme innerhalb der Familie zu lösen. Weil man von den jeweils günstigeren Rahmenbedingungen profitieren möchte und Benachteiligungen, seien sie wirklich, seien sie nur vermeintlich, fürchtet. So ist es schon vorgekommen, dass sich in Deutschland lebende Türken an Behörden in der Türkei wandten und diese Behörden dort auf uns zukamen und um Unterstützung baten, weil ein deutsches Jugendamt für ein türkisches Kind Hilfen zur Erziehung eingerichtet hatte und sich die Eltern nicht selbst dagegen verwahren konnten oder wollten.

Die eben dargestellte Verunsicherung ist mitnichten einseitig. Es gibt auch Fachleute, die mit den Besonderheiten eines Falles überfordert sind. Dies gilt zum einen, wenn Menschen mit Migrationshintergrund vor ihnen stehen, aber auch und erst recht, wenn Fälle einen Auslandsbezug haben, weil sich ein Beteiligter im Ausland aufhält.

Welches Recht findet Anwendung? Ist ein Kind bei seiner Mutter in Birma genauso gut aufgehoben wie in Deutschland? Wie erklärt man einem muslimischen Mann, dass man das alleinige Sorgerecht der Mutter übertragen möchte? Wie regelt man den Umgang zwischen Vater und Kind über 1000 km? Woher weiß man, ob ein Kind im Herkunftsland wirklich keine Verwandten hat? Und, und, und.

Solange es Migration gibt, wird es auch Aufgaben der oben geschilderten Art geben. Aus diesem Grund ist es gut, dass die Staaten national und international nach Lösungen suchen.

So erfährt der öffentliche Dienst in Deutschland eine interkulturelle Öffnung: Durch die Schulung der Mitarbeiter in interkulturellen Aspekten und durch die Öffnung der Dienste für Menschen mit Migrationshintergrund (Stadtteilmütter etc.).

Auch die Staatengemeinschaft hat bereits in gewissem Umfang reagiert. Nennen möchte ich in diesem Zusammenhang vor allem die UN Kinderrechtskonvention, die Gerichte, Jugendämter und Ausländerbehörden verpflichtet, eben nicht den Aktendeckel zuzuklappen, wenn sich ein Kind im Ausland aufhält, sondern Kinder grundsätzlich unter Schutz und Obhut stellt.

Die Haager Konferenz für Internationales Privatrecht und die Europäische Union haben mit den Haager Übereinkommen zur Kindesentführung und zum Kinderschutz Zuständigkeits- und Verfahrensregeln entwickelt, mit denen den Besonderheiten dieser Fälle Rechnung getragen werden und im Interesse der Kinder Lösungen gefunden werden sollen.

Das Recht stößt aber in vielen Fällen an seine Grenzen. Nicht jeder Staat ist Mitglied eines jeden Abkommens. Recht löst Probleme nicht – es entscheidet antragsgemäß. Die Rückführungsentscheidung nach einer Kindesentführung löst nicht den einer Entführung zugrundeliegenden Konflikt. Eine Sorgerechts- oder Umgangsentscheidung bietet keine Gewähr, dass ein Konflikt dauerhaft gelöst wird. Möchte ein Elternteil den Umgang verhindern, so tut er das mit allen ihm zur Verfügung stehenden Mitteln.

Ein weiterer Weg ist deshalb der, den der Internationale Sozialdienst nun schon seit über 80 Jahren geht: Er heißt internationale Sozialarbeit.

Der Internationale Sozialdienst ist die deutsche Zweigstelle einer Organisation namens International Social Service mit Sitz in Genf. Seit dem Ende des 1. Weltkrieges unterstützen wir Menschen in der Migration. Im Laufe der Zeit haben sich folgende Arbeitsbereiche herausgebildet:

- Familienkonflikte (Sorgerecht, Umgangsrecht, Kindesentführung)
- Jugendhilfefälle (Unterbringung im Ausland, Kindeswohlgefährdungen)
- Migration (Unbegleitete Minderjährige, Familienzusammenführung, Rückführung)
- Auslandsadoptionen

- Suche nach der Herkunftsfamilie

Der ISD wird im Auftrag von Jugendhilfeträgern, Gerichten und Ausländerbehörden, aber auch von Privatleuten tätig. Unser Ziel ist es, Menschen bei der Bewältigung ihrer Probleme zu unterstützen. Als eine Zentrale Anlaufstelle für das gesamte Bundesgebiet informieren über kulturelle und rechtliche Aspekte und zwar mit einem sozialpädagogischen Ansatz. Wir stehen als Ansprechpartner zur Verfügung, planen gemeinsam die nächsten Schritte und versuchen, die erforderlichen Kontakte im In- und Ausland herzustellen. Dieses Angebot wurde allein im Jahr 2010 über 800 mal genutzt.

Was auffällt ist, dass wir mehr von Deutschen, als von Migranten kontaktiert werden, obwohl wir auch diesen zur Verfügung stehen. Aus diesem Grund würde ich mich freuen, wenn Sie den Namen ISD und ISS auch in Ihre Wirkungsbereiche weitertragen würden.

Bei uns arbeiten Juristinnen und Sozialarbeiterinnen. Alle mit Auslandserfahrung, alle mit Sprachkenntnissen. Englisch, Französisch, Spanisch, Russisch, Arabisch und Türkisch haben wir gerade im Angebot. Alle mit Kenntnissen im Recht und in der Sozialarbeit.

Mit Hilfe unserer Arbeitspartner im Ausland leiten wir Informationen weiter, organisieren Hilfen, erklären kulturelle Hintergründe, die Privat- und Fachleuten das Verhalten einer Partei nachvollziehbar machen und sie befähigen sollen, Entscheidungen zu treffen, die im Interesse der beteiligten Kinder liegen. Zu diesem Zweck treten wir nicht als Vertreter einer Partei, sondern neutral auf. Wir verstehen uns als Mittler: zwischen Recht und Sozialarbeit, zwischen verschiedenen Kulturen und zwischen den Betroffenen.

In diesem Zusammenhang möchte ich mich – auf die Ferne – auch bei unserem Arbeitspartner in der Türkei bedanken, dem Generaldirektorat für Soziale Dienste und Kinderschutz. Mit ihm arbeiten wir seit vielen Jahren vertrauensvoll zusammen und ich hoffe, dass dies auch künftig so bleibt, damit wir dazu beitragen helfen, Soziale Probleme so wenig wie möglich aufkommen zu lassen: Im Interesse der Menschen, vor allem aber der Kinder zwischen Systemen und Staaten.

Vielen Dank.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Bernd LÜDICKE

Integration im Alltag Alltägliche Probleme mit dem Familiengericht, dem Jugendamt und der Polizei

Meine sehr geehrten Damen und Herren, mein Name ist Bernd Lüdicke

1. Vorstellung meiner Person :

Ich bin Fachanwalt für Familienrecht und komme aus einem Kreis unmittelbar am Rande der Stadt Köln. Der Kreis, es handelt sich um den Rhein-Erft-Kreis, ist geprägt zu seiner Nähe zur Stadt Köln und durch Industrieunternehmen der Energieversorgung und der chemischen Industrie. Es handelt sich um einen Kreis mit einem mittleren Migrantenanteil.

Ich möchte meine Redezeit in dieser Runde nutzen, um meine alltäglichen Erfahrungen mit türkischstämmigen Mandanten und Mandantinnen in Familiensachen Ihnen darzustellen.

Meine Erfahrungen sind dadurch geprägt, dass ich nicht nur Mandanten mit Migrationshintergrund habe, sondern auch viele ohne Migrationshintergrund.

Ich schildere sozusagen die Erfahrungen eines Deutschen ohne Migrationshintergrund aus der normalen deutschen Provinz.

In meiner alltäglichen Arbeit erlebe ich eine sehr

starke Kluft innerhalb der dt. Gesellschaft. Nach meiner Sichtweise besteht diese Kluft nicht primär zwischen Personen mit bzw. ohne Migrationshintergrund, sondern zwischen verschiedenen Bildungsschichten. Meine zahlreichen Mandanten ohne Migrationshintergrund, die keine abgeschlossene Berufsausbildung haben, haben völlig andere Wertvorstellungen, wie die sehr bürgerliche Richter- und Beamtschaft. Nicht selten reagiert auch die Richterschaft ihnen gegenüber mit Unverständnis, teilweise auch mit Herablassung.

Ich möchte hier ein Beispiel nennen von einem Sorgerechtsverfahren gegenüber Eltern ohne Migrationshintergrund. Die Familie erhält Leistungen nach SGB II, sie sind also salopp formuliert sog. Hartz IV-Empfänger. Das Elternpaar ist übergewichtig. Das gleiche gilt auch für die Tochter. Das Jugendamt fordert deshalb von der Familie aktive Maßnahmen, um zu erreichen, dass die Tochter abnimmt.

In dem Fall wurde in dem Gerichtstermin erklärt, es müsse verhindert werden, dass auch die Tochter ein sog. „Aussenseiter der Gesellschaft“ wird.

Um hier nicht ein falsches Bild zu erzeugen. Es gibt auch Richter und Beamte, die nicht herablassend

gegenüber Bürgern ohne Migrationshintergrund mit geringerer Bildung sind. Umgekehrt gibt es natürlich auch Rechtsanwälte, die sich gegenüber dieser Personengruppe herablassend verhalten. Vor wenigen Wochen nahm ich an einem Fortbildungsseminar in Bonn teil. Morgens früh, unmittelbar vor der Veranstaltung sass ich in dem Tagungshotel an der Cafebar. Dabei hörte ich ein Gespräch mehrerer Rechtsanwältinnen über die (angeblichen) Verhältnisse bei Hartz IV-Familie mit. Dabei wurden alle Klischees über Hartz IV-Empfänger bedient. Bei diesem Gespräch gab es keinerlei Andeutungen in Richtung Migranten.

Es ist nunmal ein Faktum, dass Familien mit Migrationshintergrund häufiger auch zu der Bevölkerungsgruppe mit geringerer Bildung gehört. Um dem Vorwurf der Bedienung von Klischees entgegenzuwirken, möchte ich allerdings an dieser Stelle betonen, dass es auch viele Bürgerinnen und Bürger mit Migrationshintergrund gibt, und zwar gerade ab meiner Generation, die höhere Bildungsabschlüsse erreicht haben und hervorragend qualifizierte Berufe bekleiden. Viele meiner Bekannten und Freunde gehören dazu. Der eine arbeitet als Lehrer auf einer Realschule. Seine Ehefrau ist Dipl.-Betriebswirtin und arbeitet in einem Wirtschaftsunternehmen. Eine weitere Bekannte ist Architektin, eine andere Journalistin.

Aber, nichtsdestotrotz, leider gehören viele Migrantinnen und Migranten zu den geringen Bildungsschichten.

Die Migrantinnen und Migranten mit geringer Bildung haben, so meine These, ähnliche Probleme mit der Justiz- sowie dem Beamtenapparat wie die vergleichbare deutsche Gruppe. Natürlich werden die Probleme der Migranten durch sprachliche Schwierigkeiten und kulturelle Unterschiede verschärft.

2. Vorstellung des Vereins Hoffungsstern eV

Bei einem Teil meiner türkischstämmigen Mandanten werde ich durch den Verein Hoffungsstern eV unterstützt. Der Verein Hoffungsstern ist unabhängig von jeglichen gesellschaftlichen Gruppierungen. Er hat sich zum Ziel gesetzt, mit allen öffentlichen und privaten Einrichtungen der Jugendhilfe

zusammenzuarbeiten. Der Verein bietet u.a. umfangreiche Bildungsangebote für Kinder an. Er bietet Lesestunden für Kinder im Alter von 6-10 Jahren an. Er bietet Nachhilfe für Grundschulkinder sowie für Schüler der weiterführenden Schulen an. Zudem werden Englischkurse, Computerkurse sowie ein Bewerbungstraining angeboten. Dies geschieht deshalb, da dem Verein bewußt ist, dass eine soziale Benachteiligung nur durch Bildung wettgemacht werden kann. Es geht dem Verein nicht um eine irgendwie geartete ideologische Indoktrination, sondern ausschließlich darum, benachteiligten Kindern bei ihrer Entwicklung zu helfen. Der Verein, deren Vorstandsmitglieder selber Eltern sind, ist sich bewußt, dass die Erziehung von Kindern ein langer und schwieriger Prozess ist. Es ist daher die Absicht des Vereins, die Eltern bei diesem schwierigem Prozess zu unterstützen, indem Erziehungsmethoden aufgezeigt werden. Deshalb bietet der Verein auch Erziehungsberatungen für Eltern an.

Aber auch für Kinder mit Behinderungen sowie drogenabhängigen Kindern werden Hilfen bereit gehalten.

3. alltägliche Probleme türkischstämmiger Migranten mit Familiengerichten, Jugendämtern und der Polizei

Zu diesem Verein kommen viele ratsuchende türkischstämmige Bürgerinnen und Bürger mit einem tiefen Mißtrauen gegenüber den deutschen Jugendämtern und Familiengerichten. Sie haben unterschiedliche Anliegen. Es geht um Fälle des vollständigen Entzuges der elterlichen Sorge gegenüber beiden Elternteilen durch das Familiengericht, es geht aber auch um den Entzug der elterlichen Sorge eines Elternteils und die Übertragung auf das andere Elternteil sowie um Umgangsrechte.

Von diesen Hilfesuchenden werde ich als Deutscher ohne Migrationshintergrund respektiert, weil auch ich ihnen Respekt entgegenbringe.

Ihre Probleme gehören zu den sog. Kindschaftssachen.

Bei den Kindschaftssachen gilt für türkische Staatsangehörige, die in Deutschland leben, das deutsche

Recht.

Es geht bei Kindschaftssachen dennotwendigerweise primär um das Kindeswohl.

Das Kindschaftsrecht ist stark geprägt durch Art. 6 des Grundgesetzes. Darin heißt es : „Pflege und Erziehung der Kinder sind das natürliche Recht der Eltern und die ihnen zuvörderst obliegende Pflicht“

Somit garantiert das Grundgesetz Eltern das Recht, die Erziehung ihrer Kinder nach ihren Vorstellungen zu gestalten. Dies basiert auf der generellen Annahme, dass „in aller Regel Eltern das Wohl des Kindes mehr am Herzen liegt, als irgend einer anderen Person oder Institution“

Die Jugendämter sowie das Familiengericht nehmen nur ein Wächteramt wahr. D.h. nur dann, wenn eine Kindeswohlgefährdung vorliegt, dürfen sie eingreifen. Das staatliche Wächteramt wird vor allem durch § 1666 BGB konkretisiert. In § 1666 BGB heißt es: „wird das körperliche, geistige oder seelische Wohl des Kindes oder sein Vermögen gefährdet und sind die Eltern nicht gewillt oder in der Lage, die Gefahr abzuwenden, so hat das Familiengericht die Maßnahmen zu treffen, die zur Abwendung der Gefahr erforderlich sind“

Mir war es wichtig, an dieser Stelle, die Eingriffsmöglichkeiten der staatlichen Stellen gegenüber den Elternrecht darzustellen. Es wird deutlich, dass sowohl die Jugendämter, als auch die Familiengerichte nur einen äußerst eingeschränkten Rahmen haben, in dem sie agieren dürfen.

Eltern mit geringerer Bildung haben häufig eine völlig falsche Vorstellung von den Kompetenzen der Jugendämter und der Familiengerichte. Die Bandbreite reicht von der falschen Vorstellung des Ausgeliefertseins gegenüber einem allmächtigen Jugendamt bis hin zu der Auffassung, dass keine Behörde das Recht habe, in das natürliche Elternrecht einzugreifen. Ich kenne einen Fall einer Frau mit geringerer Bildung, der es schwer begreiflich zu machen war, dass der Staat sehr wohl in ihr natürliches Elternrecht eingreifen darf.

Weiterhin verlangt das Bundesverfassungsgericht, dass in das Elternrecht nur verhältnismäßig ein-

gegriffen werden darf. Ein Eingriff muss zwingend erforderlich sein. Arbeitet die Familie mit dem Jugendamt zusammen, ist die Eingriffsschwelle der Jugendämter und der Familiengerichte sehr viel höher (*Kooperations-modell*).

Es ist nun meine Aufgabe die Eltern mit und ohne Migrationshintergrund mit diesen Grundsätzen im Kindschaftsrecht vertraut zu machen.

Soweit aber Mißtrauen zwischen Eltern und den Jugendämtern/Familiengerichten besteht, funktioniert keine Kooperation. Dieses Mißtrauen ist häufig verursacht durch völliges Unverständnis füreinander.

Ich erinnere mich da an einen Fall, wo das Kind mit Migrationshintergrund einer Lehrerin mitgeteilt hat, sein Vater würde ihn schlagen. Die Lehrerin schaltete das Jugendamt ein, dieses das Familiengericht. Das Kind kam unverzüglich in ein Heim. Mittlerweile haben sich Vater und Sohn vertragen. Ich selber habe mitbekommen, wie sich Vater und Sohn in den Armen lagen. Dennoch bleibt das Kind im Heim. Nunmehr muss ein Sachverständiger den Sachverhalt weiter aufklären. Bei Familien mit geringerer Bildung ist eine antiautoritäre Erziehung weniger im Bewußtsein verankert. Demgegenüber ist bei Familiengerichten jede Art von Gewalt gegenüber Kindern sehr verpönt. Dies führt natürlich zu einem totalen Unverständnis zwischen Eltern mit geringer Bildung einerseits und Gericht/Jugendamt andererseits.

Häufig geht es im Kindschaftsrecht darum, dass die Familiengerichte eine Auswahl zwischen den Eltern treffen und einem das Sorgerecht alleine zusprechen.

Können sich die Eltern nicht einigen, bei wem das Kind leben soll, so stellt ein Elternteil den Antrag auf Übertragung des alleinigen Sorgerechts oder auf Übertragung des Aufenthaltsbestimmungsrechts.

Dem Antrag wird stattgegeben, wenn die Übertragung auf den beantragenden Elternteil dem Kindeswohl am ehesten entspricht. Für die Übertragung des alleinigen Sorgerechts hat das Familiengericht verschiedene Kriterien entwickelt.

Ein Kriterium ist die Förderkompetenz. D.h. es wird geprüft, welcher Elternteil am besten geeignet

ist, das Kind in seiner Entwicklung zu fördern. Hier kommt es auf die persönlichen Fähigkeiten des Eltern- teils sowie auf die äußere Lebenssituation an.

D.h. derjenige Elternteil, der die Kinder am besten fördern kann, hat bei der Beurteilung, ob ihm das Sorgerecht übertragen wird, einen Bonus. Somit spielt auch hier die Bildung der Eltern eine große Rolle.

Weiterhin besteht bei Fami –liengerichten eine Besonderheit im Verhältnis der Beteiligten zueinander. Es wird beim Familiengericht von den Rechtsanwälten erwartet, dass sie konsensorient und deeskalierend wirken. Es wird zudem von den Eltern erwartet, dass sie kindeswohlorientiert handeln. Es ist grundsätzlich verpönt, den anderen Elternteil vor Gericht herabzuwürdigen („sog. *Cochemer Modell*“).

Viele Eltern gerade mit geringerer Bildung, egal ob mit oder ohne Migrationshintergrund, ist dies schwer begreiflich zu machen.

Ich erinnere mich da an einen Fall einer Frau ohne Migrationshintergrund, die während einer Exploration gegenüber einer Sachverständigen immer wieder ihren Ex-Ehemann und Kindesvater schlecht gemacht hat. Dieser sei drogenabhängig, handle mit Drogen und gehe der Zuhälterei nach. Es dürfte nach dem bisher gesagten auf der Hand liegen, dass diese Frau den Prozess verloren hat.

Ein anderer Fall betrifft einen Mann mit Migrationshinter- grund. Unablässig behauptet er, der neue Freund seiner Frau sei Zuhälter. Ob dies stimmt oder nicht kann ich nicht beurteilen. Fest steht, diese Argumentation führte nicht zu einem Erfolg für den Mann.

Beide Beispiele zeigen auch, welche Parallelen bei Eltern mit und ohne Migrationshinter- grund bei geringer Bildung bestehen.

Eine weitere Besonderheit besteht darin, dass Emotionen in einem Gerichtstermin von dem Familiengericht meistens negativ bewertet werden. Ich kenne türkischstämmige Mandanten mit geringer Bildung, die glauben, sie müssten einem Familiengericht lediglich ihr Leid klagen und schon gewöhnen sie das Verfahren. Gerne legen sie ihre subjektiv empfundenen Leidensgeschichte emotional dar oder führen spektakuläre Aktionen durch, bei denen sie glauben, das Gericht so emotional auf ihre Seite zu bekommen. Solche Eltern sind dann überrascht, wenn das Gericht diese Ausführungen bzw. die Aktionen negativ bewertet. Wer Emotionen nach der Auffassung des Gerichtes bzw. des Jugendamtes übermäßig zeigt, hat sich nicht unter Kontrolle und ist daher weniger erziehungsge- eignet.

Ich erinnere mich an einen Fall,wo sich ein Mann mit Migrationshintergrund und gerin- ger Bildung, der Umgang mit seinem Sohn haben wollte, im Jugendamt versucht hat, sich anzuzünden.

Der Vater hatte anschließend über Jahre nur noch Umgang mit seinen Sohn unter Aufsicht.

Es ist somit meine Aufgabe als Anwalt dem Mandanten einzubleuen, sachlich zu bleiben.

Je besser die Bildung, desto unproblematischer ist dies.

Weiterhin dürfen an dieser Stelle sprachliche Schwierigkeiten nicht unerwähnt bleiben. Soweit eine Verhandlung mit einem Dolmetscher geführt wird, erschwert dies natürlich einen Gerichtstermin. Auch bei Übersetzungen mittels Dolmetscher kommen Mißverständnisse vor. Nach meinen Erfahrungen haben es Mandanten mit schlechten Deutschkenntnissen erheblich schwerer, sich bei Gericht Gehör zu verschaffen; dies gilt auch für Familiengerichte.

Einen weiteren Fall mit Migrantenbeteiligung betrifft einen Randbereich mit dem sich Familiengerichte beschäftigen; nämlich Maßnahmen nach dem Gewaltschutzgesetz. Nach einer angegebenen häuslichen Gewalt wurde dem Ehemann per Polizeiverfügung die Rückkehr in die Ehewohnung für einige Tage untersagt. Dennoch kehrte der Ehemann in die Ehewohnung zurück. Als die Polizei dies während einer Kontrolle bemerkte, kam es zu Handgreiflichkeiten zwischen der Polizei auf der einen Seite und den beiden Eheleuten auf der anderen Seite. Der Ehemann kam nach dem Polizeigesetz in Gewahrsam. Als ich auf dem Polizeirevier eintraf, bemerkte ich sofort auf beiden Seite eine komplette Verständ-

nislosigkeit und ein tiefes Mißtrauen. Es war nicht die geschulte Polizei, sondern ich als insoweit nicht Geschulter, der die Sache deeskalierte. Es zeigte sich deutlich, dass den dortigen Beamten ein Verständnis für die Kultur der Migranten vollkommen fehlte. Es fehlte aber auch an Respekt. Dies ist sicherlich kein Einzelfall.

4. Ausblicke :

Zum Abschluss möchte ich einen Bogen zum Beginn meiner Ausführungen schlagen. Zu Beginn habe ich ausgeführt, dass es auch unter den Deutschen ohne Migrationshintergrund zwischen den unterschiedlichen Bildungsschichten eine große Kluft gibt. Diese ist auch geprägt von Geringschätzung.

Ich habe sehr häufig die Erfahrung gemacht, dass gerade der wechselseitige Respekt in der türkischen Kultur einen ganz besonderen Stellenwert hat.

Nach meiner Auffassung ist das wechselseitige Verstehen und der wechselseitige Respekt das Fundament für eine gedeihliche Zusammenarbeit

zwischen der türkischstämmigen Bevölkerung und der Bevölkerung ohne Migrationshintergrund. Dazu müssen beide Seiten ihren Beitrag leisten. Eine bessere Bildung ist dazu ein wichtiger Schlüssel. Ein weiterer, damit natürlich zusammenhängender Schlüssel ist die verstärkte Einstellung von Personen mit einem Migrationshintergrund in den Richterdienst sowie in den Polizei- und Jugendamtsdienst.

Bildung ist aber natürlich auch keine Einbahnstrasse. Zur Bildung gehört auch die Kenntnis der Migrantenkulturen.

Eine gedeihliche Zusammenarbeit ist aber für den Fortbestand unserer Gesellschaft in Deutschland von herausragender Bedeutung. Bei den unter 5-jährigen stellten im Jahr 2008 Personen mit Migrationshintergrund 1/3 der Bevölkerungsgruppe. Aus dieser Zahl wird deutlich, dass die Bewerksstellung einer wirklichen Integration eine der großen Zukunftsherausforderungen in Deutschland darstellt.

Diese Problematik wurde in der Vergangenheit von der Bevölkerung ohne Migrationshintergrund stark unterschätzt.

Vielen Dank !

Eğitim Sisteminde Fırsat Eşitliği Ve Çok Kültürlülük

Dr. Hakan AKGÜN

Dr. Ali SAK

Prof. Dr. Havva ENGİN

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Dr. Hakan AKGÜN

Kapsayıcı eğitim temel ilkesi eğitim ve öğretimde çeşitliliğe değer vermek olan pedagojik bir öneridir. Kapsayıcılığı savunanlar çeşitliliği normal ve düzenli bir olgu olarak görürler. Bu yeni pedagojik yönelim bağlamında yakın gelecekte gerçekleşmesini dilediğim bir hayalim var. Şöyle ki: Hangi etnik köken veya sosyo-ekonomik kökenden gelirse gelsin, hangi dine mensup olursa olsun, hangi aile bireyi olursa olsun, Almanca dil bilgisi ne derece olursa olsun, hangi engeli olursa olsun her çocuğu kapsayan ve onları çeşitli kategorilere ayırıp, dışlamayan bir okul sisteminin Almanya'da oluşmasını diliyorum. Bu özlemlerle sizlere merhaba demek istiyorum.

Evet, kısaca tanıtıldı. Ben, bugün bu sunumu, bu yeni, kapsayıcı eğitim tartışmasının düşünceleri altında hazırladım ve başlık olarak da "Almanya'da Okul Sisteminde Göçmen Öğrencilerin Dezavantajları" olarak konuyu belirledim. Bu anlayış çerçevesinde kısaca okul sisteminin özelliklerine değinmek istiyorum. Sonra da geçiş dönemlerini biraz sizinle paylaşmak istiyorum ve bu dönemlerde oluşan dezavantajlar ve son olarak da çözümleri dile getirmek istiyorum.

Şimdi bu grafiğe baktığınızda, hemen Almanya'daki okul sisteminin ne kadar çapraşık olduğu göze çarpıyor. İşte 4 senelik ilköğretim döneminden sonra öğrenciler, sözüm ona, yeteneklerine göre öğretmenlerin verdiği birtakım tavsiyeler doğrultusunda çeşitli okul tiplerine gönderiliyorlar. Bu, bazı eyaletlerde bağlayıcı ve öğretmenlerin verdikleri tavsiyeler; bazı eyaletlerde hükümet değişikliğine göre değişebiliyor, bağlayıcı olmayabiliyor; fakat sonuçta birçok geçiş dönemi ortaya çıkıyor ve velilerin zorluğu zaten ilköğretim döneminden sonra başlıyor.

Biraz önce grafikte gördüğünüz gibi de anaokulu ne yazık ki okul sisteminin içinde değil ve zaten şehir idarelerinde de okul işleri, eğitim müdürlükleri, şehir eğitim müdürlükleri veya eyalet eğitim müdürlüklerince yönlendirilirken, anaokulları da gençlik dairelerince yönlendiriliyor genellikle. Bu da tabii sorunları birlikte getiriyor, aynı yönlendirme içinde olmadığı için. Bir örnek vermek gerekirse, Kuzey-Ren Vestfalya Eyaletinde 4 yaşındaki çocukların Almanca bilgileri sınanıyor. Bu sınama bütün 4 yaşındaki çocukları kapsıyor. Onun için gençlik daireleriyle eğitim dairelerinin muhakkak birlikte çalışmaları gerekiyor. Evet,

genel bilgiler dâhilinde ilkokul öğrenimi 4 yıl sürüyor, sadece Brandenburg ve Berlin eyaletleri hariç. Notlandırma da 1'den 6'ya kadar: 1 en yüksek, 5 ve 6 geçersiz not olarak geçiyor.

İşte biraz önce de bahsettiğim gibi, ortaöğretimde öğrenciler öğretmenlerin verdiği tavsiyelere göre şu okul tiplerine ayrılıyor: Gymnasium, akademik değeri en fazla okul tipi. Burada öğrenciler genellikle yükseköğrenime hazırlanıyorlar. Realschule'de de orta düzeydeki öğrenciler öğrenim görüyor. En zayıf öğrenciler de Hauptschule dediğimiz okul tipine yönlendiriliyorlar ve bunlar daha çok meslek eğitimi hazırlanıyorlar. İşte bir de her üç başarı grubunu içerisinde barındıran Gesamtschule tipi söz konusu, bazı eyaletlerde var, bazı eyaletlerde yok.

Şimdi biraz önce de bahsettiğim gibi birçok geçiş dönemi oluyor. Özellikle göçmen ailelerden gelen öğrencilerin, çocukların dezavantajlarını artıran bir olgu. İlk geçiş dönemi aileden anaokuluna: Bu ilk çevre değişikliği ve dil zorluğu nedeniyle de çocukların karşılaştığı ilk yabancılık duygusu; başka bir dil anaokullarında hâkim, ilk defa aile çevresinin dışına çıkıyorlar ve ikinci dil olan Almancayla -eğer evde Almanca konuşulmuyorsa- ilk kontak. Bu okul öncesi dönemde okul başarısında çok önemli bir dönem; özellikle sosyal becerileri edinme dönemi. Öğretmenler, ilkokul öğretmenleri genellikle bunu bir ön yetkinlik olarak kabul ediyorlar, her çocuğun erişmesi gereken bir yetkinlik olarak kabul ediyorlar. O açıdan önemli bir olgu.

İkinci geçiş dönemi de anaokulundan ilkokula. İşte burada dil sorun olarak ortaya çıkıyor ve sistemli bir öğrenme dönemi başlıyor. İşte, okuma-yazma, ondan sonra matematik, temel birimler hep bu dönemde. Çocuklar dil bakımından yetersizse bütün bu temel becerileri edinmede de geri kalabiliyorlar, Alman ya da yerli çocuklara kıyasla.

Diğer bir geçiş dönemi ilkokuldan ortaöğretime. İşte benim özellikle üstünde durmak istediğim bir geçiş dönemi de bu. Sistemli bir eleme ve eşitsizlik dönemi olarak görüyorum ben bu geçiş dönemini. Daha sonra değineceğim için kısa geçiyorum.

Ortaöğretimden ortaöğretimin 2. basamağı veya meslek eğitime geçiş dönemi. Burada da bir not baskısı, sınıflandırma, engelleme ile karşılaşabiliyor

çocuklar ve gençler. Ortaöğretimin 2. basamağından yükseköğretime veya meslek yaşamına geçiş. Burada da bir not baskısı, sınıflandırma, engelleme söz konusu.

Yükseköğretimden meslek yaşamına geçiş, meslek eğitiminden meslek yaşamına geçiş. Şimdi burada da aynı zorluklar söz konusu. İş bulmada özellikle... Ve Almanya'nın şu anda tartıştığı bir olgu var: Uzman eleman eksikliği. Bu çok garip bir tartışma. Bir yandan göçmen kökenli yetişkin kişiler iş bulmada dışlanıyor, zorluklar çekiyor. Diğer yandan dün de Frau Böhmer'in hediye olarak paketi bize sunduğu gibi, daha 50 yıl sonra, Türkiye'den göçün 50. yılında dış ülkelere alınan diplomaların eşitliği ancak bugün tanımlanabilir hale geldi. Buna çarpıcı bir örnek olarak Süddeutsche Zeitung'dan bir atf öne sürmek istiyorum. İşte İstanbul'a böyle bir göç oluşmuş: Burada, Almanya'da yükseköğrenimini tamamlayıp İstanbul'a veya Türkiye'ye geri dönüş yapan akademisyenler orada bir ağ oluşturmuşlar ve Alman Konsoloslğunun programlarına katılıyorlar, ayda bir, bir yerde buluşup Almanca sohbetler yapıyorlar veya -ne diyelim- Noel gibi, paskalya gibi adetleri Almanya'dan getirdikleri adetleri orada yaşamaya çalışıyorlar. İşte bir yandan uzman eksikliğinden yakınıp, diğer yandan da burada yetişenlere böyle imkân sunmamak da biraz çapraşık bir düşünce şeklidir.

Şimdi kısaca okul tavsiyelerinde önemli kriterlere göz atmak istiyorum. Derslerde sözlü ve yazılı başarılı durumu; öğretmenler tarafından tavsiyeler de dikkate alınıyor. İşte çocukların kendi başına ve bağımsız çalışabilmesi, sık sık yardım etmeye ve açıklama yapmaya gerek var mı yok mu, onu dikkate alıyorlar. Dikkati dağılmadan dersi dinleyebiliyor mu? Derse aktif katılabiliyor mu? Bunlar önemli kriterler. Çalışmaların titizliği gibi önemli bir kriter. Ev ödevlerine harcanan zaman; bazı çocuklar saatlerce zamana gerek duyuyor, ev ödevlerinde. Ve çocuk başarısızlığa katlanabiliyor mu, hemen pes ediyor mu? Bu da önemli bir konu, bu tavsiyelerde önemli bir etmen. Okul eşyalarını düzenli tutuyor mu? Bir de evde kendisine yardım edebilecek birisi var mı yok mu? Ben, bunu okullarda veli bilgilendirme toplantılarında dile getirdiğimde hemen öğretmenler itiraz ediyor, biz böyle bir şeyi göz önüne almıyoruz, diye. Fakat birçok veli de bunun pratik örneğini hemen dile getiriyor, bana

bu şekilde bir neden gösterildi, niye çocuğumun Gymnasium'a gidemeyeceği şeklinde. Bu tartışmalı bir şey; fakat muhakkak, tabi ki bilinçli olmasa da öğretmenlerin sürekli göz önünde bulundurdıklarına inanıyorum.

Şimdi erken elemeden kaynaklanan dezavantajların nedeni: Önce 10 yaşındaki çocuk henüz ne psikolojik ne fiziki olarak gelişmesini tamamlamış değil. O çocuğun artık yükseköğrenime mi devam edeceği yoksa meslek eğitime mi yönelmesi gerektiği, bu dönemde karar verilmesi çok zor bir olay. Bu aynı zamanda öğretmenlere yapılan bir haksızlık. Onlar da bazen artık ne yapacaklarını bilmiyorlar ve bu, bir külfet onlar için. Öğretmenler yanlış bir karar ve tavsiye de verebiliyor. Sonuçta onlar da insan. Yani bunları idealleştirmek yanlış olur. Bir örnek, yine gazetelerden, haftalık yayınlanan "Die Zeit" Gazetesinden bir örnek. Varlıklı ailelerin çocukları Gymnasium'a yönlendiriliyor, yoksul ailelerin çocukları genellikle Realschule'lere ve Hauptschule'lere yönlendiriliyor. Yani bu kamuoyunda sürekli tartışılan bir şey; fakat buna rağmen bu sistemde henüz bir değişiklik yapılmış değil.

Bir de ebeveynlerin değişik okul tipleri hakkında bilgileri yetersiz. Bunu da danışmalar sırasında birçok kere biz algılıyoruz. İşte evin yakınındaki okul Realschule'ye oraya çocuk gönderilebiliyor veya ona rıza göstermek durumunda. Sonra benim için önemli bir neden de erken elemelerde -sözüm ona başarı gösteremeyen- çocukların özgüvenlerinin zedelenmesi. 4. sınıftaki çocukları düşünün 10 yaşında; yanında oturan arkadaşı Gymnasium'a gidebiliyor, fakat kendisi Hauptschule'ye gönderiliyor. Ondan sonra bu çocukta biz kendine güvenmesini, başarılı olmasını istiyoruz; yani biraz işi zora koştuktan başka bir şey değil.

Yine bu OECD'nin yaptığı Pisa araştırmalarında sürekli gündeme getirildi: Eğitim-öğretim konusunda eşitsizlikte dünya şampiyonu olan ülkelerden biri Almanya, ne yazık ki. Yine aynı şekilde Birleşmiş Milletler özel raporörü de bunu sürekli eleştirdi ve dile getirdi. Bunun hukuki boyutları da sabahki oturumlarda yine dile getirildi.

Bu da, bu haksızlığın, yapılan haksızlığın sayılara dökmü. Sadece Hauptschule ile Gymnasium okullarını karşılaştırdığımızda çok çarpıcı olarak bu hak-

sızlığın, dezavantajın örneğini görebiliyoruz. Alman çocukların %18'i Hauptschule'ye giderken, Türklerin %50'ye yakını Hauptschule'ye gönderiliyor. Yine bunun tam tersi, Gymnasium bölümüne baktığımızda yerli öğrencilerin yarıya yakını Gymnasium'a gönderilirken Türk kökenlilerden sadece %10 civarında Gymnasium'a gönderiliyor.

Evet, yine yapılan bilimsel araştırmalarda bu dışlama konusu bilimsel olarak da sürekli dile getiriliyor. Bunların bir örneği olan Prof. Gomolla ve Prof. Radtke'nin Bielefeld kentinde 90'lı yıllarda yaptıkları bir araştırmada bu tekrar dile getiriliyor. Bu ayrımcılığın en canlı örneğini de Prof. Ahmet Toprak teşkil ediyor. Bu vikipedi ansiklopedisinden aldığım bir alıntı. Buna göre, ilkokulu Türkiye'de bitiren Ahmet Toprak, burada Almanya'da Köln'de Hauptschule'ye devam etmek zorunda kalıyor ve ne sınıf öğretmenleri ne de babası onun okuyacağına inanmıyorlar ve sonuçta Ahmet Toprak Türkiye'ye dönüyor, orada yükseköğrenim yapıyor ve buraya geliyor, tekrar yükseköğrenimini yapıyor ve doktorasını yapıyor. Şimdi Dortmund'daki bir yüksekokulda profesör. Yani keşke bütün öğrenciler, bütün gençler bu azme bu dirence sahip olsa, fakat bunu her çocukta beklemek de tabi ki yanlış.

Şimdi kısaca bu çözüm beklentilerini dile getirmek istiyorum. Evet, peki... Hemen bitirmek istiyorum. En son bu kapsayıcılık bölümüne, tekrar bu güncel tartışmaya getirmek istiyorum işi. Benim beklentim, bu gerçi engelli öğrencilerin normal okullara kabullüyle ilgili bir yaklaşım; fakat işin aslına bakıldığında bütün öğrencilere yönelik, her türlü zorluğa yönelik, her türlü çeşitliliğe yönelik bir şey. Bu bağlamda bir çözüm getirilmesini istiyorum. Bu bağlamda çalışan birçok grup var. Örneğin Duisburg-Essen Üniversitesi Türkçe Bölümü öğrencileri "Die Gaste" dergisi etrafında sürekli bu haksızlığı gündemde tutan sempozyumlar düzenliyor ve "DieGaste"de bu sürekli yayınlanıyor. Aynı şekilde sivil toplum örgütleri, biraz sonra Dr. Ali Sak Bey bu konuya değinecek, veli dernekleri bu konuyu sürekli gündemde tutuyorlar. Bir ümidim de, yeni kurulan Başbakanlık Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın bu konuya değineceği ve bunun Almanya kamuoyundaki baskıyı biraz daha artıracaklarını düşünüyorum. Ümit ederim bunlar, bir sonuç verebilir. Teşekkür ederim.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Dr. Ali SAK

Alman Eğitim Sisteminde Fırsat Eşitliği ve Çok Kültürlülük

Giriş:

Göçmen çocuklarının ve bilhassa biz Türklerin Alman eğitim sistemindeki başarısızlıkları bilinen bir gerçektir. Bu sistem bilindiği gibi genelde 4 yıl olan ilköğretim sonrasında öğrencileri yetenek ve birikimlerine göre ayıran, çok yönlü seçim ve imkanlar sunan bir yapıya sahiptir. Başarılı ve üniversite eğitimi görebilecek, toplumun üst katmanlarını oluşturabilecek öğrenciler, okul idaresi ve öğretmenler tarafından "Gymnasium" diye adlandırılan liselere yönlendirilir. Orta durumda başarılı olup memur, tekniker gibi mesleklere yatkın olanlar ve ileride toplumun orta sınıfını oluşturabilecek öğrenciler ise "Realschule" diye adlandırılan ortaokullara yönlendirilir. Buna karşılık daha az başarılı ve genelde ara hizmet işlerini üstlenebilecek ve toplumun işçi sınıfını oluşturabilecek öğrenciler ise "Hauptschule" diye adlandırılan ortaokullara yönlendirilir. Her ne kadar adı geçen okullar arasında yatay geçişler mümkün olsa da, pratikte bu geçiş süreci daha çok yukarıdan aşağıya doğru işlemektedir. Bunların dışında "Sonderschule" veya "Förderschule" denen ve genelde öğrenme sorunu olan öğrencilerin gittiği özel okul tipi vardır ki, bu okullardan yukarı doğru çıkmak neredeyse imkansızdır.

Genel durum:

Alman okul sistemindeki bu yapıyı göz önüne alarak ve Almanya'nın en yoğun nüfuslu eyaleti olan Kuzey Ren Vestfalya'da (KRV) Alman, göçmen kökenli ve Türk çocukların 2009/2010 eğitim yılında Gymnasium'a gitme oranına bakarsak başarısızlığın resmini çizmiş oluruz. Almanların Gymnasium'lara gitme oranı %32,6 iken bu oran göçmenlerin genelinde %14,4'dür. Almanya'daki göçmen topluluğunu 1960'larda işçilik anlaşmasıyla göç eden değişik milletlere açar ve onların Gymnasium'a gitme oranlarına bakacak olursak eğer, arada büyük bir farkın bulunduğunu da göz ardı edemeyiz. Bu oran Türklerde %5,7 iken, İtalyanlarda %7,7, Portekizlerde %11,3, İspanyollarda %12,7 ve Yunanlılarda %14,5 tir. Türk çocuklarının başarısızlığı okul sonrasında da devam etmektedir. Türk çocukların okuldan diplomasız ayrılma oranı ve okul sonrası meslek hayatında iş bulma şansları Almanlara nazaran 2-3 katı daha kötüdür.

Başarısızlığın nedenleri:

Alman toplumunda yaygın olan bir görüşe göre değişik göçmen gruplarının başarı farkı, kökene bağlı farklı sosyo-kültürel eğitim ve performans anlayışına bağlıdır. İspanyol, Portekiz ve Yunanlı ailelerin geçmiş dönemlerde çocuklarının eğitimine çok daha faz-

la önem verdikleri görülür. Bu nedenle onların, her şeyden önce, siyasi ve dini eğilimlerden arındırılmış eğitim ağırlıklı veli dernekleri kurarak, Alman eğitim sistemine çok daha önceden adapte oldukları ve haklarının bilincine vardıkları bilinen bir gerçektir. Fakat göçmen velilerin tüm çabalarına rağmen, en başarılı işçi kökenli göçmen gruplarının bile, eğitimdeki başarı oranında Almanlara nazaran üç kat geride kaldıkları da bir gerçektir.

Tüm çabalara rağmen göçmenlerin eğitimdeki başarısızlığının sürmesi, sadece kişilerin sosyo-kültürel farklılıklardan değil, aynı zamanda sosyo-ekonomik sorunlar ve eğitim sistemindeki yanlış yönlendirme ve uygulamalardır. Bu nedenledir ki Almanya OECD ülkeleri arasında, eğitimde ayrımcılığı sosyo-ekonomik bağli olarak en yoğun bir şekilde yansıtan ülkeler arasındadır (1). Alman eğitim sisteminin kişilerin sosyo-ekonomik durumlarına göre aşırı kısıtlayıcı özelliği sadece göçmenler için değil, aynı zamanda Alman toplumunun alt sosyal katmanlarını da belirgin bir şekilde etkilemektedir. Alman Üniversiteler Kurumu'nun (Deutsches Studentenwerk) 2004 verilerine göre, akademik kökenli ailelerin çocuklarının %83'ü üniversiteye giderken bu oran işçi kesiminin çocuklarında sadece %18'de kalmaktadır. Her ne kadar Almanya'da eğitim sistemi parasız olsa da, yapısı gereği sınıfsal ayrışımı pekiştirmekte ve bu nedenle de eleyici etkinliğini korumaktadır. Bu bağlamda yapılan bilimsel araştırmalar, göçmen kökenli çocukların hem ilköğretimden orta öğretime (Prof. Dr. Klaus Klemm, Duisburg-Essen Üniversitesi), hem de ortaokuldan meslek hayatına geçiş sürecinde (Prof. Dr. Ursula Boos-Nünning, Duisburg-Essen Üniversitesi) şans eşitliğinin olmadığını göstermektedir (2, 3). Almanya'da şans eşitliği anayasal bir hak olmakla beraber, bilhassa göçmenlere karşı bilinçli veya bilinçsiz uygulanan bu şans eşitsizliğini Prof. Klemm şu şekilde vurgulamaktadır: **"Bu ayrımcılık, mevcut anayasal hakların çok gerisinde kalmaktadır"**. Bir

başka görüşe göre (Prof. Dr. Christiane Bender, Helmut Schmidt Üniversitesi Hamburg) eğitim sorunlu veya özürlü çocukların gittiği okullardaki göçmen çocuklarının oranı, gerekenin çok üzerindedir. Göçmenlerin topluma uyumu için kilit noktada bulunan okullardaki bu ayrımcılık, çocukların sosyo-ahlaki ve mesleki biyografilerini olumsuz etkilemektedir (4).

Çözüm yolları:

Bu ayrımcılıktan nasıl kurtulunur, şans eşitliği nasıl sağlanır ve böylece Türk çocuklarının eğitim düzeyleri nasıl yükseltilir? Bunları gerçekleştirebilmek için her şeyden önce bizlerin, çok daha fazla eğitime katkı sağlamamız, çocuklarımızın gelecekte başarılı olabilmeleri için, eğitimin ön planda olması gerektiğinin bilincine varmamız gerekmektedir. Zira giderek artan globalleşmeyle birlikte, çok kültürlülük ve çok dilliliğin önemi de kuşkusuz giderek artacaktır. Bunun dışında eğitim sisteminde ve toplumsal anlayışta, köklü değişikliklere gidilmesi de şarttır. Bunlardan bir kaçını sayacak olursak: Birincisi, Alman toplumunun ve siyasilerinin, artık şu gerçeği görmeleri ve benimsmeleri gerekiyor: Homojen dil ve kültür anlayışı ısrarından artık vazgeçerek, çok kültürlülüğün ve çok dilliliğin (sadece ingilizce, fransızca, ispanyolca değil) bir avantaj olduğunun benimsenmesi gerekiyor. İkincisi, öğrencilere kişisel desteğin önemi benimsenmeli ve bu bağlamda eğitim sistemi, esnek olup kişisel desteği karşılayabilecek durumda olmalı. Üçüncüsü, eğitim sistemine yapılan devlet desteği sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklara göre yeniden ayarlanmalı. Örneğin işçi ve göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerdeki okullara özel destek (daha az öğrenci grubu, daha çok öğretmen, ek sosyal danışmanların istihdamı, dil gelişim uzmanlarının istihdamı, ek eğitim araç ve gereçleri) sağlanmalıdır. Sonuç olarak şunu diyebiliriz: **Eğitim sisteminde fırsat eşitliği herkese eşit davranarak değil, fırsatlar eşitlenerek sağlanır.**

Kaynaklar:

Klieme Eckhard et al. (2010). PISA 2009. Bilanz nach einem Jahrzehnt.

http://pisa.dipf.de/de/de/pisa-2009/ergebnisberichte/PISA_2009_Bilanz_nach_einem_Jahrzehnt.pdf

Boos-Nünning Ursula (2006). Berufliche Bildung von Migranten und Migrantinnen.

http://www.bibb.de/dokumente/pdf/a21__Boos-Nuenning_Migranten.pdf

Klemm Klaus 2007. Ethnische und Soziale Herkunft: entscheidend für Schulerfolg? <http://library.fes.de/pdf-files/asfo/04689.pdf>

Bender Christiane. (2008) Integration der Migranten. http://www.hsu-hh.de/bender/index_6UEZKNs0CQw---S6IJ.html

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Prof. Dr. Hawva ENGİN

Ben çok kültürlülükten ziyade, müsaade ederse-
niz, eğitim sosyolojisi üzerine çok kısa konuşmak
istiyorum. Bir metin de hazırlamadım. Prova konu-
mundayım. Çünkü o kadar çok sunum gördünüz ki,
böyle değerli sunumlardan sonra rekabete girmek
istemedim. Serbest konuşmak istiyorum müsaade
ederseniz. Söyleyeceklerim bundan önceki sunum-
larla örtüşüyor. Öyle zannediyorum ki, sizin için de
tablo artık güzel bir çerçeve aldı ve resim ortaya çı-
kıyor.

Şimdi ben, önceki konuşmacılar kadar karamsar de-
ğilim. Tabii bu perspektife bağlı. Nereden bakıyorsu-
nuz? Şimdi 70'li yıllarda ya da 60'lı yılların sonunda
Türk kökenli çocukların eğitim durumuna baktığınız
ve bugünle karşılaştırdığınız zaman rakamları, bir ba-
şarı var. Bunu görmemiz lazım. Yani okulu % 50 dip-
lomasız terk eden bir zümreden söz etmiyoruz. Siz
rakamları verdiniz. Bunu % 10'un altına indirebildik.
Ben, öyle bir zamanda büyüdüm ki, bu rakam % 25'ti,
okulu diplomasız terk eden. Yani 10-15 yıl içinde, de-
mek ki, biraz yolu yarılatabilmişiz. Bu tabii ki, sizin yar-
dımlarınızla da oluyor. Onu da görmemiz gerekiyor.
Umudumuz bunun, önümüzdeki 10-15 yıl içerisinde

daha, en azından yarılanması ve azaltılması.

Şimdi biraz geçmişe bakarak, geleceğe bakmak isti-
yorum ve biraz da olaya sosyolojik boyuttan bakmak
istiyorum: O anlamda Türkler kendi içlerinde grup
olarak karşılaştırıldıkları zaman, bu 50 yılı bir başarı
olarak görebiliriz. Eyaletler bazında farklı olmasına
rağmen, bazı eyaletlerimizde % 20'ye varan «Abitur»
alan öğrenci rakamlarıyla karşılaşıyoruz ki, bu son
derece sevindirici. Ancak, doğal değil. Başka grup-
larla kıyasladığımız zaman durum değişiyor. Onu da
zikrettiniz, gördük. Benim için önemli olan bunun
üzerinde düşünmek. Yani başkaları başardı, biz ni-
çin başaramadık? Daha ziyade yeni deyimler «good
practise», neyi değiştirebiliriz ve bize birtakım şeyler
fikir verebilir mi?

Şimdi Almanya'da hukuki bazda konuştuğunuz
zaman «Chancengleichheit» derken yani «fırsat
eşitliği»nden söz ederken evet bu var; yani hu-
kuki boyutta var. Bunu kabul etmemiz gerekiyor.
Almanya'da hiç kimse hukuki bazda hiçbir yerden
dışlanmıyor. Bu anayasanın birinci maddesidir, bunu
unutuyoruz, bunu söylememiz gerekiyor. Yani yasalar
bize o izni veriyor. Göçmenlere de eşit haklar ve kul-

lanma yetkisi de veriyor. Ha... Biz kullanabiliyor muyuz ve pratik aynı şekilde işliyor mu? İşte fırtınaların koptuğu nokta da bu. Bunun üzerinde konuşmamız gerekiyor. Sizin rakamlarla gösterdiğiniz gibi pratikte farklı uygulamalar var. Bunu görmek gerekiyor. Alman eğitim sisteminin yapısından - bunu da detaylı bir şekilde gördük - kaynaklıdır bu.

Şunu unutuyoruz: Alman eğitim sistemi... Söylemler getirdiğimiz ya da istekler getirdiğimiz zaman şöyle değişsin böyle değişsin, ben o konuda o kadar optimist bir insan değilim. Diyorum ki, bu en az bir 15-20 yılımızı alır. Sebebi de çok basit: Alman eğitim sistemi, kanaatimce, sosyolojik olarak baktığınız zaman 1820'li yıllara dayanıyor. Bakın dört politik sistem geçirmiş. Kraliyet dönemini aşmış, Weimar Cumhuriyeti'ni aşmış, Hitler faşizmini aşmış ve günümüzde Cumhuriyete gelmiş. Sistem değişmeden kendini devam ettirebilmiş. Bunu başaran başka bir ülke görmek isterim ben. Az ülke, az örnek vardır. Yani Alman eğitim sistemi kurumları çok istikrarlılık gösteriyor. Maalesef diyeceğim. Çünkü "selektif", ayrımcı bir yapıya sahip. Bunun kaynağında da yine kanaatimce şu yatıyor kanaatimce - onu da Türkler olarak çok geç fark ettik -: Okul, bir ayağı; ikinci ayak da aile. Bu Türkiye'de farklı, İtalya'da farklı, Fransa'da farklı... Çocuk okula gidiyor. Bütün talim ve terbiye dediğimiz şeyi okulda görüyor. Almanya'da böyle değil!

Siz de, Hakan Bey, çok güzel gösterdiniz. Velilerden birtakım talepler var. Veliler bu talepleri yerine getirmekle mükellef. Ev ödevlerinden başka, ek öğretmen tutmaktan, dersleri kontrol etmekten... Sonuçta siz bir asistan öğretmensinizdir ve okul sizden sürekli öğretmenlerle, yönetimle iletişim içinde olmanızı bekler. Eğer olmuyorsanız sizi dışlar. Bunlar der, «çocuklarının eğitime ilgisizdir». Bu bir.

İkincisi de, siz biraz amiyane tabirle tarif ettiniz: "parayı veren, düdüğü çalar", diye. Şu şekilde, parası olan çocuğuna en iyi alt yapıyı hazırlıyor, çerçeveyi hazırlıyor. Fırsat eşitliği burada düğümleniyor. Şimdi maddi durumu kötü olanlar, bu imkânları sunamıyor. Türklerin şanssızlığı bu. Üst üste geldiği zaman, Türk ailelerinin % 75'i sosyo-ekonomik en alt gelir grubundan geliyor. İnsanlar çocuklarına belirli imkânları sunamıyorlar. Okulda vermediği zaman, çocuklar başarısızlığa sürükleniyor. Sosyolojik olarak baktığınız zaman

bu bir açıklama olabilir, diye düşünüyorum.

Şimdi buna rağmen bunu başarmış bir grup var, İspanyollar. Sürekli söylüyorum. Aynı şartlarda Almanya'ya gelmişler. Velilerin eğitim durumu aynı; düşük. Sosyo-ekonomik alt grupta olmuşlar; ama ne Allah'ın hikmetiyse, İspanyollar kısa sürede başarıyı yakalayabiliyorlar, kısa sürede Almanlara yaklaşıbiliyorlar. Hani diyeceksiniz onların sayıları, rakamları düşüktür. Doğrudur; ama olayın özüne baktığınız zaman niçin başarılı oluyorlar? İki şey öne çıkıyor: Birincisi İspanyolların bir şansı var: Geldikleri eyaletlerde Katolik Klisesi'nin kurumlarından yararlanıyorlar. Aile danışma merkezlerinden, ev ödevleri verme merkezlerinden azami bir şekilde yararlanıyorlar, bu bir. Yeniden bir kurum oluşturmak derdine girmiyorlar, o hizmeti alabiliyorlar, Katolik oldukları için. İkincisi de, buradan yola çıkarak, İspanyollar 70'li yıllarda bir karar veriyorlar. Bunu tarihi belgelerden de okuyabilirsiniz. Biz diyorlar, «Buraya geldik, göçmeniz. Uzun bir süre de kalacağız, belki gitmeyeceğiz ve göçmen olarak başarılı olmamız için ne gerekli?» Eğitim, eğitime yatırım. Ve ne yapıyorlar? Velileri örgütlüyorlar. Sizin verdiğiniz rakamlar çok düşündürücü. Mesela bir rakam var:

İspanyol Milli Dernekleri Federasyonu'nu kuruyorlar 70'li yıllarda. 1983 yılında velilerin % 50'sine ulaşmışlar. Düşünebiliyor musunuz, % 50'sine ulaşmış, sadece bilgilendirme değil, onları eğitmişler. Okul sistemi üzerine yüklenirmişler. Yani hakkını nasıl arayabilirdi diye fikir vermişler, yol göstermişler. Bizim, bu arayı hızlı bir şekilde kapatmamız gerekiyor. Yani veli anajmanı dediğimiz velilerle çalışmak dediğimiz konu.

Şimdi geleceğe baktığımız zaman ne yapılması gerekiyor? Sosyolojik açıdan üç önemi var. Birincisi, veli çalışmaları hızlandırılmalı; ama herhangi bir şekilde değil. Özellikle genç anneler. Bizim büyük kırılma noktamız... Çünkü % 50'si Türkiye'den geliyor, evlenme yoluyla ve Alman eğitim sistemini tanımıyor dolayısıyla... Geldikleri zaman, en kısa zamanda eğitim sisteminin nasıl işlediğini bilmeleri gerekiyor. Ve bu anneler, okul öncesi eğitimle ilgili pek haşır neşir değiller. Bu ikinci husus.

İki sunum da şunu ortaya koydu: Esasında Türk kökenli çocuklar eğitim sistemine, okul sistemine 1-0

geride başlıyorlar. Çünkü okul öncesi eğitim çok zayıf kalıyor ailelerde. Burada bir şeylerin kesinlikle kısa sürede yapılması gerekiyor. Dil boyutunda yapılması gerekir, iki dillilik, motorik gelişim. Mesela; çocuklar geliyor, 6 yaşında okula başlayacak, kalem tutamıyor. Makasla hiçbir şey kesemiyor. Yapıştırıramıyor. Giriş testlerinde bunlar tespit ediliyor ve diyorlar ki, bu çocuk daha okula hazır değil, "geri". Ki bunlar, çok kısa bir sürede anneler bilgili, bilinçli olsa, giderilemeyecek şeyler değil; bunlar, zekâyla hiç alakalı şeyler değil. Okul öncesi eğitimin kesinlikle verilmesi gerekiyor.

Üçüncüsü de, "çok kültürlülük", "çok dillilik". Bunların, normalite olarak okul hayatına girmesi gerekiyor, müfredat programlarına girmesi gerekiyor. Bu bağlamda, arkadan yetişen, göçmen kökenli, iki dilli öğretmen adaylarından çok umutluyum. Geldiğim

eyalet; ki, bakıyorsunuz rakamlarda en arkalardayız negatif olarak, Baden-Württemberg ve muazzam bir göçmen öğretmen patlaması var. Ben, öğretmen yetiştiren bir üniversiteden geliyorum. Bundan 10 yıl önce rakamlar 0,1 iken şu anda 10'ları buluyoruz. % 10'u öğretmenlerin göçmen kökenli, orada muazzam bir potansiyel var. Bu potansiyeli yönlendirmemiz gerekiyor.

Toparlıyorum: Veliler, özellikle anneler, okul öncesi eğitim, kreş eğitimi, çocukları kreşe göndermek, iki dillilik, Türkçeyi çok iyi öğretmek. Bunu özellikle açtım, ki bu da kendi başına bir konu olabilir, Türkçeyi çok iyi öğretmek! Bizim çocuklarımızın Türkçesi de çok zayıf, sadece Almancası değil. Üçüncüsü de eğitim personelinin yani öğretmenlerin vasıflı olması ve çok kültürlü, çok dilli topluma hazırlanması diyorum. Teşekkür ediyorum.

İş Hayatında Yeni Yönelimler

Nurettin CANİKLİ

Suat BAKIR

Ömer SAĞLAM

Şevki KARASU

Yrd. Doç. Dr. Osman SİRKECİ

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Nurettin CANIKLI

Öncelikle hepinizi saygıyla selamlıyorum, programımıza hoş geldiniz. Az önce ifade edildiği gibi oturum başlığı “İş Hayatında Yeni Yönelimler”. Sizin de takip ettiğiniz üzere muhtemelen birkaç gündür yoğun bir şekilde konu tartışılıyor. Bütün boyutlarıyla, tüm yönleriyle irdelenmeye, izleyiciler bilgilendirilmeye ve özellikle kamuoyunun dikkati çekilmeye çalışılıyor. Bu anlamda çalışmaların katkı sağlayıcı olduğuna ben yürekten inanıyorum. Özellikle tabi burada temel hedef, hem Türkiye’de ilgili tüm kesimlerin ve tarafların aynı şekilde Almanya’da dikkatinin çekilmesi hem de bu konuya daha çok yoğunlaşmalarının sağlanması. Daha çok akademik çerçevede kişilerin ilgi alanına girmesinin sağlanması, değerlendirilmesi ve tartışılması gerekir. Neden? Çünkü sorun olduğu kesin ve tartışmasız. Birçok boyutuyla birçok yönüyle sorun var ve sorunun muhatabı olan kesim çok büyük. Yani yaklaşık üç milyona yakın insanı ilgilendiriyor. Dolaylı olarak çok daha fazla milyonlarla bağlantılı bir sorun. Toplumsal bir sorun olduğu gibi global olarak tanımlayabileceğimiz nitelikte bir sorun. Dolayısıyla daha çok ilgilenilmesi gerekiyor. Doğru çözümlerin bulunabilmesi için, minimum sıkıntıyla, problemle bu sürecin atlatılabilmesi için daha çok

insanın kafa yorması gerekiyor. Daha çok hükümet yetkililerinin hem Türkiye tarafında hem Almanya tarafında daha çok kafa yorması gerekiyor, daha çok zaman ayrılması gerekiyor, belki daha çok kaynak ayrılması gerekiyor. Ama bütün bunların olabilmesi için hiç kuşkusuz üreten beyinlerin kanalizasyon olması gerekiyor. Üreten beyinlerin bu konuyu daha çok düşünmesi ve düşüncelerini kanaatlerini sistematik ve ikna edici bir tarzda ilgililerin dikkatine sunmaları gerekiyor.

Sorunun temel nedenlerinden biri 1960’lı yıllarda göçün geçici olarak görülmesidir. Geçici olarak görüldüğü için, kalıcı olması halinde ortaya çıkması muhtemel hususlar, problemler, gelişmeler dikkate alınarak bir organizasyon yapılmadı. Eğer belki baştan bu şekilde olacağı tahmin edilebilmiş olsaydı ona yönelik olarak tedbirler alınabilmiş olsaydı, önceden bir kısım çözümler ortaya konulabilmiş olsaydı, belki bugün yaşanan sorunlar daha aşağı seviyelerde olurdu. Ama sonuç itibarıyla ortada büyük bir sorun var.

Tabi bana göre sorunun temel nedeni; “uyum” kavramı ile “asimilasyon” kavramı arasındaki hassas çizgidir.

Esas itibariyle baktığımızda bütün sorunun kaynağı budur. Türkiye Hükümetlerinin yaklaşımı açısından bakıldığında da Alman Hükümetleri politikacılarının, hatta Alman halkının yaklaşımlarına baktığımızda temel neden budur. Yani taraflar arasında da bu iki talep konusunda da ihtilaf söz konusudur. Şunda herkes ittifak halinde ki burada yaşayan Türklerin bu topluma uyum sağlamaları gerekiyor ve intibak etmeleri gerekiyor. Sosyal, siyasi ve iktisadi bütün olaylara aktif olarak katılması, katkı sağlaması ve katkı alması gerekiyor. Bundan yana en ufak bir problem yok. Bu da uyum kavramıyla, uyumlaştırma kavramıyla tanımlanıyor, Yani uyum olması gerekir, intibak olması gerekir. Bunlarda herhangi bir sorun yok. Sorun; "intibak" nedir? "Uyum" nedir? Nerede başlar? Nerede biter? Örnek olarak söylüyorum: Türkçe derslerinin zorunlu hale getirilmesi ya da gönüllü olarak, yani çok ciddi bir şekilde üzerinde durmadan yürütülmesi mi? Hangisi uyum tanımı içerisine girer. Ya da başka ifadeyle, bu insanların kendilerine ait tüm özellikleri bir tarafa bırakarak, topluma katılmaları mıdır uyum? Bu gerçekleşmeden de bu intibak sağlanabilir mi? Ya da hangi durumda bu tanım asimilasyon kavramının dışına çıkar? Mesela bir Alman Politikacının dediği gibi, "Türk olarak kalmakta ısrar edilmemesi gerekir" gibi. Tam cümleyi hatırlayamıyorum, ama bu minvalde bir açıklaması, ifadesi vardı. Şimdi ne demek bu? Yani bu elbette inancı içeriyor, kültürü içeriyor, dili içeriyor. O zaman o kavramın içinde olunması için bütün bunların tamamının bırakılması gerekir. Ya da onun, o politikacının anladığı bir kısmının, dilin mi bırakılması, inancın mı bırakılması, kültürün mü bırakılması, neyin bırakılması gerekiyor bu tanıma girmek için. Burada sıkıntı var. Yani bu kolay çözülebilecek bir problem gibi de gözüküyor, doğal olarak bizim talebimiz; biraz önce ifade etmeye çalıştığım gibi, intibak tamam, uyum mutlaka olmalı. Toplumsal katmanlar arasında çok ciddi anlamda bir ikili ya da üçlü bir yapı söz konusu olabilir ki bunun kabul edilebilmesi mümkün değil. Elbette bu toplumu bu konuda anlayışla karşılamak gerekir. Ama bu yapılırken de birkaç kuşak sonra, üç beş kuşak sonra, eğer kendi geçmişlerinden kendi değerlerinden uzaklaşıyorlarsa, onu da bizim kabul etmemiz mümkün değil. O zaman da gerçek anlamda bir asimilasyon durumuyla karşı karşıya kalırız.

Asimilasyonun hızlı ya da yavaş olmasının çok fazla önemi yoktur. Yani eğer on yılla yüz yıl arasında, sonuç itibariyle bu dediğimiz özellikler ortadan kalkıyorsa o da asimilasyon tanımı içerisindedir. Mutlaka kısa vadede olması gerekmez. Hatta çok daha uzun vadeler için aynı tanımı yapmak mümkün. Bu konuşmalarla en azından hükümetimizin ve bizim düşüncelerimizin, bu konudaki insani ipuçları sanırım ortaya çıkmıştır. Yani değerlerimizi koruyacağız, değerlerimizi korumamız gerekir. Bu değerler ne içeriyorsa, bunların ayrıntılarına girmeye gerek yok. Belki çok daha farklı bir platform konusu olabilir alt başlıkları. Ama değer kavramı içerisine yani Türk deyin, Türkiyeli deyin, ne dersiniz deyin, nasıl tanımlarsanız tanımlayın. Bugün o tanım içerisine ne giriyorsa ya da "böyle bir kişinin bu şekilde tanımlanabilmesi için neler olması gerekir?" sorusunun cevabı ne ise, bunların korunması gerekir olabildiği ölçüde. Bütün düzenlemelerin de yapılacak olan tüm çalışmaların da buna katkı sağlayıcı olması gerekir. Bunu dikkate alacak şekilde dizayn edilmesi ve ortaya konulması gerekir. Bizim talebimiz budur ama bu açıdan bakıldığında Alman Hükümetlerinin de buna çok yatkın ve paralel bir uygulamanın içerisinde olduğunu söylemek mümkün değil. Birçok açıdan birçok normdan, mesela en basit örneği buradaki insanların Türkçe eğitim talebi var, hakları var, hem hakları var hem talebi var. Evrensel bir talepleri var. Ama Türkiye'den gelen Türkçe öğretmenlerinin vize problemi dahi bazen bir dönem kaybı olmasına neden olmaktadır. Hatta çoğu zaman basit bir olay bakın, yani Alman Hükümetlerinden, Alman tarafından bu Türkiye'den görevlendirilen, tamamen Türkiye tarafından finanse edilerek gönderilen öğretmenler için talep edilen vizelerin alınması dahi çok uzun zaman alabilmektedir. Çok basit bir konudur ama önemlidir ve geç geldiği için de dersler boş kalmakta ve öğrenciler Türkçe eğitimini belirli bir süre alamamaktadır. Yani düşünün burada bu örnekleri çoğaltmak mümkün. Yaklaşımı ortaya koymak açısından bir örnek vermek istedim sadece.

60 yıl önce, 50 yıl önce, 40 yıl önce şartlar bugünkünden çok daha farklıydı. Yani o zaman mecburiyetten, zorunluluktan vatandaşlarımız Türkiye'den buraya geldiler. Şu anda yaklaşık üç milyon insan var ve gerçekten de Türkiye ekonomisine çok büyük katkı

sağladı. 1980 yılında Türkiye'nin ihracatı bir milyar dolarken işçi döviz geliri beş milyar dolar civarındaydı. Yani Türk Milleti, Türkiye Cumhuriyeti Devleti olarak bu insanlara çok şey borçluyuz, bunu hiçbir zaman unutmuyoruz. Her zaman takdir ediyoruz ve tarihi olma özelliği de kayda geçmiştir. Uzun yıllar ihracatımız kadar döviz geliri oldu. Türkiye'nin dış finansmanını işçi dövizleri ile buradan gelen paralar ile karşıladık.

Şimdi tabi son yaşanan gelişmeler ve bence altının çizilmesi gereken husus: Tersine dönüş. Yani Almanya'dan Türkiye'ye göçün hızlanması. Bu olgu son yıllarda Türkiye'nin ve Almanya'nın gündemine girdi. Türkiye ekonomisi elbette alt yapı olmadığı takdirde yani ekonomi değil sadece, tüm anlamıyla bu potansiyel oluşturulmazsa göçün tersine dönmesi mümkün değil. Bu oluştuğu için gerçekten şu anda Almanya'dan ve birçok ülkeden 50 yıl önce başlayan göç geriye dönüşe yönelik. Tabi şu andaki geriye dönüş çok mütevazı ölçülerde ama sosyal olayların tersine dönmesi zaman alır. Çok önemli gelişmelerin olması gerekir ki böyle kitlesel bir dönüşüm olsun ya da dönüşüm kitlesel olarak kitleler

üzerinde bir etkiye sahip olsun. Bu tabi politikaları etkileyecek. Politikaları etkileyecek ve biraz önce tartıştığımız birçok sorunun ortadan kaldırılmasına katkı sağlayacak. Çok ayrıntıya girmeyeceğim ama sahip olduğunuz imkân, kapasite, güç, ülke olarak her şeyi etkiliyor. Yani uluslararası ilişkiler de dâhil olmak üzere en basit ifade ile her alandaki pazarlık gücünüzü, kuvvetinizi artırıyor. Tabi ekonomik gücü, siyasi gücü içerde ve dışarıda bütün yönleriyle değerlendirmek gerekir. Türkiye'deki sağlık sistemindeki gelişmeler, eğitim sistemindeki, ekonomideki, bütün alanlarda topyekûn olarak kastettiğimiz bütün bu gelişmeler her alanda her şeyi değiştirmektedir. Yani bir ihracatçımızın İngiltere'ye ya da başka bir ülkeye gittiği zamanki karşılaştığı tavır dahi etkileyebiliyor ki, devletlerarası ilişkilerde çok daha etkin bir faktördür. Şu hükümlerle bitirmek istiyorum: Elli milyon dolar borç para bulmak için onur kırıcı tavizler vermek zorunda kalan yönetimler ile -bir tespit olarak ortaya koymaya çalışıyorum- bugün her yıl devlet ve özel sektörü ile bir milyar dolar dünyaya yardım yapan bir ülkenin ağırlığı, pazarlık gücü, istediğini alabilme kapasitesi elbette farklıdır.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Suat BAKIR

Rekabette Uyum – Uyumda Rekabet

Değerli izleyiciler, değerli katılımcılar.

Bir sempozyumun son gününün son oturumunda konuşmak iki riski vardır: ya tüm sempozyumun konularını toparlıyor, yada konuşulanları tekrarlıyor gibi algılanma riski. Toparlamak haddimize değil, tekrarlamak ile de canınızı sıkmak istemem. Bakalım ben ve oturum arkadaşlarım size ilginç gelecek yeni fikir ve tespitler sunabilecekmiyiz.

Dün açılış filminde de gördünüz. 1961’de göç tarihinin çalışkan, disiplinli ve sağlıklı insanlarla başladığını biliyorsunuz. Türkiye’de İşçi Bulma Kurumu sağlık kontrolünden geçen insanların eline bir broşür vermişlerdi: *“İşçi Olarak Almanya’ya Nasıl Gidilir ve Federal Almanya’da Yaşama Şartları”*

Çalışkan olun, bilmediklerinizi öğrenin, kurallara mutlaka uyun, işe zamanında gelin, zamanında çıkın, hasta olmayın, sakın rapor yazdırmayın.

Bu dar ve genel bilgilerle donatılmış işçilerimiz Almanya macerasına atılmışlardı. Kentlerdeki gibi şımarmamış, disiplinin kolay sağlanacak Anadolu evlatları seçilmişti. Çalışkan, disiplinli, sağlıklı fakat az veya kalifiyesiz işçilerle başlamıştı bu göç hikayemiz.

İlk 20 yılı bu işçiler etlerini, turşularını, tarhanalarını, salçalarını yıllık tatillerinde Türkiye’den getiriyorlardı.

Yoğurtlarını kendileri mayalıyorlardı, yakın yerlerde bulunmayan beyaz ekmeklerini, buğday ekmeklerini evde kendileri yapıyorlardı veya uzun yol katederek ücra köşelerden alıyorlardı.

Altmışlı yetmişli yıllarda bu ihtiyaçlar, bu eksiklikler biliniyordu ve bu açığı kapatmak isteyen, tüccarlık, kasapçılık, fırıncılık yapmak isteyenler de vardı fakat işletme ruhsatları alamıyorlardı: pasaportlarındaki sınırlı oturma müsaadelerinde koskocaman bir mühür daha vardı: serbest meslek veya işletmeci olarak çalışması yasaktır diye.

Ne zaman ki bu mühürleri Almanya’da uzun süredir ikamet edenlere belirli şartlarda kaldırdılar, o zaman işgücü ile başlayan serüvene işveren olarak devam etmeye başladık.

Birkaç restoran, çok az market, sebze meyve pazarcılığı ve Export/İmport diye adlandırılan çay bardakları, müzik ve video kasetçiliği, seyahat acenteciliği ile başlayan, başlangıcında sadece Türk müşterilerine hitap ederek onların muhitlerinde açılan işletmelerden, şimdi tüm topluma hitap eden, perakendecilikten,

toptancılıktan, ticaretten, hizmetten üretime, sanayiye, yüksek teknolojiye yükselen bir iş dünyasından örneklerle bahsetmek istiyorum.

Örneğin 1975 yılında 100, sadece 100, 1985 yılında 22.000, 2011 yılında ise 80.000 işletmenin 36 Milyar Euro ciro ile 400.000 kişilik istihdamdan bahsedebiliyoruz.

Bir örnek sektör Döner ise 15.000 büfede 3.5 Milyar Euro ciro ile 60.000 kişi için ekmek kapısı. Dönerlerimiz örneğin Berlin'den Avrupa Birliğinin bir ucu İspanya'ya, diğer ucu Yunanistan'a ihraç ediliyor, evet, Yunanistan'a döner ihraç ediyoruz. Döner derken, Türkiye'den tat olarak ve çoğu zaman kalite olarak da çok farklı ve değerli bir ürün haline getirildi dönerimiz.

Sadece dönerde değil Avrupa'daki işadamlarımızın kalite ve tat örnekleri. Eskiden tatillerde Türkiye'ye hediye olarak çikolata götürülürdü. Türkiye'de herşeyin alması var artık, kıtlık yok, herşeyin onlarca çeşitini marketlerden alabiliyorsunuz fakat gümrük memurlarına sorun, bavullardan en çok ne çıkıyor diye: sucuk ve pastırma, zira buradaki sucuğun ve pastırmanın tadı dahi farklı, en azından öyle biliniyor, algılanıyor. Türkiye'den gelen dostlarımıza tavsiye ederim, Almanya'da dostları, akrabaları olmayanlarınız varsa, bir dahaki Almanya ziyaretinizde mutlaka döneri, sucuk ve pastırmayı deneyin (aramızda bir kaç döner üreticisi arkadaşımız var, size birkaç çeşit, yani değişik tatlarda döner sunabilirler). Döneri götüremezsiniz fakat mutlaka Türkiye'ye ailenize dostlarınıza hediye olarak götürmek isteyeceksiniz.

Evet, başlangıcında büfeci olanlar et üretimine ve döner üretimine yükseldiler, sadece Türkiye'ye gidenlere uçak bileti satan acenteler şimdi Türkiye dışına da ve Almanlara da tur operatörlüğü yapıyorlar.

Arka bahçelerde, sokak kenarlarında eski arabaları tamir edenler şimdi marka acentalığı ve hatta otomotiv sanayiine ürünleri ile katkıda bulunuyorlar. Hizmet sektöründe tercümanlık ile başlanılmıştı, yani sadece Türklere ve Türklerle Almanların arasında köprü olarak çalışmakla başlanılmıştı, şimdi ise 1800 kişilik danışmanlık şirketi işletiyorlar, Almanya'da cirit atan uluslararası dev danışmanlık şirketlerine ciddi rakip oluyorlar.

Muzik ve video kasetçiliği ile başlayan bu göçmen

Türkler şimdi üç kıtada 400 çalışanı ile bilgisayar yazılımı üretiyorlar. Branşlarında dünya liderleri olanlar da var, küresel rekabete rağmen lider olanlar. Babaları anneleri işçi olarak 3.000 kilometre uzaktan buralara gelenlerin çocukları, şimdi Pakistan, Hindistan, Tayland'da, hatta Kanada'da, Amerika'da işçi çalıştırıyorlar. Ve uzmanlar Çin'de ise oraya gidiyorlar, orada öğreniyorlar ve hatta oralardan uzman getiriyorlar.

Göçün ilk yirmi yılı saat ücreti düşük olan temizlik işçilerinin çocukları, şimdi yüzlerce Türk, Alman veya başka uyruklu çalışanı olan temizlik işletme sahipleri. İnşaat işçilerin çocukların şimdi inşaat şirketleri var ve Alman devletine veya özel sektöre tiyatrolar, fabrikalar, meskenler ve hatta siteler inşaa ediyorlar.

İlk yıllar, esnaf, tüccar, işletme tecrübesi, bilgisi, geleceği olmadığı için, muhasebeden anlamadıkları ve önemsemedikleri için vergi daireleri ile başları daima dertte idi.

Bilançolarını imkanlar dahilinde veya hatta imkanların sınırlarını çok zorlayarak kötü bonite ile kredi alamıyorlardı. Şimdi ise Türk veya Alman mali müşavirlerine danışmadan adım atmıyorlar (halen umursamayanlar zaten piyasadan çabuk siliniyorlar). Sağlam bilanço ile bankaların karşısına talep sahibi olarak değil, iyi boniteleri ile arz sahibi olarak bankacıların karşısına çıkabiliyorlar.

Piyasa araştırması yapmadan işe başlayanlar rekabetten kopuyorlardı. Kasaya, banka hesaplarına giren büyük ciroları kazanç olarak görüp esasen zararda olduğunu görmeyenler piyasadan sermayelerini kaybederek siliniyorlardı. Bu anlattıklarım ilk yirmi yılın, yani 1980'lerden 1990'ların sonlarına doğru, ilk girişimciliğimizin acemilik, tecrübe kazanma zamanı idi.

Sadece geçmişe değil, önümüze, geleceğe de bakmak istiyorum. Almanya demografik (tabiri caizse) bir facia ile karşı karşıya: nüfusu büyümüyor, yaşlıların ömürleri uzuyor. Refah seviyesini sabit tutabilmek için kalifiye iş gücü ithal etmesi gerekiyor. Bundan önce elindeki, ülke içindeki nüfusun eğitim seviyesini yükseltmesi kaçınılmaz bir zaruret. Aynı zamanda on yıllar önce kurulmuş şirket sahipleri devralacak kimse bulamıyorlar. Müşterisi, teknolojisi, herşeyi hazır şirketler Alman ekonomisinde büyük kayıp ile karşı karşıya. Türk kökenli nüfusa burada görev ve büyük bir fırsat düşüyor.

Çalışkanlık, disiplin ve dürüstlük ile, dışlanmaya direnerek fakat karamsarlıktan kaçınarak Türklere Almanya'da bence iyi bir gelecek bekliyor.

Bu sunumuma **Rekabette Uyum – Uyumda Rekabet** diye bir başlık atmıştım. Ekonomide, rekabet dünyasında zaten uyum sağlamayan, ayak uydurmayan yok olmaya mahkumdur. Burada sosyal anlamda bahsettiğimiz uyuma da atıfta bulunmuş oluyorum. İşçi kısmı da eğitimi ile uyum sağlamazsa rekabet gücü zayıf olarak iş bulamaz, sosyal yardıma muhtaç olarak da refah düzeyi zayıf kalır.

Bence rekabette, ekonomik rekabette çok iyi bir uyum sağladı Almanya'daki Türk toplumu. Ekonomideki başarılar bunu gösteriyor ve ilk yirmi yılın hataları, ikinci kuşağa tecrübe olarak yansıdı ve çok daha güçlü ve başarılı olacaklar.

Uyumda rekabette kıyaslamada sonuncu gibi gözükyor Türk toplumu fakat kıyaslama çok yanlış. Örneğin Rusya'dan, Vietnam'dan göç edenlerle kıyaslanıyoruz. Bu da çok yanlış. Bizim göçmenlerimizin büyük çoğunluğu işçi sınıfına, eğitim seviyesi ilkokuldan, taş çatlasın orta okuldan, çok azı ise lise mezunu olanlardan ibaretti. Örneğin rus göçmenlerin büyük çoğunluğu akademisyenlerden oluşuyor, tabii ki eğitimde herkese teorik olarak aynı şans mevcut sayılsa da, bir işçinin, bir ilkokul mezununun çocuğunun sosyal seviyesini birkaç basamağı birden zıplayarak yükseltmesi çok zordur.

Bu açıdan bakarsak, elde edilen başarılar, işadamlarımız ile, avukatlarımız, hekimlerimiz, hakimlerimiz, savcılarımız, mimarlarımız, sanatçılarımız, Almanca yazarlarımız ile Türklerin uyumda gayet başarılı olduklarını göreceğiz. Bu arada unutmadan Almanya genç milli takımında 8 Türk gencin oynadığını, A milli takımında Alman çocuklarının da idolu olan ve şu an 2011 dünyanın en iyi oyuncu adayı olan bir Türk çocuğu.

Evet, Türkler 50 yılda büyük başarılar elde ettiler ve bizler çoğulcu topluma, Almanlara bunu anlatmaya çalışıyoruz ve yavaş yavaş başarılı oluyoruz. Diyoruz ki sizin 50 yıl önce işçi olarak çağırdığınız, yol yordam bilmeyen, haklarını bilmeyen ve aramayan Türkler değiliz artık. Gastarbeiter, yani misafir işçi değiliz, işçiyiz, işvereniz, Profesörüz, öğrenciyiz.

Tolerans , tahamül istemiyoruz artık, kabul istiyoruz,

katılmak, pay istiyoruz. Bizler için karar vermeyin, bizlerle karar verin. Bizim hakkımızda konuşmayın bizimle konuşun. Bence iyi yol aldık ve alıyoruz.

Şimdi ise sıra Türkiye'deki imajımızı düzeltmekte. Gurbetçi değiliz. Türkiye hasretimiz burnumuzda her daim tütse de, gurbetçi edebiyatı duymak istemiyoruz. Almanya'nın eğitilmiş, başarılı olanlarımızı kaybetmek istemediği, başarısız olanlara ağırlık vermek istediği Almanya'da yaşayan Türkleriz.

Türkiye'den de kabul istiyoruz, katılmak, pay istiyoruz. Bizler için karar vermeyin, bizlerle karar verin. Bizim hakkımızda konuşmayın, bizimle konuşun. Bizi bizden iyi bilemezsiniz. Hele Almanya'yı 50 yıldır tanıyoruz, Almanya'da sadece yaşamıyoruz, Almanya'yı yaşıyoruz. Bence Türkiye'de halen yolun başındayız.

50 yıldır hep dert dinlendi, hep analizler yapıldı fakat icraata, çözümlere yaklaşılmadı. Dert arşivleri hep boş kaldı, her yıl tazelandı.

Umarım, temenni ederim ki, ilk defa sistematik ve büyük bir kadro ile sadece bizlerle ilgilenmesi için kurulan bu başkanlık, boş kalan dert arşivlerini doldurduktan sonra da bizlerle konuşur ve icraatta diğer başkanlıklarda ve bakanlıklarda başarılı olur.

Bu temennim tabii ki tüm Almanya'da yaşayan yurttaşlarımızın sorunlarının, beklentilerinin tatmini içindi. İşadamlarımız öncelikle TOBB, Ekonomi, Sanayi, Enerji bakanlıklarımız ile irtibattalar, destek beklemekte ve kısmen de almaktadırlar.

Türk Alman Ticaret ve Sanayi Odası olarak biz de buralara köprüleri kurmaktayız, sorunların Almanya olsun Türkiye olsun dile getirilmesinde hizmet vermektetiz, Türkiye'ye ve Almanya'ya çözümler için öneriler vermektetiz. Örneğin bu saatte federal içişleri bakanı ile özel bir görüşmede vize sorununda çözüm öneriyoruz.

Türkiye Almanya arasındaki sorunları kastettim tabii ki.

Bilhassa Almanya içindeki sorunlarımızı çözmek için ise teşkilatlanmamızı geliştirmek, mevcut olanları güçlendirmemiz gerekiyor. Bunu Türkiye'den bekleyemeyiz.

Bir elin nesi var, iki elin sesi var.

Teşekkür ederim

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya'da Türkler Sempozyumu

Ömer SAĞLAM

Sayın Başkan, değerli dinleyiciler hepinizi saygıyla selamlıyorum. Bu Sempozyuma katılmak için Düsseldorf'tan buraya gelirken Almanya'daki Türk'lerin sorunlarına cevap bulacağımı ümit etmiştim. Yalnız burada yapılan oturumlarda Türk'lerden söz ederken dahi Alman-Türk, Türk-Alman, göçmen kökenli, Türk göçmen kökenli vs ilginç kavramlar kullanıldığına şahit oldum ve doğrusu sorunlara yanıt bulmak bir tarafa, kafam epeyce karıştı. ATİAD olarak bizim bu konudaki tutumumuz çok net: Avrupa Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği, Alman yasalarına dayalı olarak kurulmuş bir Türk sivil toplum kuruluşudur, Türk işadamlarını ve işkadinlarını temsil eder.

Konumuz "eğitim ve iş hayatı", konumuzla bağlantılı olarak ünlü ve saygın bir Alman Sosyoloğun tanımlayla giriş yapmak istiyorum. Jürgen Habermas Alman toplumunu şöyle tanımlıyor: **Günümüzün toplumu bir bilgi toplumudur. Ekonomide insan kaynaklarının önemi maddi kaynaklara göre daha büyüktür. Eğitim insan kaynaklarının kalitesini yükseltir. Güçlü bir ekonominin temeli eğitimidir.** Bu şekilde özetlediğimiz zaman ve Türkiye'den göçün 50. yılını kutluyoruz, 50 yıl önce buraya gelen-

lere baktığımızda, babalarımıza annelerimize baktığımızda onlar daha farklı bir topluma geldiler. Onlar bir bilgi toplumuna gelmediler, 50 yıl önce gelenler bir sanayii toplumuna geldiler. Dolayısıyla son 50 yıl içerisinde büyük değişimler oldu Alman toplumunda. Bunu başta belirtmekte fayda var.

Bununla birlikte tabi iş hayatında, çalışma hayatında ihtiyaç duyulan elemanların donanımı ile ilgili olarak da -doğal olarak- değişiklikler ortaya çıktı. Bunu bu istatistikte çok iyi bir şekilde görebiliriz: yardımcı işçi olarak çalışan insanların oranı tüm çalışanlar içerisinde 1991'de %20,1 iken, bu 2010 yılında %15,7'ye gerilemiş. Diğer taraftan kalifiye elemanların oranı ufak da olsa bir artış sağladı %28'den %30'a yükseldi. Ama en önemli artışı yüksek kalifiye elemanların arasında görüyoruz, 2010'da Almanya'da çalışanların %24,1'i, -bu 1991'de bu rakam %19'daydı,- yüksek eğitim görmüş insanlardan oluşmaktadır. Bu da bize şunu gösteriyor, çalışma hayatında iş bulma konusunda şansınızın yüksek olmasını istiyorsanız eğitim seviyenizin de yüksek olması gerekmektedir.

Şimdi diğer istatistiğe bakalım: bu Kuzey Ren Vestfalya Eyaletiyle ilgili bir istatistik ama aslında bütün

Almanya için geçerli. Bu istatistiğe baktığımız zaman şunu görüyoruz; işsiz konumunda olan yabancıların %77,8'i meslek eğitimi almamış insanlardan oluşuyor. Meslek eğitimi almamak iş hayatına atılımda çok büyük bir dezavantaj, bunu buradan çok net olarak görebiliriz. Almanya'nın demografik problemleri diğer oturularda da yeterince dile getirildi. Burada sadece şunu söylemeye yetinmek istiyorum. Demografik değişim Almanya'da yaşayan Türkler için de aslında bir taraftan büyük bir şans oluşturmakta. 0-5 yaş grubuna baktığımız zaman şunu görüyoruz: bu grupta bulunan çocukların %35'i göçmen kökenli ailelerden gelmekte ve bu oranın zaman ilerledikçe daha da artacağı tahmin edilmektedir. Okul eğitim konusuna fazla girmeyeceğim çünkü daha önceki toplantılarda da değinildi. Yalnız şunu belirtmek gerekiyor, mesleki eğitime geçiş için Almanya da okul eğitimi son derece önemli. Okul eğitiminin çok iyi olması gerekiyor. Okul eğitimi iyi olmadığı için gençlerimiz Almanlara kıyasla, mesleki eğitime atılırken dezavantajlı oluyorlar ve bu konuda eksiklerin sürekli giderilmesi gerekiyor.

Bunlar iş hayatı ile bağlantılı olarak yaşadığımız sorunlarımız. Çözüm önerileri geliştirmek için ATİAD olarak bu konuda bazı çalışmalar yapmaktayız. Sadece bir örnek vermek istiyorum: Kuzey Ren Westfalya Eyaleti Çalışma Bakanlığı ile birlikte 1.5 yıl önce bir proje başlattık ve son 16 ayda Kuzey Ren Westfalya Eyaletinde 72 şehirde Başkanlığımızla birlikte 600 bilgilendirme toplantısı düzenledik gençlerimize ve velilere yönelik, meslek hazırlığı ve meslek eğitimi konularıyla ilgili olarak 6.000 gencimize ve velimize ulaştık. Yerelde ve şehirlerde örneğin cami derneklerinde, alevi kültür merkezlerinde, bir ayırım yapmaksızın bütün sivil toplum kuruluşlarının alt yapılarını kullanarak, 250 gönüllü meslek rehberi yetiştirdik ve bunlar belirli profillere göre seçildi. Bu kişiler üniversite mezunu, değişik şirketlerde üst düzey yönetici olarak çalışan, örnek teşkil eden insanlardan oluşmakta. Şimdi Alman arkadaşlarla tartıştığımızda sürekli şu söyleniyor: "Türkler ilgi göstermiyorlar, toplantı yapıyoruz gelmiyorlar. Veliler gelmiyor, gençler gelmiyor", biz buna katılmıyoruz. Bizim çalışmamız bunun tam tersini gösterdi. Yeter ki o insanların konuştuğu dili kullanalım. Bir de tabi şu önemli, onların irtibatla olduğu, onlarla sürekli görüşen bir güven

ortamı sağlamış insanlarla muhatap olmalarını sağlamak, o insanlar kanalıyla bu derneklere girip çıkan velilerimize, gençlerimize ulaşmak.

Sunumumun girişimcilik ile ilgili bölümüne geçmeden önce bir istatistiğimiz daha var, o belki ilginizi çekebilir. Bu istatistikte şunu görüyoruz: yükseköğrenim görmüş göçmenlerle yükseköğrenim görmüş Almanlar arasındaki iş bulma konusunda, iş hayatına atılma konusundaki farkı görüyoruz. Yüksek eğitim görmelerine rağmen –oturma Başkanımız da az önce söyledi- Türkiye'ye, özellikle bu kesimden büyük bir göçün olduğunu, önemli bir göçün olduğunu. Belki de bu onun nedenlerinden biri olabilir: aynı kalifikasyona sahip olmalarına rağmen iş bulma konusunda göçmen kökenli insanlar dezavantajlı durumdadır. Bunu Alman Hükümeti de artık kabul ediyor. Bununla ilgili bazı çalışmalar başlattılar. Ama tabi bu çok manidar çünkü fark neredeyse iki katı. İşsiz kalan göçmen kökenli akademisyenlerle Almanlar arasında çok ciddi bir fark.

Şimdi girişimcilikte eğitimin önemine gelmek istiyorum. Girişimciler sadece yönetimde değil, aynı zamanda personel alımı ve personel geliştirme konuları ile ilgili de önemli rol oynamaktadırlar. Bir işletmedeki elemanlar sadece üretim ve maliyet faktörleri değildir. Çalışma motivasyonunun ve becerilerinin toplamı ve bunların korunup güçlendirilmesi de personel yönetimi konularına dâhildir. İnsan sermayesi, işletmenin manevi varlığının bir parçasıdır ve uzun vadeli bir kalıcı başarının temelini oluşturmaktadır. Dolayısıyla kalifiye ve motive olmuş elemanlar bir işletmenin rekabet gücünü doğrudan etkileyebilir. Bu artık Almanya'daki çoğu işletmede –küçük ve orta ölçekli, büyük işletmelerde- anlayış haline geldi. Bunun sebeplerinden bir tanesi de tabi eğitilmiş eleman bulma konusundaki sıkıntılar. Almanya'daki Türk girişimci sayılarına gelecek olursak: geçmişte, şimdiki ve 2020 yılı projeksiyonunda şu tabloyu görüyoruz: 130.000 Türk girişimcisi, 70 Milyar Euro ciro ve 750.000 çalışan. O döneme gelindiğinde sadece Türkler istihdam edilmeyecek bu işletmelerde. Aynı zamanda daha fazla Alman veya başka uyruklu insanlar da bu şirketlerde çalışacaklar.

Türk girişimcilerine yönelik bizim ATİAD olarak yapmış olduğumuz hizmetler var. Bunu da Federal

Çalışma Bakanlığı ile yapıyoruz, Almanya genelinde yapıyoruz. 2009'da başlattık ve yerel ortaklarımızla birlikte bunlar yerel işveren dernekleri, ticaret odaları, bunlarla birlikte bilgilendirme noktaları kurduk. Almanya'nın değişik şehirlerinde Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde 40 şehirde 114 "Info-point" oluşturduk ve bu "Info-pointlar" üzerinden hem bilgilendirme toplantılarımızı yapıyoruz, hem de iki dilli hazırlamış olduğumuz,- düzenli olarak hazırlamış olduğumuz- mecmuaları yayınlıyoruz.

Toparlayacak olursak; Türk girişimciliğinin geleceği çok parlak, zaten rakamlara baktığımızda Almanya'daki Türk toplumu içerisinde en dinamik kesimi oluşturmakta Türk girişimcileri ve üniversite öğrencilerimiz. Bunun gelecekte de devam edeceğine inanıyoruz. Kaldı ki Türkiye'deki ekonomik gelişmelerin de buna çok pozitif etki yapacağını düşünüyoruz. Çünkü buradaki girişimcilerimiz de Türkiye'deki girişimcilerle aralarında bağlar oluşturuyorlar ve Türk Alman ekonomik ilişkilerinin büyümesine ciddi katkıda bulunuyorlar. İlginiz için teşekkür ediyorum.

Almanya ve Göç 50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Şevki KARASU

Sayın Başkan, değerli misafirler, biraz önce mevzusu oldu son toplantı akşamı diye, aslında ben son toplantı akşamı olarak bakmıyorum. Yani bu ilk toplantı oldu bu düzeyde bu seviyede Almanya da ve Türkiye de, Türkiye’den katılımlar çerçevesinde. İnşallah bundan sonra daha içerikli ve bu toplumdaki problemlerine daha hassas bir şekilde bu toplantılar devam eder. En azından buradaki toplum ile Türkiye’deki toplum arasındaki ilgi ve alaka hem ekonomik anlamda hem eğitim... Hemen hemen her alanda gelişmesi gerektiğine inandığımız için bu toplantıların sürekliliğini ve buradaki insanlarla toplu bir aklın toplu bir mantığın ortaya çıkmasını arzu ediyoruz. Göç’ün doğası, -iş dünyası açısından göç olarak bakmak istiyoruz- “göç olgusunun anlamı, dünyadaki yeri ve nedenleri modern dünyada göç, ülkeler arası gelişimcilik, farklılık yönleri, iş dünyasının dışı açılımı, talepleri ve göçe bakış açısı, küreselleşmenin etkileri, ekonomik çıkarların doğal sonucu olarak göç, Almanya örneğinin niteliği ve Türk işçilerinin göçü, bu arada 50. Yılına burada Berlin’de gördüğümüz Almanya’daki Türklerin ekonomi konusundaki değişim evrimleri, yani işçilerin göçmene, göçmenden yarımcıya ve işverene dönüşüm evrimleri” olarak bir

belirlemek gerekiyor.

Göç bildiğiniz gibi insan gruplarının binlerce yıldır sahip olduğu hareketliliğin doğal bir sonucudur. Değişen koşullar bir yandan toplumsal sistemleri dönüştürürken diğer yandan da insan hareketliliğinin niteliğini başka bir boyuta sürüklemiştir. Bu anlamda toplumsal sistemler ve teknolojik değişimler göçün hem niteliğini hem de niceliğini derin biçimde değiştirmiştir. “Modernizm” öncesinde göç; iklim değişiklikleri, tarımsal üretimdeki dalgalanmalar, keşifler, doğal afetler ve savaşlara bağlı olarak gerçekleşmekte idi. Sanayileşme ve teknolojik ilerleme ile birlikte ise tarımsal üretimin bağımlılığından çıkan insanoğlu, emek yoğunluklu sektörlerin bulunmuş olduğu talebini göz önüne getirmiştir. Bu çerçevede (insanlar??) sermayenin yatırım alanı olan şehirlere doğru akın etmeye başladığını görüyoruz. Sonuç olarak modernleşmenin sağladığı temellerden hareketle göç, iş dünyasının ihtiyaçlarının esas alındığı bir tarihsel eğilimi beraberinde getirmiştir. Özellikle batı dünyasında görülen bu iç göç dışarıdan gelen emek arzı ile de uyumlu bir şekilde ilerlemiştir. Sanayileşme ve teknolojik ilerlemenin oluşturduğu bu tablo

nihayet ulus devlet örgütlenmesiyle birlikte insanoğlunun hareketliliğini belli bir mecerada akmaya teşvik etmiştir. Etnik ve dini hassasiyetler üzerine kurulu bu devletler, devlet yapıları, merkezin ve otoritenin kontrol araçlarıyla birlikte emek piyasasını kontrol etmeye başlamıştır veya çalışmıştır. Bu anlamda göç modern toplumların düzenleme yapmaya çalıştığı bir alan haline almıştır. Bu düzenlemeler uluslararası hukukun ve ulus devletlerin rolü olduğu kadar, iş dünyasının taleplerini de öne çıkarmaktadır. Halen içinde bulunduğumuz modern toplumun gerçekleri gelişmiş ülkelerin emek piyasalarına olan yüksek talebi tetiklemektedir. Özetle doğal afetler tarımsal üretime bağımlılık, savaşlar ve benzeri etkenler dışında göç eden insanoğlu artık modernleşmenin ilkelere bağılı olarak hareket etmeye başlamıştır. Günümüzde Avrupa'ya ve Amerika Birleşik Devletleri'ne olan kaçak göç gerçeği de, nitelikli eleman arayan işletmelerin emek talebi de, yukarıda ifade edilen dönüşümün yansımalarının birer örnekleridir. Her iki ucu biri birine bağlayan nedenler modern toplumlar açısından adeta bir zorunluluk haline almış olan göç gerçeğinin bir uzantısıdır. Tıpkı sermaye, mal ve hizmet gibi insanlar da gelişmiş piyasalara doğru gitme arayışına girmişlerdir. Bir başka etken de iş gücünün oluşturduğu maliyet gerçeğinden hareketle açıklanabilmektedir. Bu yöneliş, iş gücü ithal etmek, ülke içerisindeki emek arzının sahip olduğu yüksek değerlerden kaynaklanmaktadır. Ücret düzeylerinin baskı oluşturduğu ve ekonomik sürdürülebilir bir büyüme ve kârlılık için ucuz iş gücüne ihtiyaç duyulur. Bu nedenle işçinin göç yoluyla elde ettiği istihdam imkânı, gelişmiş ekonominin acil ihtiyaçları ile el ele vermiştir.

Böylece modern anlamda göç olgusunu açıklayabileceğimiz 3 temel etmeni göz önünde bulundurmamız lazım. Birincisi; gelişmiş ülkelere ve yatırım alanlarına doğru gerçekleşen ve küreselleşme ile desteklenen göç. İkincisi; vasıflı ve vasıfsız eleman arasındaki farka dayalı olan göç. Üçüncüsü ise; iş gücü maliyetlerinin oluşturduğu baskı. Her üç etkene de baktığımızda temel olarak iş bölümü gerçeğini açık biçimde görebiliriz. Söz konusu noktada uzmanlaşma, ekonomik olarak çekim merkezi olan ülkeleri ve nitelik sahibi olan iş gücünün önemini ortaya koymaktadır. Özetle bu tablo, göç sürecinin nitelikli iş gücünün, uzman-

laşmış ülkelerdeki yatırım merkezlerine doğru artma eğilimini içermektedir. Tablonun arka yüzünde ise vasıfsız insanların oluşturduğu bir başka eğilim bulunmaktadır. Modern ve ekonomik anlamda göçü normal ve akılcı bir yaklaşım içerisinde ele almak ve bu yüzden konuyu iş dünyası açısından anlaşılır kılmak gerekir.

Bundan tam 50 yıl öncesine baktığımızda gördüğümüz tablo yukarıda ifade ettiğim nedenler tarafından çizilmiştir. 30 Ekim 1961 tarihinden itibaren Türkiye, Almanya'ya işçi ihraç etmiştir. Bu ihracın nedenlerinden ilki Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşamaya başladığı hızlı ekonomik gelişmede saklıdır. 1950 yıllarından itibaren OECD ülkelerinde görülen ortalama %5'lik büyüme savaşın Avrupa'daki ağır etkilerini silmeye başlamıştır. Bu süreçte Almanya, İngiltere ve Fransa diğer ülkelere göre bir adım öne çıkmaktadır. Ekonomik gelişmeye bağlı olarak emek talebinde artış, öncelikle iç göç yoluyla karşılanmaya başlanmıştır. Sonrasında Avrupa'daki çeşitli ülkelere elde edilmeye çalışılan iş gücü yetersiz kaldığı zaman, uzak ülkelere başvurularak son çare olarak devreye sokulmuştur. İşte Türkiye'den yola çıkan işçilerimizin hikâyesi tam bu noktada başlar. Yarım asırlık bir geçmişi olan ve bu göçü barındıran acı tatlı pek çok olaya tanıklık eden milyonlarca insan, misafir işçiden göçmen olmaya doğru uzanan bir köprüden geçmeye başladılar. 60'lı yıllarda her yıl ortalama, 100.000 civarında Türkiye'den Almanya'ya işçi gelmekte idi. Bu sayı 73 yılında 250.000'lerde, 80'li yıllarda ortalama olarak 130.000'ler seviyesinde. Daha sonralar 213.000 seviyelerine çıkmış bulunmaktadır ve 1980 İhtilalinden sonra; bu tarihten itibaren Almanya'ya olan göç durulma eğilimine girmiştir. 81 yılından itibaren Türklere vize uygulamaya başlanmasıyla birlikte bu göç oranları göreceli olmakla, düşmeye başlamıştır. Buna rağmen 1987 yılında Türklerin Almanya'daki azınlıkların içerisinde sayısı %34,3'tür. Bu tarihten itibaren azınlıklar içerisindeki Türklerin oranı düşse de önemli yerini korumuştur. Sonuç olarak ilk göçmenlerin çoğunun aklında para biriktirmek, Türkiye'ye dönmek vardı. Ne var ki yukarıda açıklamaya çalıştığımız nedenler bu hayallerin çok ötesinde bir gerçeği dayatmıştır. Bu misafir işçileri önce göçmene çevirmiş, ardından onları içinde bulundukları toplumun bir parçası yapmıştır. Şu

anda bulunduğumuz konum bu durumdadır. İşçilikten girişimciliğe gelişim, aynı çerçeve içerisinde devam etmiştir.

Almanya'daki Türklerin serbest mesleğe atılmaları 60'lı yılların ortalarına rastlamaktadır. Buraya göç eden insanlar kendi piyasalarını oluşturmak için almış oldukları -biraz önce Suat Bey'in de değinmiş olduğu gibi bu insanlara hitap eden- gıda ve buna benzer ürünlerin kendi arasında tüketilmesi için, işveren olarak belli, küçük ölçeklerde bu alanlara girmiştir ve 70'li yılların sonuna kadar bu devam etmiştir. Daha sonra -biraz önce yine değinildi- yabancılar yasası ile buraya göç eden insanlar, iş yapma konusunda bürokratik problemlerle karşılaştılar. Ya bir Alman vatandaşının üzerine iş yapacaksınız veya başka alternatifler arayacaksınız. O dönem, buraya gelen, göç eden insanların gerçekten işletmelerinde, işyerlerinde en büyük sıkıntılarının başladığı dönemdir. Bunu takip eden yıllarda, Türklerin girişimcilikle ilgili eğilimi gerek uyum açısından, gerekse istihdam ve ekonomik katkı açısından son derece olumlu gelişmeler göstermiştir. Bu gelişmeler bugünkü sayılar verildiği için -ben sayılara pek girmek istemiyorum- katılımcı bir şekilde büyüyerek gelmiştir. Bu şartlar içerisinde, bu gelişmelerden sonra buradaki göçmenler organize bir şekilde dernek ve buna benzer işveren derneklerini kurma yoluna gitmiştir. Burada bir ihtiyaç gündeme gelmiştir.

Bu dönemde 1991 yılları başlangıcı içerisinde biz MÜSİAD olarak Almanya'da MÜSİAD'ı kurduk. MÜSİAD'ın bünyesinde kurma amacımızın en büyük etkenlerinden bir tanesi buradaki insanlarımızın bu ihtiyacının karşılanmasıydı. Bunu kurarken Türkiye'de belli bir profesyonelliği yakalamış, belli bir altyapısı olmuş, Türkiye'deki işverenlerin problemlerini, Almanya'daki problemlerle bir araya getirmeyi amaçladık. Bu bağlamda MÜSİAD'ı 1991'de Almanya coğrafyasında, genelinde belli eyaletlerde kurduk. Ve bundan sonra daha profesyonel, daha girişimci bir ruhu yakalayabilmek için; işverenlerimizi hem bu anlamda bilgilendirmek, bir araya gelmek, ortak bir proje ile bir işyerinin, işletmenin geleceği açısından ne şekilde hareket edeceğimizi belirlemek gibi etkinlikleri, buradaki müteşebbis ruhundaki arkadaşlara ve işverenlere ulaştırmaya çalıştık. Bu yapılanmadan sonra MÜSİAD olarak önerimiz, bugüne kadar kendi üyelerimizle de alt yapıya sahip olduğumuz babından hareket ederek bizler, burada yapılacak olan yeni yönelimleri, yeni iş alanlarını genç nesillere aktarabilmek için, çalışmalarını bu tip toplantılarda ve buna benzer yerlerde gündeme getirip, buradaki toplumumuzun hizmetine sunmak için bu çalışmalarını yapmak arzusundayız. MÜSİAD olarak da üzerimize düşen görev ne ise onu hakkıyla yerine getirmeyi de düşünüyoruz, ilgi ve alakanızdan dolayı teşekkür ediyorum, hayırlı akşamlar diliyorum.

Almanya ve Göç
50. Yılında Almanya’da Türkler Sempozyumu

Yrd. Doç. Dr. Osman SİRKECİ

İş Hayatında Yeni Yönelimler ve Göçmen Girişimciler Misafir İşçilikten Küresel Girişimciliğe

Göç olgusunun tarihsel gelişimine bakıldığında; göçün sürekli hareket halinden çıkarak yerleşik hayata geçmeye başlayan insanlık tarihinin en önemli yenilik ve değişim motorlarından biri olduğu görülecektir.

Bu anlamda göç bir yenilik arayışıdır. Göçmenlik varılan yere yenilik, değişim ve uyumu da beraberinde götürmektedir. İnsanlık tarihi bir bakıma irili ufaklı göçler tarihidir. Günümüzde 7 milyara ulaşan nüfusu ile insan göçü artan bir ivme ile devam etmektedir. Doğal, ekonomik, etnik, politik motiflerle ortaya çıkan göç aynı zamanda çelişkilerin, çekişmelerin, sorunların ve çatışmaların da habercisi ve kaynağıdır.

Biz yaşadığımız coğrafyada bir yandan başarıları görüyoruz bir yandan da çelişkileri ve sorunları tartışıyoruz. Ben konuşmamın, çalışmamın başlığını da “Misafir işçilikten küresel girişimciliğe” diye atmaya çalıştım. Olayın pozitif yanını görmeye çalıştım. Nasıl ki bir zamanlar 50 yıl önce, çok düşük eğitimleri ile çok düşük tecrübeleri ile buraya gelen dedelerimizin, babalarımızın, annelerimizin, o günkü koşullarla başlattıkları süreçte, biz bu gün küresel girişimcilere yöneldik. Onların çocukları, onların torunları birer

küresel girişimci seviyesine kadar yükseldiler.

Kendi özelimizde henüz faallliğini kaybetmemiş olan 50 yıllık bu emek gücü göçü süreci nerede ise süreklilik kazanmaya başlamış olan ekonomik, mali krizlerin gölgesinde devam etmektedir.

Ekonomik krizler ile birlikte zaman zaman sertleşen sosyal, kültürel ve siyasal çekişmeler de bu korumasız göçmen kitlesi üzerinde caydırıcı, bıkırtıcı ek bir yük oluşturmaktadır.

Bu küme bir yandan göçmen olarak gittiği ülkede misafir statüsünde temel yurttaşlık haklarından mahrum olarak yıllardır yaşamaya mecbur edilmektedir. Diğer yandan göç ettiği ana vatanındaki yurttaşlık haklarının tamamını kullanamamakta ve sosyal-kültürel diskriminasyona maruz kalmaktadır.

Ancak geçen 50 yıllık süreçteki negatif tablo sahipsiz ve donanımı çok sınırlı olan bu göçmen kümeye bağlılık ve kendine mahsus direnme gücü kazandırarak, yenilikçi ve yaratıcı bir misyon yüklemiştir.

6 milyona yakın girişimcinin aktif olduğu Almanya’da 60’lı yıllarda hızlı bir ivme kazanan endüstriyel ve büyük ölçekli üretim süreci 80’li yıllara gelindiğinde gi-

rişimci sayısının 2,5 milyona kadar gerilemesini beraberinde getirmiştir.

80'li yıllardan itibaren yerli insan kaynaklarının ulaşılan refah ortamının rahatlığı, düşük karlılık vb. nedenlerle tercih etmediği bir çok sektörde küçük girişim fırsatları göçmen kökenliler tarafından değerlendirilmeye başlanmıştır. "Tante Emma"nın yerini "Onkel Mehmet"ler almaya başlamıştır.

Toplumu oluşturan alt ve üst kimlikleri ile birçok kümenin tek yanlı uyuma zorlanması veya farklılıklarının yok sayılmasının mevcut küçük çelişkileri büyütmekten, yeni uyum zorlukları yaratmaktan öte bir işlevinin olmadığı bilince çıkarılmıştır.

Bu yönde atılan pozitif adımların başında göçmenlik olgusunun çok çeşitli alt gruplarda ele alınması gel-

mektedir. Doğrudan göçmenliği yaşayanlar, göçmen ve yerli anne babadan gelen karışık özellikleri barındıran nesiller, ailesi göçmen olmakla birlikte yaşanan ülkede doğmakla yerli, kültürel köken itibarı ile göçmen olanlar, ülkenin vatandaşlığını almış olmakla birlikte göçmenlik doğal koşulların terki etmeyenler vb. gibi toplumsal tabakalar oluşmuş bulunmaktadır.

Avrupa'nın gerek yaşadığımız ülkesi -en gelişmiş endüstri ülkesi- Almanya'da, gerekse birçok Avrupa Birliği ülkesinde, aynı zamanda ekonomik ve mali krizlerle biz göçmen girişimcilerin üzerinde başka bir baskı unsuru olarak yer alıyor. Biz bu negatif koşullarda bu her iki ülkenin zenginleşmesine, toplumumuzun zenginliğine katkılar sunmaya çalışan bir göçmen girişimci kitlesiyiz.

Tablo 1: Almanya'da Göçmenlik İlişkilerine Göre Toplam İstihdam

Detaylı Göçmenlik Statüsü (bin kişi)	Toplam Nüfus	Çalışmayan	Çalışanlar			İşteki Duruma Göre			
			Toplam	İşsiz	Çalışan	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam KH+ÜAİ	KH+ÜAİ / Çalışan
Toplam Nüfus	82 135	40 260	41 875	3 141	38 734	4 143	349	4 492	11,60
Göçmen Olmayanlar	66 569	32 155	34 414	2 219	32 194	3 520	294	3 814	11,80
Dolaylı Göçmenler	15 566	8 104	7 462	922	6 540	623	56	679	10,40
Doğrudan Göçmen	10 623	4 253	6 370	791	5 579	560	48	608	10,90
Yabancı	5 609	2 331	3 278	479	2 800	349	36	385	13,80

Kaynak: Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2010, Stand: 13.05.2010 / 13:03:21.

Son 30 yılda 15-16 milyonluk kitlesiyle etkin ve önemli bir etnik pazar da oluşturmaya başlayan göçmenler kümesi kısmen kapalı ilişkileri içerisinde 700 bin kişilik bir girişimci ve 2 milyonluk istihdam potansiyelini çok düşük maliyetle Almanya ekonomisine hediye etmiş bulunmaktadır. Yeni yorumlanış tarzı ile bu sayılar yerleşik nüfus içinde göçmen kökenli nüfusun umulanın aksine ne oranda yeni ve yaratıcı iktisadi dinamikleri içinde barındırdığını göstermektedir.

Burada aslında göçmen girişimcinin kendisine tama-

men yabancı bir coğrafyada kısmen kullanılabilir sınırlı kaynakların pozitif olanaklara dönüştürülmesi ile sadece bizzat kendilerini pasif edilgen toplum üyeleri olmaktan çıkarmakla kalmayan aynı zamanda ortalama olarak iki yeni işyerinin daha yaratılmasına olanak sağlamaları nedeni ile çok daha etkin bir role sahip oldukları anlaşılmaktadır. Bu boyutları ile dikkate alınması halinde göçmenler kümesinin kendi ağırlığının ötesinde önemi yadsınamayacak çıktılar sağlayabilecek çok daha etkin roller oynadıkları ve oynayabilecekleri görülebilecektir.

Tablo 2: Türk Göçmenlerin Konumuna Göre İstihdam (1.000)

Detaylı Göçmenlik Statüsü	Toplam Nüfus	Çalışmayan	Çalışanlar			İstihdam Biçimi			
			Toplam	İşsiz	Çalışan	Kendi Hesabına	Ücretsiz Aile İşçisi	Toplam KH+ ÜAİ	KH+ÜAİ/ Çalışan
Toplam Nüfus	82 135	40 260	41 875	3 141	38 734	4 143	349	4 492	11,60%
Göçmen Olmayanlar	66 569	32 155	34 414	2 219	32 194	3 520	294	3 814	11,80%
Dolaylı Göçmen Türkler	2 520	1 315	1 205	204	1 001	82	8	90	9,00%
Dolaylı Göçmenler	15 566	8 104	7 462	922	6 540	623	56	679	10,40%
Doğrudan Göçmen	10 623	4 253	6 370	791	5 579	560	48	608	10,90%
Doğrudan Göçmen Türkler	1 508	658	850	147	703	66	7	73	10,40%
Yabancılar	5 609	2 331	3 278	479	2 800	349	36	385	13,80%

Kaynak: Statistisches Bundesamt, Wiesbaden 2010, Stand: 13.05.2010 / 13:03:21.

Avrupa Birliği ve özellikle Almanya'da ekonominin bel kemiği, en fazla yeni istihdam kapasitesi yaratan lokomotifler olarak kabul edilen MİKOBİ'lerin en önemli göçmen kümesini 90 bine ulaşan sayıları ile Türk girişimciler oluşturmaktadır.

İstatistiklerin yeni düzenleniş şekli aslında son 30 yılda ekonomik hayata yön veren neo liberal ekonomi politikalarının kaçınılmaz bir sonucu. Bu yeni yorumlanış tarzı ile toplumun çalışabilir kesiminin bağımlı çalışanlar dışında kalan en önemli ve aktif kesimini oluşturan serbest çalışanlar veya kendi hesabına çalışanlar olarak adlandırılan bireysel rekabet yarışçıları ön plana çıkarılmaktadır.

bugün Almanya'daki Türk kökenli göçmen girişimciler artık Alman ekonomisinde iş arayan orada yeni iş olanakları arayan girişimciler değil. Aksine bu günkü geldikleri sayı ile ulaştıkları rakamlarla, cirolarla, orada yeni iş olanakları yaratan, Alman ekonomisine istihdam bakımından, Almanya ve Türkiye ekonomilerine de yarattıkları ticari hacim bakımından milyarlarca Euro'luk katkılar sağlayan bir kümeyi tartışıyoruz. Bu küme kendi olanaklarıyla kendi imkânlarıyla bu güne kadar geldi aslında. Hepimiz biliyoruz, dernekler, fe-

derasyonlar hele hele hükümetlerin aldığı önlemler gördüğünüz gibi daha çok yeni. Bu güne kadar dernekler kendi imkânlarıyla, hükümetlerimiz ise çok yeni destek imkânlarıyla bu kümeye sahip çıkmaya başladılar. Bunun yanında özellikle üzerinde durmak istediğim bir başka konu, bizim bu girişimciliklerimiz Almanya'nın binlerce kalemden oluşan teşviklerinden de pek yararlanamadan bu günlere geldiler. Almanya'da hepimizin bildiği gibi -mali danışmanlık işinde çalışan birçok arkadaşımızın kolayca bilebilecekleri gibi- yüzlerce teşvik programı var ama Türk girişimciler bu programların belki %10'undan belki %20'sinden ancak ya haberdarlar ya da çok az bir kısmını kullanabiliyorlar. Bununla beraber bizim aslında elli yıllık göç girişimimiz, göç tarihimiz aynı zamanda başka bir paralellik taşıyor Alman ekonomisine göre.

Yani 1960 yılında Almanya'da toplam 6 milyon Alman girişimci vardı. Ama 1980'e geldiğinde yaşanan süreç ve "Endüstrizasyon" süreci, Almanya'daki hizmet sektörünün, teknolojinin artması ile beraber 1980 yılında tam ki bizim girişimcilerimizin devreye girdiği yıllarda 2,5 milyona inmiştir. O günlerde tarihe geçen "Tante Emma Laden'ların" kapandığı dönemde bizim Mehmet'lerin, Mehmet Amcaların

"exportları" vardı. Bu exportlarla birlikte adeta onlar, Almanya'daki küçük girişimciler dünyasının imdadına yetişmişlerdir. Tabi, bu süreç onunla devam etmedi. Bizim exportlarımız belki bu gün parmakla sayacak kadar azaldı. Bizim göçmen kökenli girişimcilerimiz gösterdikleri ve sahip oldukları adaptasyon yetenekleri ile sürece uygun, gelişen modern teknolojinin de gereği olarak bugün birçok caddede birçok sokakta telekomünikasyon dükkanlarının sahibi haline geldiler. Serbest meslek sahibi oldular, avukatlık büroları açtılar, mali danışmanlık ve müşavirlik büroları açtılar. Bu, sürecin pozitif yanları. Tabi bizim çeşitli rakamlarla 70.000, 75.000, 90.000, benim elimdeki rakamlar Alman İstatistik Dairesinin aktüel rakamları. 90.000'e ulaşan bu sayı aslında tek başına ele alınmaması gereken bir sayıdır. Eğer verdiğim tabloda doğrudan göçmen kökenli girişimcilere bakarsak onların rakamına göre 679.000'e yani 700.000'e yakın bir göçmen kökenli bir girişimci var Almanya da. Bunlar Alman Dairelerinin, Alman istatistiklerinin raporlarına göre yine, 2 milyon kişiye yeni istihdam sağlıyorlar

Almanya'da Türkiye Kökenli Göçmen Girişimciler ve Vizyon

Bu yeni yorumlanış tarzı ile zenginleştirilmiş niceliksel verilerin yaygın ve doğru kullanımı yasama ve yürütmenin niteliksel planları ve programları doğrultusunda mali tedbirleri alırken daha dikkatli davranılmasını sağlamaya önemli katkılarda bulunacaktır.

Güncel verilere göre geniş anlamı ile 2 milyon 520 binlik Türkiye kökenli göçmenin toplam 1 milyon kişilik çalışan kesiminin 90 binini kendi hesabına çalışan girişimciler oluşturmaktadır. Kendi hesabına çalışan çoğunlukla mikro ve küçük işletmelerden oluşan bu sayı başka bir geçim kaynağı veya ikinci bir işi olsa dahi, genellikle eşlerine kendi aile işletmelerinde yardımcı olan 8 bin kişiyi de kapsamaktadır.

Türk girişimcilerin %99,8'inin de küçük ve mikro işletmelerden oluşmaktadır. Ortalama işletme başına 4 kişilik istihdam hesaba katıldığında bu 8 bini aile üyesi olan 82 bin girişimcimizin 350 bine yakın yeni iş olanağı yarattığı da ortaya çıkmaktadır. Bu rakam kendileri birlikte 400 binin üzerine çıkmaktadır. O halde bu gün Almanya'da 1961 de başlayan Türk göçü nerde ise kendi dinamikleri ile hareket eder hale gelmiştir. Alman çalışma hayatı doğrudan göç-

men statüsündeki 703 bin Türk'ü istihdam ederken bunun yarısından daha fazla yeni istihdam yaratmaktadır.

Sorunun soyut bir işletmecilik olgusu olarak değil de tüm karmaşık ekonomik ve sosyal ilişkileri bağlamında ele alınması tablonun daha net olarak tüm alt bileşenleri ile birlikte görülebilmesini mümkün kılmaktadır. Ancak bu açıdan bakıldığında kendi hesabına çalışan bir girişimcinin kayıtlı kayıtsız, ücretli ücretsiz olduğuna bakılmaksızın yarattığı yeni iktisadi potansiyelin, istihdam kapasitesinin boyutları görülebilmektedir.

Olgu göçmenlik ilişkileri çerçevesinde ele alınırken de benzer kıstaslarla yaklaşmak gerekmektedir. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde dış göç son yüz yılın önemli bir olgusu olarak gündemde bulunmaktadır. Buna Çin, Türkiye, Hindistan vb. gibi gelişmekte olan ülkelere yaşanan iç göçü de ilave edince önemli sayıda bir göçmen nüfus karşımıza çıkmaktadır.

Tepkisel yaklaşımla birçok durumda göçmenlerin toplumsal birer yük olduğuna dair anlayış küresel kamuoyunda yaygın bulunmaktadır. Ancak son yılların yoğun anketleri, araştırma ve istatistiksel verilerdeki detaylandırmalar göçmen nüfusun hayret uyandıran münferit tarihsel örneklerin ötesinde lokal ekonomilere yadsınması ve de ikamesi imkânsız katkılarda bulunduklarını ortaya çıkarmaktadır.

Hem göç veren hem de göç alan ülkeler arasında yaratılan devasa boyutlara ulaşmış bulunan dış ticarete katkıları ve bu gerçekliği tüm ayrıntıları ve hassasiyetleri ile dikkate alınarak mevcut ekonomipolitikların ivedilikle gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Son yılların birincil gündem konusu olmaya devam eden mali teşvik sisteminin içerisine KOBİ'lerin yanında özellikle göçmen girişimcilere en azından bu kümenin kendiliğinden sunduğu iktisadi katkı ve fayda oranında pay verilmelidir.

Son Teşvik Paketi konunun öneminin anlaşıldığını göstermektedir. Özellikle 6. Bölge illerinde uygulanacak teşvik programlarının bir yandan aşırı bölgesel eşitsizlikleri nispi olarak önleyici etkisi olacak aynı zamanda bu illeri ulusal ve küresel pazarlara taşıyıcı etki yapacaktır.

Göçün 50. Yılı Sempozyumu Konuşmacılar ve Oturum Başkanları

Prof. İbrahim KALIN

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun olup, doktorasını George Washington Üniversitesi'nde beşeri bilimler ve mukayeseli felsefe alanında yapmıştır. College of the Holy Cross'ta dersler veren İbrahim Kalın, 2006-2009 yılları arasında Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Genel Koordinatörlüğünü yaptı. Türkçe ve yabancı dillerde birçok makalenin yazarı olan Dr. Kalın'ın "İslam ve Batı" isimli bir kitabı bulunmaktadır. Doç. Dr. İbrahim Kalın halen T.C. Başbakan Başmüşavirliği görevini sürdürmektedir.

Prof. Tariq MODOOD

Durham Üniversitesinde lisans ve yüksek lisans eğitimi aldı. University College Swansae'de doktorasını tamamladıktan sonra Nuffield, Oxford ve Manchester Üniversitelerinde araştırmalarda bulundu. Halen Bristol Üniversitesinde sosyoloji ve siyaset dersleri vermektedir.

Prof. Gökçe YURDAKUL

Boğaziçi Üniversitesinde sosyoloji eğitimi aldıktan sonra Ortadoğu Teknik Üniversitesinde Kadın Çalışmaları Bölümünde yüksek lisansını tamamladı. Toronto Üniversitesi sosyoloji bölümünde doktorasını tamamladı. Dublin ve Brock Üniversitelerinde araştırmalarda bulundu. Halen Humboldt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde dersler vermektedir.

Prof. Ruth MANDEL

University College London'da öğretim görevlisi olan Prof. Mandel uluslararası göçler, etnik kimlikler ve antropoloji çalışmaktadır. Türkiye'den Avrupa'ya göç üzerine birçok makale yazmış olan Prof. Mandel'in Türk göçmenlerin Almanya'ya aidiyeti ve vatandaşlık kimliklerini konu edinen bir kitabı da bulunmaktadır.

Prof. Yasemin KARAKAŞOĞLU

Hamburg Üniversitesinde Türkoloji, uluslararası siyasal bilimler ve çağdaş Alman edebiyatı öğrenimi gördü. 1999 yılında Essen Üniversitesinde "Dinsel Evrimler ve Eğitim Anlayışları" başlıklı doktorasını tamamladı. Essen ve Tampere Üniversitelerinde araştırmalarda bulundu. 2004 yılında Bremen Üniversitesi Eğitim Fakültesine Profesör olarak atandı.

Prof. Dr. Mustafa GENCER

Marmara Üniversitesinde tarih okuduktan sonra yüksek lisansına Bochum Ruhr Üniversitesinde devam etti. Yine aynı üniversitede Jöntürkler ve Almanya ilişkileri üzerine 2001 yılında doktorasını tamamladı. Bielefeld ve Bochum Üniversitelerinde araştırmalarda bulundu. Abant İzzet Baysal Üniversitesinde profesörlük unvanını aldı.

Doç. Dr. M. Murat ERDOĞAN

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2006 yılında Ankara, Freiburg ve Bonn Üniversitelerinde doktorasını tamamladı. Duisburg-Essen Üniversitesinde araştırmalarda bulundu. Halen Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde ders vermekte, aynı zamanda Hacettepe Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi yöneticiliğini yapmaktadır.

Dr. Ercan KARAKOYUN

Dortmund Üniversitesinde Şehir Planlama bölümünde okudu. Johann-Wolfgang Goethe Üniversitesinde transnasyonalite üzerine doktorasını yaptı. Şehir sosyolojisi ve göçmenlik konularında çalışmalarda bulundu. 2002-2005 yılları arasında Dortmund Üniversitesinde araştırmacı olarak çalıştı. Berlin Kültürlerarası Diyalog Formu Başkanlığını yürüten Dr. Karakoyun 2010 yılından itibaren Deutsch-Türkische Nachrichten internet sitesinin editörlüğünü yapmaktadır.

Dr. Mustafa ÜNAL

İstanbul Üniversitesi hukuk fakültesinden mezun olduktan sonra doktorasını Berlin Hür Üniversitesinde tamamladı. Uludağ Üniversitesi'nde Ticaret Hukuku ve Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yaptı. Marmara Üniversitesinde ticaret hukuku dersleri verdi. Dr. Ünal Türkiye Büyük Millet Meclisi 23. Dönem Karabük Milletvekilliği yaptı.

Prof. Dr. Hans KÖCHLER

Innsburck'ta felsefe ve psikoloji eğitimi aldıktan sonra aynı üniversitede doktorasını tamamladı. 1982 yılında politik felsefe ve felsefi antropoloji alanlarında profesör oldu. Pamukkale, Mindanao State, Armenian State Üniversitelerinden fahri doktora ve profesörlük unvanlarını aldı. Malay Üniversitesinde ve Filipin Polytechnic Üniversitesinde misafir profesörlükte bulundu. Innsburck Üniversitesinde fenomenoloji, hukuk felsefesi ve antropoloji dersleri veren Prof. Köhler'in kitapları birçok dile çevrildi.

Prof. Dr. Bülent ÇİÇEKLİ

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden 1989 yılında mezun olmuştur. Nottingham Üniversitesi Hukuk Fakültesinde yüksek lisans, Londra Üniversitesi Hukuk Fakültesinde doktora yapmıştır. "Milletlerarası Özel Hukuk" alanında Doçent ve 2009 yılında Profesör olmuştur. Polis Akademisi, Bilkent Üniversitesi ve Başkent Üniversitesi'nde hukuk dersleri vermiştir. 2010 yılında Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu üyeliğine seçilmiştir.

Prof. Dr. Mazhar Fuat BAĞLI

1992 Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. 1999 Yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında "Bilgi Sürecinde Modern Bilincin Mahremiyeti İfşası" adlı tezi ile doktora unvanını aldı. 2004 yılında Kanada Toronto Üniversitesi, 2009 yılında da Amerika Birleşik Devletleri Houston Üniversitesi'nde çalışmalarda bulundu. Halen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesinde Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır.

Prof. Dr. Harun GÜMRÜKÇÜ

Hamburg İktisat ve Politika Üniversitesinde işletme, sosyoloji ve hukuk okudu. Hamburg Üniversitesinde uluslararası ilişkiler dalında yüksek lisans yaptı. Aynı üniversitede 1985 yılında doktorasını tamamladı. 2001 yılında Ankara Üniversitesinde doçent 2007 yılında Akdeniz Üniversitesinde profesör oldu. Prof. Harun Gümrükçü'nün AB politikaları ve AB hukuku gibi alanlarda birçok makaleleri bulunmaktadır.

Mustafa YENEROĞLU

Köln Üniversitesi ve İzmir Üniversitesi Hukuk Fakültelerinden mezun oldu. Almanya'da siyaset, din ve STK'larla ilişkiler üzerine birçok makale kaleme aldı. Halen İslam Toplumu Milli Görüş Teşkilatı Genel Başkan Yardımcısı ve Kurumsal İletişim Başkanlığı yapmaktadır.

Ömür ORHUN

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilâtının (AGİT) Müslümanlara Karşı Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılıkla Mücadele Özel Temsilcisi Büyükelçiliği yapan Ömür Orhun uzun yıllar Dışişleri Bakanlığında görev yaptı. "Avrupa Güvenlik Ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) Ve Agit'in İnsani Boyutu" isimli kitabı kaleme almış olup kültür politikaları üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

Prof. Dr. Thomas GUTMANN

Münih Üniversitesinde hukuk, iktisat, siyaset bilimi ve felsefe okudu. 2000 yılında hukuk alanında doktorasını tamamladı. 2006 yılında Münster Üniversitesinde hukuk bilimleri, hukuk felsefesi ve tıbbi hukuk alanlarında profesör oldu.

Ahmet KÜLAHÇI

Bir süre Fransa'da okuduktan sonra Bochum Üniversitesinde iletişim, siyaset ve filoloji okudu. 1980 yılından itibaren Hürriyet Gazetesinde çalışmaktadır. 1983-85 arası Berlin bürosunu yönetti. Önce Bonn'da daha sonra da Berlin bürolarında çalıştı Halen Hürriyet Avrupa'da makaleleri yayınlanmaktadır.

İclal AYDIN

Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya fakültesi Tiyatro bölümü Oyunculuk öğrencisiyken Berlin'e yerleşti. Berlin'deki profesyonel tiyatro çalışmalarının altıncı yılında Türkiye'ye dönerek televizyon projelerinde yapımcı-moderatör ve oyuncu olarak çalışmaya başladı. Söyleşiler ve günlük köşe yazıları yazan ve medya-yazın alanında üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve vakıflar tarafından pek çok ulusal ödüle layık görülen İclal Aydın televizyon ve sinema oyunculuğuna da devam etmektedir.

Süleyman BAĞ

Zaman Avrupa Gazetesi yazarlarından olan Süleyman Bağ 1975 yılından beri Almanya'da yaşamaktadır. Sosyoloji okuduktan sonra birçok sivil toplum çalışmalarında yer aldı. Türkiye, göç, Alman İslam politikası ve Türk-Alman ilişkileri üzerine yazılar yazmaktadır.

Prof. Mehmet Emin KÖKTAŞ

1978 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünü bitirdi. Aynı üniversitede doktora çalışmasını yaptı. 1996'da doçent, 2002'de Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünde profesörlüğe atandı. 2003 yılında Frankfurt Goethe Üniversitesi'nde İslâm Dini profesörü olarak göreve başladı ve aynı üniversitede İslâm Din Bilimi kürsüsünü kurdu. Halen Türk-Alman Üniversitesi Rektör Yardımcısı olarak çalışmaktadır.

Hasan ÖZDOĞAN

Uzun yıllar sivil toplum kuruluşlarında görev yapmıştır. Avrupa'da yaşayan Türkler ve diğer göçmenlerin teşkilatlanması ve siyasal ve sosyal alanda sorunlarının çözümüne yönelik çalışmalarda bulunmuştur. 2004 yılında kurucuları arasında yer aldığı Avrupa Türk Demokratlar Birliği Genel Başkanlığını yapmaktadır.

Kenan KOLAT

1959 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Berlin'de makina mühendisliği eğitimi aldı. Bir süre uyum ve göçmenler konusunda sosyal danışmanlık yaptı. 2005 yılında Almanya Türk Toplumu Genel Başkanı oldu.

Oğuz ÜÇÜNCÜ

1969 yılında Hamm'da dünyaya geldi. Makine mühendisliği okudu. 1996 yılından itibaren Almanya'da Müslüman gençlik faaliyetlerine katıldı. 2002 yılında İslam Toplumu Milli Görüş Avrupa Gençlik Başkanı oldu. 2002 yılında İslam Toplumu Milli Görüş Genel Sekreteri oldu. Halen aynı görevi yürütmektedir.

Fuat MANSUROĞLU

Avrupa Ehl-i Beyt Alevi Federasyonu Genel Başkanı olan Fuat Mansuroğlu uzun yıllar birçok sivil toplum kuruluşunda görev aldı. Almanya'da göçmenler konusunda birçok çalışma yürütmüştür.

Aydan ÖZOĞUZ

1967 Hamburg'ta dünyaya geldi. İngiliz dili ve edebiyatı alanında üniversite eğitimi tamamladı. 2004 yılında Hamburg Sosyal Demokrat Partiye katıldı. 2004 -2008 yılları arasında Hamburg Uyum Konseyi üyeliğinde bulundu. 2009 yılı Federal seçimlerinde Almanya Federal Meclisi milletvekili seçildi. Sosyal Demokrat Federal Meclis Fraksiyonu Uyum Sorumluluğu yaptı. 2011 yılından itibaren Sosyal Demokrat Parti Genel Başkan Yardımcılığı yapmaktadır.

Bülent ARSLAN

Duisburg Üniversitesi'nde İktisat ve Siyaset Bilimleri okuyan Bülent Arslan 1997 yılında Hristiyan Demokratlar Birliğine üye oldu. 1997 yılında Hristiyan Demokratlar Birliği Alman-Türk Forumu Kuzey Ren Vestfalya Başkanı oldu. 2000 yılında "IMAP Kültürlerarası Yönetim ve Siyaset Danışma" Merkezi'ni kurdu. 2000 -2003 yılları arasında Hristiyan Demokratlar Birliği Göçmenler Komisyonu üyeliğinde bulundu.

Memet KILIÇ

Hukuk eğitimini Ankara Üniversitesi ve Heidelberg Üniversitesinde tamamladı. Max Planck Enstitüsünde yabancılar hukuku alanında çalışmalarda bulundu. Heidelberg'te Avrupa hukuku, uluslararası hukuk ve yabancılar hukuku alanlarında faaliyet gösteren bir avukatlık bürosunda çalışmaktadır. 2009 yılında Federal Meclis seçimlerinde Yeşiller Partisinden Pforzheim ve Enzkreis bölgesinden milletvekili seçildi.

Ali KIZILKAYA

1963 yılında Kayseri'de doğdu. 1972 yılında Almanya'ya geldi. Köln Üniversitesine Siyaset Bilimleri okudu. 2002 yılı itibariyle Almanya İslam Konseyi Başkanlığını yürütmektedir. Almanya'da Müslümanların siyasi ve sosyal statüleri üzerine çalışmalarda bulunmuştur.

Dr. Dirk HALM

1995 yılında Münster Üniversitesi Siyaset Bilimi, Sosyoloji ve İktisat Bilimi Bölümlerinde okudu. 1997 yılında Alman ve Avrupa kalkınma yardımı politikaları üzerine doktorasına başladı. 2008 yılında politik sosyoloji alanında göç ve sivil toplum, İslam'ın politik entegrasyonu, göçmen toplumun sosyal yapısı konularında doçent oldu.

Dr. Hasan KARACA

1975 yılında dünyaya geldi. Sosyoloji eğitimini tamamladı. Bir süre Konya Ticaret Odasında çalıştı. 2008 yılında FOREGE, Din ve Toplum Araştırma Merkezini Köln'de kurdu. Halen aynı kurumun başkanlığını yapmaktadır.

Erol PÜRLÜ

Köln Üniversitesi İslam Bilimleri ve Pedagoji Bölümünü tamamladı. 1998 yılında Villa Hahnenburg İslam Akademisi'nde çalışmaya başladı. 2000 yılından itibaren Almanya Hristiyan-İslam Forumu üyesidir. 2001-2005 yılları arasında İslam Kültür Merkezleri Birliği Genel Sekreterliğinde bulundu. 2005 yılı itibariyle İslam Kültür Merkezleri Birliği Diyalog Temsilcisidir.

Prof. Dr. Cevdet ERDÖL

1981 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesinden mezun olduktan sonra GATA'da göreve başladı. 1993-1996 yılları arasında GATA Kardiyoloji Anabilim Dalında Öğretim Üyeliği yaptı. 2003 yılında yapılan 1. Olağan Kongrede AK Parti MKYK Üyeliğine seçildi. 22. ve 23. dönem Trabzon Milletvekili olarak görev yaparken TBMM Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanlığını yürüttü. Halen TBMM Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler Komisyonu Başkanlığını yürütmektedir.

Süleyman ÇELEBİ

1977 yılında Tekstil İşçileri Sendikası Marmara Bölge Temsilciliği ve Bursa Şube Başkanlığı görevlerinde bulundu. 1978 yılında yapılan Genel Kurul sonrasında Örgütlenme Dairesi Başkanlığı ve Genel Başkan vekilliği görevlerini üstlendi. 1980 yılında yapılan DİSK 7. Olağan Genel Kurulunda DİSK Yürütme Kurulu üyeliğine seçildi ve örgütlenme daire başkanlığı görevine getirildi. 1999 yılının Haziran ayında yapılan CHP'nin Kurultayında Parti Meclisi üyeliğine seçildi. 2008 Şubat ayında yapılan DİSK 13. Genel Kurulu'nda yeniden Genel Başkanlığa seçilen Çelebi, bu görevini, 12 Haziran 2011 tarihinde yapılacak genel seçimlerde milletvekili adayı olana kadar sürdürdü. Halen İstanbul Milletvekilliği yapmaktadır.

Dr. Yılmaz BULUT

1992 yılında Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde yüksek lisansını tamamladı. 1998 yılında Giessen Üniversitesi Kamu Hukuku ve Siyaset Bilimi Bölümünden mezun oldu. 2005 yılında Frankfurt Üniversitesi Siyaset Bilimleri Bölümünde doktorasını tamamladı. 2007 yılından itibaren Almanya Avrupa Türk Demokratlar Birliği Üyesidir.

Gabriele SCHOLZ

Berlin Sosyal Hizmetler kurumunda çalışan Gabriele Scholz göçmenlerin sosyal durumları üzerine araştırmalarda bulundu.

Bernd LÜDICKE

1989-1994 yılları arasında Köln Üniversitesi'nde hukuk okudu. Düsseldorf Yüksek Eyalet Mahkemesinde stajyer avukat olarak çalıştı. 1997 yılı itibariyle Avukat olarak çalışmaktadır. Almanya Gençlik Daireleri üzerine çalışmalar yapmaktadır.

Dr. Hakan AKGÜN

1978 yılında İstanbul Üniversitesi'nde Coğrafya ve Sosyal Antropoloji okudu. Bir süre Ankara'da Sosyal Bilgiler öğretmenliği yaptı. 1986 yılında Bochum-Ruhr Üniversitesi'nde Ekonomik Coğrafya alanında doktorasını tamamladı. Remscheid'ta Türkçe ve Almanca öğretmenliği yaptı. 1997 yılından itibaren Remscheid Göçmen Çocukları ve Gençleri Teşvik Merkezi kurucu ve yöneticisi

Prof. Dr. Havva ENGİN

1998 yılında Berlin Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümünü tamamladı. 2003 yılında doktorasını Berlin Eğitim Politikaları üzerine yazdı. 2005-2009 yılları arasında Karlsruhe Pedagojik Yüksekokulunda Profesör olarak çalıştı. Bielefeldt Yüksekokulunda araştırmalarda bulundu. 2010 yılından itibaren Heidelberg Yüksekokulunda Profesör olarak çalışmaktadır.

Dr. Ali SAK

Bochum Ruhr Üniversitesinde Biyokimya ve Farmakoloji okudu. Berlin Humboldt Üniversitesi Kliniğinde Kanser Araştırmaları Birimini yönetti. 1996 yılında Alman Radyo Onkoloji Birliği tarafından araştırma ödülüne layık görüldü. 2000 yılından itibaren Essen Üniversite Kliniği Radyo Onkoloji Bölümü'nde Temel Kanser Araştırmaları Birimini yönetmektedir. 2003'de Batı Almanya Kanser Merkezi bilim ödülünü almıştır. KRV Türk Veli Dernekleri Federasyonu ve Almanya Türk Veli Dernekleri Federasyonu üyesidir.

Nurettin CANIKLI

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Ekonomi Bölümünü bitirdi. Yüksek lisansını İngiltere Sheffield Üniversitesi'nde para-banka-finance alanında tamamladı. Maliye Bakanlığında Maliye Başmüfettişi, Gelirler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı, Genel Müdür Yardımcısı ve İstanbul Defterdarı Vekili olarak görev üstlendi. Adalet ve Kalkınma Partisi Kurucu Üyesi oldu. 22. ve 23. Dönemde Giresun Milletvekili seçildi. 22. Dönemde TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Komisyonu Başkanı ve Avrupa Akdeniz Parlamenter Asamblesi Üyesi oldu.

Suat BAKIR

1962 yılında İzmir'de dünyaya geldi. İktisat Fakültesinden mezun olduktan sonra bir süre Berliner Volksbank'ta çalıştı. 1999-2007 yılları arasında Oyak Anker Bank'ın yöneticiliğinde bulundu. 2009 yılından itibaren Türk-Alman Ticaret ve Sanayi Odası yöneticiliğini yapmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. Osman SİRKECİ

İktisat Fakültesinden mezun olduktan sonra aynı dalda doktorasını tamamladı. Alanında Almanya'da araştırmalar ve bazı çalışmalar yürüttü. Türk İşadamları Dernekleri Avrupa Federasyonu yönetiminde bulundu. Halen Hakkâri Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Bölümü öğretim üyesidir.

Şevki KARASU

Berlin Teknik Üniversitesinde okudu. Bir süre makine fabrikasında işletme müdürü olarak çalıştı. 1994 yılında Müstakil Sanayici İşadamları Derneğinin kuruluşunda yer aldı. Müsiad Bölge Genel Müdürlüğü yapmaktadır.

Ömer SAĞLAM

Avrupa Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneğinde yönetici olarak çalışan Ömer Sağlam Almanya ve Türkiye ekonomik ilişkileri üzerine çalışmalarda bulundu.